MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS

DALIA MIKŠTAITĖ

GLOBALIZACIJOS IŠŠŪKIAI IR VIETOS SAVIVALDA: ŠVENČIONIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJO ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof.dr. A. Baležentis

VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS

GLOBALIZACIJOS IŠŠŪKIAI IR VIETOS SAVIVALDA: ŠVENČIONIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJO ANALIZĖ

Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N73001

Vadovas
prof.dr. A. Baležentis
2014 0

Atliko
SAmns1-01. stud.
Dalia Mikštaitė
2014 0

VILNIUS, 2014

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS ... 4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS ... 6
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS ... 9
SANTRUMPOS ... 13
ĮVADAS ... 14
1. GLOBALIZACIJOS PROCESO KELIAMI IŠŠŪKIAI ... 18
1.1.Globalizacija ir visuomenė ... 18
1.1.1. Globalizacijos sąvoka ... 18
1.1.2. Medijų įtaka globalizacijos procesui ... 23
1.1.3. Globalizacijos pasekmės visuomenei ... 28
1.2. Globalizacija ir valstybė ... 37
1.2.1. Globalizacijos poveikis valstybei ... 37
1.2.2. Europos Sąjunga- „antiglobalizacijos" pavyzdys ... 46
1.2.3. Globalizacija Lietuvoje ... 49
1.3. Globalizacijos iššūkiai pagal holistinę globalizuotos visuomenės sandarą ... 59
2. TRUKDŽIAI VIETOS SAVIVALDAI IR PILIETINIAM AKTYVUMUI ... 63
2.1. Vietos savivalda - būdas atremti globalizaciją ... 63
2.2. Trukdžiai savivaldai holistinės globalizuotos visuomenės mezo lygmenyje ... 64
2.3. Globalizacijos ir savivaldos sąveikos teorinis modelis ... 73
3. TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS ... 75
4. GLOBALIZACIJOS IŠŠŪKIAI IR SAVIVALDOS TRUKDŽIAI: ŠVENČIONIŲ RAJONO ATVEJO ANALIZĖ ... 86
4.1. Rajono charakteristika- statistikos apžvalga ... 86
4.2. Ekspertiniai vertinimai ... 97
4.3. Anketinė rajono gyventojų apklausa ... 103
IŠVADOS IR SIŪLYMAI ... 129
LITERATŪRA ... 136
ANOTACIJA ... 143
SANTRAUKA ... 144
PRIEDŲ SĄRAŠAS ... 148

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. **Civilizacijos (visuomenės) vystimosi etapai**..... 24
2 lentelė. **Rinkos ir valstybės veikimo būdai**..... 45
3 lentelė. **Europos Sąjunga yra reali ekonominė galybė**..... 48
4 lentelė. **Imigravo ir emigravo vidutiniškai per parą Lietuvoje**..... 51
5 lentelė. **Lietuvos ekonominio pajėgumo (BVP vienam gyventojui) santykis su ES šalių ekonominio pajėgumo vidurkiu**..... 53
6 lentelė. **Globalizacijos iššūkiai pagal holistinę globalizuotos visuomenės sandarą**..... 59
7 lentelė. **Trukdžiai savivaldai holistinės globalizuotos visuomenės mezo lygmenyje (savivaldybės lygmenyje)**..... 72
8 lentelė. **Kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodų palyginimas**..... 76
9 lentelė. **Kokybinio bei kiekybinio tyrimo duomenų skirtumai**..... 76
10 lentelė. **Ekspertų kompetencijos vertinimo rodikliai**..... 78
11 lentelė. **Teorinis klausimyno (tyrimo instrumento) konstravimo pagrindimas**..... 80
12 lentelė. **Vidinis skalių patikimumas**..... 82
13 lentelė. **Rekomenduojamas imties dydis**..... 83
14 lentelė. **Koreliacijos koeficiento (R reikšmės) vertinimas**..... 84
15 lentelė. **Vidutinis gyventojų skaičius Švenčionių rajone (2002-2013m)**..... 86
16 lentelė. **Švenčionių r. gyventojų prieaugis: dėl tarptautinės ir vidinės migracijos, natūralios kaitos (2002-2013)**..... 87
17 lentelė. **Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, % (Švenčionių r., Lietuvos Respublika, Europos Sąjunga, 2004-2013m.)**..... 90
18 lentelė. **Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (Švenčionių r., Lietuvos Respublika, Europos Sąjunga (ES-28), 2013m.)**..... 93
19 lentelė. **Švenčionių rajono biudžeto išlaidos (2012 m.)**..... 95
20 lentelė. **Kultūros centrai Švenčionių rajone (2004-2012m.)**..... 96
21 lentelė. **Švenčionių rajono laikraščių leidyba (2005-2012m.)**..... 96
22 lentelė. **Svarbiausi globalizacijos iššūkiai Švenčionių rajone**..... 97
23 lentelė. **Globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės Švenčionių rajone**..... 98
24 lentelė. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone skatinantys veiksniai**..... 100
25 lentelė. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone stabdantys veiksniai**..... 101
26 lentelė. **Nenorinčių mokytis pasiskirstymas pagal amžių (N=110)**..... 125

27 lentelė. **Nenorinčių mokytis pasiskirstymas pagal pajamas (N=110)**..... 125
28 lentelė. **Koreliaciniai ryšiai tarp visuomenės strūktūrų ir valdymo instytucijų savivaldos galių(N=110)**..... 126

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. **Globalizacijos sąvokos priešistorė**..... 18
2 paveikslas. **Holistinė ir individualistinė globalizacijos sampratos**..... 20
3 paveikslas. **Kultūros ir globalizacijos sąveikos schema**..... 21
4 paveikslas. **Globalizacijos pasekmės**..... 29
5 paveikslas. **"Brazilito" sindromo schema**..... 33
6 paveikslas. **Valstybės poveikio ekonominei rinkai schema**..... 45
7 paveikslas. **Lietuvos piliečių dialogo su Europos Sąjungos institucijomis schema**..... 57
8 paveikslas. **ES pilietybė papildo nacionalinę pilietybę**..... 57
9 paveikslas. **Penki holistiniai globalizuotos visuomenės lygmenys**..... 59
10 paveikslas. **Globalizacijos keliamų problemų (pavojų) hierarchija**..... 64
11 paveikslas. **Valdymo piramidė ir trukdžiai savivaldai (pilietiniam aktyvumui)**..... 65
12 paveikslas. **Globalizacijos ir pilietinio aktyvumo (savivaldos) sąveikos teorinis modelis**..... 73
13 paveikslas. **Ekspertų vertinimų standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus**..... 77
14 paveikslas. **Statistika apie dalyvavimą anketinėje apklausoje**..... 84
15 paveikslas. **Tyrimo schema**..... 85
16 paveikslas. **Gyventojų mažėjimo priežastys Švenčionių rajone (2002-2013m.)**..... 87
17 paveikslas. **Švenčionių rajono nuolatinių gyventojų mažėjimas (2002-2013m.)**..... 88
18 paveikslas. **Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis (atskaičius mokesčius) (Švenčionių r. ir Lietuvo Respublika, 2009-2013m.)**..... 89
19 paveikslas. **Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, % (Švenčionių r., Lietuvos Respublika, Europos Sąjunga (ES-27) , 2004-2013m.)**..... 90
20 paveikslas. **Gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste (Švenčionių r., 2001-2013m.)**..... 91
21 paveikslas. **Gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste (Lietuvos Respublika, 2001-2013m.)**..... 92
22 paveikslas. **Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (Švenčionių r., 2013m.)**..... 92
23 paveikslas. **Vidutinė senatvės pensija Švenčionių rajone (2004-2012m.)**..... 93
24 paveikslas. **Švenčionių rajono biudžeto ir tiesioginių užsienio investicijų santykis (2004-2012m.)**..... 94
25 paveikslas. **Svarbiausi globalizacijos iššūkiai Švenčionių rajone**..... 97
26 paveikslas. **Globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės Švenčionių rajone**..... 99
27 paveikslas. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone skatinantys veiksniai**..... 101
28 paveikslas. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone stabdantys veiksniai**..... 102

29 paveikslas. **Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (N=110)**..... 104
30 paveikslas. **Globalizacijos poveikio teritorijai stiprumo lygis (N=110)**..... 104
31 paveikslas. **Globalizacijos proceso įvertinimas (N=110)**..... 105
32 paveikslas. **Gaunamų pajamų ir judėjimo laisvės santykis (N=110)**..... 105
33 paveikslas. **Visuomenės susiskaldymas į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“ (N=110)**..... 106
34 paveikslas. **Tautinių idėjų svarba (tautiškumas) (N=110)**..... 106
35 paveikslas. **Respondentų savęs priskyrimas vienam iš teritorinių lygmenų (N=110)**..... 107
36 paveikslas. **Globalizacijos veikimo sričių aktualumas Švenčionių rajonui (N=110)**..... 108
37 paveikslas. **Globalizacijos reiškinių įtakos pozityvumo Švenčionių rajono gyventojams vertinimas (N=110)**..... 108
38 paveikslas. **Žiniasklaidos ir medijos įtaka Švenčionių rajono gyventojams (N=110)**..... 109
39 paveikslas. **Globalizacijos keliama grėsmė Švenčionių rajono bendruomenės vertybėms (N=110)**..... 109
40 paveikslas. **Sinoptikono lygis Švenčionių rajone (N=110)**..... 111
41 paveikslas. **Savivaldybės atliekamų veiksmų suprantamumas (N=110)**..... 111
42 paveikslas. **Pritarimas, kad institucijos (įmonės) rinktų ir naudotų asmeninę informaciją (N=110)**..... 112
43 paveikslas. **Švenčionių rajono savivaldybės problemų svarbumo profilis (N=110)**.....113
44 paveikslas. **Neigiamą globalizacijos įtaką labiausiai sumažinti padėsiančios institucijos (N=110)**..... 114
45 paveikslas. **Dalyvavimo savivaldos procese ir noro dalyvauti savivaldos procese santykis (N=110)**..... 115
46 paveikslas. **Interneto ir kompiuterio prieinamumas (N=110)**..... 116
47 paveikslas. **Savivaldos institucijų ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimo profilis (N=110)**..... 117
48 paveikslas. **Galia daryti įtaką savivaldybės sprendimų priėmimui (N=110)**..... 117
49 paveikslas. **Korupcijos lygis valdymo institucijose (N=110)**..... 118
50 paveikslas. **Pilietinio aktyvumo ir iniciatyvumo palaikymo profilis (N=110)**..... 119
51 paveikslas. **Pasipriešinimas valdininko savivalei (N=110)**..... 120
52 paveikslas. **Požiūris į nuskurdėjimo priklausomybę nuo savivaldos institucijų priimamų sprendimų (N=110)**..... 120
53 paveikslas. **Ekonominės konkurencijos sąžiningumo rodikliai (N=110)**..... 121

54 pav. **Laisvos ekonominės rinkos teikiamos naudos profilis (N=110)**..... 121
55 paveikslas. **Lietuvos narystės Europos Sąjungoje naudingumas (N=110)**..... 122
56 paveikslas. **Nuomonė apie ES siekių poveikį Švenčionių rajonui (N=110)**..... 123
57 paveikslas. **Švenčionių rajono gyventojų balsavimas Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose (N=110)**..... 123
58 paveikslas. **Švenčionių rajono gyventojai- žinių visuomenės dalis (N=110)**..... 124
59 paveikslas. **Koreliaciniai ryšiai tarp visuomenės struktūrų ir valdymo institucijų savivaldos galių(N=110)**..... 128

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

„Globalizacija ir visuomenė“ poskyriui (1.1.):

„Brazilito sindromas“- sąvoka, kilusi nuo Brazilijos valstybės pavadinimo, reiškia žmonių susvetimėjimą ir atsiskyrimą nuo visuomenės (individualizmą), atsiradusį dėl miestų geometrizacijos, visuomenės narių veiklos struktūrizacijos, ryšių tarp šeimos narių nutrūkimo (defamilializacijos). Reiškinys ypač paplitęs šiuolaikinėje globalizuotoje visuomenėje (Baumanas, 2007).

Globalizacija- tai veiksmų ir procesų visuma, kuri visose šalyse suvienodina kultūrą ir žmonių pasaulėžiūrą, sumažina kalbinius barjerus, suvienodina valstybių teisines normas, naikina prekybinius barjerus, lengvina žmonių, prekių, paslaugų ir informacijos judėjimą tarp valstybinių sienų Tačiau globalizacija sukelia ir tam tikrų problemų, kaip: ekonominė migracija, vartotojų poreikių suvienodėjimas, kultūrų įvairovės nykimas, kapitalo mobilumas ir galimas nutekėjimas iš vietovės, konkurenciniai santykiai visuomenėje ir t.t. (Baumanas, 2011, 2007). „Tai- savaiminis *rinkos* procesas, vykstantis dėl akivaizdaus darbo pasidalijimo (gamyba pasidalinta tarp valstybių) pranašumo, palyginti su uždaroja ekonomika“ (Vainienė, 2008, p.99).

Medija- “komunikacijos priemonė ar kanalas- informacijos siuntėjo ir gavėjo tarpininkas, turintis savo informacijos kodavimo ir sklaidos sistemą. Medijos yra tarpasmeninės (kalba, telefonas) ir masinės (radijas, spauda, televizija, laikraščiai); jų visuma vadinama žiniasklaida” (Traptautinių žodžių žodynas, 2013, p.517). McLuhanas (2003) kalbą priskyrė prie pačių paprasčiausių medijų.

Panoptikonas- dirbtinė erdvė, skirta kontroliuoti ir manipuliuoti socialiniais santykiais, apgalvotai kaitaliojant erdvės skaidrumą. Pvz.: vienpusis skaidrumas valdžios struktūrose, kai valdžia slepia savo veiklą, *valdomieji (visuomenė)* nemato valdančiųjų, nesupranta jų biurokratizuotų veiksmų, net neturi teisės (neprileidžiami) sužinoti, tuo tarpu valdžia puikiai mato ir supranta valdomuosius (visuomenę), bei juos stebi ir kontroliuoja, kad šie klausytų nurodymų. Panoptinis valdžios modelis iš pradžių buvo taikomas kalinių ir kalėjimo prižiūrėtojų santykiuose, dabar šis metodas naudojamas kai kurių šiuolaikinių valstybinių valdžių (Baumanas, 2011, 2007).

Sinoptikonas- atvirkštinis panoptikonui reiškinys, kai dauguma stebi mažumą. Tam, kad visuomenei būtų ką stebėti, buvo imamasi priemonių, kad atitraukti dėmesį nuo valdančiųjų ir realių problemų. Tam buvo “kuriamos” vadinamosios žvaigždės (dainininkai, aktoriai) arba žiniasklaida užtvindoma prieštaringa, nesvarbios informacijos lavina, kad visuomenė nepajėgtų išskirti ištiesų svarbių įvykių ir į juos sureaguoti (Baumanas, 2011, 2007).

„Globalizacija ir valstybė“ poskyriui (1.2.):

Ekonomika- “mokslas apie indivų elgesio *rinkoje* dėsningumus ir optimalius ribotų išteklių naudojimo būdus, leidžiančius geriausiai tenkinti vartotojų poreikius” (Vainienė, 2008, p.78).

Ekonominė (laisvoji) rinka- “laisvų, nereguliuojamų mainų sistema. Laisvojoje rinkoje ekonomika tvarkoma rinkos dalyvių pastangomis ir be jokios valstybinės valdžios intervencijos, t.y. reguliavimo, mokesčių” (Vainienė, 2008, p.155). Visiškai laisvos rinkos neegzistuoja nė vienoje pasaulio valstybėje. Ekonomikos istorijoje yra užfiksuoti tik laisvosios rinkos fragmentai, vadinamosios “laisvosios zonos”, neapimančios visos valstybės teritorijos, pvz. Somalyje (Vainienė, 2008).

Europos Sąjunga- ekonominė ir politinė 28-nių Europos valstybių Sąjunga, turinti bendrą vidaus rinką, apsaugotą bendra išorine prekybine siena (vienoda prekybos politika) (Pugačiauskas, 2000).

Globalaus kapitalo rinka (sudurtinė sąvoka)- pasaulinio mąsto ekonominių mainų sistema, suvedanti pirkėjus ir pardavėjus visame pasaulyje, bei mobilūs ištekliai, naudojami gaminant prekes ir teikiant paslaugas labiausiai tam tinkamoje Pasaulio vietoje (mobilus kapitalas) (Vainienė, 2008, p.78, p.119, p.125).

Investavimo politika- 1.valstybinės valdžios veikimo būdai, stengiantis pritraukti į šalies teritoriją kuo daugiau investicijų; 2. investuotojų veikimo taktika, siekant gauti iš veiklos realų kapitalą (Vainienė, 2008).

Investicija- naujo ūkinio komercinio vieneto ar jo dalies sukūrimas, pastatymas ir paleidimas veikti”, tikintis iš to gauti grąžą (Vainienė, 2008, p.114, p.222).

Laisvoji (ekonominė) zona- teritorijos dalis, kurioje prekyba ir gamyba vyksta be valstybinio reguliavimo, mokesčių ar ribojimų. Šioje zonoje “neturi būti nuolatinių gyventojų” (Vainienė, 2008, p.155). Joje “atleidžiama nuo muitų ir kitų mokesčių, dažniausiai (zona) sukuriama jūrų ar oro uostose bei kitose vietose, patraukliose kuriuo nors požiūriu užsienio investuotojams”(Bagdanavičius J. ir kt., 1999, p.86).

Politika- “valstybinės valdžios veikla (valstybės valdymo procesas): valstybės vidaus reikalų ir santykių su kitomis valstybėmis tvarka” (Vaitkevičiūtė, 2001, p.778).

Protekcionizmas- “ekonominė politika, apsauganti konkrečią nacionalinio ūkio šaką nuo importinės produkcijos konkurencijos (arba plečianti savo užsienio rinkas (Tarptautinių Žodžių žodynas, 2013, p.673)). Nors tokią apsaugą galima iš dalies pateisinti, vis dėlto protekcionizmas, kaip svarbiausia nacionalinių interesų gynybos priemonė, apskritai nėra toleruotina” (Bagdanavičius J. ir kt., 1999, p.137).

Rinkos ekonomika (ekonominė rinka) - "ekonominė sistema, kurioje sprendimai dėl išteklių ir produkcijos paskirstymo yra daromi remiantis kainomis, nustatomomis vykdant savanoriškus mainus tarp gamintojų, vartotojų, darbuotojų ir savininkų (tarp jų netrukdomai veikia paklausos ir pasiūlos jėgos) <-> Tokioje ekonomikoje sprendimus nepriklausomai priima grupės ir asmenys, o ne centrinio planavimo organai (valstybė), (dėl to rinkos ekonomika- *ne planinė ekonomika*). Rinkos ekonomikai taip pat *būdinga privačios* gamybos priemonių nuosavybės sistema <->, nors iki tam tikro lygio rinkos ekonomika gali būti veiksminga ir *esant visuomeninei nuosavybei*" (Pearce, 2006, p.394).

Vietinė (lokali) rinka- rinkos ekonomika, susiklosčiusi valstybės (vietovės) viduje, apibrėžta tos valstybės (vietovės) teritorinėmis ribomis (Castells, 2006).

Žinių ekonomika- "ekonominė veikla, kai didžioji pridėtinės vertės dalis sukuriama taikant žinias, naujoves ir mokslo tyrimus" (Vainienė, 2008, p.293).

Žinių visuomenė- lanksti, nuolat besimokanti ir greitai prisitaikanti prie naujovių visuomenė, kasdieniame gyvenime mokanti naudoti pažangiausias technologijas ir jas kurti, pastebinti produktyviausias vystymosi perspektyvas, kurianti konkurencingą žiniomis paremtą ekonomiką *(žinių ekonomiką)* (Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010).

Skyriui „Trukdžiai savivaldai ir pilietiniam aktyvumui" (2.):

Demokratija (savivaldos lygmenyje)- valdymo forma, kurioje visi nuolatiniai vietos gyventojai turi teisę dalyvauti savivaldybės valdyme (savivaldoje) (Šiliauskas S. ir kt., 2006).

Korupcija- „elgesys, kuris nukrypsta nuo valstybinio vaidmens oficialių pareigų dėl asmeninės piniginės ar statuso naudos arba pažeidžia taisykles dėl kai kurių asmeninės įtakos tipų. Tai apima tokį elgesį kaip kyšininkavimas, giminių protegavimas ir pasisavinimas" (Gutauskas ir kt., 2005, p.9).

Pilietinė bendruomenė (visuomenė)- „tai tam tikroje gyvenamojoje vietovėje gyvenantys piliečiai, kuriuos sieja bendri interesai ir bendras rūpestis savo vietovės ateitimi, taip pat ir saugumu" (Grigaliūnas, 2009, p.16), tai savivaldoje (vietos valdyme) aktyviai dalyvaujanti vietos bendruomenė (Grigaliūnas, 2009).

Pilietiškumas (pilietinis aktyvumas)- „siejamas su žmogaus normatyviniais įsipareigojimais valstybei (savivaldybei) ir pastarosios įsipareigojimais savo piliečiui" (Šiliauskas S. ir kt., 2006, p.117), bei žmogaus aktyvumu dalyvaujant valstybės (savivaldybės) valdyme (savivaldoje) ir jos problemų sprendime (Šiliauskas S.ir kt., 2006).

Savivaldybė:
1) „įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas <->“ (LR Vietos savivaldos įstatymas, Nr.I-533, 1994m. liepos 7d.);

2) savivaldybės administracija;

3) savivaldybės administracijos pastatas.

Vietos savivalda- „įstatymo nustatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų bendruomenės, kuri turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją“ (LR Vietos savivaldos įstatymas, Nr.I-533, 1994m. liepos 7d.).

SANTRUMPOS

BRIK- sparčiai besivystančių ekonomikų šalys: Brazilija, Rusija, Indija, Kinija

BVP- Bendrasis vidaus produktas

EB- Europos Bendrija

EEB- Europos Ekonominė Bendrija

ES- Europos Sąjunga

JAV- Jungtinės Amerikos Valstijos

LR- Lietuvos Respublika

PPO- pasaulio prekybos organizacija

ĮVADAS

Temos aktualumas

Iki šiol pasaulio mokslininkai nesutaria dėl vieningos globalizacijos sąvokos reikšmės, tačiau visuotinai sutariama, kad globalizacijos procesas nuolatos gilėja, greitėja ir plečiasi, ir yra vienas aktualiausių fenomenų, iki šiol mažai ištirtas mokslininkų, kuris neatpažįstamai keičia pasaulio politikos, ekonomikos ir visuomenės veidą (Grižas, 2006).

Globalizacijos proceso sukeliami iššūkiai plūsta į gyvenamąsias teritorijas (savivaldybes), lemdami jose nuolatinę kaitą, reikalaudami vietos bendruomenes būti lanksčiomis ir dinamiškomis, kad galėtų operatyviai atremti nuolat iškylančias globalizacijos įtakotas problemas. Kad piliečiai sugebėtų jas atremti, būtina jiems suteikti pakankamai savivaldos galios ir savarankiškumo (Макогон, 2008). Sociologo Grigo (1998) manymu, vyriausybės ir savivaldos institucijų bandymas reguliuoti globalizaciją neatspindi realių piliečių poreikių, „naujos situacijos teisinis reguliavimas „chroniškai“ vėluoja“ (p.97). Situacijos visuomenėje taip greitai keičiasi, kad įstatymai nebespėja paskui, o tik dar labiau apsunkina ir taip sudėtingą valstybės (savivaldybės) valdymo sistemą, todėl geriausia, kad globalizacijos iššūkius operatyviai atremtų gyvenamosios vietovės (savivaldybės) gyventojai, kuriems būtų suteikta savivaldos galia spręsti savo savivaldybėje iškylančius globalizacijos iššūkius (Ropė, 2013).

Dėl globalizacijos proceso visuomenei (vietos bendruomenei) sukeliamų neigiamų pokyčių ir būtinybės juos atremti per savivaldą (pilietinį aktyvumą), būtina nagrinėti tiek globalizacijos proceso iššūkius, tiek savivaldą (pilietinį aktyvumą), kaip būdą globalizacijos iššūkiams atremti.

Temos ištirtumas

Globalizaciją, kaip vieną iš svarbiausių ekonomiką, politiką ir visuomenę stipriai įtakojančių veiksnių, nuolat tiria įvairių sričių mokslininkai. Ispanų sociologas Castells (2006) tiria globalizacijos poveikį ekonomikai, visuomenei ir kultūrai. Autorius (Castells, 2006) globalizaciją aiškina, kaip socialinę tinklaveiką visuomenėje ir tinklaveiką tarp organizacijų, kas ir įtakoja ekonomikos, visuomenės ir kultūros globalėjimą. Komunikacijos mokslų pradininkas McLuhanas (2005, 2003), rašęs dar iki sąvokos „globalizacija“ atsiradimo, puikiai aprašo visas su medijos naudojimu susijusias problemas, kylančias šiuolaikinėje globalizuotoje visuomenėje. Autorius (McLuhan, 2005, 2005) parodo kaip tobulėjant komunikacijos priemonėms transformuojasi visuomenė, išskiria tris civilizacijos (visuomenės) vystimosi etapus. Ir nors McLuhanas (2005, 2003) nenaudoja „globalizacijos“ sąvokos, su kiekvienu civilizacijos vystimosi etapu demonstruojamas žymus visuomenės globalėjimas. Sociologas Baumanas (2011, 2007) aptaria globalizacijos pasekmes žmogui ir jo gyvenamąjai vietovei. Jis paliečia

ekonomikos ir politikos atskyrimo problemas, visuomenės vartotojiškumo ir susvetimėjimo problemą, žmogaus perėjimą nuo teritorinės į kibernetinę erdvę, judėjimo laisvės ir socialinės klasės priklausomybę ir t.t. Socialinės politikos apžvalgininkas ir režisierius Baricco (2005) atskleidžia trapų valstybės, ekonomikos ir globalizacijos ryšį. Jis pristato globalizaciją kaip metodą užimti svetimas rinkas ne karo būdu, taip pat aiškina globalizacijos atsiradimo priežastis ir tikslus: pvz. užimti kaimynines valstybes (jų rinkas), neužimant fizinės teritorijos. Adomėnas ir kt. (2007) pasakoja apie nusikalstamumo globalizaciją, Попов и Шевчук (2003)- apie globalią darbo rinką, o Peškaitis ir Glodenis (2000) apie pavojingą kultūros supanašėjimą (popkultūrą). Juozaitienė ir Čižauskaitė (2010) paaiškina kodėl globalizacijos sąlygomis būtina žiniomis grindžiama ekonomika ir žinių visuomenė, kuri vienintelė gali atremti globalią ekonominę konkurenciją tarp pasaulio valstybių.

Apie savivaldą ir pilietinį aktyvumą (nuolatinių gyventojų savivaldą) ypač daug rašo pilietinės visuomenės institutas „Civitas“. Šio instituto tyrėjai Mačiulytė ir Ragauskas (2007), Janeliūnas (2009), Adomėnas ir kt. (2007) aprašo daugumą trukdžių, kylančių savivaldai ir pilietiniam aktyvumui: savivaldos institucijų nesavarankiškumą ir priklausomybę nuo vyriausybės, seniūnijų priklausomybę nuo savivaldos institucijų, aptaria teisiškai negarantuotą piliečių teisę dalyvauti savivaldos sprendimų priėmime bei patiems teikti siūlymus ir projektus savivaldybės Tarybai. Gutauskas (2005) aiškina, kad korupcija savivaldybėje- vienas iš svarbiausių trukdžių pilietiniam aktyvumui ir gyventojų pasitikėjimui savivaldos institucijomis. Jasaitis (2012, 2011) kalba apie šiuolaikinės savivaldos sistemos kūrimą, atskleidžia ko trūksta savivaldai, kad ji atitiktų šiuolaikinius gyventojų poreikius ir skatintų piliečių įsitraukimą į savivaldos procesą (pilietinį aktyvumą).

Globalizacijos proceso iššūkius ir savivaldą, kaip būdą globalizacijos iššūkiams atremti, aprašė tik Макогон (2008). Daugiau autorių, kurie sujungtų globalizaciją ir savivaldą bei tirtų jų tarpusavio ryšį, neradau.

Darbo naujumas

Dėl globalizacijos sąvokos ir proceso neapibrėžtumo iki šiol ginčyjasi daugelis pasaulio mokslininkų. Globalizacija, kaip procesas, visada išlieka aktualus, nes su globalizacijos iššūkiais visuomenė susiduria kiekvieną dieną, toje vietovėje, kur šiuo metu gyvena. Atliekant literatūros apžvalgą radau daug informacijos apie globalizacijos iššūkius ir daug informacijos apie pilietinį aktyvumą (savivaldą) , tačiau labai mažai informacijos apie globalizacijos iššūkių atrėmimą per savivaldą ir pilietinį aktyvumą. Jei globalizacija ateina į mano miestą, aš turiu teisę pajėgti ją atremti būtent savo mieste. Ši idėja man pasirodė visiškai nauja, o paieškojusi šia tema literatūros, radau tik Макогон (2008) straipsnį. Nauja sujungti du visiškai nesuderinamus dalykus: globalizaciją ir Švenčionių rajoną. Kokie globalizacijos procesai gali būti Švenčionių rajone?! Ypač nauja ir neatskleista

tai, kad globalizacija sukelia iššūkius ne tik didiesiams Pasaulio ir Lietuvos miestams, bet ir nedideliems provincijos rajonams.

Tyrimo objektas- Švenčionių rajono nuolatiniams gyventojams iškylantys globalizacijos proceso iššūkiai ir trukdžiai savivaldai bei gyventojų pilietiniam aktyvumui (įsitraukimui į savivaldos procesą).

Problema- neatskleisti globalizacijos iššūkiai skirtingose holistinės visuomenės lygmenyse ir neįvertinta savivaldos svarba, atremiant šiuos iššūkius.

Darbo tikslas- atlikti globalizacijos proceso keliamų iššūkių ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sąveikos analizę.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti globalizacijos, vietos savivaldos, pilietinio aktyvumo sampratas, bei įvertinti globalizacijos keliamų iššūkių ir vietos savivaldos sąveiką, sudaryti tos sąveikos teorinį modelį.
2. Ištirti globalizacijos iššūkių poveikį visuomenei ir valstybei.
3. Išsiaiškinti kokį poveikį globalizacija turi skirtingiems holistinės visuomenės lygmenims.
4. Išanalizuoti savivaldai (pilietiniam aktyvumui) kylančius iššūkius ir kokią įtaką jie daro holistinės visuomenės mezo lygmeniui (savivaldybei).
5. Pateikti statistinę Švenčionių rajono charakteristiką.
6. Atlikti ekspertinio vertinimo tyrimą ir anketinės apklausos koreliacinę analizę, nustatant vietos savivaldos galios reikšmingus ryšius ir priklausomybes.

Tyrimo metodai:

1. *Loginės analizės metodas* skirtas mokslinės literatūros nagrinėjimui, globalizacijos ir pilietinio aktyvumo (savivaldos) iššūkių ir jų sąveikos teorinio modelio nustatymui.
2. *Loginės indukcijos metodas* naudojamas ekspertinio vertinimo apklausos rezultatų analizėje. Tai samprotavimo būdas, kai visi tiriami objektai (ekspertiniai vertinimai) analizuojami ir pagal tam tikrą požymį, darant apibendrinančio pobūdžio išvadą, priskiriami kuriai nors klasei.
3. *Įstatymų analizės metodas* skirtas išsiaiškinti savivaldą (pilietinį aktyvumą) ribojančius veiksnius.
4. *Empirinis ekspertinio vertinimo metodas* naudojamas ranguoti ir tirti ekspertų vertinimą apie globalizacijos iššūkius, kylančius Švenčionių rajone ir veiksnius, skatinančius arba stabdančius Švenčionių rajono gyventojų pilietinį aktyvumą (savivaldą).

5. *Empirinis anketinės apklausos metodas* skirtas atskleisti tiriamo rajono gyventojų požiūrį į Švenčionių rajone kylančius globalizacijos iššūkius bei veiksnius, skatinančius arba stabdančius Švenčionių rajono gyventojų savivaldą (pilietinį aktyvumą).
6. *Koreliacinės analizės metodas* naudojamas nustatant vietos savivaldos galios reikšmingus ryšius ir priklausomybes.

Darbo struktūra

Magistrinį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, metodologinė dalis, analitinė dalis, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoje ir antroje darbo dalyje pateikiamos globalizacijos, savivaldos ir pilietinio aktyvumo sampratos, įvertinama globalizacijos keliamų iššūkių ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sąveika, sudaromas tos sąveikos teorinis modelis. Trečioje darbo dalyje pagrindžiama pasirinkta tyrimo metodologija: apžvelgiami tyrimo instrumentarijaus konstravimo būdai, pagrindžiama tyrimo etika, tiriamųjų imtis, įvertinamas tyrimo vidinis ir išorinis patikimumas. Ketvirtoje darbo dalyje atliekamas empirinis tyrimas ir pateikiami tyrimo rezultatai.

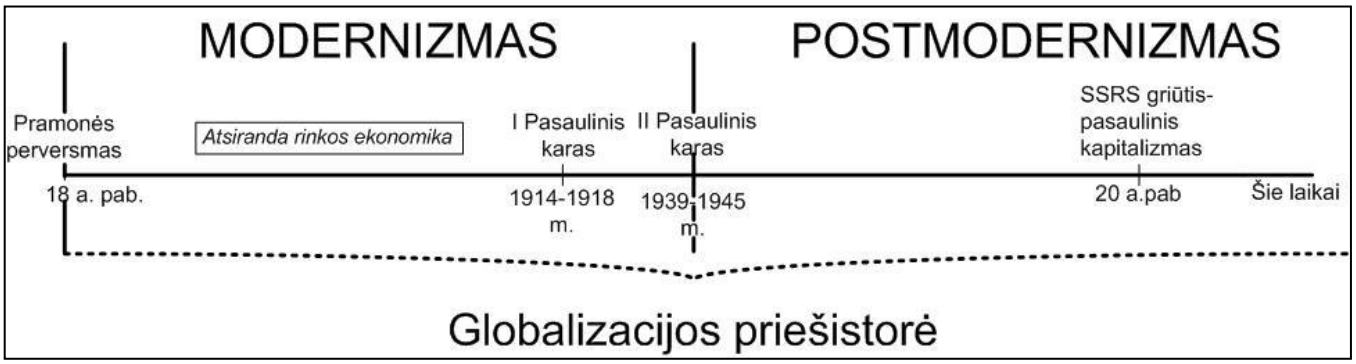
Darbo apimtis: darbą sudaro 161 puslapiai, 28 lentelės, 59 paveikslai; 4 priedai.

1. GLOBALIZACIJOS PROCESO KELIAMI IŠŠŪKIAI

1.1.Globalizacija ir visuomenė

1.1.1. Globalizacijos sąvoka

Globalizacijos sąvokos priešistorė. Sąvoką globalizacija pradėta naudoti tik 20 amžiaus pabaigoje, tačiau procesai, dėl kurių atsirado būtinybė sukurti tokią sąvoką, vystėsi daug anksčiau (Grižas, 2006). Šiuos procesus (1 pav.), įtakojančius globalizacijos atsiradimą, aprašo Held ir kt.(2002).

Šaltinis: sudaryta pagal Held ir kt., 2002, p.448-464

1 pav. **Globalizacijos sąvokos priešistorė**

Su globalizacija glaudžiai siejasi modernizmo ir postmodernizmo epochos, iki šiol sąvokos modernizmas ir postmodernizmas dažnai vartojamos kaip globalizacijos sinonimai (Held ir kt., 2002).

Modernizmas- tai kultūrinis periodas visuomenėje, prasidedantis pramonės perversmu, arba industrine revoliucija (18 a. pab.). Dėl to 19 amžius dar vadinamas technologijų bumu: atsiranda traukiniai, telefonai, garo mašina, fotoaparatai, automobiliai, lėktuvai ir t.t. Naujovių pasiūla skatina jų paklausą, prasideda masinė gamyba, atsiranda **rinkos ekonomika**.

Dėl greitos visuotinės technologizacijos visuomenėje kyla technologijų baimė, ši baimė paplinta nihilistinėmis idėjomis. Technologijų baimę atspindi to laiko siaubo filmai: „Frankešteinas“, „Laiko mašina“, „Daktaro Mooro siela“, parodantys, kaip technologijos sunaikina pačius žmones, ypač kai mokslininkai peržengia gyvybės ir mirties slenkstį. Nihilistų nuogąstavimai pasitvirtina, pasaulyje ima plisti karinės technologijos, įvyksta **I ir II Pasauliniai karai**, užbaigdami modernizmo epochą.

Postmodernizmas (arba postindustrializmas)- tai laikotarpis, sekantis po modernizmo epochos, jo pradžia laikoma II Pasaulinio karo pabaiga, ši epocha tęsiasi iki dabar. Tai epocha, lydima naujų ideologijų įsitvirtinimo visuomenėje, nes ideologijomis buvo pakeistos per karus prarastos tradicijos, vienur plito socializmo ir komunizmo idėjos, kitur populiarioji kultūra ir kapitalizmas.

Kada ir dėl ko globalizacija tapo pasauliniu reiškiniu? Held ir kt. (2002) teigia, kad su komunizmo žluginu, kai buvusi Sovietų Sąjungos teritorija tapo pavaldi globalizacijos (ir kapitalizmo) plitimui, globalizacija apėmė visą pasaulį. 1985 metais SSRS nusprendė pradėti ekonomines reformas, kurios būtų įsileidusios į Sąjungą rinkos elementų, tačiau reformos atnešė daug pokyčių visuomenėje ir komunizmas žlugo, tuomet ir prasidėjo pasaulinės globalizacijos era (Held ir kt., 2002). Postkomunistinė visuomenė labai greitai tapo „globalia“, nes buvo ištroškusi vartoti, po ištiso deficito tai atrodė tikru rojumi. Labai greitai žmonės pradėjo įprasti prie vartojimo ir ėmė vystytis vartotojiška visuomenė.
Tad sąvokos modernizmas, postmodernizmas, kapitalizmas ir globalizacija, anot Held ir kt. (2002), yra ne tik sinonimai, bet ir vieni kitų priežastis.

Diskusijos dėl globalizacijos sąvokos. “Sąvoką globalizacija pradėta vartoti dar 1983 metais ir buvo taikoma apibūdinti transnacionalinių korporacijų gaminamų prekių rinkų susiliejimus.” (Grižas, 2006, p.10) Šią sąvoką išplėte Harvardo verslo mokykla (JAV), šiandien globalizacijos sąvoka tokia plati, jog iki šiol pasaulio mokslininkai nesutaria dėl vieningos jos reikšmės, tačiau visuotinai sutariama, kad globalizacijos procesas nuolatos gilėja, greitėja ir plečiasi, ir yra vienas aktualiausių fenomenų, iki šiol mažai ištirtas mokslininkų (Grižas, 2006).

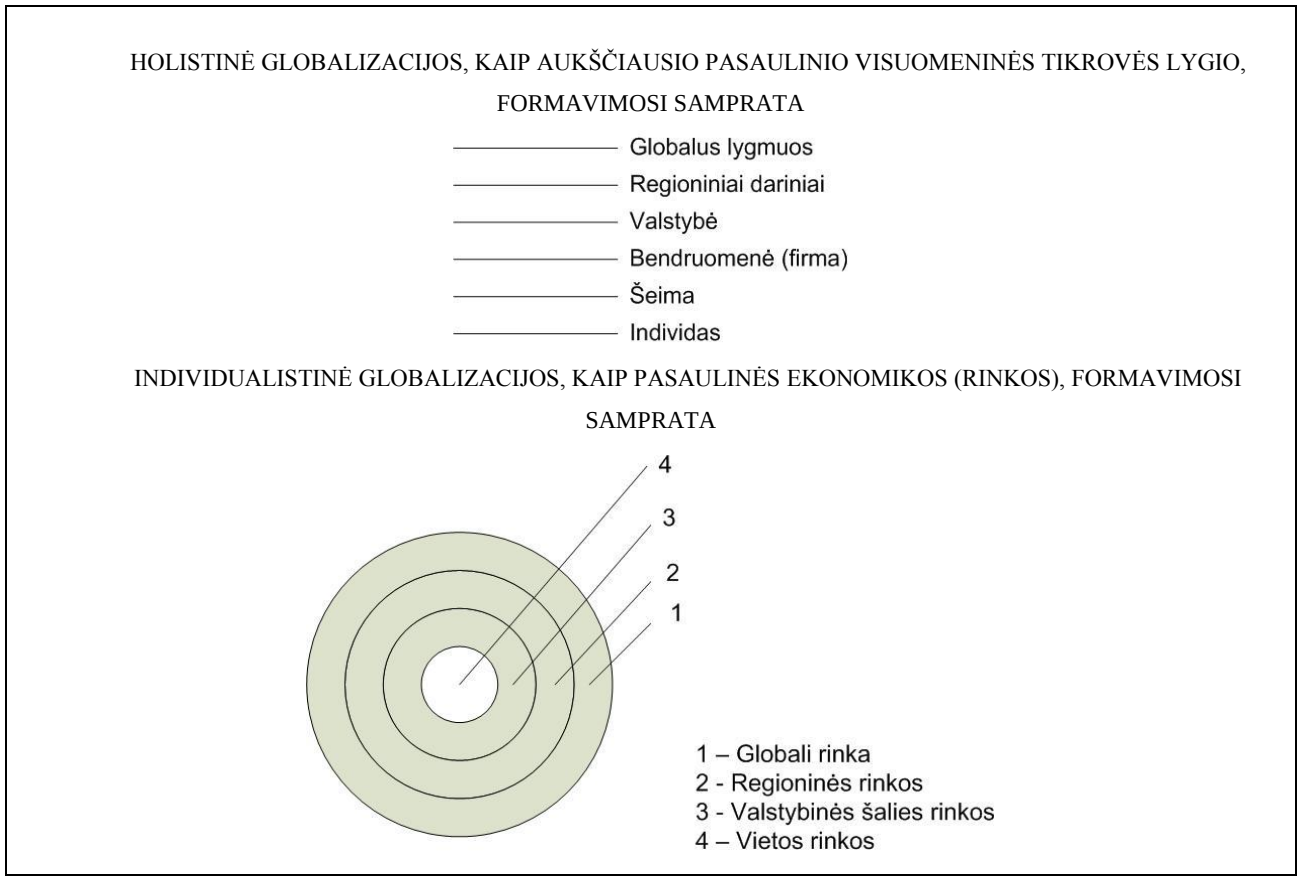
Tarptautinių žodžių žodynas (2013) globalizaciją apibūdina kaip „visą pasaulį apimančios rinkos skverbimąsi į šalių gyvenimą, sukeltą stiprėjančios tarptautinės finansinės rinkos, didėjančios pasaulinės prekybos, daugianacionalinių verslovių kūrimosi, telekomunikacijos naujovių“ (p.298). Kitaip tariant, globalizacija yra pasaulinės rinkos skverbimąsis į autonominių valstybių vietines rinkas ir šį skverbimąsi lemia stiprėjanti finansinė rinka, pasauline tapusi prekyba, daugianacionalinės (tarpvalstybinės) bendrovės bei telekomunikacijų pagalba prieinami pasauliniai ryšiai.

Friedman (2008) teigia, kad globalizacija yra reiškinys, pakeitęs apvalų pasaulio gaublį į vis labiau plokščią “flat” žemę. Ši globalizacijos apibrėžtis savaime yra ironiška, nes žodis globalizacija kilęs nuo žodžio globus (lot.), kurio bendrinė reikšmė yra rutulys. Žemės plokštumas pasireiškia tuo, kad tarp tautų ir valstybių nebeliko sienų, visų galimybės lygios. Autorius įvardija dešimt pasaulį suplokštinusių jėgų, pirma iš kurių laiko Sovietų sąjungos ir Berlyno sienos griūtį. Naujas globalusis amžius, anot Friedman (2008), prasidėjo “kai griuvo sienos ir atsivėre langai” (p.71). Čia turima omeny griuvusią Berlyno sieną ir prasidėjusią pasaulio kompiuterizaciją (atsivėrę langai).

Baumano (2007) nuomone, globalizacija glaudžiai siejasi su lokalizacija (apribojimais), kai “judėjimo laisvė- visuomet trūkstamas ir netolygiai paskirstytas reikmuo- vis greičiau tampa pagrindiniu mūsų vėlyvosios modernybės ar postmodernybės laikų išsisluoksniavimo veiksniu”(p.9). Internetas ar televizija leidžia greitai pasiekti bet kurią pasaulio vietą, tačiau jei žmogui neprieinamos išmaniosios

technologijos, jo gyvenimas stipriai apribojamas. Baumanas (2007) kalba apie neišvengiamą ekonominę atskirtį ir visuomenės išsisluoksniavimą.

Gylys (2008) aiškina, kad globalizaciją galima suprasti dvejopai, priklausomai nuo to, per kurį pažintinį "ekraną" žmogus žvelgia į pasaulį. Tie "ekranai", moksliškai vadinami paradigmomis, tai žmogaus pasaulėžiūra, apimanti aibę vertybių, sąvokų ir teiginių. Autorius globalizacijos sąvoką mato dviejų paradigmų šviesoje: iš individualistinės ir holistinės (visuminės) pozicijos. Holistinę ir individualistinę globalizacijos sampratas galima pavaizduoti schematiškai (2 pav.).

Šaltinis : Gylys, 2008, p.37

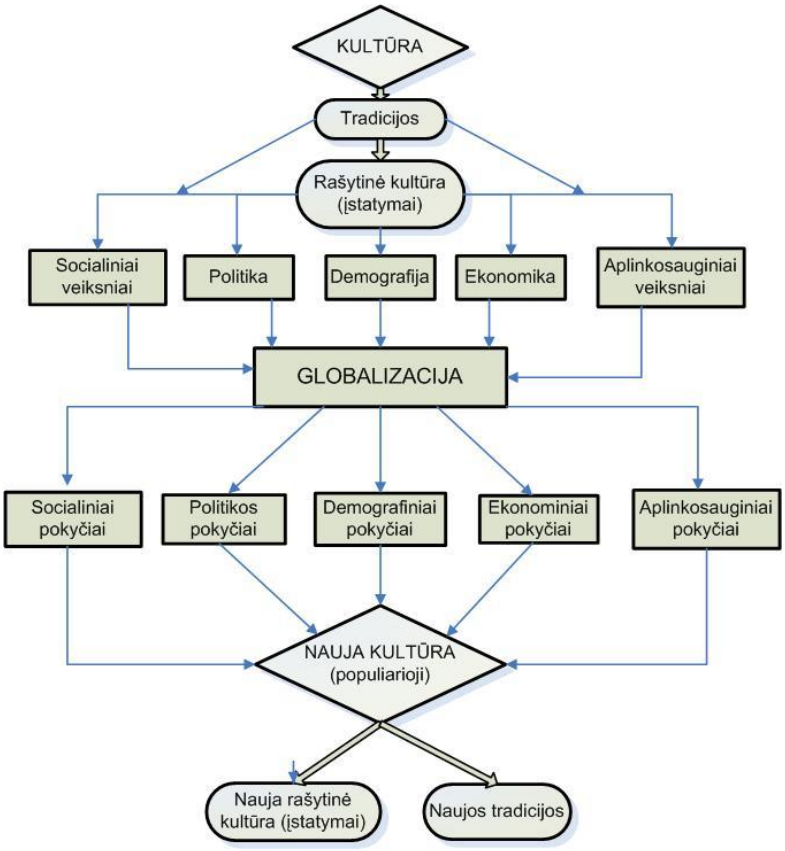
2 pav. **Holistinė ir individualistinė globalizacijos sampratos**

Holistai- sisteminio (visuminio) požiūrio atstovai. Jiems globalizacija, tai "aukščiausio, visa planetą apimančio visuomeninės tikrovės lygio formavimasis" (Gylys, 2008, p.36). Holistiniam globalizacijos požiūriui būdinga hierarchinės sistemos svarba, kai individus apjungia globalios institucijos, esančios didesnės globalios institucijos viduje. Pats globaliausias holistinis darinys- pasaulis, mažiausias -žmogus.

Individualistams globalizacija yra visų pirma pasaulinės rinkos formavimasis, priklausomai nuo atskirų individų stichiškai susiklosčiusių poreikių. Individualistai iškelia individo poreikius aukčiau visuomenės poreikių, nepripažįsta nemokamų visuomeninių gėrybių, tik privačias gėrybes (prekes),

nepripažįsta hierarchijos, kuri kelia grėsmę individo laisvei. Globalizacija jiems, tai ne individus apjungiančios globalios institucijos, o individus apjungianti pasaulinė rinka, kurią veikia tų pačių individų kintantys poreikiai (paklausa).

Tomlinsonas (2002) kalba apie globalizacijos daugiamatiškumą, veikiantį žmogaus gyvenimą ekonominiais, politiniais, socialiniais, demografiniais, aplinkosauginiais, kultūriniais ir kitais reiškiniais. Tačiau labiausiai globalizaciją autorius sieja su kultūra, iš kultūros kildina visus kitimus žmogaus gyvenime ir tvirtina, kad globalizacija labiausiai veikia būtent per kultūrą. Kultūra, giliąja šio žodžio prasme, yra nepertraukiamas, reikalaujantis ryšio su praeitimi, tobulėjimas. Sakoma: „žmogus, neturintis praeities, neturi ateities“, „be tradicijų- nėra pažangos“, „tauta be tradicijų- tauta be sielos“. Kultūra- tai kas įprasta ir priimtina visuomenei. Bėgant amžiams ji taip giliai įsitvirtina, kad virsta įstatymais (rašytinė kultūra) ar kultūrinėm tradicijom, niekam nekyla klausimas iš kur atsirado nusistovėjusios taisyklės, kodėl visi laikosi vienodo elgesio stereotipo, net jeigu niekas to elgesio nemokino. Visuomenės požiūris į šeimą, požiūris į silpnuosius, vargšus, benamius ar turtinguosius- visa tai yra kultūra ir įtakoja visuomenės elgesį išvardytų dalykų atžvilgiu. Šiandien vyksta kultūrinė globalizacija, įsivyrauja populiarioji kultūra (popkultūra), bendra viso pasaulio žmonėms. Šis populiariosios kultūros atsiradimas ir kitimas turi savo struktūrą (3 pav.).

Šaltinis : sudaryta pagal Tomlinsoną, 2002

3 pav. **Kultūros ir globalizacijos sąveikos schema**

Visuomenės ir kultūros santykis yra abipusis: kultūra keičia visuomenę, tačiau ir visuomenė nuolat keičia kultūrą. Autoriaus nuomone globalizacija yra daugiamatis reiškinys, tačiau kultūra įtakoja visus šiuos matmenis (ekonomiką, politiką, aplinkosaugą ir kt.).

Pasak Giddenso (2000) „globalizacijos sąvoka yra geriausiai suprantama kaip išreiškianti pamatinius laiko ir erdvės nutolinimo aspektus“ (Giddens, 2000, p.35). Anksčiau, autoriaus nuomone, erdvė ir laikas nebuvo taip nutolę, nes informacija keliavo kūno greičiu: kad kažką sužinoti ar perduoti žinią kitam, esančiam kitoje vietoje, reikėjo įveikti tam tikrą atstumą, tai erdvei įveikti reikėjo laiko. Dabar informacijai gauti ar perduoti nereikia nei erdvės (pvz. internetu), nei laiko. Autorius taip pat teigia, kad „globalizaciją dera suprasti kaip dialektinį reiškinį, kai įvykiai viename nutolinto santykio poliuje dažnai sukelia kitokius ar net priešingus įvykius kitame poliuje“ (Giddens, 2000, p.35-36). Čia turima omeny, kad globalizaciją lemia pasaulinių ryšių plėtra. Vienas įvykis pasaulyje gali paveikti kitą įvykį, nes ryšiui užmegzti nebereikia nei erdvės, nei laiko. Anksčiau žmonės gyveno bendruomenėmis, viena nuo kitos nutolusi bendruomenė mažai težinojo viena apie kitą, dabar nebelieka nei erdvės, nei laiko ribų, užkertančių galimybę ryšiams.

Grižas (2006) teigia, kad „globalizacija susieja vieno pasaulio regiono bendruomenes su procesais kitame kontinente“ (p.9). Autorius pamini, kad šia tema vyksta diskusijos ir išskiria tris pagrindines mokyklas: hiperglobalistus, skeptikus ir transformacionalistus; kiekviena mokykla globalizacijos sąvoką aiškina skirtingai.

Hiperglobalistai globalizaciją aiškina kaip naują erą, kurioje visos šalys paklūsta globaliai rinkai. Šiuo atveju globali rinka yra globalizacijos varomasis variklis, o „ekonomikos globalizacija sukuria naują nugalėtojų ir pralaimėjusiųjų globalioje ekonomikoje išsidėstymą“ (Grižas, 2006, p.10).

Skeptikai teigia, kad globalizacijos išviso nėra, kad ši sąvoka tik maskuoja procesą, kurio metu visą globalią rinką ir ekonomiką užima trys regioniniai blokai : Europos Sąjunga, JAV ir Japonija.

Transformacionalistai globalizaciją laiko galinga transformuojančia jėga, iš esmės keičiančia visus socialinius, politinius ir ekonominius procesus. Transformacionalistai nesiima prognozuoti būsimą globalizacijos trajektoriją, jie pabrėžia, kad tai ilgas, transformuojantis, suteikiantis naują pavidalą visuomenei ir pasaulio tvarkai, procesas.

Grigui (2002) globalizacija „tai bendrųjų technologijų ir informacinių sistemų sklaida; tai elgsenos, vartojimo standartų vienodėjimas; tai skirtingų tautų ir valstybių suartėjimas ir virštautinių (supranacionalinių) struktūrų įsitvirtinimas“ (p.49). Autorius teigia, kad „vis labiau ryškėja atskirų sociumo dalių segmentacija, fragmentizacija, egocentrizacija, lokalinių, ir net bendrųjų interesų nepaisanti elgsena ir pan.“ (Grigas, 2002, p.49). Tačiau senų visuomenės struktūrų ir tradicinės visuomenės griovimas atveria kelią formuotis naujoms struktūros ir tradicijoms, o tai yra pažanga.

Steger (2008) teigia, kad globalizacija yra ginčytinas terminas, „ juo tiek populiariojoje, tiek akademinėje literatūroje buvo apibūdinamas procesas, sistema, sąlygos, varomosios jėgos ir epocha“ (Steger, 2008, p.29). Norėdamas išvengti nelogiško apibrėžimo, autorius siūlo vartoti globalumo, o ne globalizacijos, terminą, skirtą socialinei situacijai apibrėžti. Globalumas pasižymi socialiniais procesais ir tam tikromis socialinėmis aplinkybėmis, kurios įtakoja kokybiškai naujų socialinių visuomenės santykių atsiradimą ekonomikos, politikos, aplinkosaugos ir kt. srityse. Kita vertus, teigia Steger (2008), „globalizacijos terminas gali būti vartojamas apibūdinti daugelį socialinių procesų, kurie, atrodo, keičia mūsų dabartines socialines sąlygas į globaliąsias. Savo esme globalizacija keičia žmogiškojo bendravimo formas“ (p.29).

1.1.2. Medijų įtaka globalizacijos procesui

Medijų ir medijinės komunikacijos technikos pažanga- globalizacijos procesą paspartinę veiksniai. Pasaulis apipintas komunikacijų tinklais, greita sąveika ir dėl to suvienodėjusi pasaulėžiūra vis labiau skatina pasaulį globalizuotis, todėl negalima kalbėti grynai apie globalizaciją, neapžvelgus medijos įtakos globalizacijos procesui.

Esamoje mokslinėje literatūroje apie medijų įtaką globalizacijos procesui, pasauliniu autoritetu pasižymi nedaug mokslininkų, aš pasirinkau du mokslininkus, kurių vienas apie medijas rašė šeštajame 20 amžiaus dešimtmetyje, iki “globalizacijos” sąvokos ir interneto[1] atsiradimo, tai: kanadiečių kilmės komunikacijos mokslų pradininkas McLuhanas[2]; o kitas- šių laikų mokslininkas, tai: ispanų kilmės šių laikų sociologas Castells[3].

Civilizacijos vystimosi etapai pagal McLuhaną (2005, 2003). McLuhanas (2005) išskyrė **tris civilizacijos (visuomenės) vystimosi etapus, vis labiau globalizuojančius pasaulį.** Su kiekvienu

[1] *Pirmas kompiuteris, parduodamas visiems pageidaujantiems, buvo „Altair 8800“, sukurtas 1974 metų gruodį*, tačiau jis neturėjo daugelio funkcijų, buvusių „Xerox Alto“ modelyje, kuris nebuvo prieinamas daugumai vartotojų ir nebuvo skirtas masinei gamybai. Pirmasis pilnavertis kompiuteris, skirtas masiniam pardavimui, buvo Apple II, sukurtas 1977 metų birželį (Эволюция комьютеров, 2011).

[2] *McLuhanas* rašė 50 metų anksčiau, nei Castells, rašė apie medijas dar tuomet, kai neegzistavo interneto, o televizija dar nebuvo itin populiari (šeštas praeito amžiaus dešimtmetis), tačiau sugebėjo aprašyti dabartines problemas, kylančias visuomenėje dėl šiuolaikinių medijų naudojimo. Dėl šių įžvalgų autorius vadinamas komunikacijos mokslų “juoduoju pranašu“, stipriai aplenkusiu savo laikmetį ir apibūdinusiu dar neegzistuojančių technologijų pavojų visuomenei. McLuhanas (2003, 2005) garsus dėl sukurtų sąvokų: „medija yra pranešimas, „globalus kaimas“, „informacijos amžius“, „naršyti“ (angl. surfing) ir t.t. Jis nerimavo dėl jam tekusio juodojo pranašo vaidmens, parašęs knygą „Gutenbergo galaktika“, McLuhanas pasakė: *„Aš nesitikiu, kad man dėkotų už šią knygą. Man atrodo, kad tokią knygą kas nors turėjo būti parašęs anksčiau. Tikrai norėčiau, kad kažkas kitas ją būtų parašęs“* (Pečiulis, 2011).

[3] Iki šiol savo tyrimų svarbumu ir moksliškumu McLuhanui galėjo prilygti tik ispanų sociologas *Castells*, išleidęs šia tema knygų trilogiją “Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra”. Castells- šiuolaikinis mokslininkas, tiriantis tinklaveikos ir medijų poveikį visuomenės masėms, ekonomikai ir kultūrai, atlikęs daug mokslinių tyrimų šiuose srityse (Castells, 2006).

civilizacijos vystimosi etapu kinta žmogaus gyvenimo būdas, komunikavimo priemonės, kyla vis daugiau su civilizacija susijusių pavojų (1 lentelė).

1 lentelė. Civilizacijos (visuomenės) vystimosi etapai

Civilizacija	*1. Priešrašytinė*	*2. Rašytinė ir spausdinimo*	*3. Elektroninių medijų*
Gyvenimo būdas	Bendruomeninis	Komunikuoti užtenka vieno žmogaus	Komunikuoti užtenka vieno žmogaus
Pagrindinės komunikavimo priemonės/ organai	Žodinės Klausa Rega Lytėjimas Kūno kalba	- - Rega - -	- Klausa Rega - -
Civilizacijos keliami pavojai	-	Dėl spausdinimo monopolijos paplinta ideologijos: apšvietos idėjos, individualizmas, protestantizmas, demokratija, nacionalizmas, kapitalizmas ir t.t.	- Žmogus mąsto vaizdiniais ir sąvokomis, organizmas nebeskiria mūsų pačių minčių nuo medijos. Medijos tampa- žmogaus nervų sistemos tęsiniais. -Tampa galimas visuomenės emocinio klimato valdymas (komunikacijos mokslų pradžia).

Šaltinis : sudaryta pagal Маклюэн, 2005

1. Pirmasis etapas- *primityvi priešrašytinė civilizacija*.

Anot McLuhano (2005) kalba yra primityviausia medija. Pirmojo civilizacijos vystimosi etapo pagrindas yra bendruomeninis gyvenimo būdas, bendruomeninis gyvenimo ir pasaulio pažinimas. Šiame vystimosi etape visuomenė naudojasi žodinėmis komunikacijos priemonėmis, kurios yra žmonių kūno ir juslių tęsinys, čia svarbiausias instrumentas- klausa ir rega.

2. Antrasis civilizacijos vystimosi etapas- *rašytinė ir spausdinimo civilizacija.*

Etapas prasideda nuo raidyno sukūrimo ir pirmosios (Gutenbergo) spausdinimo mašinos išradimo. Tam, kad komunikuoti (t.y. skaityti), žmogui nereikia kito asmens, skaitymui užtenka vieno žmogaus. Žmogus tampa daugiau informacijos priėmėju, nei transliuotoju, dėl to prarandami gebėjimai aiškiai reikšti savo mintis žodžiu ir bendrauti kalbinės medijos pagalba. Tačiau rašybos ir surenkamo šrifto išradimas paskatina vis labiau greitėjantį civilizacijos vystymąsį, kultūra ir visuomenė intensyviai evoliucionizuoja, spausdintinė kultūra stipriai įtakoja žmogaus ir visuomenės pasaulėžiūrą. Spausdintinės kultūros žmogų McLuhanas (2005) pavadina „tipografiniu žmogumi“ ir perspėja, kad mes tampame tuo, į ką žiūrime, „medija yra pranešimas“ ir „bet kokios medijos ir technologijos žinutė

pakeičia terpę, kurioje užgimė“ (p.49). Dėl to spausdinimo technologija lėmė daugelio ideologijų atsiradimą ir paplitimą: apšvietos idėjos, individualizmas, protestantizmas, demokratija, nacionalizmas, kapitalizmas, bei didžiausi perversmai ir revoliucijos atsirado dėl naujai išrastos spausdinimo technologijos monopolijos ir dominavimo iš gausybės kitų komunikacijos būdų.. Ši naujoviška komunikacija privedė prie pramonės perversmo ir išradimų bumo.

3. Trečiasis civilizacijos vystimosi etapas- *elektroninių medijų civilizacija.*

Šiam etapui pradžią davė elektros išradimas, buvo sukurtos tokios medijos kaip telegrafas, radijas, televizija. McLuhanas (2003) nuolat kartojo, kad medija yra pranešimas ir nesvarbu paties pranešimo turinys (ką praneša per mediją), svarbu, kad tai negrįžtamai paveikia žmogų, jei tik jis ta medija naudojasi. Autorius primena, kad kažkada žodinė kalba buvo mūsų pagrindinė medija, o kalba yra mūsų pačių kūno ir juslių tęsinys, tačiau dabar elektroninė medija tampa mūsų pačių nervų sistema, mūsų kūno tęsiniu ir būtent todėl visuomenė yra taip stipriai veikiama medijų. Žmogaus apranga, anot McLuhano (2003), yra žmogaus odos tęsinys, o vaizdai televizijos ekrane- žmogaus regos tęsinys. Žmogus mąsto vaizdiniais ir sąvokomis, organizmas nebeskiria kur yra mūsų pačių mintys ir nervų sistema, o kur prasideda medija, apie tai McLuhanas (2003) daug rašo knygoje „Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai“.

Medija veikia tą visuomenės dalį, kurioje ji naudojama ir vienintelis būdas likti nepaveiktam- nesinaudoti medija. Joks savo pozicijų tvirtumas neapgins nuo medijų daromo poveikio, jei ir toliau ji bus naudojama. Medija yra pranešimas ir visiškai nesvarbu koks to pranešimo turinys, jis vis tiek prasiskverbs į žmogaus nervų sistemą.

Šie trys civilizacijos vystimosi etapai, išskirti McLuhano (2005), vis labiau globalizuoja pasaulį, nes visi vienos medijos įtakojami visuomenės nariai gauna tą patį pranešimą, tą patį medijinį impulsą, tampantį jų kūno ir juslių dalimi. Civilizacijos vystymosi priežastis, anot McLuhano (2005), yra medijos, būtent jos įtakojo ir iki šiol įtakoja visuomenės vystymąsį. Medijų pagalba turime suvienodėjusią ir globalią pasaulinę kultūrą, šiuolaikinių autorių vadinamą populiariąja kultūra arba tiesiog popkultūra, dėl medijų naudojimo nyksta senosios kontinentinės kultūros, kurios formavosi tūkstantmečiais. Prarasta individualybė- masinės kultūros bruožas. Apie tai mus įspėjo McLuhanas (2005), nors labai nenorėjo tapti „juoduoju pranašu“.

Manipuliavimas visuomene (McLuhanas, 2005, 2003). Per elektroninę mediją transliuojama informacija dažnai iškraipo realybę, dezinformuoja žiūrovą. Nereikšmingas įvykis, net smulkmena, gali būti pristatoma kaip pasaulinės reikšmės naujiena, o realiai svarbūs įvykiai ignoruojami, nuvertinami arba sąmoningai nutylimi. Kuo dažniau žiūrovas susiduria su skambiom, neįtikėtinom ir net viena kitai prieštaraujančiom naujienom, tuo sunkiau jam pasidaro patikėti, kad kažkokia objektyvi tiesa (realybė)

išviso egzistuoja. Sunku nustatyti kur tarp visų šių mitų yra tiesa, realybė užmaskuojama po storu medijos grimo sluoksniu. Transliuojama ne objektyvi ir visapusiška informacija, o vienpusė informacija, žiūrovui nesuteikiama pakankamai objektyvios informacijos, kad jis galėtų įvertinti įvykio aplinkybes, žinia jam pranešama su jau „prilipintu“ vertinimu, iš žiūrovo atimama galimybė kritiškai mąstyti ir vertinti (McLuhanas, 2003).

Dažnai pateikiama prieštaringa informacija, šis procesas vadinamas „informaciniais karais“. Žiniasklaidos sužalota karta yra įsitikinusi, kad televizija ir žiniasklaida yra visur, kad ji visažinė ir visagalė, kad ji perteikia objektyvią tiesą. Tačiau elektroninių medijų epochoje karaliauja mitas, ir su žiniasklaidos pagalba, kaip išpranašavo McLuhanas (2005), greitai „į savo rankas bus galima paimti ištisų tautų emocinio klimato kontrolę“ (p. 41).

McLuhanas (2003) teigė, kad komunikacija labiausiai veikia kultūrą, dvidešimto amžiaus septinto dešimtmečio pradžioje buvo įkurtas komunikacijos mokslų institutas, nuo 1963 metų McLuhanas tapo vadovu šiame *jo vardo* „Kultūros ir technologijų studijų centre“ (Center for culture and technology) (Pečiulis, 2011), iš esmės tai buvo komunikacijos mokslų ištakos. Centro veiklos kryptis buvo plėtoti komunikacijos studijų anglosaksiškąją mokyklą, dabar vadinamą komunikacijos studijomis. Komunikacija anuomet buvo tiriama kaip būdas daryti įtaką asmens, žmonių grupės ar visuomenės elgesiui, pavyzdžiui: komunikacijos kanalų tyrimai, poveikio ir įtaigos būdai, lingvistinis poveikis žmogaus sąmonei, reklamos poveikio studijos, balsavimo rezultatų įtakojimo metodai.

Iki šių laikų elektroninės komunikacijos priemonių dėka žmogus išgyvena iliuziją, kad jis yra dabartinių įvykių dalyvis, tačiau iš tiesų jis tėra pasyvus informacijos priėmėjas, jam transliuojamų informacinių karų auka.

Medija ir valstybė pagal Castells (2006). Nuo valstybinės iki laisvos medijos (informacijos išlaisvinimas). Castells (2006) teigia, kad medija, užtikrindama visuomenės informavimą ir pramogas, valdo žmonių nuomones ir vaizdinius, kuriais lengviausia įtvirtinti norimą valdymo galią valstybėje. „Iki 20a. devintojo dešimtmečio pradžios dauguma pasaulio televizijos stočių buvo valdomos valstybės“ (Castells, 2006, p.302). Radijo stotys, laikraščiai ir televizijos tinklai buvo atidžiai kontroliuojami valstybės ir „jautė nuolatinę griežtų suvaržymų grėsmę“ (Castells, 2006, p.302). Kas per dešimtmetį pasikeitė? Progresavo technologijos, jos tapo prieinamos platesnėms masėms žmonių, valstybė nebespėjo „kontroliuoti palydovinių stočių, transliuojančių visam pasauliui“, buvo sukurtos „neregėtos transliavimo galios priemonės“ (Castells, 2006, p.303).

Verslas, įžvelgęs naujų technologijų teikiamą naudą ir jomis pasinaudojęs, pats stipriai transformavosi: visame pasaulyje užmezgę ryšius verslai ėmė telkti kapitalą ir jungtis tarpusavyje, atsirado reklamos industrija ir medijų dėka verslai įgyjo ekonominę, kultūrinę ir politinę galią. Verslas,

išbandęs technologijų naudą, įvairiom formom, raštu ir žodžiu, darė spaudimą valstybei, kad medija būtų išlaisvinta iš griežto valstybinio kumščio. Dėl verslininkų įtakos nuolatos strigo valstybinių medijų įsigyjimas, o nepriklausomos medijos transliavo agitacijas už laisvą nuo valstybės komunikaciją ir nevaržomą mediją. Laikraščiai spausdino apologetikas valdžios atstovams, žadant jiems politinį lojalumą ir net paramą naujojoje medijų sistemoje, jei valdžios atstovai palaikys medijų „išlaisvinimo“ politiką.

20a. devintojo dešimtmečio viduryje prasidėjo daugumos radijo ir televizijos stočių privatizacija, o likusios valstybės nuosavybėje stotys panašėjo į privačias, nes buvo priklausomos nuo žiūrovų reitingų ir pajamų iš reklamos. „Laikraščiai telkėsi į stambius konsorciumus ir neretai būdavo remiami finansinių grupių“ (Castells, 2006, p.303). Tačiau svarbiausia- medijos tapo verslu, o verslas šis- globaliu ir nacionalinė valstybė nebegalėjo jo kontroliuoti.

Pagrindinė medijų patikimumo sąlyga yra medijos nepriklausomybė. Medija negali vienareikšmiškai remti kokios nors vienos politinės pakraipos ar filtruoti vienpusiškos informacijos, nes tai reikštų prarasti dalį suinteresuotų vartotojų ir netekti dalies auditorijos. Kadangi šiuolaikinės medijos dirba pagal verslo schemą, medija turi pritraukti įvairių pirkėjų ir pardavėjų, todėl medija privalo išlikti laisva. Pasak Castells (2006), „už bet kokį bandymą pažaboti medijų laisvę tenka mokėti didelę politinę kainą, nes piliečiai rūpestingai gina savo privilegiją gauti informaciją *iš valstybei nepavaldžių* šaltinių“ (p.304).

Valstybės neteko informacinės galios monopolio, nors nekartą bandė pažaboti globaliais tapusius informacijos srautus, pavyzdžiui, 1996 metais Prancūzijos informacinių technologijų ministras paskelbė vyriausybės siūlymą Europos Bendrijai, apriboti gyventojų teisę nevaržomai naudotis internetu, tačiau laisvos informacijos idėja visuomenėje jau buvo giliai įsišaknijusi.

“Informacijos kontrolė dar gerokai iki informacijos amžiaus pradžios buvo valstybės galios pagrindas“ (Calstells, 2006, p.305), tačiau šiandien informacija išlaisvinta, medijų pagalba informacijos srautai skrodžia kiaurai nacionalinių valstybių sienas, peržengia kultūras ir kalbas, keičia pasaulio veidą. Tačiau ar tikrai medija gali būti visiškai laisva, jei ji veikia pagal verslo schemą?

Nuo „Didžiojo brolio“ iki „mažųjų sesučių“ (Castells, 2006). Šmaikščiai ir įdomiai Castells (2006) aprašo šiuolaikines informacijos valdymo tendencijas. Šiuolaikiniai technologiniai pajėgumai leidžia operuoti negirdėtu kiekiu informacijos, nacionalinės valstybės dar niekada neturėjo tiek informacinės galios: „kompiuteriai kokybiškai išplėtė galimybes kryžminti informaciją, apimant socialinio draudimo, sveikatos, tapatybės dokumentų, įrašų apie gyvenamąją vietą ir darbovietę duomenis“ (Castells, 2006, p.326). Kadangi nacionalinės valstybės pirmą kartą pasaulio istorijoje naudojasi neregėta informacine galia, autorius (Castells, 2006) sulygina nacionalinę valstybę su

„Didžiuoju broliu“(sąvoka paimta iš 1984 metais Orwello parašyto romano)- informaciškai pažangia valstybe, valdančia kiekvieną asmenį negirdėtais informacinių technologijų pajėgumais.

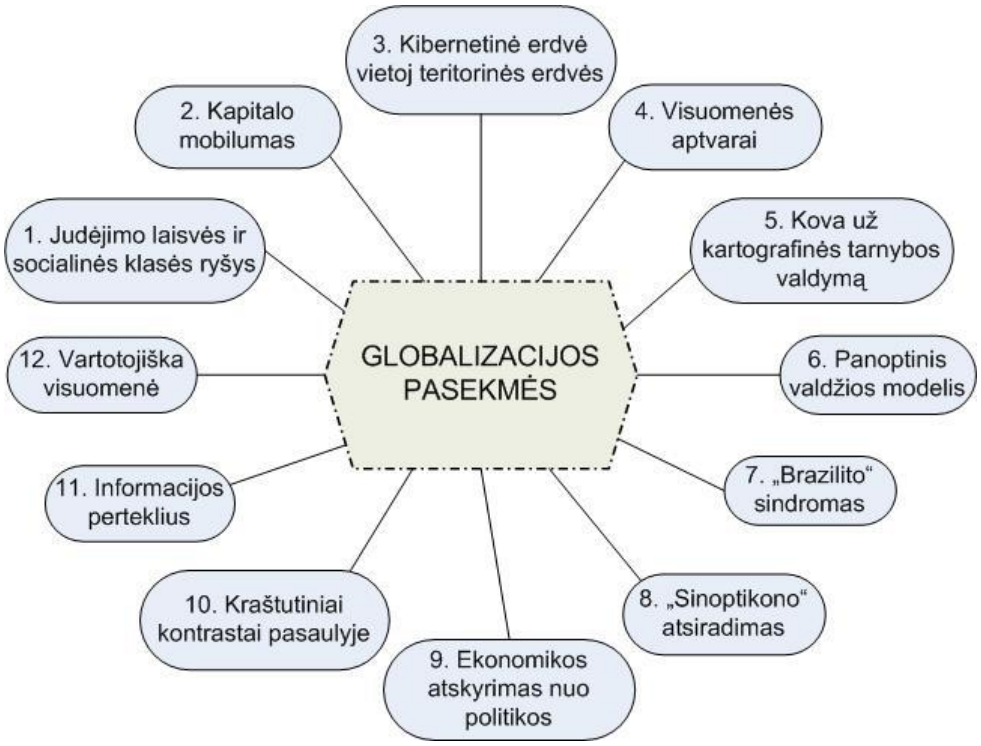
Tačiau susirūpinimą kelia kita problema: verslo įmonės renka savo duomenų bazę apie valstybių gyventojus, kuria naujas informacines rinkas: įmonės atspausdina gyventojų vardus, žino dominuojančias veiklas, pomėgius, gali numatyti ir net programuoti žmonių elgesį ateityje, tai yra- renka, apdoroja ir savo užsibrėžtiems tikslams naudoja suasmenintą informaciją Jei nacionalinę valstybę, teisėtai valdančią duomenis apie savo gyventojus, galima pavadinti „Didžiuoju broliu“, tai įmones, renkančias savo duomenų bazes, autorius (Castells, 2006) pavadino „mažosiomis sesutėmis“.

Naujųjų technologijų galimybės suteikia „mažosioms sesutėms“ galią šnipinėti valstybę ir jos gyventojus, kreipti visuomenės elgesį norima linkme, prognozuoti ir programuoti ekonominę ateitį. Šiuolaikinės nacionalinės valstybės remiasi žinių ekonomika ir tam, kad šalis galėtų konkuruoti pasaulinėje ekonominėje rinkoje, ji turi surinkti ir apdoroti labai daug įvairios informacijos, iškeroti informacijos tinklus gerokai už valstybės veikimo ribų. Nacionalinė valstybė ir toliau vykdo savo funkcijas, tačiau praranda informacijos monopolį, nes pagrindiniais jos oponentais tampa transnacionalinės įmonės, besinaudojančios tais pačiais galios instrumentais- informacinių technologijų dėka surinktais neregėto mąsto duomenimis, kuriais nebūtinai pasidalina su pačios valstybės struktūromis.

1.1.3. Globalizacijos pasekmės visuomenei

Baumanas (2007)[4] kalba apie globalizacijos poveikį žmogui, visuomenei ir žmogaus gyvenamam pasauliui, jo knygų (Baumanas, 2011, 2007) centre- žmogus visuomenės kontekste, kalbėdamas apie globalizaciją, autorius (Baumanas, 2007) turi omenyje globalizacijos pasekmes visuomenei ir žmogui. Autorius (Baumanas, 2007) kalba apie tokias globalizacijos pasekmes, kaip: susidariusį ryšį tarp judėjimo laisvės ir socialinės klasės, kapitalo mobilumą, teritorinės erdvės pakeitimą kibernetine erdve, visuomenės atitvarus, panoptine tapusią valdžią, sinoptikoną, „brazilito“ sindromą, ekonomikos ir politikos atskyrimą, informacijos perteklių informacinėje erdvėje, vartotojiškos visuomenės atsiradimą, žmonių abejingumą ir neveiklumą, kovą už kartografinės tarnybos valdymą ir t.t.. Baumano (2007) aprašytos globalizacijos pasekmės pasižymi įvairumu, todėl visas pasekmes teko analizuoti ir loginės indukcijos metodu grupuoti į klases pagal tam tikrus globalizacijos pasekmes vienyjančius požymius. Išskyriau pagrindines globalizacijos pasekmes ir sugrupavau jas į 12 pagrindinių blokų (4 pav.).

[4] Zygmunt Bauman (gimė 1925m., gyvena iki šiol)- yra vienas ryškiausių pokario Europos ir dabarties socialinių mąstytojų, apžvelgiantis globalizacijos socialinius padarinius visuomenei, laikomas ne tik globalizacijos pranašu, bet ir šaukliu; nes ne tik išpranašavo globalizacijos atsiradimą, bet ir tapo gyvu šio proceso liudininku (Bauman, 2007).

Šaltinis: sudaryta pagal Baumaną, 2011; Baumaną, 2007

4 pav. **Globalizacijos pasekmės**

1. Judėjimo laisvė ir socialinė klasė. Baumanas (2007) teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje įvyko socialinis išsisluoksniavimas į klases, šį išsisluoksniavimą labiausiai lėmė skirtingos judėjimo ir laiko pasiskirstymo sąlygos. Vieni žmonės turi galimybę netrugdomai judėti, jie nėra apriboti savo gyvenamąja erdve, pats judėjimas vyksta per ypatingai trumpą laiką; o kiti asmenys- susaistyti vietovės, neturi galimybės judėti po pasaulį, yra tarsi įkalinti erdvėje.

Vadinamasis “elitas” jau nuo žilos senovės turėjo padidintą judėjimo laisvę: aukštuomenės atžalos dažnai gyvendavo ir mokydavosi užsienyje, geriau pažinodavo tos šalies kultūrą, nei savo šalies.

2. Kapitalo mobilumas. “Įkalintieji” paprastai yra finansiškai nesaugiausia visuomenės dalis, dėl to, kad jie yra susaistyti su konkrečia teritorija, o kapitalas- nesusaistytas su erdve. Kol teritorijos susaistytieji darbuotojai turi darbo vietą savo teritorijoje, viskas būna gerai, tačiau šiuolaikiniai darbdaviai, kitaip nei praeities žemvaldžiai, turi galimybę išsiurbti visus gyvybės syvus iš konkrečios teritorijos ir jos darbuotojų, ir permesti visą sukurtą kapitalą į kitą erdvę, nusikratant bet kokios atsakomybės prieš kapitalą pelniusią bendruomenę.

Anot Baumano (2007), senovės “žemvaldžiai negalėjo vienų nuosavų žemių pakeisti kitomis ir todėl jie būdavo, nors ir silpnai, susaistyti su vietove, iš kurios siurbė sau gyvybinius syvus; ši aplinkybė praktiškai varžė teoriškai ir juridiškai neribotas galimybes eksploatuoti, nes priešingu atveju ilgainiui

pajamų srovė galėjo sumažėti ar visiškai nutrūkti.” (p.21). Šių laikų darbdaviai neturi apribojimų eksploatuoti, nes jie visada gali palikti vietovę, nebijodami to eksploatavimo pasekmių.

3. Kibernetinė erdvė vietoj teritorinės erdvės. Baumanas (2007) dažnai kalba apie judėjimo laisvę. Senovės “elitas” jau seniai buvo gana globalizuotas judėjimo laisvės prasme, tačiau šių laikų visuomenės išsisluoksniavimas vyksta ne tik fizinio žmogaus kūno judėjimo galimybių prasme. Anksčiau informacija keliaudavo žmogaus kūno greičiu: kol žmogus nueidavo pas kitą ir perduodavo jam informaciją. Dabar žmonės anonimiškai užeina į reikalingą elektroninę svetainę, be kito žmogaus pagalbos pasiima sau reikalingą informaciją, ir lygiai taip pat anonimiškai išeina. Ši vienpusė komunikacija vyksta be fizinių kūnų judėjimo, todėl, autoriaus nuomone, komunikacijai žmogui nebereikia nei teritorinės erdvės, nei gyvų žmonių, teritorinę erdvę palaipsniui pakeičia kibernetinė.

Kibernetinėje erdvėje elektroninės informacijos srautai užlieja šiuolaikinio žmogaus mąstymą, tačiau žmogus liko kūnu, priklausomu nuo naturalių žmogaus regos, klausos ir kitų galimybių, o informacijos srautai pasidarė atskiri nuo kūno galimybių juos priimti, viršyjantys žmogaus pajėgumą, dėl to vystosi nedėmesingumas ir atminties sutrikimai. Taip vadinama “kibernetinė erdvė”, net nėra reali erdvė, nes nei vieta, nei kūnai nieko nereiškia, o “keliavimas” šia “erdve” lengvai ir greitai suteikia norimą informaciją, tačiau apriboja daugelį juslių, kuriomis galima būtų pajusti ir išgyventi naują patirtį, dėl to kibernetinė erdvė stipriai sumenkina žmogaus patiriamų emocijų ir įspūdžių kokybę.

4. Visuomenės aptvarai (atitvarai). Baumanas (2007) kalba apie “elitų eksteritorialumą” - kai elitai nubaido kitus asmenis nuo savo teritorijos. Be leidimo niekas negali fiziškai pasiekti elitų: “jiems reikalingas to atskirtumo saugumas- neturėti kaimynų, turėti neliečiamybę nuo vietinio kišimosi” (Bauman, 2007, p.36).

Dažnai tam tikros erdvės pasiekiamumą lemia asmens mokumas. Mažėja tokių miesto erdvių, kur įvairių viuomenės sluoksnių gyventojai kartu bendrautų, rinktųsi aptarti bendrų reikalų. Šias tradicines visuomenines erdves išstumia vartojimo erdvės, neturinčios tikslo sutelkti žmones bendravimui. Baumano (2007) teigimu : ”negalintys laisvai pasirinkti savojo atskiro gyvenimo ir mokėti už jo apsaugą atsiduria tokioje padėtyje, kuri prilygsta ankstyvaisiais naujaisiais laikais atsiradusiems aptvarams” (p.38).

“Eiti draudžiama”- tai elito sukurtas eksteritorialumas, visuomenėje iššaukiantis nuolatinį karą dėl erdvės, kuris pratrūksta riaušėmis bei kitu visuonemės narių deviatiniu elgesiu.

Vieniems elito eksteritoriškumas išgyvenamas kaip svaiginanti laisvė, o kitiems- vis labiau kaip kalėjimas, autoriaus nuomone, tai :” negalėjimas užsigeidus pajudėti ir draudimas patekti į sodresnias ganyklas” (Bauman, 2007, p. 41).

5. Kova už kartografinės tarnybos valdymą. Labai savotiškai Baumanas (2007) aprašo "žemėlapių kovą". Jis lygina dabartinę ir ikimodernią valdžias. Ikimoderniosios valdžios tam, kad surinkti mokesčius, turėdavo imtis vos ne prievartos, o mokesčių surinkimas panašėjo į ginkluotą apiplėšimą. Žemvaldžiai apmokestindavo savo pavaldinių veiklą, kurią pavaldiniams buvo sunku nuslėpti. Žemvaldys paskelbdavo, kad šis tiltas ar kelias priklausiąs jam ir kaip teisėtas sąvininkas rinkdavo mokesčius iš visų, besinaudojančių jam priklausančia nuosavybe (tilto mokestis, kelių mokestis ir t.t.). Erdvės priklausomybės aiškumas ir skaidrumas- buvo ir yra bet kokios valdžios pretekstas užimti valdymo galią. Kam priklauso erdvė, tas turi valdžią tiems, kurie toje erdvėja gyvena ar naudojasi ja. Kad įtvirtinti savo valdžią tam tikroje teritorijoje, žemvaldžiai braižydavo savo valdų žemėlapius, tačiau žemėlapiai, rodantys erdvių priklausomumą, buvo nevienodi, kiekvienas žemvaldys turėdavo savo žemėlapį, į kurį paprastai įeidavo ir dalis kaiminystės žemių, dėl to kildavo konfliktai su kaimynais. Reikėjo skubiai suvienodinti žemėlapius, nustatyti pastovias, aiškias ir visiems vienodai priimtinas teritorijų ribas.

Dėl to visuomenės modernizavimosi procesas prasidėjo nuo žemėlapių suvienodinimo, bendro standarto kartografijoje priėmimo, kurį autorius pavadino "žemėlapių kovomis". Baumano (2007) žodžiais tariant :"svarbiausiame šio karo mūšyje ant kortos buvo pastatyta teisė valdyti kartografinę tarnybą" (p.51).

Anot autoriaus būtent tie, kurie valdo kartografinę tarnybą, iki šiol turi realią valdžią pasaulyje, nes teritorinis erdvės padalijimas atitinka valdžios sferų pasidalijimą. Pastangos suvienodinti žemėlapius "buvo siejamos su siekiu diskvalifikuoti visus kitus, konkuruojančius žemėlapius ir erdvės interpretacijas" (Bauman, 2007, p.51).

6. Panoptinis valdžios modelis (vienpusis skaidrumas). Baumanas (2007) pasinaudoja Foucault (1975) panoptiniu viršenybės kalinių atžvilgiu modeliu ir pritaiko jį moderniąjai valdžiai. "Panoptikono" esmė ta, kad visuomenė suskaldoma į dvi dalis: "stebimieji" ir "prižiūrėtojai". Vieni, "stebimieji", visąlaik yra visiškai matomi ir skaidrūs, o kiti, "prižiūrėtojai"- niekam nematomi, bet galintys laisvai stebėti ir kontroliuoti "matomus". Autorius pabrėžia, kad "Panaptikonas" buvo dirbtinė erdvė, kurios "tikslas buvo sąmoningai manipuliuoti ar apgalvotai kaitalioti erdvės skaidrumą kaip socialinius santykius, o galiausiai- kaip galios santykius" (Bauman, 2007, p.56-57).

Valstybinės valdžios iki šiol siekia panoptinių tikslų, valdžia gali stebėti ir stebi savo valdomuosius, kai tuo tarpu valdomieji dažniausiai negali stebėti arba suprasti biurokratizuotų valdžios veiksmų. Valdantiesiams ir administracijai tiek jų pačų veiksmai, tiek valdomųjų veiksmai yra skaidrūs ir suprantami. Tokiomis panoptinėmis vienpusio skaidrumo priemonėmis valstybės išlaiko savo valdžios identitetą ir galią, bei gali netrukdomai kontroliuoti bet kokią valdomųjų iniciatyvą.

7. "Brazilito" sindromas arba susvetimėjimas dėl struktūrizavimosi. Dar vienas Baumano (2007) išskirtas globalios visuomenės bruožas- siekis viską struktūrizuoti ir geometrizuoti, visų pirma- savo gyvenamuosius miestus. Globalizacijos išugdyta svajonė- suplanuoti tobulą miestą, pradėti jį statyti "nuo nulio", kad pastatai būtų statomi ne ten, "kur liko vietos", o tiksliai pagal planą. Daugybė architektų praleido gyvenimus palinkę prie braižymo lentos, kurdami šią civilizacijos viršūnę, tačiau visų jų kūriniai buvo labai panašūs vienas į kitą: visi gyvenamieji namai vienodi, kiekvienas pastatas turintis savo paskirtį (savivaldybė, parduotuvė, gyvenamieji kvartalai) ir pritaikytas būtent tai paskirčiai, gatvės tiesios, simetriškos, visur tobula tvarka, tobulas apšvietimas ir t.t. "Svajonės apie visiškai skaidrią miesto erdvę buvo neišsenkantis politinių revoliucijos lyderių įkvėpimo ir narsos šaltiniai" (Bauman, 2007, p. 62).

Tobulo miesto įgyvendinimas turėtų reikšti mums gerai pažįstamos gatvės mirtį, gatvės, turinčios nesuderintą statymo istoriją, kuri dažnai vadinama "šalutiniu produktu". Kodėl šiuolaikinė valdžia taip norėtų kad visi miestai taptų simetriškais architektūros šedevrais? Nes aiškios paskirties, struktūrizuotas ir skaidrus miestas, kur aiški visko ir visų vieta, valdomas daug lengviau ir su mažesnėmis sąnaudomis. „Plano valdžia" nori suplanuoto ir aiškaus miesto, kaip ir norėjo suplanuoto ir aiškaus žemėlapio, savo valdomoms sritims apibrėžti. Šis įsivaizduojamas geometriškai tobulas miestas dažniausiai taip ir likdavo vien braižymo popieriuje, tačiau vieną kartą buvo nutarta įgyvendinti šią utopinę svajonę. Tam tikslui buvo pasirinkta Brazilija, kuri po kruopštaus planavimo turėjo pavirsti ilgai išsvajotu rojumi.

„Tačiau gyventojams Brazilija pasirodė esanti košmaras. Labai greitai nelaimėlės aukos nukalė sąvoką „brazilitas", kuria įvardyjo naują patologišką sindromą, o jo prototipas iki šiol žymiausias epicentras Brazilija. Visų nuomone, labiausiai krintantys į akį brazilito simptomai, buvo minių ir spūsties nebuvimas, tušti gatvių kampai, vietų anonimiškumas, žmonių figūrų beveidiškumas, slegiantis monotoniškumas aplinkos, iš kurios ištrinta visa, kas tik gali gluminti, patraukti ar jaudinti. Iš generalinio Brazilijos plano buvo pašalintos visos atsitiktinių susitikimų galimybės, išskyrus keletą tikslingiems susirinkimams suprojektuotų vietų. Paskirti pasimatymą vieninteliame suplanuotame „forume", pasak paplitusio pasišaipymo, yra tas pats, kaip susitikti Gobio dykumoje" (Bauman, 2007, p.71).

„Braziliko sindromas" pasireiškia ir kitais būdais, ne realiu gatvių tuštumu, o perkeltiniu, kai gatvė fiziškai užpildyta žmonių, tačiau visi žmonės yra vieniši. Puikus pavyzdys- žmonių susibūrimas parduotuvėje ar metro, kai žmonės vienas į kitą net nepakelia akių. Paprastai tokioms erdvėms būdingas tikslingumas (žmonių tikslas parduotuvėje- pirkti, metro-važiuoti), šios erdvės yra pritaikytos tik vienam konkrečiam tikslui (kaip ir Brazilijoje kiekvienas pastatas), o pašaliniai veiksmai, tokie kaip bendravimas, nenumatyti, nors tam nėra tiesioginio draudimo.

„Brazilito sindromas“ turi dar kelis reiškimosi būdus, visų pirma, ši miestų problema skaldo visuomenę į struktūras, kur kiekvienas atskiras asmuo turi siaurą specializaciją, savo tikslinį siauro profilio užsiėmimą, mažai susietą su dalyvavimu bendruose tiksluose, todėl nebelieka nieko, kas vienytų visuomenės narius. Net vienos organizacijos darbuotojai beveik nemato vienas kito, o visų bendrai siekiamas organizacijos tikslas būna padalintas į pakopas, struktūruotas. Kiekvienas individas, atskirai nuo kitų, vykdo tik jam paskirtą darbo pakopą (pakopinis biurokratizmas) ir atsiskaito tik už ją, tačiau nebelieka vietos bendram darbui, bendradarbiavimui. Visuomenė darosi tokia struktūruota, kad tampa paskirų individų visuma. Individas tarsi yra tarp žmonių, tačiau asmens daugiau nieko nesieja su šiais žmonėmis, nes visi žmonės sraigteliai skirtingose struktūrose. Pilni miestai vienišų žmonių ir regis vienintele bendravimo „salele“ belieka šeima, tačiau ir šeimoje įvyko „patologinių“ pakitimų, defamilializacijos procesų, kai šeimos nariai jau nebesieja savęs su šeima. Jie tiesiog nežino kaip bendrauti vienas su kitu, jie vienas kito nepažįsta. Vakare visi šeimos nariai susirenka po vienu stogu ir kiekvienas keliauja prie savo medijos: vaikas klauso muzikos, tėvas dirba kompiuteriu, mama žiūri televizorių, kiekvienas savo struktūroje. Jie nebebendrauja, bendravimas vyksta su medijomis, juos vienyja tik bendras gyvenamasis plotas.

Struktūros, arba „Brazilito“ sindromas, anot Baumano (2007), atitolina žmones vienus nuo kitų, sukeldamos vienišumo esant tarp žmonių būseną. „Griežtai struktūrizuota visuomenė padeda išvengti nežinomybės, įveda aiškumą, tačiau moraliai brandžios asmenybės yra žmonės, kurie pajunta nežinomybės poreikį, kurių pilnatvei reikalinga tam tikra gyvenimo netvarka.“(Bauman, 2007, p.75). Būtent netvarka, arba iššūkiai, leidžia žmonėms įveikti iškilusias problemas ir taip pažinti vienas kitą. „Brazilito“ sindromą galima pavaizduoti penkiomis pakopomis (5 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Baumaną, 2007

5 pav. **“Brazilito” sindromo schema**

Plačiausia prasme „Brazilito“ sindromas reiškia miestų geometrizaciją, tokią, kaip Brazilijoje. Siauresne prasme „Brazilito“ sindromas reiškia tikslingumo erdvei priskyrimą (metro, parduotuvė). Dar

siauresne prasme tai jau pačios visuomenės struktūravimasis ir pareigų suskirstymas į pakopas, vėliau- šeimų defamilializacija (šeimos struktūros išardymas į atskirus individus), o pačia siauriausia prasme „Brazilito“ sindromas apima vieną žmogų, tapusį sraigteliu skirtingose struktūrose (vartojimo struktūroje, šeimos, darbo ir t.t.). Visas šis struktūrizavimasis, o tiksliau- susiskaldymas pakopomis, lemia žmonių susvetimėjimą ir individualizmo išvešėjimą visuomenėje.

8. Sinoptikono atsiradimas. Visuomenėje išlieka didelis troškimas stebėti valdančiąją mažumą, žinoti kas vyksta valdančiose viršūnėse. Kai visuomenės susidomėjimas valdančiąja mažuma padidėjo iki kritinio lygio, buvo sugalvotas metodas, kaip šį dėmesingą visuomenės žvilgsnį nukreipti nuo valandančiosios mažumos. Šiam dėmesio nukreipimo metodui Mathiesenas (1983) sukūrė sąvoką „Sinoptikonas“, o Baumanas (2007) šią sąvoką papildė ir pritaikė visuomenės ir valdžios santykiams. Sinoptikonas, tai būvis, kai dauguma stebi mažumą (atvirkštinis Panoptikonui), tačiau valdantieji iki šiol naudoja Panoptikoną, o Sinoptikonas yra ne valdančiųjų mažumos stebėjimas visuomenėje, o žiniasklaidos išreklamuotos mažumos (aktorių, dainininkų, sportininkų) stebėjimas. Dauguma (visuomenė) panoro stebėti mažumą (valdančiuosius), o valdantieji tam, kad nukreiptų dėmesį nuo savęs, daugumos stebėjimui sukūrė vadinamąsias „žvaigždes“, o tam, kad stebėjimas būtų dar paprastesnis, šį stebėjimą didžiąja dalimi perkėlė į kiber erdvę. Šis reiškinys yra vadinamas Sinoptikonu, jis būdingas globalizuotai visuomenei.

9. Ekonomikos atskyrimas nuo politikos (valstybės nusavinimas). Senovėje bet kuri valdžia turėjo būti galinga, kad galėtų valdyti teritoriją. Valdžia privalėjo turėti stiprią kariuomenę, kad apgintų teritoriją nuo norinčių ją užimti, valdžia privalėjo būti autoritetu savo valdose, kad valdomieji bijotų ją apgaudinėti ir mokėtų valdžiai mokesčius. Valdžia negalėjo sau leisti savo teritorijoje turėti turtingesnių ar pranašesnių už save bajorų, nes prarastų savo autoritetą, galias ir kiltų užėmimo grėsmė, būtent todėl vienas autoritetas visą valdžią ir finansus turėjo sukoncentruoti savo rankose. Per visus šiuos amžius mes pripratome, kad tvarka reiškia tą patį, ką būti kontroliuojamam, tai vadinama galios politika. Senovės valdžia tam, kad išlaikytų autoritetą valdomiesiems, turėjo sutelkti visą galią: kariuomenę, teismus ir finansus savo rankose. Žemvaldžius pakeitė žemėlapinės valstybės, tačiau šiuolaikinėje valstybėje finansiniai srautai ir jų kontrolė palikti laisvam judėjimui, tai pavadinus laisva rinka. Šalia laisvo finansinių srautų judėjimo išliko mokesčių sistema, tačiau nebeliko pačios finansinių srautų kontrolės. Baumanas (2007) kalba apie „anonimines jėgas“, veikiančias „niekieno žemėje“ ir stichiškai varinėjančias finansinius srautus aplink žemės rutulį. Valstybė lyginama su „niekieno žeme“, nes senovės žemvaldžiai, kuriems priklausė teritorija, visų pirma pasirūpindavo tos teritorijos finansinės monopolijos išlaikymu savo valdžioje. Po žemvaldžių eros buvo įsteigtos valstybės, kurioms suteiktas suverenumas kaip tik šitai daryti. Tačiau valstybė savanoriškai atsisakė finansinės monopolijos teisių,

atidavė šį galios instrumentą, leisdama savo teritorijoje laisvą rinką. Todėl valstybė, anot Baumano (2007), tapo „niekieno žeme“. Valstybės valdymo instrumentas vadinamas „politika“. Tačiau ekonomika (gamyba, prekyba) tapo išlaisvinta iš politikos valdymo. Ekonomikos atskyrimas nuo politikos naujajame pasaulyje atėmė ir valstybių veikimo galią, sienos tapo pralaidžios (pasaulinė prekyba), o reali valdžia- anoniminė ir viršijanti vienos valstybės teritorines ribas ir galias. Šalia valstybinės valdžios atsirado viršvalstybinė valdžia, turinti savo rankose realią finansinę galią. Vieni ekonomistai sako, kad asmeninės višvalstybinės valdžios nėra, kad tai laisva rinka, kiti teigia, kad reali valdžia nėra stichinė, kad savo tvarką žmonijai diktuoja stambiosios monopolijos. Kaip ten bebūtų, ši valdžia nepasako savo buvimo vietos, vardo, savo tikslų ir planų, priemonių jiems siekti, neparodo savo veido ir yra anoniminė, bei turinti savo rankose realią finansinę galią, nes valstybės šios galios atsisakė, atskirdamos ekonomiką nuo politikos. Baumano (2007) teigimu: “kokia nors pasaulinė įstatymus leidžianti ir teisėtvarką palaikanti valdžia kenktų pasaulio rinkų interesams“(p.108). Tad viršvalstybinių pasaulinių rinkų užduotis- sukurti kuo daugiau „silpnų valstybių“. Susidaro nauja, viršvalstybinė pasaulinė valdžios hierarchija, kuri gimė kaip tik tą akimirką, kai valstybės atsisakė savo autoriteto finansų valdyme (atskyrė ekonomiką ir politiką) ir atidavė šį svarbų valdžios atributą laisvai rinkai. Baumano (2007) nuomone, šiandien vyksta galios atėmimas iš valstybės, kai valstybė lieka nominalia teritorijos valdytoja, o ji pati yra silpna ir valdoma ekonomikos. Ekonomikos valdoma ne tik pati valstybė, ekonomikos (finansinių srautų) valdomas ir kiekvienas tokios valstybės gyventojas. Kitaip sakant, reali valdžia yra visiškai panoptikoniška (neskaidri), net, drįstu teigti, visiškai nematoma ir anonimiška, kai tuo tarpu pati viską kuo puikiausiai mato ir stebi, duomenys apie kiekvieną asmens veiksmą automatiškai renkami ir rūšiuojami virtualioje erdvėje, kaskart prekybos centre, kinoteatre ar kavinėje perbraukus per skaitiklį elektronine kortele. Iš valstybės atimamos galios, ji tampa savotišku sinoptikonu, regimąja valdžia, kurią visi mato vietoj realios valdžios.

10. Kraštutiniai kontrastai pasaulyje. Visuomenės narių atsiskyrimas ir susivienijimai, teritorijų globalizacija ir dalijimasis į teritorijas, žmonių judėjimo laisvė ir stagnacija, anot Baumano (2007) yra vienas kitą papildantys priešingi procesai, lyg vieno Globalizacijos medalio dvi pusės.

Globalizacijos dėka Pasaulio visuomenės apjungiamos, pradingsta valstybinių sienų, kultūrų, kalbų reikšmė, tačiau čia pat visuomenė susiskaido į struktūras, kur kiekvienas tampa vienišas, nors ir tarp žmonių („Brazilito sindromas“). Šioje visuomenėje visi turi savo aiškias funkcijas, siaurą specializaciją, tačiau mažai ryšio su kitos grandies asmeniu, visuomenė tampa atskirų individų visuma.

Globalizacijos dėka valstybių sienos tampa vis labiau pralaidžios, vyksta teritorijų globalizacija, tačiau pasaulyje pastebima dalijimosi į smulkesnias teritorijas tendencija. Didėja „silpnų valstybių“

skaičius, valstybė dalijasi į kelias smulkesnias, nori nepriklausomybės viena nuo kitos, dėl to net kariaujama.

Globalizacijos procesas vieniems žmonėms suteikia judėjimo laisvę, kitus apriboja judėjime, uždaro į savotiškus atitvarus, pastato ženklą „eiti draudžiama!“.

Globalizacija turtingoms industrinėms valstybėms padeda dar greičiau kalti pinigus, o naujų technologijų dėka galima „nepaprastai greitai aplink žemės rutulį varinėti didžiules pinigų sumas.“ (Bauman, 2007, p.111). Tačiau neturtingoms valstybėms globalizacija nepadeda praturtėti, nes nuo jų atitraukiamas kapitalas ir nukreipiamas link turtingųjų valstybių. Trečiosiose šalyse dėl lentynas užplūdusių pigių prekių nebelieka jokios savo gamybos (neatlaiko konkurencijos iš užsienio), o visas pelnas nuo įsigyjamų iš užsienio prekių plaukia į turtingąsias industrines valstybes, už trečiųjų šalių teritorinės ribos. Be to, šiuose skurdžiose šalyse nelieka ir darbo vietų, ir mokesčių, susijusių su prarasta gamyba. Tad turtingos šalys vis labiau turtėja, o skurdžios- vis labiau skursta. Globalizacijos dėka didėja atskirtis tarp turtingųjų ir skurstančiųjų, dingsta vidurinioji klasė.

Visus šiuos kontrastus mes matome šiuolaikiniame pasaulyje ir tai yra globalizacijos proceso pasekmės.

11. Informacijos perteklius: atsakomybės vengimas ir abejingumas. Sociologas Baumanas (2011) išskyrė visuomenės narių elgesį, itin būdingą globalizuotai visuomenei, tai: atsakomybės vengimas ir abejingumas. Šiuolaikinį žmogų užplūsta informacijos lavina, dažnai tai būna informacija iš viso pasaulio. Dėl plataus informacijos srauto žmonės neskiria kur yra informacija apie kitą pasaulio kraštą, o kur yra aktuali informacija, liečianti konkrečiai jį ir jo bendruomenę. Dėl to, kad žmogus nesugeba išskirti aktualių naujienų, o jų yra labai daug, žmogus išviso nustoja koncentruoti ties jomis savo dėmesį ir nesiima jokių veiksmų spręsti net aktualiausias problemas. Jei kažkas išgirdo, kad dega namas Afrikoje, jis nepuls gesinti gaisro, tačiau išgirdęs, kad dega kaimyno troba, turėtų imtis veiksmų. Žmonių smegenys tiek užlietos informacija, kad jos visiškai nustoja į ją reaguoti, žmonės lieka pasyvūs net tada, kada iškyla reali grėsmė. Atsakomybės nebuvimas ir abejingumas, anot Baumano (2011), atsiranda dėl informacijos pertekliaus. Žmogaus organizmas dėl dažnų šokiruojančio turinio žinių, transliuojamų per medijas, pripranta prie padidinto adrenalino kiekio, ir nustoja adekvačiai reaguoti į realius įvykius, tampa abejingas ir vengiantis bet kokios atsakomybės. Tad asmuo, išgirdęs apie degantį kaimyno namą, lieka abejingai sėdėti įsmeigęs akis į televizoriaus ekraną, o ne bėga pagelbėti į nelaimę patekusiajam. Žmogus įpranta prie savo abejingumo, atrodo, kad viskas normalu, tik jis nesupranta kodėl niekaip nesugeba mobilizuotis ir išspręsti net savo asmeninių problemų. Išvada- informacijos ribotam žmogaus mąstymui yra per daug, žmogus tampa priklausomu nuo informacijos ir nuo medijų, informacinė visuomenė- nėra sveika visuomenė.

12. Vartotojų visuomenė. Baumanas (2011) šiuolaikinę visuomenę įvardija kaip „vartotojišką visuomenę“. Jis pažymi, kad visos gyvos būtybės visada vartojo, mes negalime to visiškai atsisakyti, tačiau kalbėdamas apie „vartotojišką visuomenę“ Baumanas (2011) turi omenyje visai kitus nei įprasta procesus. Įprastas vartojimas pagrįstas adekvačiomis pastangomis, siekiant vartojamo dalyko, ir realiu to dalyko poreikiu. Šiuolaikinis vartotojas turi būti patenkintas akimirksniu, be jokių pastangų ar išankstinio pasiruošimo. Šio vartojimo minusas tas, kad akimirksniu gaunamas ne tik vartojimas, „tučtuojau“ baigiasi ir tokiu būdu suvartoto dalyko teikiamas pasitenkinimas, todėl atkaklusis vartotojas leidžiasi ieškoti naujo pasitenkinimo objekto. Vartotojai nekantrūs, lengvai susižavi, taip pat lengvai ir nustoja domėtis, nes neturi didesnės valios siekti norimo dalyko. Vartojimą skatina jau ne noras patenkinti realius poreikius, o noras prisipildyti naujų pojūčių. Viso to liguisto elgesio priežastis, anot Baumano (2011), lengvai ir greitai pasiekiamas pasitenkinimas. Kaip žiurkė, iki fizinės mirties spaudžianti pasitenkinimą sukeliantį mygtuką, šiuolaikinis vartotojas nuolat ieško neišmėginto vartojamo objekto. Tokį vartojimą pagrįstai galima vadinti liga, o industriniam, nuolat gamyba užsiėmusiam pasauliui naudinga, kad kuo daugiau žmonių šia vartojimo liga sirgtų.

1.2. Globalizacija ir valstybė

1.2.1. Globalizacijos poveikis valstybei

Globalizacija- kai pinigai ieško naujų teritorijų. Baricco (2005)[5] susiaurina globalizacijos sąvoką, įvardydamas, jo manymu, esminę šio reiškinio varomąją jėgą- pinigus. Iš esmės, anot autoriaus, globalizacijos nėra, tai tik pinigų judėjimas, kai pinigai ieško naujos rinkos ir naujų teritorijų. Įsivaizduokite, kad jūs gaminate varškės sūrį, kad tapote varškės sūrio lyderiu savo mieste, tačiau jau nebegalite tikėtis, kad miesto gyventojai norės išleisti varškės sūriui dar daugiau pinigų, nei iki šiol. Jūs norite tapti dar labiau turtingas, bet rinka yra ribota, jūsų pinigai turi rasti erdvesnę žaidimų aikštelę, nes savam mieste jie nebegali daugiau daugintis, todėl vienintelė išeitis- pardavinėti varškės sūrį kaimyniniame mieste, gal net „jį ten gaminti ir melžti kitų karves“ (Baricco, 2005, p.16). Tačiau kaimyninis miestas turi savo varškės sūrio gamintoją ir nesiruošia užleisti savo teritorijų kitam. Jūsų pelnas dūsta, pinigai neturi kur judėti ir daugiau nebesidaugina, todėl jūs pasiryžtate kaimyninę teritoriją užimti jėga. Šis triukas visais laikais buvo vadinamas- karu. Karas- teritorijų ir juose esančių išteklių užėmimas ir perskirstymas, reikalaujantis didesnės jėgos nei priešininko. Tam, kad išlaikyti jėgos galią, teritorijos privalėdavo vis stipriau ginkluotis, o tai reikalavo nemažų išlaidų. Todėl buvo sugalvotas metodas, visiems laikams panaikinsiantis karo būtinybę, tas metodas vadinasi „globalizacija“.

[5] Alessandro Baricco (gimė 1958m.)- italų socialinės politikos apžvalgininkas, rašytojas, teatro ir kino režisierius, muzikantas, šiuo metu gyvenantis Romoje su žmona ir dviem sūnumis. Turi filosofijos mokslų ir fortepijono mokslinį laipsnį, įsteigė Holdeno kūrybinio rašymo mokyklą (Baricco, 2005).

Globalizacija- tai būdas pinigams judėti taikiai, užimti vis naujas teritorijas be karo, būdas skverbtis į esamas ir kurti vis naujas rinkas.

Anksčiau valstybės teritorija ir ekonominė rinka sutapo, rinka buvo „uždaryta“ valstybės teritorijoje, buvo neįmanoma tokia situacija, kad mano teritorijoje žmonės dirbtų kažkokiai kitai valstybei; ar mano valstybėje būtų darinių (verslų), nepriklausančių mano valstybei. Kas yra teritorijoje- tas priklauso valstybei, nori užimti tai, kas yra teritorijoje- užimk valstybę. Anksčiau reikėdavo užimti svetimą šalį, kad galėtum užimti tos šalies rinką ir joje prekiauti be valdžios leidimo. Šiandien egzistuoja laisva ekonominė rinka, atskiras nuo teritorijos darinys, galintis keliauti tarp valstybių sienų, dėl to karai neteko prasmės. Jei tu savo šalyje gamini ir nėra kam parduoti, gali parduoti kaimynams ir tau nebūtina jų užkariauti, tiesiog pasiūlyk geresnes sąlygas, nei siūlomos jų vietinėje rinkoje. Rinka atsiskyrė nuo valstybės (laisva rinka), karų ir svetimų teritorijų užėmimo nereikia, kad užimtum rinką, todėl šiandien kariaujama per konkurenciją. Ekonomikos ir politikos (rinkos ir valstybės) atskyrimas pakeitė karus į konkurencines kovas (Baricco, 2005).

Mitas apie globalizaciją. Tam, kad globalizacija atsirastų ten, kur jos nėra, teko įtikinti visuomenę globalizacijos realumu ir sukurti apie ją mitą, kad globalizacija taptų kolektyviniu pasirinkimu, visiems žinomu ir priimtinu. Reikėjo, kad begalės žmonių tikėtų, kad tai kas vyksta pasaulyje- normalu, reikėjo paversti globalizaciją realybe žmonių sąmonėje anksčiau, nei tai tapo realybe iš tikrųjų. Tik pakeitus visuomenės elgesį galima buvo tikėtis, kad visi prisidės prie globalizacijos plano vykdymo. Visų pirma buvo griaunami aptvarai, dusinę pasaulines finansines rinkas, reikėjo, kad imtų judėti visų pinigai, reikėjo sukurti vartotojų visuomenę, nebijančią rizikuoti viskuo, reikėjo pripratinti visuomenę vartoti, konkuruoti, išnaudoti vardan stambaus pelno. Tam, kad sukurti visuotinę globalizacijos ideologiją, buvo pasitelkta reklama. Reklamavo ką? Veidus. Kieno? Globalizacijos: skleidžiančius optimizmą, turtingus, šiuolaikiškus, nuolat laiminčius konkurencijos kovą, valdančius tarptautines korporacijas, gyvenančius tobulame pasaulyje. “Tai reikštų priimti kaip pagrindinę vertybę pelno didinimą, žiaurią ekonominę konkurenciją, visuotinį posūkį į nekontroliuojamą vartotojiškumą ir pavojingą kultūrinį suvienodėjimą. Kas sumokės už tą nuostabų pasaulį, kurį mums taip patinka įsivaizduoti?“ (Baricco, 2005, p.28). Palaipsniui pasaulis patiki aksioma, kad globalizacija savaiminė ir nesustabdoma, įsimyli globalizacijos idėją, patiki, kad vardan pelno kone viskas leidžiama, tačiau pasaulis be perstojo ignoruoja kainą, kurią kasdien tenka sumokėti: gyvenimą pasaulyje, kur silpnesnis neturi teisių. Pagrindinė globalizacijos idėja- stipriausiojo dėsnis, kur viską gauna tik stipriausias, atimdamas paskutinį kąsnį iš silpnesniųjų. Praėjusio amžiaus visuomenė kaip tik kovojo su panašiu pasauliu, tobulindama socialinio teisingumo sistemą. Šiuolaikinis pasaulis atsisako sąžiningai perskirstyti turtą, pasirūpinti silpnesniaisiais, o praraja tarp vargšų ir turtingųjų kasmet vis gilėja, konkurencijos sąlygos laikomos visuotine norma, pamirštant,

kad vaikai, ligoniai ir senukai negali konkuruoti. Socialinis aprūpinimas tampa nominaliu, Jungtinėse Amerikos Valstijose neturtingųjų tarpe nuolatos kyla panika, dėl sveikatos apsaugos sistemos, neužtikrinančios pilno gydymo ligos atveju. Autoriaus nuomone, tai „negirdėtas kančias nešantis pasaulis, kuris pirmiausia gali akimirksniu atsigręžti prieš tave“ (Baricco, 2005, p.26).

Globalizacijos veikimo svertai :„laisvosios zonos“, „sava politika“, šešėlinė ekonomika, krizė. Globalizacijos plano įgyvendinimui reikėjo sukurti sistemą, kur nėra valstybės reguliavimo, kad verslai turėtų visišką veikimo laisvę, o tam reikėjo panaikinti visas iki tol galiojusias taisykles; taip pat nusilpninti ar panaikinti visas valstybės institucijas, kurios kontroliuotų verslą. „ Puikus įrodymas- vadinamųjų „laisvų zonų“ triumfas: tai pasaulio atkarpos, kur galima gaminti ir prekiauti minimalios mokesčių naštos sąlygomis, nereikšminga profsąjungų kontrolė ir jokių problemų dėl aplinkosaugos, tai yra praktiškai be taisyklių. Ne veltui kaip tik ten atsidūrė tarptautinės korporacijos, ieškodamos reikalingo deguonies globalizacijai įgyvendinti. Tose zonose šiandien dirba 27 milijonai žmonių“ (Baricco, 2005, p.24) . „Laisvosiose zonose“ bendrovės ir pasaulio turtingieji rado mokestinio rojaus kampelį ir jokio valstybinio reguliavimo.

Šalyse, kur daug konkurentų, kur yra žymi mokestinė ir administracinė našta verslui („nelaisvosios“ zonos, kur valstybė stipriai reguliuoja ekonominę rinką), laisvę savo verslui bandoma užtikrinti įtakojant ar net užvaldant tos šalies įstatymų leidžiamąją valdžią, tokiu būdu užtikrinant savo verslui palankius įstatymus, ribojančius konkurentams kelią į sodresnes ganyklas. Tai daroma keliais būdais: arba „užauginamas“ savas politikas, kuris patekęs į valdančiuosius beatodairiškai tarnaus verslui; arba gausiai subsidijuojamas esamas politikas ir jo rinkimų kampanija, tikintis verslui palankių sprendimų. Kai kurios šalys, pavyzdžiui Italija, nuo seno garsėja stipria, iš kartos į kartą paveldima mafija, įsivyravusia valdančiuose organuose (Fisman ir Edward, 2012).

Dar vienas būdas, kaip išvengiama valstybinio kišimosi į verslą (valstybinio ekonomikos reguliavimo), tai bandoma apeiti valstybę panyrant į šešėlinę ekonomiką: pvz. kontrabanda, kai prekės neapmokestinamos valstybės; paslaugų teikimas be kasos aparatų ar čekių, kai nuo veiklos nemokami mokesčiai valstybei ir t.t. Tokiu būdu verslas valstybėje padaro sau „laisvąją“ zoną, tik be valstybės sutikimo (Fisman ir Edward ,2012).

Dar vienas būdas vykdyti globalizacijos planą- ekonominė krizė. Ekonominė krizė yra ne kas kita, kaip būdas perskirstyti įtakos zonas ir pelną. Nenuostabu, kad po kiekvienos ekonominės krizės didieji verslai žymiai padidina pelnus, o mažosios įmonės tiesiog bankrutuoja arba atitenka didesnėms, dėl to nyksta smulkus ir vidutinis verslas (Fisman ir Edward ,2012).

Globalios „laisvosios“ rinkos sukurti reiškiniai: globali darbo rinka, globalus nusikalstamumas, popkultūra. Informacijos (surašymas) ir finansų kontrolė, kariuomenės ir teismų valdymas, įstatymų

leidyba, nuo ankstyvųjų amžių yra valstybės galios pagrindas. Laisva ekonominė rinka atėmė iš valstybės kai kurias valdymo galias: finansų valdymo galią (politikos ir ekonomikos atskyrimas) ir informacijos teikimo ir surinkimo monopoliją (žr. „Informacijos išlaisvinimas“, „Didysis brolis ir mažosios sesutės“). Šiuo metu laisva ekonominė rinka naudojasi dalimi tų galių, kurios anksčiau priklausė valstybei. Šalies gyventojai „žino“, kad visas blogis išeina ir valstybinės valdžios, kaltina valdančiuosius dėl ekonomikos sąstingio, šalies nuskurdėjimo, net nesusimąstę, kad ekonomikos konkurencingumas ir gerovė priklauso ne vien nuo politikų valios ir pastangų, o nuo ekonomikos, kurios politikai jau seniai nebevaldo.

Maža to, kad valstybė pilnavertiškai nevaldo savo finansinių ir informacinių srautų, kartu su kapitalu iš valstybės pajudėjo ir žmonės, darbuotojai, atsirado *globali darbo rinka*, taigi valstybė netenka ne tik autoriteto savo piliečiams, bet ir pačių piliečių, kurie bėga paskui kapitalą iš ekonomiškai nustekentos šalies į turtingesnę (ekonominė emigracija), šalia to randasi toks reiškinys, kaip *nusikalstamumo globalizacija* (Попов, Шевчук, 2003).

Atsiskyrusi nuo valstybės ekonominė rinka (laisva), kuri šiandien keliauja tarp valstybinių sienų, nešasi su savimi ir kultūrą, kuri kartu su rinka taip pat keliauja tarp valstybinių sienų, nešdama toms valstybėms, kuriose ji apsistoja, *kultūrinį supanašėjimą* (populiariąją kultūrą). Tačiau kultūrinis supanašėjimas nėra atsitiktinis reiškinys, tokiu būdu dirbtinai suvienodinami vartotojų poreikiai (Fiske, 2008).

Globali darbo rinka: darbo ateitis arba ateitis be darbo. Ekonomikos mokslų daktarai Попов ir Шевчук (2003) teigia, kad globalizacija ir technologinė pažanga stipriai įtakoja darbo vietų pasaulyje sumažėjimą: elektroninės sistemos mažina bibliotekininkų skaičių, muzikos sintezatoriai pakeičia gyvus atlikėjus, o technologizuotos gamyklos pakeičia gyvus darbininkus. „Žmonijai pats laikas susimąstyti apie darbo ateitį, tiksliau- apie ateitį be darbo“ (Попов, Шевчук, 2003, p.35). Dėl visų darbo sričių technologizavimo darbo vietų pasaulyje mažėja, to pasekmė- padidėjęs išsilavinimo laikotarpis (ne 10, o 12 klasių), trumpinamas darbo laikas (pvz. šeštadienis tapo nedarbo diena tik 1967m.), ilgėja atostogų laikas. O turint omenyje, kad pasaulyje gyventojų skaičius kasmet vis didėja, padėtis darosi pavojinga. Jauni, dinamiški ir kvalifikuoti darbininkai išstumia iš ribotos darbo rinkos vyresnio amžiaus darbuotojus, kurių kasmet vis daugiau, nes žmonių gyvenimo trukmė ilgėja. Darbo mažėja, tad ilgainiui tam, kad darbą turėtų daugiau žmonių, teks vieną darbo krūvį dalinti keliems žmonėms, todėl darbo laikas trumpės (Попов, Шевчук, 2003).

Nors bendra pasaulinė tendencija- darbo vietų mažėjimas, tačiau pasaulyje iki šiol yra teritorijų, kur darbo diena nenormuojama, kur išnaudojami trečiųjų šalių darbuotojai, jiems mokamas neadekvatus atliktam darbui atlyginimas, todėl būtina *kontroliuoti, kad darbo pasiskirstymas po pasaulį būtų tolygus,*

o nesikoncentruotų ties tomis šalimis, kur pigiausia darbo jėga (pvz. pigios darbo jėgos išnaudojimas offshorinių įmonių pavidalu) (Лабуазьер и др., 2006). Be to, pigi darbo jėga trečiosiose šalyse daro įtaką darbo užmokesčiui pasaulyje. Anot Gray (2006) globali laisvoji rinka mažina darbo jėgos, ypač nekvalifikuotos, atlyginimą viso pasaulio mąstu.

Pasaulyje taip pat atsiranda ištisos teritorijos, kurios nieko negamina ir nekuria, o užsiima informacinių srautų valdymu arba finansinėm spekuliacijom, pastaruoju atveju pinigai uždirbami ne kažką sukūrus, pinigai „daromi“ iš pačių pinigų. Vis dažniau darbo rinkos galutiniu produktu būna ne gaminys ar paslauga, parduodamos idėjos ir informacija (Castells, 2006).

Dar viena pasaulyje aktyviai plintanti darbo atmaina - savanoriavimas, tai savanoriškas darbas visuomenės labui, nelaukiant už tai atlyginimo. “90-ųjų pabaigoje Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) apie pusė gyventojų vidutiniškai 4-5 valandas per savaitę dirbo visuomenei naudingus darbus. Vokietijoje vienas iš trijų suaugusių piliečių užsiima visuomenei naudinga veikla” (Попов, Шевчук, 2003, p. 39).Toks darbas iškrenta iš įprastos „darbo rinkos“ sąvokos, tačiau būtent tokio darbo vystimąsis yra globalios darbo rinkos ateitis.

Nusikalstamumo globalizacija. Nusikalstamumo pokyčiams pasaulyje didelę įtaką turėjo globalizacijos iššūkiai. Atsirado „globalūs nusikaltimai, tokie, kaip kontrabanda, pinigų plovimas, prekyba žmonėmis, nelegali migracija, narkotinių medžiagų gamyba bei platinimas ir kiti „naujieji“ nusikaltimai, vykdomi elektroninėje erdvėje, vis dažniau išeina už vienos šalies ribų. Todėl ypač daug dėmesio reiktų skirti tarptautiniam bendradarbiavimui“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.44).

Populiarioji kultūra: dirbtinis vartotojų poreikių suvienodinimas. Sunku užimti pasaulinę rinką viena preke, kai labai skiriasi pasaulio šalių gyventojų poreikiai. Todėl buvo nuspręsta ne prekes pritaikyti prie skirtingų vartotojų poreikių, o vartotojus pritaikyti vartoti ir geisti vienodų prekių. Kad suvienodinti viso pasaulio vartotojų poreikius, reikėjo sukurti visiems priimtiną kultūrą ir pasaulėžiūrą, kad visi geistų to paties, būtent to, ką gamina korporacijos. Šiam tikslui įgyvendinti buvo pasitelkta medija. „Beje jei kaip pavyzdį imsime kiną, viskas atrodo taip: pasaulis mato amerikiečių filmus, o amerikiečiai nemato pasaulio filmų“ (Baricco, 2005, p.13).

Holivude buvo nutarta kurti tokius filmus, kurie absurdiškai patiktų visai planetai. Kad filmas paliestų kiekvieno žmogaus instinktus ir būtų visiems suprantamas, teko naudoti universalią, iki idiotiškumo supaprastintą ir apibendrintą kalbą, absurdiškai banalius stereotipus, prieinamus kiekvienam. Kino industrija taip pat smarkiai išplėtė toleruojamą lytinės elgsenos diapazoną. Tūkstančiai tokio tipo filmų išugdė žiūrovų skonį ir įvedė į jų pasąmonę mąstymo stereotipus, kurie lemia supanašėjusį elgesį ir supanašėjusį vartojimą. Medijų dėka išreklamuoti firmų ženklai užvaldė

kolektyvinę vaizduotę, jie tapo tikrąja valdžia, daug labiau įtakojančia elgesį nei politika ar religija (Baricco, 2005).

Noriu priminti, kad būtent tuo metu, kai Gutenbergas išrado spausdinimo mašiną ir po pasaulį pasklido pirmosios masinės komunikacijos priemonės (knygos ir laikraščiai), bei buvo užimta spausdinimo monopolija, to pasekmėje po pasaulį pradėjo plisti ideologijos: apšvietos idėjos, individualizmas, protestantizmas, demokratija, nacionalizmas, kapitalizmas ir t.t. Tai buvo daroma norint sukurstyti visuomenę atitrūkti nuo esančios valdžios, nes pakitus ideologijai, paprastai būdavo pakeičiami ir valdžios atstovai (pavyzdys su protestantais) (Baricco, 2005; McLuhan, 2003). Tuo tarpu šiais laikais didieji gamintojai, gamindami taip geidžiamas medijų išreklamuoto gyvenimo būdo prekes, naudojasi tos pačios, stipriai patobulintos, „mas-medijos“ paslaugomis ir kraunasi iš to kapitalą.

Kultūros supanašėjimą akivaizdžiai demonstruoja Peškaičio (Peškaitis ir Glodenis, 2000) pasakojimas. Jis pasakoja dalyvavęs tarptautinėje konferencijoje, kurioje buvo suvažiavę atstovai iš įvairių šalių. Bendraudami jie elgėsi vienodai: buvo apsirengę panašiais ofisiniais kostiumais, sėdėjo panašiom laisvom pozom, gestikuliavo stereotipiškai, kalbėjo mandagiai banaliom frazėm, net jų iki neoninio švytėjimo balintos ir ne visai nuoširdžios šypsenos panašėjo. Čia atvyko žmonės iš visiškai skirtingų, įvairiaspalvių kultūrų, buvo net atstovų iš Nigerijos. Jei autorius nežinotų iš kokių skirtingų šalių čia atvyko žmonės, jis galėtų įtarti, kad jie visi gyvena kaimynystėje. Buvo sunku įsivaizduoti, kad pasibaigus konferencijai, kiekvienas sugrįš į savo šalį, kurią vieną nuo kitos skiria dešimtys tūkstančių kilometrų. Populiaroji kultūra (popkultūra) naikina kultūrinę įvairovę pasaulyje, tuo paspartindama globalizacijos įsitvirtinimą ir vartotojų poreikių supanašėjimą.

Nacionalinės valstybės ir globalios ekonominės rinkos tarpusavio priklausomybė. Valstybė, išdavusi leidimą įmonės veiklai, natūraliai tampa savo teritorijoje stovinčios gamyklos ar įmonės dalininke, šios įmonės savininkai moka valstybei mokesčius, valstybė turi teisę pageidauti šios gamyklos akcijų paketo, tai priklauso nuo susitarimo sąlygų. Tačiau valstybė visada privalo turėti lemiamą balsą, o kompanija turi besąlygiškai vykdyti visus valstybės įstatymus, taisykles ir reglamentus. Įmonė negali atsisakyti įsileisti teisėtus pareigūnus ar kitus kontrolierius, o valstybė įpareigota kontroliuoti savo teritorijoje stovinčių gamyklų ar įmonių veiklą. Jei stambi, daug kapitalo susikrovusi kompanija ima diktuoti savo sąlygas valstybei- reiškia valstybė arba yra finansiškai priklausoma nuo rinkos, arba iš valstybės atimtos realios galios (Jasaitis, 2011, p.326).

Šiuo metu laisva ekonominė rinka naudojasi dalimi tų galių, kurios anksčiau priklausė valstybei. Nacionalinė valstybė tampa vis labiau priklausoma nuo globalaus kapitalo rinkos, nes nacionalinį biudžetą valstybė surenka iš mokesčių (apie 90 proc. Lietuvos biudžeto), o mokesčiai, didžiąja dalimi (Lietuvos atveju) yra Pridėtinės vertės mokestis (PVM), tai vartotojų mokestis; bei Pajamų mokestis,

kuris irgi priklausomas nuo globalaus kapitalo rinkos. Pardavimas ir vartojimas yra rinkos esmė, tačiau valstybė būtent iš vartojimo surenka didžiąją dalį nacionalinio biudžeto, todėl ji yra priklausoma nuo vartojimo ir nuo globalaus kapitalo rinkos . Kadangi valstybė tiesiogiai nekontroliuoja laisvosios rinkos (politikos ir ekonomikos atskyrimas), laisvoji rinka ir makroekonomika kontroliuoja valstybę, tačiau nei viena valstybė to nepripažįsta viešai. Oficialiai šalys turi skirtingus laisvos ekonominės rinkos valstybinio reguliavimo lygius, tačiau šis valstybės reguliavimas nėra efektyvus ir dažnai pats tampa apribojimų objektu (Castells, 2006).

Valstybinė „protekcionizmo“ politika. Yra valstybė ir yra globali ekonominė rinka, jas sieja tarpusavio ryšiai. Valstybė gali vesti protekcionizmo, nuosaikaus reguliavimo ir laisvos prekybos politiką. Valstybės, norinčios apginti savo teritoriją nuo globalaus kapitalo rinkos, kad iš jų šalies į užsienį nenutekėtų kapitalas, imasi protekcionizmo politikos, stipriai padidina importo iš užsienio tarifus (akcizais, muitais, kvotomis ir kitais barjerais riboja prekių srautus iš užsienio), užsienio prekės tampa brangios ir vietinės pramonės gaminiai gali su jomis konkuruoti, nešdami didesnį pelną valstybei; „protekcinės“ valstybės taip pat sudaro sąlygas, kad valstybės verslininkams būtų nenaudinga perkelti dalį verslo veiklų į užsienį. Taip pat bloginamos užsienio įmonių darbo sąlygos savo teritorijoje, ribojant jų pelno augimą administracinėmis naštomis ir mokesčiais, o vietinėms įmonėms taikomos lengvatos ir kuriami „ekonominiai inkubatoriai“, tuo iškraipant realius konkurencinius santykius. Tačiau visas šis valstybinis kišimasis nyksta, siekiant visiškai „laisvos“ rinkos. Tai atskleidžia Castells (2006) : „Pasaulio prekybos organizacija (PPO) kuria kontrolės sistemą, padedančią išsiaiškinti kliūtis laisvąjai prekybai“ (p.299). Vis dažniau imamasi „atsakomųjų veiksmų prieš krintantį į akis, plataus mąsto protekcionizmą“ (Castells, 2006, p.299), kitaip tariant, veiksmų prieš valstybes, nutarusias apsiginti nuo globalaus kapitalo rinkos.

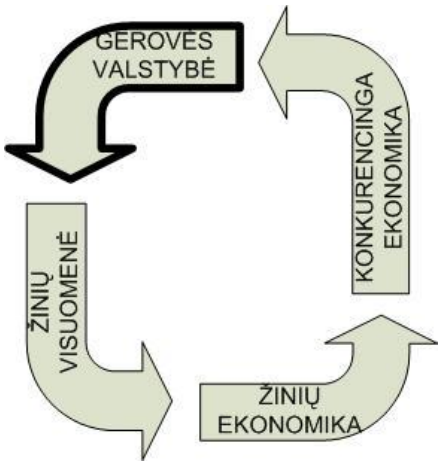
Vietoj „protekcionizmo“ politikos - gerovės valstybės modelis. Pasaulio ekonomikos sistemos struktūrinis kitimas (globalizacija) drastiškai sumažino nacionalinių valstybių veikimo sritį, „joms likusių veikimo galimybių nepakanka nepageidaujamam transnacionalinių rinkų poveikiui atlaikyti“ (Habermas, 1998, p.131). Nejaugi valstybę ir ekonomiką daugiau nieko nebesieja? Nejaugi valstybė teturi galią gintis nuo pasaulinės rinkos ekonomikos (protekcionizmas), ar tikrai nei vienas valstybės naudojamas būdas nepajėgus apsaugoti nacionalinę valstybę nuo pasaulinės ekonominės konkurencijos? Globalaus kapitalo rinka pripažįsta tik vieną politiką- stipriausiojo dėsnį, kuris byloja: konkurencinę kovą laimi stipriausias, todėl valstybinis „protekcionizmas“ nėra išeitis, nes bėgimas nuo konkurencijos yra silpnojo taktika. Vienintelis būdas nacionalinės valstybės ir ekonomikos ryšiui išsaugoti- padaryti savo šalį „stipriausiuoju“ ir taip užtikrinti savo ekonomikos konkurencingumą globaliniame kontekste. Šis valdymo modelis susijęs su investavimu savo šalyje, labiausiai- žmogiškojo kapitalo srityje.

Nacionalinės gerovės valstybės investuoja į savo šalies žmogiškąjį kapitalą: kelia gyvenimo standartus, stiprina socialinio produktyvumo bazę naujoje, žiniomis paremtoje ekonomikoje. Būtent žmogiškojo kapitalo menkėjimas daro ekonomikas nekonkurencingas, yra ryški „sąsaja tarp visuomenės gerovės ir ekonominių išteklių gausinimo“ (Castells, 2006, p.301), todėl valstybė turi investuoti, visų pirma, į žmogiškąjį kapitalą: visuomenės narių gerovę (gerovės valstybė), bei įvairias intelektualaus žmogiškojo kapitalo ugdymo formas (žinių visuomenės ugdymas), siekiant produktyvumo augimo ir kokybės gerinimo visuose ekonominės konkurencijos srityse. Baricco (2005) nuomone, globalizacija taptų teigiamu reiškiniu, jei būtų imtasi priemonių užtikrinti valstybėms panašų ekonominio konkurencingumo lygį, o valstybių viduje- socialinio teisingumo principų laikymąsį, visa tai yra gerovės valstybės modelio tikslai.

Žiniomis grindžiama ekonomika ir gerovės valstybė. Sudėtingėjant ekonominiam gyvenimui ir spartėjant pokyčiams ekonominėse struktūrose, buvo įvertinta naujų žinių svarba gerinant gyventojų gyvenimo kokybę ir didinant ekonominį šalių konkurencingumą. Tam, kad prognozuoti ir strategiškai planuoti tolimesnę ekonomikos raidą valstybėje, reikia operuoti neregėtais kiekiais naujausių žinių ir nuolatos tas žinias atnaujinti, nes situacijos ekonominėje rinkoje greitai keičiasi. Sovietų Sąjunga turėjo planinę ekonomiką, tačiau paprasta planuoti, kai ekonominė rinka priklauso nuo tavęs, nes visos įmonės valstybinės, o kaip planuoti laisvos ekonominės rinkos sąlygomis? Padėti gali tik perėjimas į žiniomis grindžiamą ekonomiką (Adomėnas ir kt., 2007).

„2000m. Lisabonoje Europos Vadovų Taryba priėmė Lisabonos strategiją, kuri numatė iki 2010m. Europos Sąjungoje (ES) sukurti žiniomis grįstą ekonomiką. Žinių ekonomikos esmės suvokimas ir gebėjimas praktinėje veikloje reprodukuoti žinias yra svarbus konkurencinio pranašumo veiksnys tiek šalies, tiek asmens požiūriu. Žinių ekonomikos plėtra yra viena svarbiausių ES ūkio politikos temų. Kiekvienai šaliai svarbu tinkamai įvertinti žinių ekonomikos lygį ir išsiaiškinti silpnąsias ir stipriąsias konkurencingumo puses“ (Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010, p.53). Nors ES ekonomika iki 2010m. netapo, kaip buvo planuota, labiausiai konkurencinga ekonomika pasaulyje, o pačią Lisabonos strategiją 2005m. teko papildyti, tačiau žiniomis grįsta ekonomika ir toliau yra pagrindinė priemonė, padedanti kelti šalies ekonomikos konkurencingumą.

Valstybė ir ekonominė rinka turi bendrą juos vienijantį dalyką- žmones, kurie yra ir valstybės piliečiai, ir rinkos dalyviai (vartotojai, gamintojai). Todėl, jei valstybė nenori nukentėti nuo ekonominės rinkos, o nori, kad ir rinka, ir valstybė turėtų naudos ir vystytųsi, valstybė turi investuoti į žmogiškąjį kapitalą, nes rinka to nesiruošia daryti (šalies mąstu). Rinkos politika- stipriausiojo dėsnis, rinkai reikia jau stiprių ir konkurencingų rinkos dalyvių, o valstybės užduotis- paruošti rinkai stiprių, konkurencingų ir visapusiškai išugdytų „kovotojų“. Būtent toks valstybės ir rinkos tarpusavio ryšys (6 pav.)

GEROVĖS VALSTYBĖ→ŽINIŲ VISUOMENĖ→ŽINIŲ EKONOMIKA→KONKURENCINGA EKONOMIKA

Šaltinis: sudaryta pagal Castells, 2006

6 pav. **Valstybės poveikio ekonominei rinkai schema**

Paveikslėlyje pavaizduotas būdas, kaip valstybė gali paveikti ekonominę rinką, nesiimdama „protekcionizmo“ politikos, o nugalėdama konkurencinėje kovoje. Gerovės valstybė, investuodama į žmogiškąjį kapitalą, išugdo žinių visuomenę, žinių visuomenė sukuria žinių ekonomiką, žinių ekonomika pakelia valstybės ekonomikos konkurencinį lygį ir sustiprina šalies ekonomiką. Dėl ekonomikos gerovės auga nacionalinio biudžeto dydis ir valstybės gerovė.

Valstybė ir, besilaisvinanti iš valstybės, ekonominė rinka daug kur veikia priešingomis kryptimis: rinka nori visakeriopai išsilaisvinti iš valstybės įtakų, mokesčių ir kontrolės, o valstybė norėtų pati valdyti ekonomiką, bet negali, nes neteko dalies savo galių, todėl arba daro ekonomikai įtaką per „protekcionizmo“ politiką (ginasi mokesčiais ir sienų nepralaidumu), arba eina išvien su rinka ir investuoja į žmogiškąjį kapitalą bei prisideda prie ekonominės rinkos konkurencingumo kėlimo (2 lentelė).

2 lentelė. Rinkos ir valstybės veikimo būdai

RINKA (ekonomika)	VALSTYBĖ (politika)
• Konkurencinės kovos • „Laisvųjų“ zonų paieška • „Savų“ politikų paieška • Šešėlinė ekonomika	• Konkurencinės kovos • Protekcionizmo politika • Gerovės valstybės modelis • Žinių visuomenė • Žinių ekonomika

Šaltinis: sudaryta pagal Baricco, 2005; Castells, 2006

- Rinkos ekonomika verčia valstybes konkuruoti tarpusavyje, nes nuo ekonomikos gerovės priklauso nacionalinio biudžeto dydis ir valstybės gerovė

- Rinka ieško „laisvųjų“ zonų- teritorijų su minimalia valstybės mokestine našta verslui ir minimaliu valstybiniu kišimusi bei kontrole
- Valstybėse, kur didelė mokestinė našta ir kontrolė verslui, verslai ieško „savų“ politikų
- Bandydami apeiti valstybę ir mokesčius, verslai gali panirti į šešėlinę ekonomiką
- Ekonomiškai nekonkurencingos šalys imasi protekcionizmo politikos, taip gindamos save nuo pasaulinių rinkų skverbimosi.
- Gynyba- nėra išeitis, valstybės turi išmokti konkuruoti, tam pasitarnaus gerovės valstybės modelis ir investavimas į žmogiškąjį kapitalą
- Žinių visuomenė- lanksti ir besimokanti, prisitaikanti prie besikeičiančių ekonomikos sąlygų.
- Tik žinių visuomenė kuria žinių ekonomiką
- Tik žinių ekonomika yra konkurencinga ekonomika.

1.2.2. Europos Sąjunga- „antiglobalizacijos“ pavyzdys

Globalizacija, anot Baricco (2005), tai būdas pinigams judėti taikiai, skverbtis į vis naujas rinkas, neužimant geografinės teritorijos, o tam reikalingas politikos (valstybės) ir ekonomikos (rinkos) atskyrimas, kad užėmus svetimos valstybės rinką, nereiktų užiminėti ir jos teritorijos. Tad karus tarp valstybių pakeitė konkurencinės kovos.

Po II Pasaulinio karo Europos valstybės suprato, kad stiprinti ekonomiką užimant svetimą teritoriją-nėra geriausias būdas. Valstybėms buvo keli pasirinkimai- karas arba globalizacija (taiki, konkurencija paremta prekyba tarp valstybių). Europos valstybėms karo idėja nepasirodė patraukli, o taiki prekyba reiškė prasidėsiančią konkurencinę kovą tarp valstybių, be to, Europos šalys bijojo didžiųjų ekonominių-politinių blokų (JAV ir Sovietų Sąjungos). Suaktyvėjęs globalizacijos procesas buvo ypač pavojingas atskiroms Europos nacionalinėms valstybėms, kurios negalėjo atremti svetimo kapitalo ir ekonominės konkurencijos, silpnesnes valstybes globalizacija ėmė skurdinti. Norėdamos *pasipriešinti globalizacijai* ir sustiprinti savo ekonomiką, Europos šalys ėmė tartis dėl abipusių prekybos lengvatų: „tu sumažink tarifus man, aš sumažinsiu juos tau“. 1952m. prekybos lengvatų ir bendradarbiavimo tikslais buvo priimtas Šumano planas ir juo remiantis įkurta Europos anglių ir plieno bendrija, kurioje dalyvavo 6 valstybės: Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietija. Įsteigusios šią bendriją valstybės susitarė panaikinti tarp valstybių muitus ir rinkliavas šių žaliavų laisvam judėjimui, bei kiekybinius prekybos apribojimus ir sukurti bendrą 6 valstybėms anglių ir plieno rinką, dėl to „nė viena valstybė negalėjo viena gaminti karo ginklų, kad naudoti juos prieš kitas“ (Taiki Europa- bendradarbiavimo pradžia, 2013). Bendros anglies ir plieno rinkos sukūrimas atvėrė kelią tolesniam šių 6 valstybių bendradarbiavimui ir ilgainiui šis bendradarbiavimas persikelia į kitus

ekonomikos sektorius, valstybės pasirašo Romos sutartį, pagal kurią įsteigia Europos Ekonominę Bendriją (EEB), arba „bendrą rinką“, jos esmė yra žmonių, prekių ir paslaugų laisvas judėjimas be sienų (Taiki Europa- bendradarbiavimo pradžia, 2013). Bendros rinkos formavimas EEB šalyse, vadinamas „ekonomine integracija“ (Junevičius, 1999, p.19). „Šeštojo dešimtmečio įvykiai (šaltasis karas, nesutarimai politinių partijų viduje) lėmė, kad Bendrijų Europa pasirinko ekonominės, o ne politinės integracijos kelią, dėl to iki šiol egzistuoja atskiros valstybės“ (Benoit, 2010), tai taikus ekonomikos augimo kelias.

Susivienijusios Bendrijų Europos valstybės tarėsi dėl vienodos prekybos politikos ir to pasekmėje šalys turėjo ne tik bendrą politiką prekybos atžvilgiu, bet ir bendrą rinką, vienas po kito buvo naikinami prekybiniai barjerai tarp valstybių, o į Bendriją įtraukiama daugiau šalių. Palaipsniui atsirado bendra EEB valstybių politika *ne tik prekybos atžvilgiu*, bendra politika pradėjo *apimti ir kitus šalių ekonominės plėtros klausimus*, buvo kuriamos bendros valstybėms *strategijos*, numatančios bendras ekonominio vystimosi kryptis visose Bendrijos šalyse, bendrai planuojami darbai, reikalingi ekonomikos stiprinimui.

Nuo 1993 m. Europos Bendrija (EB) sudaro Europos Sąjungą (ES), kuri jau vykdo įvairias bendras politikos kryptis. Tad ES sujungė savyje ekonominę ir politinę galias (ekonomikos ir politikos sujungimas). 2002m. patvirtinama bendra valiuta, euras, kuris įvedamas ne visose šalyse-narėse. (Europos Sąjungos istorija, 2013). ES ekonominiam augimui nepasirinko karo metodų, pasipriešino globalizacijai (vietoj politikos ir ekonomikos atskyrimo, jas sujungė) ir pasirinko visiškai savitą kelią- sukurti ekonominę ir kartu politinę bendriją, ir taip jėgos santykius tarp valstybių pakeisti bendradarbiavimo santykiais. ES sugebėjo įgyti ekonominę galią nerodant savo karinės jėgos ir neatskiriant ekonomikos nuo politikos (rinkos nuo valstybės), tai „antiglobalizacijos“ kelias.

„Europos Sąjungą galima laikyti vienu iš „antiglobalizacijos“ pavyzdžių, uždara regionine ekonomine sąjunga“ (Pugačiauskas, 2000), apsaugančia ES šalių ekonomiką bendra išorine prekybos siena bei turinčia vieną ES biudžetą bendroms problemoms spręsti. ES naikina prekybinius barjerus savo viduje, kad būtų sukurta didesnė vidaus ekonominė rinka, bendra visoms 28 ES šalims, tačiau išsaugo išorinių sienų ir barjerų struktūrą, kad toji bendra rinka būtų apsaugota. Bendros rinkos formavimas ES šalyse-narėse, vadinamas „ekonomine integracija“ (Junevičius, 1999, p.19). ES šalyse- narėse „kapitalo judėjimas turėjo būti liberalizuojamas tiek, kiek to reikėjo, kad galėtų normaliai funkcionuoti bendroji rinka (Manokas, 2003, p.107). „Bendrojoje rinkoje ES valstybės-narės laisvai prekiauja tarpusavyje, o prekybai su ES nepriklausančiomis šalimis taiko vienodus importo muitus“ (Junevičius, 1999, p. 20).

Šių priemonių dėka sustiprėjo ES konkurencinis pranašumas išorei, „Europa šiandien yra didžiausia pasaulyje prekių ir paslaugų eksportuotoja <-> ir didžiausia eksporto rinka daugiau kaip šimtui šalių“ (Europa Diary: Europos prekybos partneriai, 2012). Šiandienos ES yra ekonomiškai pajėgi,

šalies ekonominį pajėgumą geriausiai parodo Bendrojo Vidaus Produkto (BVP) apimtys. Pagal šį rodiklį ES patenka tarp ekonomiškai pajėgiausių regionų (ES, JAV, Japonija ir Kinija), (3 lentelė).

3 lentelė. Europos Sąjunga yra reali ekonominė galybė[6]

Valstybė arba valstybių grupė	Plotas km^2 (mln.)	BVP milijardais dolerių 2012 m.	Gyventojų skaičius (mln.)	BVP vienam gyventojui 2012 m.
ES 27	4,34	16687	503	33175
JAV	9,8	16245	314	51736
Japonija	0,38	5960	128	46563
Kinija	9,6	8227	1351	6090
Rusija	17,1	2015	144	13993
Brazilija	8,5	2253	199	11322
Indija	3,3	1842	1237	1489
Pietų Afrikos Respublika	1,2	384	51	7529

Šaltiniai: adaptuota pagal Benoit, 2010; Worldbank statistinius duomenis, 2012

Iš lentelės matyti, kad ES turi vieną iš pirmaujančių pasaulyje ekonomiką, nors „jos vienam gyventojui tenkantis BVP nėra pats didžiausias, bet jos gyventojai užima pirmąsias gretas ir turi realią perkamąją galią. Europos Sąjunga užima pirmąją vietą pagal per vienus metus pagamintų gėrybių kiekį, o pagal gyventojų skaičių ji yra grupės priešakyje“ (Benoit, 2010, p.15-16). Būtina atkreipti dėmesį, kad ES savo Bendrąjį Vidaus Produktą surenka didžiąja dalimi iš gėrybių gamybos, o JAV- iš finansinių spekuliacijų (Benoit, 2010), todėl ES ekonomika yra stabilesnė. Pagal 2009 metų statistiką Benoit (2010) pripažino, kad pasaulio ekonomikoje dominavo trijulė: JAV-Japonija-Europos Sąjunga, taip pat autorius (Betoit, 2010) išskyrė vis labiau iškylančias galybes, garsiąsias BRIK šalis: Braziliją, Rusiją, Indiją ir Kiniją, prognozuodamas joms ekonominį augimą. Pagal 2009 metų statistiką Kinijos BVP buvo 4401 mlrd. dolerių, o 2012 metais- jau 8227 mlrd. dolerių. Per tris metus Kinijos BVP išaugo vos ne dvigubai, ir šiandien Kinija tapo ketvirta dominuojančia ekonomika pasaulyje, jau nebe trys (JAV, Japonija ir ES), o keturios ekonominės galybės yra pasaulyje (JAV, ES, Kinija, Japonija). Dauguma ekonomistų ir politikų stebisi žaibišku Kinijos ekonomikos kilimu ir spėlioja kada Kinijos ekonomikos augimo burbulas sprogs.

Nežiūrint į Kinijos ekonominę pažangą, ES vis tiek išlieka viena iš pirmaujančių ekonominių galybių pasaulyje. Globalinėje ekonominėje rinkoje konkurencinga ir stipria tapusi ES, pradėjo užsienio (išorės) prekybos laipsnišką liberalizavimą, ES ima taikyti prie laisvos rinkos sąlygų priartintą tarptautinės prekybos politiką (su išore). Europos Komisija vaidina svarbų vaidmenį Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO), pasisakydama už laisvos prekybos sąlygas ir sąžininga konkurencija pagrįstą

[6] „Galybe vadinama valstybė, sugebanti kitoms diktuoti savo valią. Ekonomikos požiūriu galia priklauso tiems, kurie visos planetos mastu priima sprendimus monetariniais, pramonės, žemės ūkio ir paslaugų klausimais, taip pat bendrovės, kurių būstinės yra įsikūrusios jų teritorijoje“ (Benoit, 2010, p.15).

tarptautinę prekybą (Europa Diary: Europos prekybos partneriai, 2012). ES užsibrėžė tapti tokia ekonomine- politine erdve, kurioje bus laisvas prekių, paslaugų, asmenų bei kapitalo judėjimas.

ES vienija savyje valstybinę (viršnacionalinę) politinę valdžią (su vienu ES biudžetu bendroms problemoms spręsti) ir bendrą ekonominę rinką. ES- tai būdas suvienyti atskirtas politiką ir ekonomiką, bandymas sugrąžinti valstybei galias, kurias buvo atėmusi rinka. Bendra rinka veikia 28 ES šalyse-narėse ir yra apibrėžta jų teritorijos, tad ekonomika vėl tapo „uždaryta" teritorijoje, apsaugota nuo „išorės", laisvas prekių cirkuliavimas vyksta bendroje rinkoje, apibrėžtoje 28-nių šalių geografine teritorija, o konkurencija Sąjungoje vystoma ir reguliuojama strategiškai. ES yra ne tik ekonominė, bet ir politinė erdvė, kurioje atskiras nacionalines valstybes vienija bendra ekonominio vystimosi ir prekybos politika (Manokas, 2003).

Anot Baumano (2007), valstybė tapo atskirta nuo rinkos (politika nuo ekonomikos) tą akimirką, kai kapitalas tapo mobilus: kapitalas galėjo išsiurbti visus syvus iš teritorijos ir jos darbuotojų, ir palikti nustekentą teritoriją su gyventojais, neprisiimdamas už tai jokios atsakomybės. Nors tarp ES šalių-narių taip pat vyksta konkurencinės kovos ir kapitalas yra mobilus bendros rinkos ribose, tačiau ES nesuinteresuota, kad bent viena šalis-narė būtų per daug ekonomiškai nusilpninta, nes visos ES gerovė priklauso nuo joje esančių šalių gerovės, todėl ne viena šalis nebus ekonomiškai „išsiurbta" ir palikta kitų šalių-narių be kapitalo. Dėl to ES politikos esmė- kontroliuojama konkurencija (sumažinta iki minimumo), ES skiria lėšas šalims-narėms, kad paremti silpnesnes šalių ekonominės plėtros sritis.

1.2.3. Globalizacija Lietuvoje

Lietuvos perėjimas į rinkos ekonomiką. Kodėl rinka vienas valstybes praturtina, o kitas, priešingai, nuskurdina? Kas lemia valstybių sėkmės ar pralaimėjimo istorijas? Buvo paskleistas mitas, kad šaliai tereikia laisvos rinkos, o visa kita- gerovė, turtas ir saugumas- ateis savaime, tačiau realybė- konkurencinės kovos tarp valstybių. Tam, kad Lietuvoje sukurti rinkos ekonomiką, reikėjo atlikti masinę privatizaciją. 1990 metais žlugus Sovietų Sąjungai, Lietuvoje prasidėjo privatizacija. Privatizavus Lietuvos įmones buvo tikimasi plėsti Lietuvos gamybą ir žemės ūkį, tačiau vos pasibaigus privatizacijai, daug Lietuvos gamyklų ir žemės ūkio įmonių bankrutavo. Taip nutiko, nes Lietuva atvėrė savo sienas pigesnėms prekėms ir paslaugoms iš užsienio, nepaskaičiavusi, kad šie pigių prekių srautai prives Lietuvos pramonę ir žemės ūkį prie bankroto. Lietuva nebuvo pasiruošusi konkurencinei kovai su didžiosiomis industrinėmis valstybėmis, užsiimančiomis gamyba žymiai mažesniais kaštais, galinga jėga (su pigių prekių srautais) besiveržiančiomis į šalių vietines rinkas ir nukonkuruojančiomis ištisų valstybių vietinę gamybą. Staigus Lietuvos perėjimas į rinkos ekonomiką sudarė sąlygas plačiam užsienio ekonominių struktūrų įsiskverbimui į Lietuvos vietinės rinkos sritis (Indriūnas, 2012).

Pramonės ir žemės ūkio įmonių bankrotą lėmė ir tai, kad nutrūko Lietuvos ryšiai su okupacinės valstybės rinkomis, kuriose buvo realizuojami Lietuvos gaminiai, visa Lietuvos pramonė buvo suformuota pagal okupacinės valstybės ūkio poreikius ir kuomet ryšiai nutrūko, Lietuvos gamyba neteko paklausos.

Lietuvą užplūdus pigių prekių srautams, buvo akivaizdu, kad pinigai nepasilieka Lietuvoje, Lietuvos verslininkų rankose (Lietuvos rinkoje), nes industrinės valstybės atitraukia kapitalą nuo Lietuvos, pinigų nebelieka ir Lietuvos darbo rinkoje, nes dėl jau pagamintų prekių srautų iš užsienio prarandamos su šiomis pramonės šakomis ir gamybos procesais susijusios darbo vietos Lietuvoje, mažiau mokesčių sumokama į valstybės biudžetą (pajamų mokestis), o iš biudžeto reikia mokėti pašalpas darbo neturintiems žmonėms, ekonomika stingsta, tampame priklausomi nuo užsienio prekių ir paslaugų tiekėjų , kurie mums diktuoja savo sąlygas (Indriūnas, 2012).

Investavimo politika. Lietuvą užplūdus užsienio prekėms, buvo nutarta gelbėti šalies ekonomiką ir steigti konkurencingas įmones pačioje Lietuvoje, kad prekės būtų gaminamos Lietuvos teritorijoje, o ne atvežamos. Lietuva turėjo ieškoti naujų verslo sričių, kuriose sugebėtų atlaikyti konkurenciją, ir naujų investuotojų, kuriems būtų naudinga investuoti būtent Lietuvoje. Reikėjo pritraukti į Lietuvą investicijų iš užsienio, kad užsienio kapitalas steigtų savo įmones Lietuvoje. Tačiau tuo metu dar nebuvo pasitikėjimo Lietuvos ekonomika, dėl to užsienio investuotojai nenorėjo investuoti Lietuvoje, investavimo procesai suaktyvėjo tik 1995-1998 m. Žinoma, užsienio investicijos ne tas pats, kas turėti nuosavą šalies pramonę ir žemės ūkį (bet geriau, nei jau pagamintų prekių ir paslaugų srautai iš užsienio), nes dalis užsienio investuotojų pelno vis tiek iškeliauja už šalies ribų, todėl geriausia, kad steigiamos įmonės būtų valstybinėmis ar bent savo šalies investuotojų, tačiau ne kiekviena valstybė tam turi ekonominių pajėgumų (Indriūnas, 2012).

Kad Lietuva būtų patraukli užsienio investuotojams, investicijos Lietuvoje turi būti ekonomiškai naudingos ir pelningos. Pelningumas paprasčiausiai pasiekiamas keliais būdais: renkantis pigesnes žaliavas, arba pigesnę darbo jėgą. Užsienio investuotojų įmonės, įsikūrusios Lietuvoje, išmoka Lietuvos darbuotojams žymiai mažesnius atlyginimus, nei mokami analogiškiems darbuotojams jų šalyse, nes tik tokiomis sąlygomis pelninga investuoti į svetimą šalį, ir Lietuva po truputį tampa pigios darbo jėgos šalimi. „Minimalaus darbo užmokesčio įstatymas garantuoja tam tikrą nekvalifikuotų darbuotojų darbo užmokestį“ (Matakas, 1999, p.363). Tad minimalus darbo užmokestis neleidžia nupiginti darbo jėgos daugiau, negu nustatė valstybė.

Ekonominė emigracija. Lietuvos darbo rinka nesugeba patenkinti gyventojų poreikių, todėl iš Lietuvos į užsienį emigruoja daug jaunų darbingo amžiaus žmonių. Tai yra rodiklis, kad Lietuvos ekonomikos vystimasis stipriai atsilieka nuo aukšto ekonominio išsivystymo valstybių, nes paprastai iš

neturtingų, žemo darbo užmokesčio šalių, bėgama į turtingesnes valstybes, tikintis pakelti savo gyvenimo lygį. Deja, taip nutiko ir Lietuvai, apačioje galime pamatyti 2002-2012 m. statistiką, kuri parodo kiek vidutiniškai per parą Lietuvoje imigravo ir emigravo žmonių (4 lentelė).

4 lentelė. Imigravo ir emigravo vidutiniškai per parą Lietuvoje

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Imigravo	14	13	15	19	21	24	25	18	14	43	54
Emigravo	19	30	42	43	35	38	47	60	228	148	113

Šaltinis: sudaryta pagal Europos migracijos tinklas: migracija- dešimties metų apžvalga, 2012

Iš lentelės matyti, kad emigracijos mąstai labiausiai padidėjo 2010 m., kaip tik tuo laiku Lietuvos gyventojai labiausiai pajuto 2008 m. ekonominės krizės pasekmes. Dėl didelių ekonominio emigravimo mąstų, dar 2007m. buvo patvirtinta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija ir parengtas priemonių planas, kuris atnaujinamas kas dvejus metus (ES struktūrinių fondų parama ekonominės migracijos reguliavimo strategijai, 2013).

Biurokratinio aparato išvešėjimas Lietuvoje. „Valdymas tampa vis „brangesnis“- jau dabar Europos šalyse apie 40 proc. biudžeto skiriama viešojo administravimo reikmėms“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.20). „Nors pastaraisiais metais biurokratijos aparatas nežymiai traukėsi, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, Lietuva vis dar pirmauja ir užima 4 vietą tarp didžiausius valstybės sektorius turinčių šalių narių“ (Palilionytė L., Gaubytė V., 2013, p.4). Besiplečiantis biurokratinis aparatas paprastai reiškia neefektyvų lėšų panaudojimą ir nebūtinai efektyvų administravimą. Nors Lietuvoje taikomi naujosios viešosios vadybos principai, turintys stabdyti neefektyvaus biurokratinio aparato išvešėjimą, tačiau statistika negailestingai rodo, kad biurokratinis aparatas auga ir vis labiau užgula eilinių mokesčių mokėtojų pečius.

Vietoj globalizacijos nusilpnintos kultūros- įstatymų išvešėjimas. Grigas (1998) kalba apie teisinių struktūrų ir įstatymų Lietuvoje gausą. Atgavus Nepriklausomybę Lietuvoje formavosi įstatyminė bazė, įstatymų buvo nedaug, tačiau atsirasdavo vis naujų įstatymų, įstatymų papildymų ir pataisymų, įstatyminė bazė vešėjo. Grigo (1998) teigimu taip atsitinka „savaime nunykus tradicinei etnokultūrai, tame tarpe ir paprotinei teisei, žmonių gyvenimas imamas tvarkyti nesustabdomai augančiais įvairiausio pobūdžio teisiniais aktais, suteikiančiais sociumui būtiną sąveikavimo normatyviškumą ir tvarką“ (p.97).

Autoriaus (Grigas, 1998) nuomone teisinės bazės plėtimąsi lėmė suintensyvėjusi kaita visuomenėje (globalizacija). Tokios naujai iškylančios problemos kaip: bedarbystė, žemas gyvenimo lygis, emigracija, reikalavo iš valstybės intensyvaus teisinio reguliavimo ir greitos reakcijos į vis naujus iššūkius. Anksčiau iškylančius iššūkius atremti padėdavo kultūra ir paprotinė teisė, susilpnėjus kultūrai,

valstybė, kaip socialinės tvarkos palaikymo priemonę, pradėjo vieną po kito leisti įstatymus. Sociologo Grigo (1998) manymu, teisinis reguliavimas neatspindi realių sociumo poreikių, „naujos situacijos teisinis reguliavimas „chroniškai“ vėluoja“ (p.97). Situacijos visuomenėje taip greitai keičiasi, kad įstatymai nebespėja paskui, o tik dar labiau apsunkina ir taip sudėtingą valstybės valdymo sistemą. Neįmanoma išleisti tiek įstatymų, kad visuomenėje nekiltų jokių socialinių įtampų ir netvarkos. Netvarka, anot Grigo (1998), turi būti reguliuojama ne tiek įstatymų pagalba, kiek kultūros ir pasaulėžiūros formavimo būdu. Kiekvienam atskiram atvejui įstatymo nesukursi, ir tai, kad įstatymų vis daugėja, rodo, kad lietuviai dar nesuprato kultūros ir emocinio klimato valstybėje reikšmės.

Nacionalizmas (tautiškumas)- naujas reiškinys. „Nacionalizmas yra visiškai modernus reiškinys, <-> jis atsiranda iš įsitikinimo, kad tauta yra pirminis politinės ištikimybės pagrindas“ (Grigas, 1998, p.14). Spartėjanti globalizacija, kaita visuomenėje ir silpnėjantis etnosociumas lemia Lietuvos tautinio identiteto trapumą, kalbinis neatsparumas: svetimos kalbos (pvz. anglų) paplitimas, savo tautinės kalbos nykimas dėl jos nešiotojų neskaitlingumo, taip pat yra viena iš priežasčių Lietuvoje plisti nacionalizmui, kaip būdui apsaugoti savo tautą nuo išnykimo globalizacijos kontekste. “Suprantama, ši problema (nacionalizmas) vėlgi jaudina ne didžiąsias, skaitlingas, bet mažąsias, neskaitlingas ir likimo nuskriaustas bei skriaudžiamas tautas, kurių balsas kol kas yra neorganizuotas arba užgožtas didžiųjų tautų ir jų valstybių valios“ (Grigas, 1998, p.18). Nacionalizmo apraiškos atsiranda silpnėjant šaliai, esant pavojui išnykti tautai, kai bijoma kaitos, naujovių, besiveržiančių iš užsienio valstybių, bijoma tautinio identiteto sunaikinimo. Anot Grigo (1998) lietuvis nenori būti tapatinamas su Lietuvoje gyvenančiu lenku ar rusu, o pastarieji- su lietuviu, visi jie nori priskirti save kažkuriai tautai ir taip nepasimesti globalėjančioje visuomenėje. Tačiau Lietuva vis labiau integruojasi į Europos Sąjungą, jaunimas gana greitai išugdo „pasaulio piliečio“ savimonę bei koncentraciją į supranacionalizmą, kuris jau nelaikomas pagrindiniu priešu tautiškumui. Šis baimės laipsninis nykimas, rodo lietuvių, kaip tautos stiprėjimą ir baimės supanašėti nykimą. Tačiau su šiuo kraštutinumu atsiranda kita problema- piliečiai nebesieja savęs su valstybe, o priskiria save „pasaulio piliečių“ tautai bei nemano turintys pareigų savo šaliai. Šis virsmas: nacionalizmas- „pasaulio pilietiškumas“ paprastai yra skausmingas, šie du reiškiniai dažniausiai eina vienas po kito (Šiliauskas S., 2006); (Grigas, 1998). Nenuostabu, dauguma globalizacijos procesų reiškiasi visiškai priešingų kontrastų pasireiškimu.

Europos Sąjungos Lietuvai keliami „antiglobalūs“ iššūkiai. Nuo ko prasidėjo Lietuvos ir ES bendradarbiavimas? „1992 m. Lietuva ir Europos Bendrija pasirašė Prekybos ir komercinio bei ekonominio bendradarbiavimo sutartį <-> ir priėmė deklaraciją dėl politinio dialogo tarp Europos Bendrijos ir Lietuvos” (Lietuvos kelias į Europos Sąjungą, 2012). 2004m. gegužės 1d., po ilgų pasiruošimų ir derybų, Lietuva tapo lygiaverte ES nare.

Procesus, vykstančius uždarose ES teritorijos ribose, galima pavadinti „antiglobalizacijos“ procesais, nes jie apima ne visą „globusą“, o tik ES šalis. ES- uždara ekonominė-politinė Sąjunga, su savo bendra rinka ir politiškai apskaičiuota žinių ekonomika. Lietuva- atskira nacionalinė valstybė, esanti antiglobalizuotos ES sudėtyje, susidurianti su ES keliamais iššūkiais:

1. Lietuva, tam, kad galėtų būti lygiaverte ES nare, turi pasivyti ES ekonominio pajėgumo vidurkį, kitaip Lietuvai bus sunku pritapti bendroje ES ekonomikoje, sunku bus vykdyti ekonominius įsipareigojimus Sąjungai.
2. Lietuva turi perkelti ES teisę, kad nekiltų konfliktų tarp Lietuvos Nacionalinės teisės ir ES teisės.
3. Lietuvos valstybinės institucijos turi išmokti Strategiškai planuoti, ko anksčiau nedarė. Turi išmokti planuoti pagal ES teisės aktais patvirtintus strateginio planavimo bendruosius dokumentus ir ES institucijų rekomendacijas Lietuvai, dabar planavimas priklauso ne tik nuo Lietuvos valdžios institucijų, **planuojama kartu su ES**.
4. Lietuvos nacionalinė valdžia turi paaiškinti savo piliečiams, kad dabar jie ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos Sąjungos (ES) piliečiai, kad ES yra viršvalstybinė (viršnacionalinė) valdžia, stipriai įtakojanti Lietuvos valdžios institucijų veiklą, Lietuvos teisinę sistemą ir įstatymus, pagal kuriuos ir yra reguliuojamas Lietuvos piliečių gyvenimas. Todėl Lietuvos- Europos piliečiai turi žinoti kokias pilietines teises ir pareigas jiems suteikia Europos pilietybė, su kokiais pokyčiais jie susidurs ir kaip atstovauti savo poreikius Europos Sąjungos mastu.
5. Lietuva turi pritaikyti savivaldą reguliuojančius įstatymus prie Europos vietos savivaldos chartijos, kuri yra mažoji „Europos savivaldos Konstitucija“.

1. Iššūkis- būtinybė pasiekti ES ekonominio pajėgumo vidurkį. Kokia Lietuvos padėtis kitų ES šalių-narių atžvilgiu? Lietuvos ekonominio pajėgumo santykis su ES ekonominio pajėgumo vidurkiu, *parodo Lietuvos ekonomikos vietą tarp visų ES šalių* (5 lentelė)**.**

5 lentelė. Lietuvos ekonominio pajėgumo (BVP vienam gyventojui) santykis su ES šalių ekonominio pajėgumo vidurkiu

2007m.	**2008m.**	**2009m.**	**2010m.**	**2011m.**	**2012m.**
62%	64%	58%	62%	68%	72%

Šaltinis: Eurostatas, GDP per capita in PPS, 2013

2012 metų pabaigoje Lietuvos ekonominis pajėgumas (BVP vienam gyventojui) siekė 72% ES šalių ekonominio pajėgumo vidurkio. *„Tai reiškia, kad Lietuvos gyventojai ir įmonės turi mažesnius materialinius išteklius. Todėl visose srityse, kur ES teisė nurodo privalomus rodiklius absoliučiais skaičiais, pvz., akcizų dydį eurais už produkto vienetą, produktų bei paslaugų standartus, socialinius bei gamtosaugos standartus, šie reikalavimai Lietuvos gyventojams tampa santykinai didesne našta nei turtingesnių šalių gyventojams. Pavyzdžiui, 2001 metais, kai Lietuva perėmė akcizų direktyvą, jos (Lietuvos) BVP vienam gyventojui sudarė apie 33% ES vidurkio, o kuro akcizai- 92%, 56% ir 90 % ES reikalaujamo dydžio atitinkamai benzinui, dyzelinui ir dujoms. Ši našta menkina Lietuvos ekonomikos konkurencingumą, kuris yra būtina prielaida ekonominio pajėgumo skirtumui sumažinti“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.148).* Iššūkis Lietuvai- kuo labiau priartėti prie ES šalių ekonominio pajėgumo vidurkio ir jį peržengti.

2. Iššūkis- ES teisės perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą. Lietuva pradėjo ruoštis narystei ES dar 1995 m., 1996 m. pirmą kartą buvo patvirtinta „Nacionalinės teisės harmonizavimo darbų programa“ (acquis communautaire). ES ir Lietuvos teisės derinimas ilgainiui virto ES teisės įgyvendinimu Lietuvoje, šis procesas vyksta nuolat, nes ES papildo ir kuria naujus įstatymus, per metus Lietuvoje iš ES teisės perimama virš 100 direktyvų ir apie 2000 reglamentų ir sprendimų[7] (ES teisės perkėlimo ir įgyvendinimo koordinavimo modelis, 2011).

Valstybės- narės, įgyvendinančios savo šalyse ES teisės aktus, pritaria savo laisvės apribojimui vardan bendros ES gerovės. ES teisės perkėlimas nėra priverstinis nacionalinių valstybių laisvės apribojimas vien dėl to, kad šaliai tapus ES nare, ji pati prisideda prie ES teisės kūrimo.

Tačiau Nacionalinės teisės ir ES teisės konfliktų vis dėlto būta. Vienas iš neseniai vykusių teisinių konfliktų susijęs su klausimu dėl žemės ūkio paskirties žemės pardavimo ES piliečiams. 2004m. gegužės 1d., Stojimo į ES sutartimi, Lietuva įsipareigojo anksčiau ar vėliau vykdyti žemės ūkio paskirties žemės pardavimą ES piliečiams. Šio įsipareigojimo terminas buvo atidėtas dešimčiai metų, iki 2014m. gegužės 1d.. Naujoji vyriausybė akivaizdžiai buvo nepasiruošusi vykdyti šiuos įsipareigojimus ir ignoruodama artėjančius terminus nepateikė pilietinei visuomenei jokių sprendimų, kaip įvykdyti įsipareigojimus mažiausiai žalos atnešančiu būdu. Lietuvos piliečiai , nesutinkantys su Lietuvos žemės ūkio paskirties žemės pardavimu užsieniečiams (ES piliečiams), surinko virš 300 tūkstančius parašų ir pareikalavo Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotos teisės į referendumą. Europos Sąjungos teisės

[7] “*ES teisės aktų rūšys:*
1.Reglamentai – privalomi visa apimtimi ir tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse.
2.Direktyvos – privalomos kiekvienai valstybei narei, kuriai yra skirtos, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu.
3.Sprendimai – priimami taikant ES teisę konkrečiam atvejui ir privalomi visa apimtimi toms valstybėms narėms ir tiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kuriems jie skirti.
4.Rekomendacijos ir nuomonės – neprivalomo pobūdžio teisės aktai”
(ES teisės perkėlimo ir įgyvendinimo koordinavimo modelis, 2011).

aktai viršesni už visus Lietuvos teisės aktus, tik tuo atveju, jei jie (Europos Sąjungos teisės aktai) neprieštarauja LR Konstitucijai (LR Konstitucija, 7 str.), o LR Konstitucija laiduoja Lietuvos gyventojams teisę į referendumą (LR Konstitucija, 9str.) Tačiau vyriausybė susimąstė ar referendumas įmanomas, nes Lietuva jau yra įsipareigojusi ES, ar Stojimo sutarties įsipareigojimą galima panaikinti referendumu, juk Lietuvai gali tekti mokėti milžiniškas sankcijas Europos Sąjungai, arba išviso iš jos išstoti. Šioje vietoje susikirto du labai svarbūs Lietuvai Įstatymai: konfliktas tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos, laiduojančios piliečiams teisę į referendumą, ir Stojimo į Europos Sąjungą sutarties. Kas svarbiau- piliečių valia ar įsipareigojimai, Konstitucija ar Stojimo į ES sutartis? Šiuo klausimu pasisakė teisininkų draugijos pirmininkas Ignas Vėgėlė (2014): *„Konstitucinis Teismas pripažino, kad Europos Sąjungos teisės aktai yra viršesni už Nacionalinės teisės aktus, išskyrus Lietuvos Respublikos Konstituciją, tačiau Europos Sąjungos Teisingumo Teismas sako, kad Europos Sąjungos teisės aktai yra aukštesni už bet kokius teisės aktus, žvelgiant iš ES teisės pozicijų. Ką tai reiškia? Jeigu esame „klubo" nariai, laikykimės „klubo" taisyklių <->"* (63min.20s.-63min.50 s.).

3. Iššūkis- strateginis planavimas. ES garsėja bendra visoms šalims-narėms politika ir strateginiu planavimu, reikalavimų (patarimų) šalims teikimu, bendrų tikslų nustatymu, o tam, kad į bendrų strateginių planų kūrimą būtų įtrauktos visos šalys, Europos Sąjungos institucijas nuspręsta formuoti iš visų šalių-narių atstovų (atstovybių), kad kiekviena šalis galėtų įnešti savo indėlį į bendros politikos ar strategijos kūrimą, to reikėjo tam, kad Europiniai sprendimai būtų naudingi visiems. Lietuvos interesai negali visuomet sutapti su ES vykdoma politika, dėl to jau suformuotas ir teisės aktais patvirtintas bendras strategijas Lietuva, kaip ir kitos narės, adaptuoja, kurdama savo valstybinių institucijų veiklos strategijas. ES įpareigojo Lietuvą rengti savo šalies valstybinių institucijų veiklos strateginius planus ir atlikti finansinių išteklių planavimą (Adomėnas ir kt., 2007, p.358). Lietuva seka ES „instrukcijomis" ir kuria savo šalies strateginius dokumentus, atsižvelgdama į bendruosius ES teisės aktais patvirtintus strateginius dokumentus: ekonominio augimo strategiją „2020 M. EUROPA", „Euro Plius" pakto įsipareigojimus, Lisabonos strategiją (ją jau pakeičia strategija „2020M. EUROPA"), ES Baltijos jūros regiono strategiją, Europos Sąjungos Komisijos (Tarybos-reformų klausimais) rekomendacijas Lietuvai ir kitus ES strateginius dokumentus bei ES institucijų rekomendacijas. ES pateikia bendras arba individualias (Lietuvai) teisės aktais patvirtintas strategijas ir programas, Lietuva iš to sukuria savo strategijas, vadovaudamasi ES pateiktomis kryptimis ir teisės aktais. Tačiau dėl visoms šalims- narėms suvienodintų reikalavimų ir bendrų strategijų, liberali Lietuva dažnai nukenčia, atsiranda ES ir Lietuvos vykdomos politikos nesutapimų, kai Lietuva nukenčia nuo įsipareigojimų Europos Sąjungai ar netinkamai kordinuoto Europos Sąjungos ir Lietuvos bendradarbiavimo. Tai keli ES ir Lietuvos politikos nesutapimo pavyzdžiai:

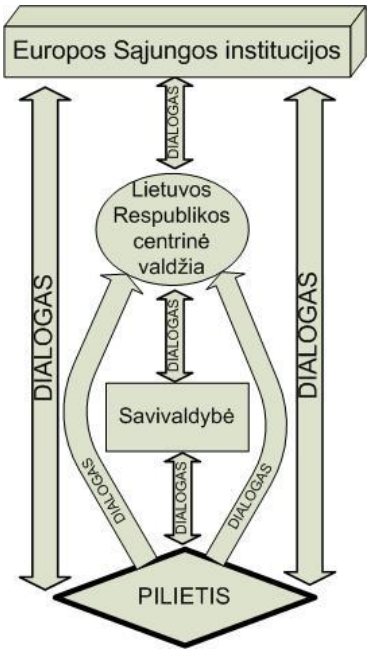
1. Lietuvos ekonominei plėtrai skirti ES lėšų srautai aktyvina Lietuvos ekonomiką, pagal Briuselio padiktuotas kryptis modernizuojama šalies gamybos infrastruktūra. Tačiau valstybės biudžetas įpareigotas prisidėti prie šių vystimo krypčių *kofinansavimo***,** dėl to mažėja Lietuvos „biudžeto galimybės atitinkamai didinti išlaidas ES tiesiogiai neremiamoms sritims“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.154). Reikalingiausių krypčių darniai plėtrai valstybės biudžeto neužtenka.

2. ES bendri strateginiai dokumentai numato tam tikrų sričių ES šalyse reformas, kurios ne visada sutampa su aktualiais Lietuvos poreikiais. Yra „reformos, kurios Lietuvoje yra daug aktualesnės nei ES ir todėl jų vykdymui turėtų būti skiriama dėmesio bei lėšų kitų sričių sąskaita“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.149). Yra tokių sričių, kurių reformos ypač reikalingos Lietuvai, tačiau jos išstumiamos į antrąjį planą, pirmoje vietoje vykdant ES padiktuotas reformas, kurios nėra tokios būtinos Lietuvai (Adomėnas ir kt., 2007).

4. Iššūkis- pilietinis aktyvumas ir Lietuvos atstovų aktyvumas ES institucijose. Lietuvos ir ES politikos nesutapimų problemas galima pavadinti „nesusikalbėjimo“ problemomis, o jas spręsti galima šiais būdais :

1. *Lietuvos atstovų derybos ES institucijose.* Lietuvos atstovai ES institucijose turi vesti Lietuvos ir ES derybas, atskleisti tas Lietuvos ūkio sritis, kurios labiausiai reikalauja ES finansavimo, derėtis dėl ES Lietuvai keliamų reikalavimų, kitaip ES „nuleis“ Lietuvai reikalavimus, „gatavus sprendimų paketus“, todėl būtinas Lietuvos atstovų nuolatinis dialogas ir derybos ES institucijose (Adomėnas ir kt., 2007).

2. *Lietuvos piliečių ir valdžios dialogas su Europos Parlamentu.* Valdžia turi atstovauti piliečius. Tam, kad Lietuva būtų tinkamai atstovaujama Europos Parlamente, Lietuvos atstovai Parlamente turi žinoti savo šalies piliečių svarbiausius poreikius bei prioritetus, taip pat reikalingas piliečių ir visuomenės įtraukimas į Lietuvos poreikių atstovavimą Europos Parlamente, o tam būtinas aktyvus dialogas tarp piliečių ir Lietuvos atstovų (Adomėnas ir kt., 2007). Žinoma, tiesioginis dialogas stipriai apsunkintų europarlamantarų darbą, dėl to dialogas tarp piliečių ir ES institucijų turi vykti visos Lietuvos valstybinės valdžios mastu (7 pav.).

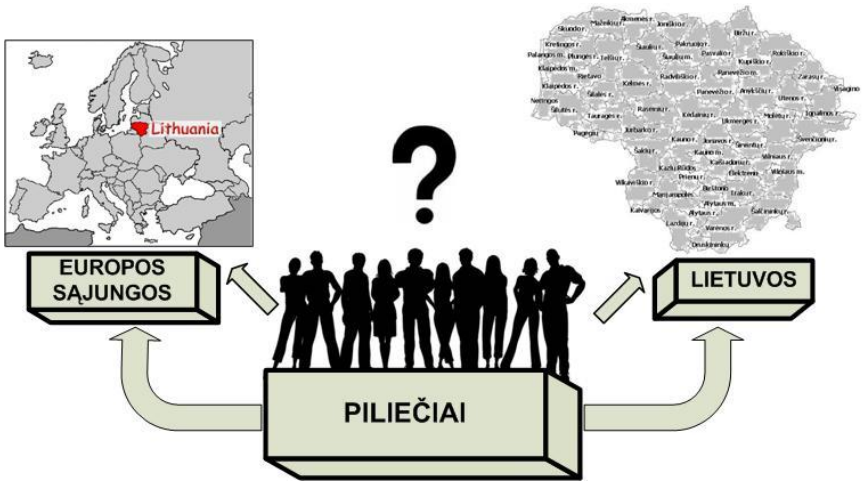

Šaltinis : sudaryta pagal Adomėnas ir kt., 2007.

7 pav. **Lietuvos piliečių dialogo su Europos Sąjungos institucijomis schema**

Lietuvos piliečių ir Europos Sąjungos institucijų dialogas gali būti tiesioginis, pavyzdžiui, kai piliečiai kontaktuoja su Europos Parlamento atstovais. Tačiau daug konstruktyvesnis piliečių dialogas su savo savivaldybe ir centrine Lietuvos valdžia, ir per jas Lietuvos piliečių balsai turi būti išgirsti Europos institucijose.

Svarbu informuoti Lietuvos piliečius apie tai, kad jie yra ir Europos Sąjungos piliečiai, kad turi dalyvauti Europos Sąjungos institucijų veikloje, Europos Parlamento rinkimuose, kad jie turi specifines Europos Sąjungos piliečio teises ir pareigas, būtina atsakyti į visus piliečiams iškylančius klausimus, susijusius su jų Europos Sąjungos pilietybe (8 pav.).

Šaltinis : adaptuota pagal Plakatą apie rinkimų teisę, Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje iniciatyva, 2013

8 pav. **ES pilietybė papildo nacionalinę pilietybę**

ES pilietybė papildo nacionalinę pilietybę, bet jos nepanaikina. Paveikslėlyje pavaizduota piliečių teisė būti ne tik Lietuvos, bet ir ES piliečiu. Ne visi ES šalių-narių piliečiai žino apie ES pilietybę, dėl to 2013 metai buvo paskelbti Europos Sąjungos piliečio metais, apie ES pilietybę buvo informuojama visos ES mastu. Lietuvos piliečiai turi suprasti, kad jie taip pat yra ir Europos Sąjungos piliečiai, kad jų pilietybė išsiplėtė visos Europos Sąjungos mastu, juk ES institucijos ir jų sprendimai daro didelę įtaką tiek Lietuvos nacionalinei valdžiai, tiek savivaldos institucijoms, tiek tiesiogiai Lietuvos piliečiams; įstatyminė bazė, reguliuojanti piliečių Lietuvoje gyvenimą, taip pat kuriama ES institucijų ir perimama Lietuvos. **Deja, daug Lietuvos piliečių mano, kad ES institucijų priimti sprendimai turi menką poveikį jų gyvenimui**, dėl to ypač svarbu informuoti Lietuvos piliečius apie jų teisę balsuoti už kandidatus į Lietuvos atstovus Europos Parlamente, bei pranešti apie visas ES piliečių teises ir pareigas, taip pat apie *Europass* teikiamas galimybes (Apie Europass, 2014).[8]

5. Iššūkis- Lietuvos savivaldą reguliuojančių įstatymų derinimas prie Europos vietos savivaldos chartijos. „Lietuvai labai svarbi Europos vietos savivaldos chartija (toliau Chartija)- tarptautinis ES dokumentas, įtvirtinantis svarbiausius tarptautiniu mastu pripažintus vietos savivaldos principus“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.20). Šis vietos savivaldos principus įtvirtinantis tarptautinis teisės aktas yra perkeltas iš ES teisės, 1999m. ratifikuotas Seimo ir pagal Konstituciją „yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“ (LR Konstitucija, 138 straipsnis, 3 dalis). Jei kuris nors Lietuvos įstatymas numatytų kitas normas, nei nurodyta Chartijoje, Chartija turi viršenybę ir taikomi turėtų būti ne prieštaraujantys Chartijai įstatymai, o Chartijos nuostatos. Dar daugiau, „pagal Konstitucinio Teismo nutarimų formuojamą doktriną, šis dokumentas savo juridine galia lenkia net konstitucinius įstatymus“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.20). Chartija dar vadinama Europos “mažąja savivaldos Konstitucija“ (Urmonas ir Novikovas, 2011). Dėl to buvo būtinybė Chartiją suderinti su Lietuvos vietos savivaldą reguliuojančiais įstatymais. Svarbiausia, kad Chartijos įtvirtinti savivaldos principai būtų pritaikomi ir tinkamai funkcionuotų Lietuvoje.

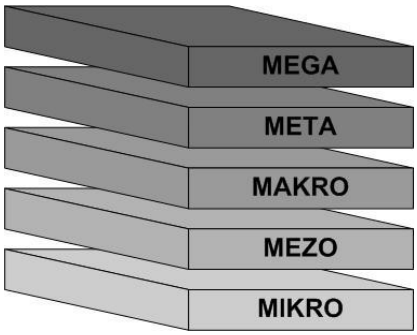
Visi Europos Sąjungos Lietuvai keliami iššūkiai: būtinybė pasiekti ES ekonominio pajėgumo vidurkį, ES teisės perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą, būtinybė vesti derybas tarp Lietuvos ir ES, Lietuvos ir ES pilietybių suderinamumas, Europos vietos savivaldos chartijos perkėlimas ir kiti Lietuvos stojimo į ES iššūkiai įveikiami skirtingose globalizuotos visuomenės holistiniuose lygmenyse (9pav.).

[8] “Europass - tai vieningų visoje Europos Sąjungoje naudojamų dokumentų komplektas, padedantis standartizuotai ir išsamiai pateikti informaciją apie save, savo išsilavinimą, profesinį pasirengimą, turimas kompetencijas ir įgūdžius. Europass sudaro **5 dokumentai**:

1. Gyvenimo aprašymas (CV)
2. Kalbų pasas
3. Europass mobilumo dokumentas
4. Profesinio mokymo pažymėjimo priedėlis
5. Aukštojo mokslo diplomo priedėlis ” (Apie Europass, 2014).

1.3. Globalizacijos iššūkiai pagal holistinę globalizuotos visuomenės sandarą

Baležentis (2008), remdamasis Gylio (2008) holistine paradigma, išskiria penkis globalizuotos visuomenės lygmenis (Baležentis, 2008, p.73), (9 pav.)

Šaltinis: sudaryta pagal Baležentį, 2008, p.73

9 pav. **Penki holistiniai globalizuotos visuomenės lygmenys**

- mega- globalus pasaulio lygmuo;
- meta- valstybių sąjungos lygmuo;
- makro- valstybės lygmuo;
- mezo- tarpinės aplinkos: savivaldybės, bendruomenės lygmuo;
- mikro- šeimos, individo lygmuo.

Remdamasi šiais globalizuotos visuomenės lygmenimis, išskirsiu kiekvienam visuomenės lygmeniui globalizacijos sukeltus iššūkius (mega, meta, makro ir kt. lygmenyse), (6 lentelė).

6 lentelė. Globalizacijos iššūkiai pagal holistinę globalizuotos visuomenės sandarą

Globalizuotos visuomenės lygmenys	**Globalizacijos iššūkiai**
1.Mega lygmuo (globalus pasaulio lygmuo)	• šėšėlinės ekonomikos plitimas *(Fisman ir Edward, 2012)* • supanašėjusi kultūra *(Fiske, 2008)* • padidėjusi migracija *(Baumanas, 2007)* • ekonomikos ir politikos atskyrimas *(Baumanas, 2007)* • kapitalo mobilumas *(Baumanas, 2007)* • "laisva" rinka ir konkurencija, skurdinanti besivystančias šalis *(Manokas, 2003; Baumanas, 2007)* • nusikalstamumo globalizacija *(Adomėnas ir kt.,2007; Попов и Шевчук, 2003)*

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

6 lentelės tęsinys

Globalizuotos visuomenės lygmenys	Globalizacijos iššūkiai
1.Mega lygmuo (globalus pasaulio lygmuo)	• pigi darbo jėga "trečiosiose" šalyse, daranti įtaką darbo užmokesčiui pasaulyje *(Gray, 2006; Лабуазьер и др., 2006)* • netolygus darbo jėgos pasiskirstymas po pasaulį (koncentruojasi ties pigios darbo jėgos šalimis) *(Gray, 2006)* • "laisvųjų zonų" atsiradimas *(Baricco, 2005)* • dirbtinis vartotojų poreikių suvienodinimas *(Baricco, 2005; Peškaitis, 2000)* • deficitinė globali darbo rinka *(Попов и Шевчук, 2003)* • savanorystės plitimas *(Попов и Шевчук, 2003)*
2.Meta lygmuo (valstybių sąjungų lygmuo)	• ES- "antiglobalizacinio" pavyzdžio atsiradimas *(ES istorija, 2013; Pugačiauskas, 2000)* • žinių visuomenės ir žinių ekonomikos būtinybė *(Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010)* • BRIK šalių ekonomikų vystymasis *(Benoit, 2010)* • ES, JAV, Kinijos ir Japonijos ekonomikų iškilimas *(Benoit, 2010)* • laisva rinka *(Baumanas, 2007;Baricco, 2005)* • prekybiniai "karai" tarp valstybių ir ekonominių "blokų" *(Castells, 2006; Baricco. 2005)* • ES bendra rinka *(Manokas, 2003)*
3.Makro lygmuo (valstybės lygmuo)	• smulkaus ir vidutinio verslo nykimas *(Fisman ir Edward, 2012)* • savo pramonės, žemės ūkio ir energetikos netekimas *(Indriūnas, 2012)* • žinių visuomenės ir žinių ekonomikos būtinybė, siekiant išlikti konkurencinga šalimi *(Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010)* • panoptinis valdžios modelis *(Baumanas, 2007)* • "brazilito" sindromas *(Baumanas, 2007)* • ES įtaka valstybei ir valstybės įtaka ES *(Adomėnas ir kt., 2007)* • galių iš valstybės atėmimas (finansų valdymo, informacijos monopolijos ir kt. galių atėmimas) *(Baumanas, 2007; Castells, 2006; Baricco, 2005)* • nacionalinių valstybių priklausomybė nuo rinkos (ekonomikos) *(Castells, 2006)*

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

6 lentelės tęsinys

Globalizuotos visuomenės lygmenys	Globalizacijos iššūkiai
3.Makro lygmuo (valstybės lygmuo)	• informacinių srautų nesuvaldymas, informaciniai "karai" *(Castells, 2006; McLuhan, 2003)* • valstybinė "protekcionizmo" politika *(Castells, 2006; Habermas, 1998)* • bendra rinka su kitomis ES valstybėmis- narėmis *(Manokas, 2003)* • minimalus darbo užmokestis, kaip būdas apsaugoti nuo darbo jėgos nupiginimo *(Matakas,1999)* • nacionalizmas (tautiškumas) *(Grigas, 1998)* • silpnų valstybių nesugebėjimas konkuruoti su užsienio kapitalu *(Habermas, 1998)*
4.Mezo lygmuo (savivaldybės, bendruomenės lygmuo)	• Europos vietos savivaldos chartijos principų įgyvendinimas Lietuvoje *(Urmonas ir Novikovas, 2011)* • vartotojiška visuomenė *(Baumanas, 2011)* • "brazilito" sindromas *(Baumanas, 2007)* • daug kontrastingų ir priešingų reiškinių visuomenėje (kontrastai) *(Baumanas, 2007)* • visuomenės "atitvarai" *(Baumanas, 2007)* • kibernetinė (virtuali) erdvė- vietoj teritorinės erdvės, teritorinių bendravimo erdvių nykimas *(Baumanas, 2007)* • priklausomybė nuo teritorijoje esančio mobilaus kapitalo *(Baumanas, 2007; Baricco,2005)*
5.Mikro lygmuo (šeimos, individo lygmuo)	• asmens abejingumas visuomeniniams reikalams, išvešėjęs individualizmas *(Baumanas, 2011, 2007)* • populiariosios kultūros įtakota asmens pasaulėžiūra *(Fiske, 2008)* • panoptikono įtakos (žmonės nemato ar nesupranta valdančiųjų veiksmų) *(Baumanas, 2007)* • sinoptikono įtakos (visuomenės stebėjimui atiduodami tam skirti asmenys- sukuriamos "žvaigždės" *(Baumanas, 2007)* • asmens judėjimo laisvės priklausomybė nuo socialinės klasės (judėjimo laisvė- stagnacija) *(Baumanas, 2007)* • "brazilito" sindromas *(Baumanas, 2007)*

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

6 lentelės tęsinys

Globalizuotos visuomenės lygmenys	Globalizacijos iššūkiai
5.Mikro lygmuo (šeimos, individo lygmuo)	• defamilializacijair savęs nesiejimas su šeima *(Baumanas, 2007)* • asmens pasimetimas informacijos pertekliuje *(Baumanas, 2007)* • medijų įtakota asmens pasaulėžiūra *(Castells, 2006; McLuhan, 2003)*

Šaltinis : sudaryta pagal Baležentį , 2008; kitus autorius (žr. 6 lentelėje)

Pilkai pažymėta lentelės dalis atskleidžia tris labiausiai savivaldybę ir savivaldą įtakojančius visuomenės lygmenis: valstybės, savivaldybės ir šeimos bei individo lygmenis, bei globalizacijos procesų sukeltus juose iššūkius. Kadangi valstybė ir vyriausybė, bei nuolatiniai vietos gyventojai turi tiesioginę įtaką savivaldai ir su ja glaudžiai siejasi, būtina apžvelgti būtent šiuose lygmenyse kylančius globalizacijos iššūkius, vienu savivaldybės lygmeniu apsiriboti negalima. Be abejonės, iššūkiai iš globalesnių visuomenės lygmenų taip pat įtakoja savivaldybes ir savivaldą juose, tačiau aktualiausi trys paskutiniai lygmenys. Iš šiuose trijuose lygmenyse paminėtų globalizacijos sukeltų iššūkių *formuosiu tyrimo klausimyną.*

2. TRUKDŽIAI VIETOS SAVIVALDAI IR PILIETINIAM AKTYVUMUI

2.1. Vietos savivalda - būdas atremti globalizaciją

Globalizacijos iššūkių ribojimas per vietos savivaldą. Globalizacijos procesų skverbimąsi riboja vietos savivalda, kuo vietos savivalda stipresnė, tuo globalizacijos keliamos grėsmės mažiau pasireiškia savivaldybės teritorijoje. Vietos savivalda todėl ir vadinama „vietos“, nes savivalda glaudžiai siejasi su tam tikra gyvenamąja vietove, o globalizacija reiškiasi rinkos išlaisvinimu iš teritorijos, kapitalo mobilumu. Tam, kad nuolatiniams vietos gyventojams išsaugoti savo teritorijos ekologiją, etnokultūrą, kalbą, ekonomiką, tradicijas ir t.t., kad įmonės susikrovusios iš teritorijos ir jos darbuotojų kapitalą, neišsivežtų jo į kitą vietą ir dėl to nevyktų gyventojų migracija paskui kapitalą iš periferijos į didžiuosius miestus ar užsienį, būtina stiprinti savivaldą ir čia svarbiausia valdymo sritis- pilietinės vietos bendruomenės stiprinimas (Макогон, 2008).

Ne savivaldos institucijų valdžia, o pilietinė vietos bendruomenė (visuomenė), savarankiškai ir atsakingai turi valdyti daugumą vietos gyvenimo sričių, ir būtent tokiame valdyme glūdi esminės globalizacijos grėsmių ribojimo galimybės. Vietos bendruomenė pasižymi funkcine įvairove ir sudėtingumu, kuris gali atremti globalizuojantį suvienodinimą ir supaprastinamą (popkultūrą). Kultūra- susieta su vietove, popkultūra- su rinka, kuri skrodžia teritorijų ribas. Globalizacija (rinka) veikia per konkurenciją, tačiau šiuolaikinė demokratija ir pilietiškumas- ne konkurencija ir konfrontacija, o sutartiniais santykiais derinami ekonominiai, etiniai, politiniai ir kiti interesai. Tinkamai parinktas savivaldos modelis turi pažaboti jėgas, kurios siekia horizontalius susitarimu paremtus santykius pakeisti vertikaliu diktatu ir savo valios vietos gyventojams primetimu. Todėl sprendimų priėmimo galią rajone turi turėti nuolatiniai vietos gyventojai. Teritorija priklausoma nuo rinkų (prekių, paslaugų, darbo rinkos). Vietos valdžia reguliuoja teritorijos ir rinkos santykius, tačiau rinka ir yra žmonės bei santykiai tarp jų (ekonominiai, kultūriniai, politiniai ir kt.). Vietos valdžios institucijos turi vesti nenutrūkstantį dialogą su nuolatiniais vietos gyventojais, kad galėtų operatyviai reaguoti į rinką kuriančių santykių pokyčius vietos bendruomenėje (Макогон, 2008).

„Pilietinė bendruomenė (visuomenė)- tai tam tikroje gyvenamojoje vietovėje gyvenantys piliečiai, kuriuos sieja bendri interesai ir bendras rūpestis savo vietovės ateitimi, taip pat ir saugumu“ (Grigaliūnas, 2009, p.16). Todėl savivaldybei reikalingas pilietinės bendruomenės aktyvumas, kad galima būtų atremti globalizacijos keliamus iššūkius, kol jie nevirto grėsmėmis ar rimtomis pasekmėmis (10pav.)

Šaltinis: sudaryta pagal Castells, 2006

10 pav. **Globalizacijos keliamų problemų (pavojų) hierarchija**

Užleisti ir nesprendžiami globalizacijos iššūkiai virsta grėsmėmis, neišspręstos grėsmės- pasekmėmis. Globalizacijos kontekste negalima leisti, kad globalizacijos iššūkiai virstų vietovės grėsmėmis ir pasekmėmis, reikia riboti globalizacijos pavojų dar iššūkio stadijoje. Tam būtini keli dalykai:

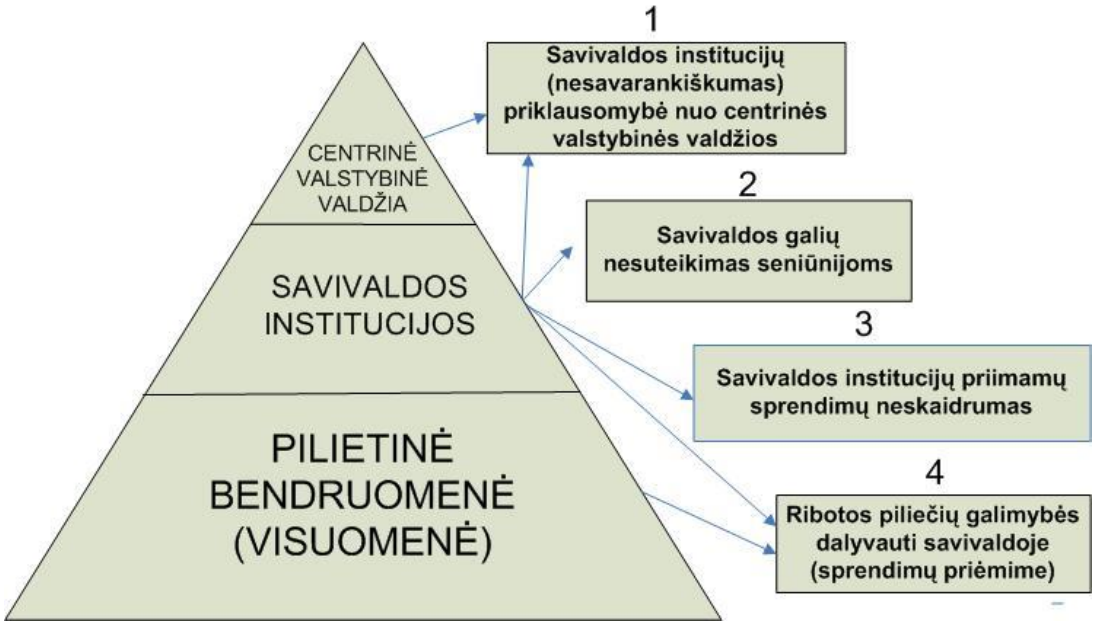
1. savivaldybės nuolatinių gyventojų **pilietinis aktyvumas**
2. gerai suderintas su pilietine bendruomene, skaidrus ir netrukdomas **savivaldos institucijų darbas;**

Ypač svarbu išugdyti aktyvų pilietį, prisiimantį atsakomybę ir dalyvaujantį savivaldoje, nes be piliečio indėlio savivalda neįmanoma. Dauguma pilietinių bendruomenių netiki savo savivaldiškumu, nemano galintys įtakoti savivaldos sprendimų ir užima pasyvią poziciją vietos valdyme. Tuo tarpu pačių savivaldos institucijų savarankiškumas taip pat yra stipriai apribotas centrinės valdžios, o veikla - ne visada skaidri.

2.2. Trukdžiai savivaldai holistinės globalizuotos visuomenės mezo lygmenyje

Sklandžiai savivaldai reikia piliečių aktyvumo ir savivaldos institucijų pasiryžimo bendradarbiauti su piliečiais. Tačiau šiandien savivalda susiduria su tam tikrais trukdžiais, neleidžiančiais įveikti bendradarbiavimo barjerų ir šie savivaldos trukdžiai randasi jau nuo bendradarbiavimo su centrine valstybine valdžia (vyriausybe), todėl apsiriboti vien santykiais piliečiai- savivaldos institucijos, nepakanka, čia svarbu suderinti piliečių- savivaldos institucijų- centrinės valstybinės valdžios (vyriausybės) santykius. Sudėtingus valdžios lygmenų santykius atskleidžia valdymo piramidė (11 pav.).

Kiekvienas piramidėje esantis valdymo subjektas (kairėje) savo veikla formuoja trukdžius savivaldai (dešinėje). Rodyklės parodo iš kurios valdymo piramidės dalies kyla konkretus trukdis savivaldai. Trukdžiai savivaldai aprašyti po paveikslu (11 pav.) tokia pat eilės tvarka, kaip sunumeruoti paveiksle.

Šaltinis: sudaryta pagal Jasaitį, 2012, 2011

11 pav. **Valdymo piramidė ir trukdžiai savivaldai (pilietiniam aktyvumui)**

1. Savivaldos institucijų (nesavarankiškumas) priklausomybė nuo centrinės valstybinės valdžios (Vyriausybės). Valstybė sąmoningai atsisakė savo vaidmens ekonomikoje, atidavusi jį laisvai rinkai. Kaip Lietuvoje remiamas verslas? Pagal rinkos logiką remiamas stipriausias, kuris paprastai iškeliauja į didžiuosius miestus, kur didesnis pelnas. Nesiimama priemonių, kad verslas keliautų į regionus, nes *visoje Lietuvoje verslas remiamas vienodomis sąlygomis: tiek didmiesčiuose, tiek regionuose.* Savivaldybių verslo rėmimo programos- daugumoje savivaldybių nutrauktos arba stipriai apkarpytos, dėl krizės metu sumažinto finansavimo. Savivaldybės neturi kuo paremti verslą, taip pat jos negali pačios keisti verslo rėmimo sąlygų ir tuo pritraukti į rajonus verslą, tam reikėtų laimėti mūšį su centrinės valdžios biurokratais ir keisti mokesčių verslui sistemą, o centrinė valdžia nesuinteresuota gilintis į vietos problemas, nors būtent ji skiria savivaldybėms biudžetus (Ropė, 2013).

Ir pati savivaldybė neturi jokios motyvacijos skatinti verslą bei darbo vietų didėjimą, nes pajamų ir kiti savivaldybėje surenkami mokesčiai *ne*keliauja į savivaldybės biudžetą tiesiogiai (Ropė, 2013). „Didžioji dalis savivaldybės teritorijoje surinktų mokesčių yra *renkami ir valdomi* centralizuotai (centrinės valdžios), vėliau jie perskirstomi savivaldybėms dotacijų ir subsidijų forma“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.93). Tokia savivaldybių biudžeto sudarymo sistema „mažina savivaldybių finansinį savarankiškumą ir kuria jų kaip valstybės išlaikytinių įvaizdį. Todėl būtina keisti fiskalinę sistemą ir sudaryti sąlygas savivaldybėms pačioms surinkti didesnę dalį mokesčių“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.103). Europos vietos savivaldos chartija (toliau Chartija) įtvirtina decentralizacijos ir savarankiškumo principus, kurie reiškia, kad centrinė valdžia turi perduoti didžiąją dalį valdymo galių ir funkcijų vietos

valdžiai. Tačiau šie Chartijos principai Lietuvoje nėra įgyvendinami. Savarankiškumas savivaldybėse nėra pakankamas dėl finansinio ir funkcinio nesavarankiškumo: savivaldybių finansinė priklausomybė, negalėjimas valdyti savo finansinių resursų, mažina savivaldos savarankiškumą.

Galių perdavimo ir decentralizacijos lygį taip pat galima nustatyti „lyginant vietos savivaldos institucijų išlaidas su valstybės išlaidomis. Šiaurės šalyse vietos savivaldos institucijų išlaidos viršija pusę nacionalinių išlaidų. Norvegijoje jos sudaro 61 proc., Danijoje ir Švedijoje- po 59 proc. Lietuvoje pastaruoju metu- tik apie 11,19 proc. (2013 m. duomenys)“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.41; Biudžeto analizė, 2013). Tai reiškia, kad centrinė valdžia savivaldybėms skiria tik apie 11 proc. nacionalinio biudžeto, tai vadinama „diržų veržimo“ politika (nes 2007 metais, iki krizės, šis rodiklis buvo apie 25 proc.).

Aukštą funkcinio nesavarankiškumo lygį rodo „mažas savarankiškų savivaldybės funkcijų spektras. Didžioji dalis savivaldybių biudžetų (nuo 40 iki 69 proc.) tenka valstybės deleguotų funkcijų vykdymui“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.93). Tai stipriai riboja savivaldybių savarankiškumą ir decentralizaciją, nes tikrąją valdymo galią savo rankose, kartu su finansais ir valdymo funkcijomis, užgniaužė centrinė valstybinė valdžia. Atsižvelgiant į šiuo rodiklius, centrinės valdžios ir savivaldybių santykį galima vadinti ne bendradarbiavimu, o priklausomybe, kai savivaldybės yra priklausomos nuo centrinės valdžios, o tai stipriai mažina savivaldos galimybes, galimybes valdyti save savarankiškai.

Vietos valdžia geriau žino savo teritorijos gyventojų problemas ir poreikius, ir geriau spręstų vietoje kylančias problemas, tačiau centrinė valdžia nesuteikia vietos savivaldai pakankamai galių. Centrinė valdžia nežino pagrindinių vietos gyventojų problemų, tačiau savivaldos institucijų galią tas problemas spręsti taip pat riboja. Šioje vietoje padėtų valstybės ir savivaldybių tarnautojų rotacija, kuri plačiai taikoma Japonijoje. „*Pagal šią sistemą ministerijų tarnautojai periodiškai siunčiami dirbti į prefektūrą ir municipalitetų administracijas. Toks mechanizmas užtikrina, kad centrinės valdžios tarnautojai puikiai išmano municipalitetų ir regionų problemas, todėl gali siūlyti patirtimi bei žiniomis paremtus efektyvius jų sprendimo būdus, o vietos valdžios tarnautojai žino, kaip veikia centrinės valdžios aparatas, tad esant reikalui sugeba veiksmingai ginti vietinius interesus*“ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.39).

Tačiau šiuo metu Lietuvoje „savivaldos, tikrąja šios sąvokos prasme, nėra. Dabartinių savivaldybių biudžetai ir strateginės plėtros planų įgyvendinimas daugiausia priklauso nuo centrinės valdžios institucijų sprendimų. Jokio ryškesnio nusiteikimo kurti realią savivaldą kol kas nėra nė vienos politinės partijos strategijoje“ (Jasaitis, 2011, p.333).

2. Savivaldos galių nesuteikimas seniūnijoms. Nors savivaldos institucijos pačios daug kur yra priklausomos nuo centrinės valstybinės valdžios, tačiau ir jos (savivaldos institucijos) riboja savivaldos galią žemiausiame vietos teritoriniame lygmenyje- seniūnijose.

Vietos savivaldos įstatymo 31 straipsnyje seniūnija apibūdinama kaip „savivaldybės administracijos filialas, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje“. Seniūnas pagal šio straipsnio 4 dalį yra „karjeros valstybės tarnautojas“, kurį į šias „pareigas skiria ir iš jų atleidžia savivaldybės administracijos direktorius“. „ Taigi įstatymas nenumato jokio seniūnijos savarankiškumo ir gyventojų galimybių įtakoti seniūnijos veiklą“ (Jasaitis, 2011, p.334). Seniūnijų nesavarankiškumą rodo ir tas faktas, kad savivaldybės savo nuožiūra išskiria seniūnijoms dalį lėšų iš savivaldybės biudžeto. Savivaldybės administracijos direktorius, turintis tiesioginę valdžią seniūnui, gali peržengti savo kompetenciją ir primesti bet kokius paliepimus ar draudimus seniūnams (pvz. drausti dalyvauti seniūnų asociacijos veikloje), tai rodo ryškią galių centralizaciją ir seniūnijų nesavarankiškumą (Jasaitis, 2011). Centralizacijos (savivaldybė-seniūnija) tendenciją demonstruoja Vilniaus miesto savivaldybės pavyzdys: „antai Vilniaus mieste užsimota panaikinti didžiąją dalį miesto seniūnijų, vietoj jų įsteigiant savivaldybės biurus“ (Jasaitis, 2011, p.335). Iš šio atvejo matyti, kad nėra aiškaus savivaldybių ir seniūnijų funkcijų atskyrimo, nes savivaldybės gali naikinti seniūnijas.

Lietuva pažeidžia Europos vietos savivaldos chartiją, kurią perimdama šalis įsipareigojo įvykdyti valstybės administracinio- teritorinio suskirstymo reformą, bei įvesti bent trijų lygių savivaldą, kurioje būtų aiškus savivaldos lygmenų (seniūnijos ir savivaldybės) funkcijų atskyrimas, bei aiškiai suformuoti ekonomiškai pagrįsti regionai (apskritys). To reikia, visų pirma, dėl savivaldos skaidrumo ir funkcionalumo užtikrinimo, svarbu, kad visa valdymo galia nesikoncentruotų viename savivaldos lygmenyje ir nekiltų galimybių ta galia piktnaudžiauti.

Visgi buvo bandymų suformuoti trijų lygių savivaldą, administraciškai teritorija buvo suskirstyta į apskritis, savivaldybes ir seniūnijas. Tačiau vyriausybei taip ir neperdavus apskritims svarbesnių funkcijų, apskritys, kaip administracinis vienetas, neteko prasmės ir buvo panaikintos (Mačiulytė, Ragauskas, 2007).

Deja „Lietuvos teritorinė administracinė reforma nepripažino ir neįteisino savivaldos žemiausiame vietos teritoriniame lygmenyje- seniūnijose“ (Mačiulytė, Ragauskas, 2007, p.94). Pagal Vietos savivaldos įstatymą seniūnijos net nėra priskiriamos prie savivaldos institucijų, jos teturi savivaldybės administracijos filialo statusą. Todėl realiai Lietuvoje funkcionuoja vieno lygmens savivaldos sistema, kurios pagrindas- savivaldybė, kuri taip pat nesavarankiška, o ganėtinai priklausoma nuo valstybinės centrinės valdžios (vyriausybės), kuri centralizavo didžiąją dalį savivaldos galių savo rankose. „Neveltui viešosios erdvės diskusijose nuolat pabrėžiama, kad turime ne savivaldą, o vieno lygmens **„**vietvaldą**“**,

kuri yra visiškai priklausoma nuo centrinės Vyriausybės. Nuo jos institucijų priklauso savivaldybių biudžetas, visi jų planai bei jų vykdymo galimybės" (Jasaitis, 2011, p.333). Tai prieštarauja Europos vietos savivaldos chartijos decentralizavimo ir savarankiškumo principams, tik decentralizavus valdymą ir savivaldos galią suteikus arčiausiai vietovės esančiai institucijai ir piliečiams, galima operatyviai atremti vietoje iškylančius iššūkius, tame tarpe- globalizacijos iššūkius (Jasaitis, 2011).

Europos vietos savivaldos chartijoje taip pat įtvirtintas subsidiarumo principas. **„**Subsidiarumo ir decentralizacijos principai reiškia, kad viską, ką gali išspręsti ar susitvarkyti pati bendruomenė (savivaldybė), ji turi turėti teises ir galimybes tai daryti. Šis principas galioja ir santykyje valstybė-savivaldybė-pilietis, t. y. ką gali išspręsti pats pilietis, neturi imtis spręsti savivaldybė ar valstybė" (Urmonas ir Novikovas, 2011, p.1023).

Prieš imantis piliečių dalyvavimo klausimo, būtina susimąstyti apie tai, kad pilnavertės savivaldos galios neturi ir pati savivaldybė, nekalbant apie piliečius. Kur piliečio vieta šioje centralizuotoje valdymo sistemoje? Valdymo piramidė (žr.10 pav.) apsiverčia aukštyn kojomis, kur realų piramidės pagrindą užima ir valdymo (savivaldos) galią turi ne piliečiai , o vyriausybė ir šiek tiek mažiau, savivaldybė.

3. Savivaldos institucijų priimamų sprendimų neskaidrumas. Globalizacija pasireiškia panoptikonu, kurio esmė ta, kad valdžios sprendimai dangstomi neaiškiais biurokratizuotais valdymo mechanizmais, kurių paprastai nemato arba nesupranta piliečiai. Panoptikoną (vienpusį neskaidrumą) būtina šalinti, ypač iš savivaldos institucijų veiklos. Kaip pavyzdį galima paminėti kai kurias nusikalstamas veikas, kuriose „paslaugiais užsieniečių „tarpininkais" kartais tampa ir savivaldybių administracijų tarnautojai, kurie savo sprendimų įsileisti užsienio kapitalą nederina su vietos bendruomene" (Jasaitis, 2012, p.13). Pavyzdžiui, nederinamas ketinimas perkelti taršiąsias technologijas (chemikalų gamyklą, kiaulininkystės kompleksą), su gyventojais neaptariamos galimos to pasekmės vietos ekologijai, dribsiančiųjų sveikatai ir visai rajono gerovei. Savivaldos institucijų veikos pasireiškia ir teritorijos „gelmių išteklių (naftos, durpių, statybinių medžiagų) eksploatavimo perdavimu užsienio firmoms" (Jasaitis, 2012, p.13), neaptarus to su vietos bendruomene.

Šie neskaidrumo faktai ardo gyventojų pasitikėjimą savivaldos institucijomis, pilietinė bendruomenė, negaudama išsamios informacijos, jaučiasi nustumta nuo svarbiausių sprendimų formavimo. Būtina nustatyti kada savivaldos institucijų sprendimai „tampa veiksniu, išvarančiu vietos bendruomenes iš jų gimtųjų vietų" (Jasaitis, 2012, p.13) ir tokius sprendimus kontroliuoti bei visais įmanomais būdais riboti. „Seniai žinoma, kad įvairių biurokratinių procedūrų paslaptingumas ir sudėtingumas žmones skatina įtarti korupciją (sinoptikonas). Todėl savivaldybių procedūros turi vadovautis taisykle: jei šių procedūrų neįmanoma supaprastinti, jos turi būti daromos kiek galima

viešesnės“ (Gutauskas, 2005, p.12). Tad nuo neskaidrumo turėtų apsaugoti: *viešumas*, kontrolės mechanizmu pasitarnautų vietos *gyventojų dalyvavimas sprendimų priėmimo procese, bei aiškios tarnautojų darbo ir atsakomybės taisyklės* (Gutauskas, 2005).

Gutauskas (2005) įvardija dar vieną problemą, kylančią iš neskaidrumo. Kadangi savivaldos institucijų vadovai „pasirūpina“ „savų“ žmonių įdarbinimu ne tik savivaldos institucijose, bet ir visame rajone (biudžetinėse įstaigose), gyventojai įdarbinti su mero ar kitos vietos „valdžios“ palaiminimu, artėjant rinkimams bijo prarasti darbą dėl naujos „valdžios“ atėjimo, ir vėl balsuoja už tą pačią partiją. Taip savivaldos institucijų vadovai užtikrina sau ilgalaikį gyvavimą savivaldos institucijose ir kuria savo korupcinę sistemą bei klanus.

Korupciją ir neskaidrumą savivaldybėje taip pat galima stebėti iš savivaldybės viduje susiklosčiusių tarnautojų vidaus santykių:

Santykiai savivaldybės viduje, parodantys korupciją:

1. „Priešinamasi naujų žmonių atėjimui“ (Gutauskas, 2005, p.13).
2. „Priimant naują žmogų daugiausia dėmesio kreipiama ne į profesinius jo sugebėjimus, o į tai, kiek jį pažįsta kiti savivaldybės darbuotojai“(Gutauskas, 2005, p.13), kiek jis yra „savas“ ir kiek pasiryžęs turėti „bendrų“ reikalų ir jų garsiai neviešinti, nekelti problemų. „Drąsiems problemų kėlėjams gresia organizacijos kerštas“ (Gutauskas, 2005, p.12) ir atskyrimas.
3. „Vengiama oficialių procedūrų. Yra atsakingų darbuotojų, kurie vengia išeiti atostogų, išvažiuoti ilgesniam laikui, kai iškyla būtinybė oficialiai perduoti materialines vertybes, inventorizaciją ar apskaitą“ (Gutauskas, 2005, p.13).
4. „Darbuotojai per daug priklausomi nuo savo vadovo“ (Gutauskas, 2005, p.13). Vadovas bet kokio nepaklusnumo atveju gali lengvai atleisti darbuotoją, taip darbuotojas priverčiamas paklusti vadovui, nepastebėti, pritarti ar atlikti korumpuotus veiksmus.
5. „Savivaldybėse yra žmonių, kurie nekontroliuojami, jie savo nuožiūra naudojasi institucijos materialiniu turtu (pvz.transportu), gali darbuotojams duoti asmeninius pavedimus“ (Gutauskas, 2005, p.13).
6. Savivaldybė turi tokių padalinių, kurių veikla išeina iš savivaldybės kontrolės zonos. Tai „padaliniai, kurie gyvena savo gyvenimą ir kurių veiklos subtilybių pagrindinė įstaiga nelabai žino“ (pvz. statybinės įmonės) (Gutauskas, 2005, p.13).

4. Ribotos piliečių galimybės dalyvauti savivaldoje (sprendimų priėmime). Dar vienas Europos vietos savivaldos chartijos principas- *gyventojų tiesioginio dalyvavimo* principas, kuris taip pat nėra pilnavertiškai įgyvendintas ir ypač sietinas su ES siekiu sukurti skaidrią, nekorumpuotą vietos

savivaldą[9]. Tiesioginis piliečių dalyvavimas sprendimų priėmime ir skaidrumas- du vienas nuo kito neatsiejami dalykai, nes skaidrumo nebūna ten, kur nėra viešumo. „Nors formaliai gyventojų tiesioginis dalyvavimas įstatymais numatytas, praktikoje savivaldybės šią gyventojų teisę ignoruoja ar net stengiasi „neutralizuoti““ (Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.31). Su kuo tai susiję? To reikia, kad piliečiai negalėtų įvertinti ir kontroliuoti savivaldybės veiklos antikorupciniu aspektu, bei neapsunkintų įprasto sprendimų priėmimo proceso. Bendradarbiavimas su piliečiais ir jų įtraukimas į vietos lygmens valdymą gali remtis tik visišku skaidrumu ir visos informacijos apie savivaldybės veiklą prieinamumu. Kaip pavyzdį paimkime globalesnę instituciją- Europos Parlamentą. Europos Parlamentą galima laikyti ES valstybių narių piliečių atstovybe, „ tačiau vien tiesiogiai išrinkto Parlamento buvimo neužtenka, kad būtų tenkinamas pagrindinis demokratinės sandaros reikalavimas- bet kokia valdžia turi kilti iš tautos. Tai reiškia ne tik kad turi būti skaidri sprendimų priėmimo procedūra ir reprezentatyvios sprendimus priimančios institucijos, <-> sprendimai ES lygmeniu turi būti priimami kuo labiau priartinant juos prie piliečių“ (Borchardt, 2011, p.48), stengiamasi, kad sprendimų priėmimo procesas būtų visiems suprantamas, o visi ES institucijų dokumentai – viešai pasiekiami, kad piliečiai galėtų kreiptis į ES institucijas ir bet kuriame etape dalyvauti spendimų priėmimo procese. Taip turėtų būti ir savivaldos lygmenyje, tokį tikslą apibrėžė ir Chartija, įvesdama gyventojų tiesioginio dalyvavimo principą.

Nors Chartija įtvirtino gyventojų tiesioginio dalyvavimo principą, tačiau „“teisė dalyvauti valdant savo šalį“ ar „teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus“ pagal tai, kaip ji yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose aktuose, stokoja konkretumo ir apibrėžtumo, yra nustatyti tik minimalūs piliečių dalyvavimo valstybės valdyme kriterijai“ (Janeliūnas ir kt., 2009, p.53).

Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą gyventojai ar jų grupės negali tiesiogiai siūlyti sprendimų projektų savivaldybių taryboms: „Savivaldybės taryboje svarstytinus klausimus kartu su sprendimų projektais merui pateikia *komitetai, komisijos, tarybos nariai, valdyba, savivaldybės kontrolierius, savivaldybės administratorius*“ (LR vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2000m. spalio 12 d., 14 straipsnis). Tačiau visgi yra būdas, kaip gyventojai ar jų grupės galėtų teikti savo siūlymus savivaldos institucijoms, gyventojai savo siūlymus gali teikti atitinkamiems komitetams, kurie juos užregistruos ir aptars, tuomet komitetas nuspręs ar klausimas bus įtrauktas į Tarybos posėdžio darbotvarkę, ar bus atmestas ir perduotas į Savivaldybės archyvą (Janeliūnas ir kt., 2009). Tokia galimybė teikti savo siūlymus galioja Vilniaus miesto savivaldybėje, kur pagal Vilniaus miesto savivaldybės tarybos veiklos reglamento (Nr.1-2070, 2011m. balandžio 6d.) 42 straipsnio 7 dalį

[9] Kovą su korupcija Lietuvoje ES pradėjo 1997m., kai Europos Komisija , norinčiai stoti į ES Lietuvai, rekomendavo imtis priemonių prieš korupciją. Lietuvos antikorupcinė strategija pradėta kurti jau 1999m., kai Lietuvoje įkurtas “Transparency International” (Tarptautinis skaidrumas) padalinys (Gutauskas, 2005).

„projektai, kuriuos pateikia subjektai, neturintys teisės teikti klausimus į Tarybos posėdžio darbotvarkę, užregistruojami ir su jais supažindinami atitinkami komitetai, kurie sprendžia, ar tikslinga šiuos projektus teikti toliau svarstyti ar tobulinti“. LR vietos savivaldos įstatymas labiausiai įtvirtina *teisę būti informuotam* (apie svarstytinus projektus ir jau priimtus sprendimus), tačiau neįtvirtina galimybės gyventojams patiems teikti siūlymų projektus. Tačiau tokią teisę savivaldybė visgi gali suteikti (pvz. projektai pateikti per komitetus), tačiau tai priklauso nuo pačios savivaldybės pageidavimo, įstatymiškai savivaldybės tam nėra įpareigotos.

Nors *teisė būti informuotam* ne tas pats, kas *tiesioginis piliečių dalyvavimas* sprendimų priėmimo procese, tačiau net ir piliečių informavimas apie spręstinus projektus ir jau priimtus sprendimus dauguma atžvilgių tampa beprasmiu formalumu. „Didžiausia bėda yra tai, kad informacijos skleidimas Lietuvoje mažai siejamas su atgalinio ryšio, visuomenės reakcijos gavimo poreikiu“ (Janeliūnas ir kt., 2009, p.131). Dėl to, kad nėra sistemos, kuri padėtų ne vien informuoti piliečius apie jau priimtus ar svarstytinus sprendimus, bet ir gauti iš piliečių atgalinį ryšį bei priimto sprendimo *poveikio* piliečiams ir visuomenei *vertinimą*. “Visuomenė jaučia, kad valdžios informavimas apie nuveiktus darbus yra atliekamas kaip formalumas, nesitikint iš visuomenės sulaukti reakcijos. Todėl iki šiol visuomenės informavimas yra mažai efektyvus. Deja, šito iki šiol nesupranta net aukščiausieji valdžios pareigūnai“ (Janeliūnas ir kt., 2009, p.131).

Savivaldos institucijų e-dialogas su piliečiais- būdas piliečiams įsitraukti į savivaldos (politikos) formavimą. Dialogas su piliečiais turėtų vykti kuo paprastesniu ir suprantamesniu būdu, būtina piliečiams suteikti galimybę išreikšti savo nuomonę, tam labai pasitarnautų neformalių komentarų galimybė savivaldybės svetainėje ar kitoje su sprendimų priėmimu susijusioje elektroninėje erdvėje.

Pasinaudodama Pilietinės visuomenės instituto (Janeliūnas ir kt., 2009, p. 198-206) išvadomis ir http://www.puzzledbypolicy.eu (2010) projekto patirtimi, priėjau prie išvados, kad geriausias būdas įtraukti piliečius į politikos (savivaldos) formavimą - sukurti piliečiams pritaikytą elektroninę erdvę (platformą), kur kiekvienas pilietis galėtų suprantamu jam būdu įsitraukti į politikos (savivaldos) formavimo procesą būdamas namuose, darbe ar bibliotekoje. http://www.puzzledbypolicy.eu (2010) projekto rengėjai sugebėjo į politikos formavimą įtraukti kelių nacionalinių valstybių piliečius, todėl panašų projektą įgyvendinti savivaldos lygmenyje turėtų būti įmanoma. Kai kurios savivaldybės (Vilniaus miesto savivaldybės tinklaraštis, 2014) jau sukūrė ganėtinai pažangią e-demokratijos ir e-paslaugų sistemą, kur gyventojai gali siūlyti projektus ir teikti siūlymus savivaldos institucijoms, gali skųstis dėl iškylančių mieste ar rajone problemų, teikti peticijas, jas komentuoti ir balsuoti „už/prieš/susilaikau“, yra galimybė gauti elektronines administravimo paslaugas net 4 lygmeniu, stebėti naujausius ir senesnius savivaldybės tarybos posėdžius video archyve, yra nuorodos į savivaldybės

viešųjų pirkimų informacinę sistemą, t.y. pasiekiama visa informacija ir suteiktos galimybės, kad nuolatiniams savivaldybės gyventojams būtų paprasta ir suprantama kaip įsitraukti į savivaldos (politikos) formavimo procesą.

Globalizacijos iššūkius gali atremti vietos savivalda, tačiau pati savivalda ir nuolatinių vietos gyventojų savęs valdymas susiduria su savais iššūkiais, kurie tampa trukdžiais savivaldybės gyventojų pilietiniam aktyvumui, kartu trukdydami atremti globalizacijos iššūkius. Mezo globalizuotos visuomenės lygmenyje (savivaldos, bendruomenės lygmenyje), esminiai trukdžiai savivaldai yra šie (7 lentelė):

7 lentelė. Trukdžiai savivaldai holistinės globalizuotos visuomenės mezo lygmenyje (savivaldybės lygmenyje)

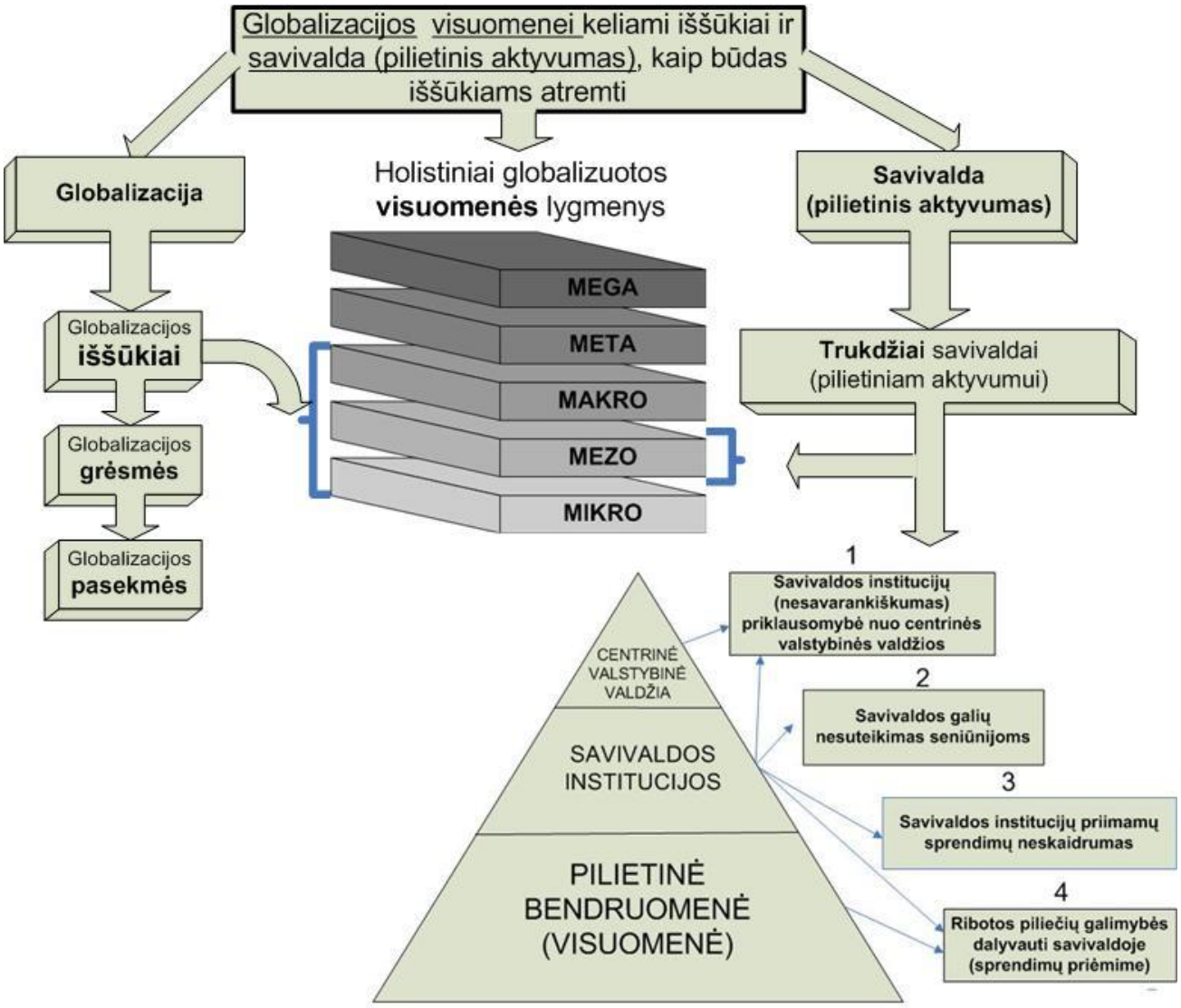
Globalizuotos visuomenės lygmuo	Trukdžiai savivaldai
Mezo lygmuo (savivaldybės, bendruomenės lygmuo)	• savivaldybių priklausomybė nuo vyriausybės *(Ropė, 2013; Jasaitis,2012; Mačiulytė ir Ragauskas, 2007)* • didelė valdžios centralizacija *(Jasaitis, 2012; Jasaitis, 2011)* • savivaldos galių nesuteikimas seniūnijoms *(Jasaitis,2012; Mačiulytė ir Ragauskas, 2007)* • savivaldos galių nesuteikimas piliečiams *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • atgalinio ryšio iš savivaldos institucijų trūkumas *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • nepakankamas savivaldos institucijų ir nuolatinių vietos gyventojų dialogas *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • pernelyg formalus savivaldos institucijų atsiskaitymas nuolatiniams vietos gyventojams už finansų panaudojimą, veiklą ir priimtus sprendimus *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • piliečių teisė dalyvauti savivaldoje, pakeičiama teise būti informuotam *Mačiulytė ir Ragauskas, 2007)* • korupcija vietos savivaldos institucijose *(Gutauskas, 2005)*

Šaltinis : sudaryta pagal Baležentį , 2008; kitus autorius (žr. 7 lentelėje)

Savivaldos (pilietinio aktyvumo) trukdžiai dažniausiai kyla dėl didelės valdžios centralizacijos, savivaldos institucijų ataskaitų formalumo, jų atsainaus požiūrio į bendradarbiavimą su piliečiais, korupcijos, sąvokų „dalyvauti savivaldoje“ ir „ būti informuotam“ painiojimo ir t.t.

2.3. Globalizacijos ir savivaldos sąveikos teorinis modelis

Išanalizavus mokslinę literatūrą apie globalizacijos procesų keliamus iššūkius pasauliui, valstybei, visuomenei, šeimai ir individui, bei nustačius, kad pagrindinė priemonė atremti šiuos iššūkius- vietos savivalda (pilietinis aktyvumas), taip pat atskleidus, kad vietos savivaldai (bendruomenės savęs valdymui) taipogi kyla įvairūs trukdžiai ir iššūkiai, ir nustačius globalizacijos bei savivaldos (pilietinio aktyvumo) santykį, buvo sudarytas globalizacijos ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sąveikos teorinis modelis (12 pav.).

Šaltinis: adaptuota pagal Jasaitį, 2012, 2011; Baležentį, 2008; Mačiulytę ir Ragauską, 2007; Calstells, 2006

12 pav. **Globalizacijos ir pilietinio aktyvumo (savivaldos) sąveikos teorinis modelis**

Globalizacija yra ne tik teigiamas, bet drauge ir neigiamas procesas, kuris anot Castells (2006) kelia šiuolaikinei žmonijai iššūkius. Užleisti ir nesprendžiami globalizacijos iššūkiai virsta grėsmėmis, o

neišspręstos grėsmės- globalizacijos pasekmėmis. Spręsti ir taisyti ne per vėlu tiek globalizacijos iššūkius, tiek grėsmes, tiek pasekmes, tačiau neigiamus globalizacijos procesus geriausia atremti dar iššūkio stadijoje (Caltells, 2006).

Globalizacijos proceso iššūkiai reiškiasi įvairiuose holistinės visuomenės lygmenyse: mikro (globalizacijos iššūkiai individui ar šeimai), mezo (iššūkiai bendruomenei ar savivaldybei), makro (iššūkiai valstybei), meta (iššūkiai valstybių sąjungai (ES)), mega (iššūkiai visam pasauliui).

Iš visų holistinės globalizuotos visuomenės lygmenų savivaldybei ir jos bendruomenei svarbiausi trys lygmenys : mikro-mezo-makro, nes šiuose visuomenės lygmenyse kylantys globalizacijos iššūkiai turi didžiausią įtaką gyvenamosios vietovės (savivaldybės) gyventojų kasdienybei.

Globalizacijos iššūkių skverbimąsi riboja vietos savivalda, o tiksliau, pilietinis aktyvumas. Tik aktyvus pilietis greitai pastebės savo gyvenamojoje vietovėje kylančius globalizacijos iššūkius, kuriuos galima bus neutralizuoti tuojau pat, jo gyvenamojoje vietovėje. Dėl to ypač svarbu suteikti vietos piliečiams pakankamai galios veikti savo gyvenamojoje teritorijoje, t.y. suteikti pakankamai savivaldos galios, kad piliečiai pajėgtų atremti į jų gyvenamąsias vietoves plūstančius globalizacijos iššūkius.

Tačiau savivalda, kartu ir piliečių aktyvumas, susiduria su trukdžiais, kylančiais iš vyriausybės (centrinės valstybinės valdžios), savivaldos institucijų ir pačių gyventojų pilietinio pasyvumo. Savivaldai kylantys trukdžiai šie: savivaldos institucijų nesavarankiškumas ir priklausomybė nuo vyriausybės; savivaldos galių nesuteikimas seniūnijoms, per kurias gyventojai galėtų įsitraukti į savivaldos procesą; savivaldos institucijų priimamų sprendimų neskaidrumas piliečiams ir korupcija; bei teisiškai negarantuota piliečių teisė dalyvauti savivaldos sprendimų priėmime bei patiems teikti siūlymus.

Visi šie savivaldos (pilietinio aktyvumo) trukdžiai savivaldybės gyventojams tampa iššūkiais, pasireiškiančiais holistiniame globalizuotos visuomenės mezo lygmenyje (iššūkiai bendruomenei ir savivaldybei).

3. TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS

Empirinio tyrimo tikslas- atlikti globalizacijos proceso keliamų iššūkių ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sąveikos analizę.

Tyrimo uždaviniai:

1) atlikti Švenčionių rajono statistinę apžvalgą;
2) identifikuoti globalizacijos iššūkius Švenčionių rajone ir priemones, kurios juos atremtų, bei veiksnius, skatinančius ir stabdančius savivaldą (pilietinį aktyvumą) Švenčionių rajone;
3) ištirti kaip Švenčionių rajono gyventojus įtakoja globalizacijos procesas;
4) nustatyti kaip savivaldos institucijos linkusios bendradarbiauti su nuolatiniais Švenčionių rajono gyventojais;
5) ištirti ekonomikos, pilietiškumo, korupcijos, laisvos ekonominės rinkos profilius Švenčionių rajone.

Tyrimo tikslas patikrinti kiek pilietiškai brandi yra Švenčionių rajono visuomenė. Švenčionių rajonui nuolat iškyla įvairūs globalizacijos pavojai, tačiau ar rajonas apsigins nuo globalizacijos iššūkių, grėsmių ir pasekmių, lems rajono gyventojų pilietinė branda. Piliečiai turi **įžvelgti** globalizacijos iššūkį, **susirūpinti**, **pranešti** apie jį **savivaldos institucijoms**, o savivaldos institucijos, savo ruoštu, turi **gebėti sureaguoti** į globalizacijos iššūkį, o ne savivaliauti ar elgtis korumpuotai bei prisidėti prie globalizacijos iššūkio gilinimo. Kuo labiau pilietiškai subrendusi Švenčionių rajono visuomenė, tuo ankstesnėj stadijoj sugebės atremti globalizacijos neigiamus poveikius: ar iššūkio, ar grėsmės, ar pasekmės stadijoje į globalizaciją sureaguos piliečiai, tai parodys jų pilietinės brandos lygį. Nustatyti šį lygį padės sociologijos mokslas.

Sociologijos mokslas orienuotas į konkrečių faktų ir procesų analizę, kai analizuojami visuomenės raidos dėsniai, socialinės aplinkybės, socialinių grupių interesai ir veiksmai, visuomenės susiskirstymas į klases. „Sociologinių taikomųjų tyrimų lygmeniu ypatingą reikšmę įgauna vadinamieji operatyviniai tyrimai, dažniausiai nukreipti į viešosios nuomonės, asmeninių pažiūrų, nuostatų, vertinimų išsiaiškinimą. Tuo remiantis ir atliekama socialinė diagnostika, padedanti parengti rekomendacijas praktinei veiklai“ (Tidikis, 2003, p.234). *Mano atliekamas tyrimas priskiriamas sociologinių tyrimų tipui, dėl to svarbu apžvelgti šio tipo tyrimų ypatymus.*

Sociologiniame tyrime būtinas dviejų procedūrų derinys: teorinis ir empirinis pažinimas. Žvelgiant į empirinį pažinimą per teorinę paradigmą, tyrėjas patvirtina, atmeta arba patobulina iki tol jo naudojamas teorijas ir faktus. Sociologiniai tyrimai kupini įvairių mokslinių teorijų, turinčių bendrų ir

skirtingų požymių; kupini įvairių pažinimo vienetų, matuojamų kokybiniais ir kiekybiniais tyrimo metodais.

Tyrimo metodas (gr. *methodos* - tyrimo kelias)- „pagrindinis duomenų rinkimo, apdorojimo ir analizės būdas“ (Tidikis, 2003, p. 367). Tyrimo metodai skirstomi į kiekybinius ir kokybinius. Kokį tyrimo metodą, kiekybinį ar kokybinį, geriau pasirinkti, kad objektyviai atskleisti ir išanalizuoti tyrimo problemą? 8 ir 9 lentelėse pateiktas kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodų palyginimas, bei išryškinti esminiai skirtumai tarp kokybiniu ir kiekybiniu metodu surinktų duomenų.

8 lentelė. Kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodų palyginimas

KIEKYBINIAI TYRIMO METODAI	KOKYBINIAI TYRIMO METODAI
Tyrimą pradeda nuo teorijos	Tyrimą pradeda nuo praktikos
Remiasi išankstinėmis koncepcijomis ir teorijomis, prieš rinkdami duomenis	Koncepcijas ir teorijas kuria po to, kai surenka duomenis
Siekia objektyvaus, bešališko požiūrio į tyrimo dalyvius ir jų aplinką	Asmeniškai įsitraukia aiškindamiesi tyrimo dalyvių požiūrius
Tyrinėja populiacijas arba grupes	Tyrinėja atskirus atvejus (asmenis)
Tiriamųjų imtis didelė	Tiriamųjų imtis maža
Siekia paveikti subjektus, kad galėtų nustatyti kintamųjų ryšį	Retai daro išorinį poveikį, atlieka konteksto stebėjimus
Duomenis aprašo skaičiais	Duomenis aprašo žodžiais ir vaizdais
Duomenis analizuoja statistiniais metodais	Analizuodami duomenis naudoja loginę indukciją ir interpretaciją
Siekia paruošti kuo objektyvesnes tyrimų ataskaitas	Paruošia interpretacines tyrimų ataskaitas

Šaltinis: adaptuota pagal Kardelį, 2002, p.35

9 lentelė. Kokybinio bei kiekybinio tyrimo duomenų skirtumai

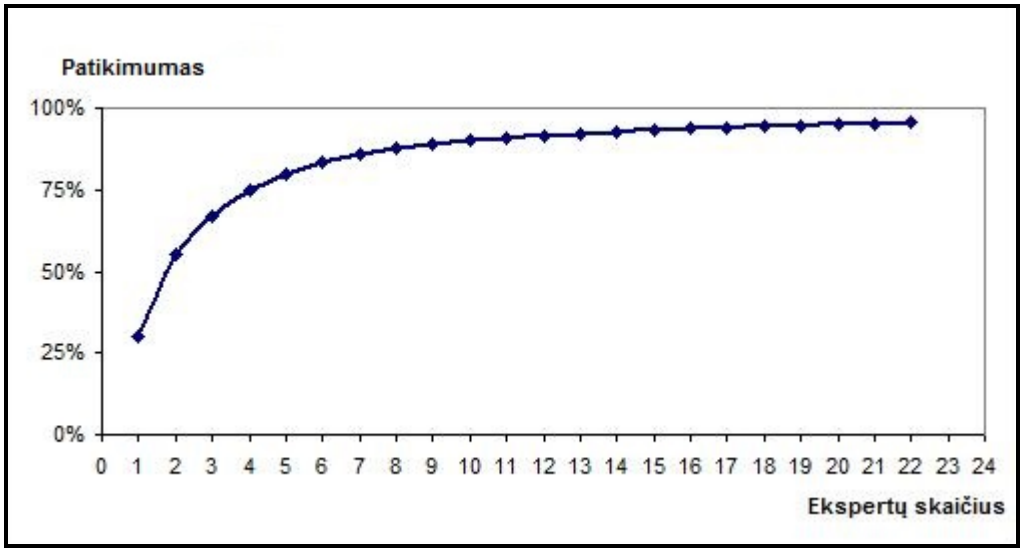
KOKYBINIO TYRIMO DUOMENYS		KIEKYBINIO TYRIMO DUOMENYS
Turtinga	←Informacija→	Menka
Subjektyvi	← Interpretacija →	Objektyvi
Reali, natūrali	← Aplinka →	Dirbtinė
Laisvas ir nestruktūrizuotas	← Dizainas →	Griežtai stuktūrizuotas
Aukštas	← Realizmas →	Žemas
Žemas	← Patikimumas →	Aukštas

Šaltinis: Žukauskienė, 2008.

Pasirinkus kokybinį tyrimo metodą, bus mažesnė tiriamųjų imtis, bet žemo patikimumo duomenys. Pasirinkus kiekybinį tyrimo metodą, duomenys bus analizuojami statistiniais metodais, dėl to jie bus aukšto patikimumo, tačiau informacija nebus tokia turtinga, kaip pasirinkus kokybinį tyrimo metodą. Kiekybinio tyrimo ataskaitoje duomenys bus pateikti skaičiais, pasirinkus kiekybinį- tyrimo ataskaita bus interpretacinė, paremta logine indukcija, o duomenys aprašomi žodžiais ir vaizdais. Kiekybiniai tyrimo metodai padeda giliau ir tiksliau išanalizuoti tyrimo problemą, tačiau kokybiniai – padeda įžvelgti naujas, anksčiau nepastebėtas problemas, dėl to kokybiniai metodai gali puikiai *papildyti* kiekybiniais metodais gautus duomenis. Todėl, siekdama visapusiškai ir kokybiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius, renkuosi derinti abu tyrimo metodus: tiek kokybinį, tiek kiekybinį.

Kokybinis tyrimo metodas, kurį naudosiu tiriamąjame darbe- ekspertiniai vertinimai, kiekybinis- anketinė apklausa. Šių dviejų metodų derinimas turėtų suteikti mano tiriamąjam darbui patikimuno ir duomenų įvairumo.

Ekspertinio vertinimo imtis ir patikimumas. Kokiu atveju ekspertų apklausa vertinama kaip patikima? Anot Baležentčio ir Žalimaitės (2011), bei Rudzkienės (2009) , ekspertinio vertinimo patikimumas labiausiai priklauso nuo ekspertų skaičiaus. Kuo didesnis ekspertų skaičius, tuo rezultatas patikimesnis. Ekspertinio vertinimo apklausos patikimumo priklausomybę nuo ekspertų skaičiaus rodo 13 paveikslas.

Šaltinis: adaptuota pagal Baležentį ir Žilimaitę, 2011, p.25; Rudzkienę, 2009, p.35

13 pav. **Ekspertų vertinimų standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus**

Anot Tidikio (2003, p.517-517) vien rekomenduotino ekspertų skaičiaus patikimumui užtikrinti nepakanka. Kad ekspertinis vertinimas būtų patikimas, klausimai ekspertams pagal turinį turėtų būti suskirstyti į tris grupes:

1. Duomenys apie patį ekspertą: darbo stažas, išsilavinimas, mokslinis laipsnis, pareigybė
2. Pagrindiniai tiriamos problemos klausimai
3. Klausimai, leidžiantys įvertinti motyvus, kuriais rėmėsi ekspertas savo analizėje (Tidikis, 2003, p.517-517)

Ekspertų kompetentingumo ir patikimumo rodikliai čia yra darbo stažas, išsilavinimas ir pareigybė, todėl šiuos tris dalykus būtina išsiaiškinti, norint įsitikinti ekspertų kompetentingumu sprendžiamai problemai vertinti.

Ekspertų vertinimo kokybinis tyrimas buvo atliktas 2014 metų kovo mėnesį. Į Švenčionių rajono savivaldybę elektroniniu paštu buvo išsiūsta 90 anketų su keturiais atvirais klausimais (žr.1 priedas, 2 priedas), skirtais tirti pagrindinę tyrimo problemos tematiką ir penkiais klausimais apie patį ekspertą, kad pagal šiuos duomenis galima būtų nustatyti ekspertinių vertinimų patikimumą (Tidikis, 2003). Iš 90 ekspertų atsakė tik 9 , o 81 nuomonės nepateikė. Iš 13 paveikslo matyti, kad ekspertinio vertinimo apklausoje turėtų dalyvauti ne mažiau šešių ekspertų, optimaliausiai- devyni. Tuo remdamasi galiu pagrįstai teigti, kad šio ekspertinio vertinimo apklausos imties (9) pakanka, kad užtikrinti apklausos rezultatų patikimumą (~87%).

Ekspertinio vertinimo patikimumo nustatymas pagal Tidikį (2003) reikalauja žinoti eksperto darbo stažą, išsilavinimą ir pareigybę, tačiau dalis ekspertų neatsakė arba nenorėjo viešinti informacijos apie save, nenorėdami atskleisti, jų manymu, pernelyg asmeniškos informacijos. Todėl ne visus ekspertų kompetencijos rodiklius galiu pateikti (10 lentelė).

10 lentelė. Ekspertų kompetencijos vertinimo rodikliai

Nr.	Ekspertas	Pareigos	Stažas	Išsilavinimas	Mokslo įstaiga
E1.	Ina Sinienė	Švenčionių seniūnijos seniūnė	6 metai	Bakalauras	Mykolo Romerio universitetas
E2.	Jurgita Gančerienė	Vyriausioji fondų saugotoja	10 metų	Magistras	Mykolo Romerio universitetas
E3.	Irina Golovatskaja	Vietinio ūkio skyriaus vyresnioji specialistė	24 metai	Bakalauras	-
E4.	-	Vyriausioji socialinių išmokų specialistė	5 metai	Magistras	Mykolo Romerio universitetas
E5.	-	Socialinių išmokų specialistė	3 metai	Bakalauras	Vilniaus universitetas
E6.	-	Strateginio planavimo ir investicijų skyriaus vyriausioji specialistė	10 metų	Magistras	Vilniaus universitetas
E7.	-	Žemės ūkio skyriaus vyriausiasis specialistas	15 metų	Magistras	Lietuvos Žemės ūkio akademija
E8.	-	Mokesčių ir turto skyriaus vyriausioji specialistė	8 metai	Magistras	Vilniaus universitetas
E9.	-	Kultūros, švietimo, jaunimo ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė	-	-	-

Turimais duomenimis vidutinis ekspertų darbo stažas apie 10 metų, 37.5% ekspertų turi bakalauro laipsnį, 62.5%- magistro. Dauguma ekspertų baigė vieną iš dviejų sąraše duominuojančių universitetų: Vilniaus universitetą, arba Mykolo Romerio universitetą. Atsižvelgiant į aukštus ekspertų kompetencijos vertinimo rodiklius, galiu pagrįstai teigti, kad ekspertai kompetentingi vertinti su globalizacija ir pilietiniu aktyvumu (savivalda) susijusias problemas.

Ekspertinio vertinimo apklausos anketa atitinka socialinio tyrimo etikos principus: prieš apklausos anketą pateikiamas kreipimasis, su kvietimu dalyvauti savanoriškoje ekspertinio vertinimo apklausoje, tiriamieji supažindinami su tyrimo pavadinimu, tikslais, paaiškinama praktinė ir mokslinė tyrimo nauda, nurodoma data, iki kada laukiama atliktų apklausų, kreipimasis užbaigiamas padėka ir tyrėjo kontaktais (žr. 1 priedas). Laiške prisegama pažyma iš Mykolo Romerio Universiteto, patvirtinanti tyrėjo teisę atlikti mokslinį tyrimą.

Anketinės apklausos instrumentas, patikimumas, imtis. Formuojant anketinę apklausą buvo naudojamos įvairios klausimyno konstravimo metodikos: dichotominiai (taip/ne) klausimai, vardų (nominal), tvarkos (ordinal) ir intervalų (interval) duomenų matavimo skalės (pagal Stevens matavimo skalių skirstymą); derinami uždaro ir atviro tipo klausimai; vertinimo anketa sudarinėjama klausimų ir teiginių forma.

Dažniausiai tiriamąjame darbe buvo naudojamos Likert tipo penkių lygių suminės skalės (pvz. 1-visiškai nesutinku, 2-nesutinku, 3-iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku), kurių atsakymų įvertinimas apskaičiuojamas visų teiginių ar klausimų taškų suma. Šio tipo skalės trūkumas tas, kad vidurinysis įvertinimas (pvz. 3- iš dalies sutinku) reiškia neutralią poziciją, kai iš dalies sutinkama ir iš dalies nesutinkama, viduriniąjam įvertinimui taip pat tinka naudoti poziciją „3-nežinau“ ir kitas formuluotes, turinčias analogišką reikšmę.

Klausimyno (tyrimo instrumento) konstravimui buvo naudojami Degučio (2008), Adomėno ir kt (2007), Mačiulytės ir Ragausko (2007) atlikti moksliniai tyrimai ir tyrimų klausimyno pavyzdžiai (žr. 4 priedas: klausimyno išnašos).

Anketinės apklausos klausimynas (tyrimo instrumentas) konstruojamas mokslinio darbo teorinės dalies pagrindu. Teorinėje darbo dalyje atskleidus globalizacijos proceso iššūkius ir trukdžius savivaldai (pilietiniam aktyvumui), bei priskyrus juos holistiniams globalizuotos visuomenės lygmenims, suskirsčiau visus makro, mezo ir mikro lygmens iššūkius į 7 klausimų grupes: *Globalizacija, Ekonomika, Vietos savivalda, Pilietiškumas, Korupcija, Europos Sąjunga, Žinių (informacinė) visuomenė.* Tuomet kiekvienai klausimų grupei, apjungiančiai savyje globalizacijos iššūkius ir trukdžius savivaldai, buvo konstruojami klausimai (arba teiginiai) bei parenkamos tinkamiausios vertinimų skalės (11 lentelė).

11 lentelė. Teorinis klausimyno (tyrimo instrumento) konstravimo pagrindimas

Klausimų grupė		Globalizacijos iššūkiai ir trukdžiai savivaldai	Anketos klausimai
1. Globalizacija	G*	• vartotojiška visuomenė *(Baumanas, 2011)* • populiariosios kultūros įtakota asmens pasaulėžiūra *(Fiske, 2008)* • "brazilito" sindromas *(Baumanas, 2007)* • asmens judėjimo laisvės priklausomybė nuo socialinės klasės ir finansinių resursų (judėjimo laisvė-stagnacija) *(Baumanas, 2007)* • defamilializacija ir savęs nesiejimas su šeima *(Baumanas, 2007)* • daug kontrastingų ir priešingų reiškinių visuomenėje (kontrastai) *(Baumanas, 2007)* • kibernetinė (virtuali) erdvė- vietoj teritorinės erdvės, teritorinių bendravimo erdvių nykimas *(Baumanas, 2007)* • visuomenės "atitvarai" *(Baumanas, 2007)* • sinoptikono įtakos (visuomenės stebėjimui atiduodami tam skirti asmenys-sukuriamos "žvaigždės" *(Baumanas, 2007)* • medijų įtakota asmens pasaulėžiūra *(Castells, 2006; McLuhan, 2003)* • nacionalizmas (tautiškumas) *(Grigas, 1998)*	1-22
2. Ekonomika	G*	• savo pramonės, žemės ūkio ir energetikos netekimas *(Indriūnas, 2012)* • smulkaus ir vidutinio verslo nykimas *(Fisman ir Edward, 2012)* • galių iš valstybės atėmimas (finansų valdymo, informacijos monopolijos ir kt. galių atėmimas) *(Baumanas, 2007; Castells, 2006; Baricco, 2005)* • priklausomybė nuo teritorijoje esančio mobilaus kapitalo *(Baumanas, 2007; Baricco,2005)* • nacionalinių valstybių priklausomybė nuo rinkos (ekonomikos) *(Castells, 2006)* • valstybinė "protekcionizmo" politika *(Castells, 2006; Habermas, 1998)* • minimalus darbo užmokestis, kaip būdas apsaugoti nuo darbo jėgos nupiginimo *(Matakas,1999)* • silpnų valstybių nesugebėjimas konkuruoti su užsienio kapitalu *(Habermas, 1998)*	23-29
3. Vietos savivalda	G*	• Europos vietos savivaldos chartijos principų įgyvendinimas Lietuvoje *(Urmonas ir Novikovas, 2011)* • panoptinis valdžios modelis *(Baumanas, 2007)*	30-50

11 lentelės tęsinys kitame puslapyje

* G- globalizacijos iššūkiai; S- trukdžiai savivaldai; B- bendri duomenys

11 lentelės tęsinys

Klausimų grupė		Globalizacijos iššūkiai ir trukdžiai savivaldai	Anketos klausimai
3. Vietos savivalda	S*	• savivaldybių priklausomybė nuo vyriausybės *(Ropė, 2013; Jasaitis,2012; Mačiulytė ir Ragauskas, 2007)* • didelė valdžios centralizacija *(Jasaitis, 2012; Jasaitis, 2011)* • savivaldos galių nesuteikimas seniūnijoms *(Jasaitis,2012; Mačiulytė ir Ragauskas, 2007)* • atgalinio ryšio iš savivaldos institucijų trūkumas *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • savivaldos galių nesuteikimas piliečiams *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • nepakankamas savivaldos institucijų ir nuolatinių vietos gyventojų dialogas *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • pernelyg formalus savivaldos institucijų atsiskaitymas nuolatiniams vietos gyventojams už finansų panaudojimą, veiklą ir priimtus sprendimus *(Janeliūnas ir kt., 2009)* • piliečių teisė dalyvauti savivaldoje, pakeičiama teise būti informuotam (*Mačiulytė ir Ragauskas, 2007*	30-50
4. Pilietiškumas	G*	• asmens abejingumas visuomeniniams reikalams, išvešėjęs individualizmas *(Baumanas, 2011, 2007)*	51-58
5. Korupcija	S*	• korupcija vietos savivaldos institucijose *(Gutauskas, 2005)*	59-65
6. Europos Sąjunga	G*	• ES įtaka valstybei ir valstybės įtaka ES *(Adomėnas ir kt., 2007)* • bendra rinka su kitomis ES valstybėmis- narėmis *(Manokas, 2003)*	66-72
7. Žinių (informacinė) visuomenė	G*	• žinių visuomenės ir žinių ekonomikos būtinybė, siekiant išlikti konkurencinga šalimi *(Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010)* • asmens pasimetimas informacijos pertekliuje *(Baumanas, 2007)* • informacinių srautų nesuvaldymas, informaciniai "karai" *(Castells, 2006; McLuhan, 2003)*	73-78
Demografiniai rodikliai	B*	• lytis • nuolatinė gyvenamoji vieta • išsilavinimas • amžius • tautybė • vaikai • užsiėmimas • pajamos per mėnesį	79-86

* G- globalizacijos iššūkiai; S- trukdžiai savivaldai; B- bendri duomenys

Anketinės apklausos konstravimo metodikoje ypač svarbu įvertinti vidinį naudojamų skalių patikimumą. Kronbacho alfa (Cronbach alpha) skirta matuoti klausimyno vidinį skalių patikimumą. Ji skaičiuoja vidinį algoritmą, kaip kinta žmonių atsakymai į tuos pačius klausimus. Jei žmonių atsakymai į tuos pačius klausimus kinta be jokios algoritminės tvarkos, toks testas laikomas nepatikimu, o Kronbacho alfa rodo mažesnę nei 0.5 koeficiento reikšmę. Kad skalė būtų laikoma patikima, svarbu, kad Kronbacho alfos koeficientas būtų didesnis nei 0.5, nes 0.5 koeficientas rodo tik vidutinį patikimumą. Dažniausiai sutinkamas Kronbacho alfos koeficientas 0.7, mažiausias rekomenduotinas 0.6 (Pukėnas, 2009, p.27).

Būtina nepamiršti, kad Kronbacho alfą negalima skaičiuoti, lyginant skales su skirtingu skaičiumi lygių. Mano anketinėje apklausoje dauguma skalių su 5 lygiais. Dėl to Kronbacho alfą skaičiuosiu tik klausimams su 5 lygių skalėmis, atmesdama dichotominius (taip/ne) ir demografinius (ir kitus nominalius) klausimus, bei klausimus su skalėm, turinčiom mažiau nei penkis lygius.

Anketinėje apklausoje yra matricos principu sudarytų klausimų, dėl to svarbus ne tiek klausimų skaičius klausimų grupėje, kiek skalių skaičius, nes viename klausime gali būti kelios ar daugiau skalių, kurių Kronbacho alfą skaičiuoju. Kronbacho alfos koeficientas apskaičiuojamas naudojantis statistinio apdorojimo programiniu paketu SPSS (12 lentelė).

12 lentelė. Vidinis skalių patikimumas

Anketos klausimų grupė	**Klausimų skaičius**	**Skalių skaičius**	**Cronbach`s alpha**
Globalizacija	18	58	.748
Ekonomika	7	13	.589
Vietos savivalda	18	35	.789
Pilietiškumas	7	9	.762
Korupcija	5	5	.679
Europos Sąjunga	3	5	.645
Žinių visuomenė	4	5	.864

Iš lentelės duomenų matyti, kad ekonomikos klausimų grupėje šiek tiek mažesnis nei rekomenduotinas Kronbacho alfos koeficientas, tačiau jis vistiek rodo didesnį nei vidutinį skalių patikimumą, dėl to ekonomikos klausimų grupė priskiriama prie vidutiniškai patikimų ir vertinama kaip tinkama tyrimui. Visų tiriamąjame darbe naudojamų skalių bendras vidinis patikimumas .891, tai gana aukštas Kronbacho alfos koeficientas, įrodantis, kad tyrimo klausimynas nuoseklus ir visi skalių klausimai objektyviai atspindi tiriamąjį dydį.

Prieš pradedant mokslinį tyrimą būtina nustatyti kokios tiriamųjų imties prireiks tyrimui. Kadangi noriu atlikti Švenčionių rajono savivaldybės gyventojų analizę, tyrimo imtis priklausys nuo bendro Švenčionių rajono gyventojų skaičiaus ir pageidaujamos imties paklaidos (13 lentelė.).

13 lentelė. Rekomenduojamas imties dydis

Populiacijos dydis (generalinė aibė- N)	**Rekomenduojamas imties dydis, kai:**		
	imties paklaida ±3% (Δ=0,03)	imties paklaida ±5% (Δ=0,05)	imties paklaida ±10% (Δ=0,1)
100	92	80	50
250	204	154	71
500	345	222	83
750	448	261	88
1000	526	286	91
2500	769	345	96
5000	909	370	98
10000	1000	385	99
25000	1064	394	100
50000	1087	397	100
100000	1099	398	100
1000000	1110	400	100
100000000	1111	400	100

Šaltinis: sudaryta pagal Prakapą ir Butvilą, 2011, p.60.

Statistikos departamento duomenimis 2014 metų pradžioje Švenčionių rajone gyveno 26 270 nuolatiniai gyventojai. Mokslinio tyrimo objektas- Švenčionių rajono gyventojai, kurių generalinė aibė N=26270. Būtina apskaičiuoti kokią rajono gyventojų imtį reikia ištirti, kad tyrimas būtų reprezentatyvus. Prakapas ir Butvilas (2007, p.60) pateikia imties atrankos dydžio formulę (žr.1 forulę).

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}} \quad ;$$

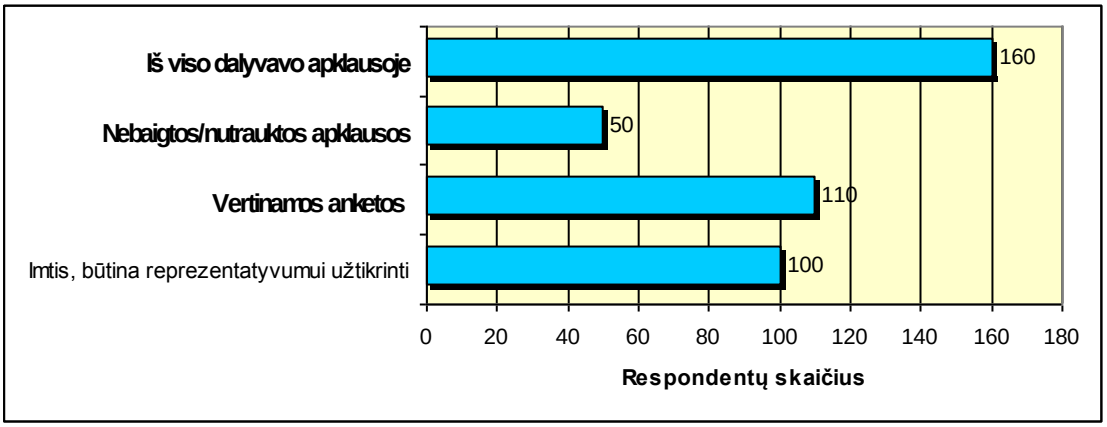
čia: n – imties atrankos dydis;

N – generalinė aibė;

Δ – imties reprezentatyvumo paklaida (Δ=0,03; Δ=0,05; Δ=0,10).

Įvedus į formulę Švenčionių rajono gyventojų generalinę aibę N=26270, su ±10% imties reprezentatyvumo paklaida (Δ=0,10), išaiškėjo, kad Švenčionių rajono gyventojų imties atrankos dydis- 100 (99,62) respondetų, būtent tiek (mažiausiai) rajono gyventojų turi sudalyvauti anketinėje apklausoje,

kad mokslinis tyrimas būtų pripažintas reprezentatyviu. Kiek Švenčionių rajono gyventojų dalyvavo anketinėje apklausoje, parodo dalyvavimo statistika (14 pav.)

14 pav. **Statistika apie dalyvavimą anketinėje apklausoje**

Tyrimo anketinėje apklausoje dalyvavo 160 Švenčionių rajono gyventojų, iš jų apklausos nebaigė arba ją nutraukė 50 respondentų. Pripažintos tinkamomis 110 apklausų, to visiškai užtenka, kad galima būtų pagrįstai teigti, kad tyrimas reprezentatyvus su ±10% imties reprezentatyvumo paklaida.

Apklausos anketa sudaryta vadovaujantis socialinio tyrimo etikos principais: pateikiamas kvietimas dalyvauti anoniminėje apklausoje (anonimiškumas garantuojamas), tikintis tiriamųjų sutikimo dalyvauti tyrime. Dalyvaujantieji supažindinami su tyrimo pavadinimu, aprašymu ir tyrimo teikiama nauda (indėliu į mokslą ir problemų sprendimą), paaiškinama kiek laiko užtruks dalyvauti apklausoje ir kokiais metodais bus apdorojami gauti duomenys (SPSS programa), pabrėžiama dalyvavimo tyrime svarba, nurodoma data, iki kada bus laukiama atliktų apklausų. Kreipimasis užbaigiamas padėka ir tyrėjo kontaktais. Prieš apklausos anketą pateikiama apklausos atlikimo instrukcija, prieš kiekvieną naują klausimų grupę- sąvokos, reikalingos naujam anketos pildymo etapui (žr. 3 priedas ir 4 priedas).

Empiriniame tyrime bus naudojamas koreliacinės analizės metodas, kuris bus skirtas nustatyti, ar egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp savivaldos institucijų ir visuomenės struktūrų savivaldos galių. Įtakos stiprumo interpretavimui būtina žinoti koreliacijos koeficiento interpretavimo lygius, nes skirtingi autoriai įvairiai interpretuoja koreliacijos koeficientus. Aš pasirinkau Kasiulevičiaus ir Denapienės (2008, p.179) koreliacijos koeficiento vertinimą.

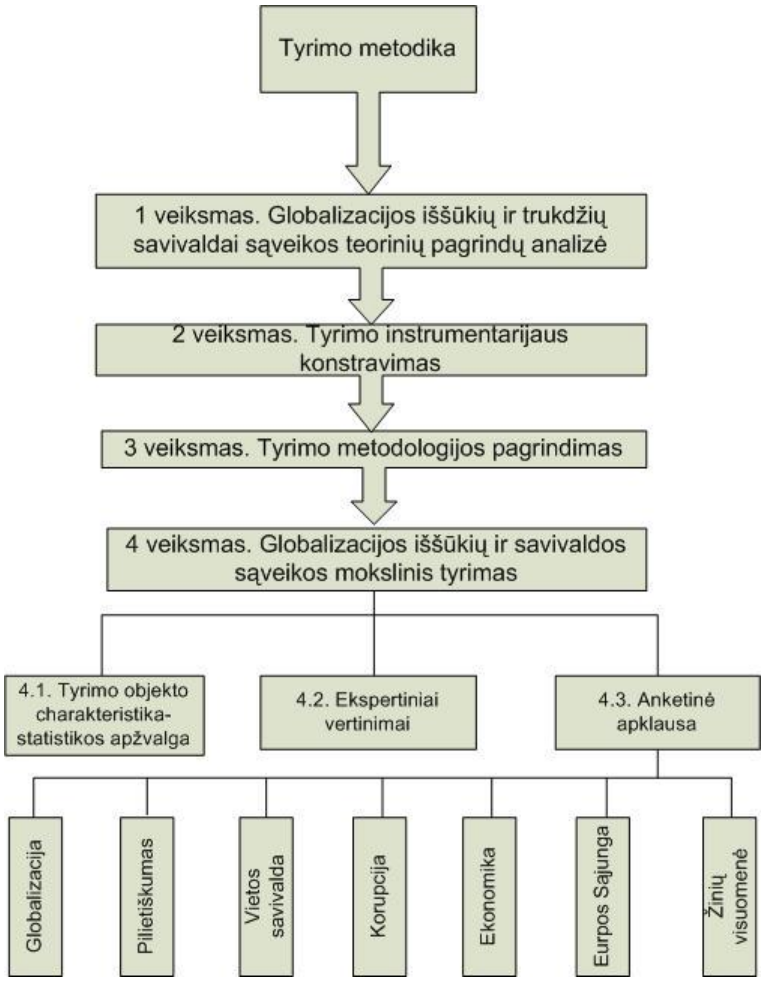
14 lentelė. Koreliacijos koeficiento (R reikšmės) vertinimas

R reikšmė	*Vertinimas*
0,00–0,19	Labai silpnas tarpusavio ryšys
0,20–0,39	Silpnas ryšys
0,40–0,69	Vidutinis ryšys
0,70–0,89	Stiprus ryšys
0,90–1,00	Labai stiprus tarpusavio ryšys

Šaltinis: Kasiulevičius ir Denapienė, 2008, p.179

Pasirinkau būtent šių autorių (Kasiulevičiaus ir Denapienės, 2008) koreliacijos koeficiento vertinimą dėl to, kad vidutinio ryšio koeficiento įvertinimui reikalinga koreliacijos koeficiento reikšmė nuo 0,40 iki 0,69. Pagal šį koreliacijos koeficientų vertinimą, vidutinio ryšio koreliacijai nustatyti nebūtina 0,50 koreliacijos koeficiento reikšmė, pakanka 0,40.

Visą tyrimo metodiką, t.y. naudojamų metodų visumą, galima pavaizduoti schema (15 pav.).

15 pav. **Tyrimo schema**

Pirmas veiksmas, būtinas tyrimo instrumentarijaus konstravimui, tai- globalizacijos iššūkių ir trukdžių savivaldai teorinių pagrindų analizė. Išanalizavus teorinius pagrindus, konstruojamas tyrimo instrumentarijus (klausimynas), pagrindžiama tyrimo metodologija ir pradedamas globalizacijos iššūkių ir savivaldos sąveikos mokslinis tyrimas. Mokslinio tyrimo pradžioje analizuojama tyrimo objekto, Švenčionių rajono, charakteristika; atliekami ekspertiniai vertinimai ir anketinė apklausa. Anketinė apklausa pagal klausimų grupes suskirstyta į septynias problemines sritis.

4. GLOBALIZACIJOS IŠŠŪKIAI IR SAVIVALDOS TRUKDŽIAI: ŠVENČIONIŲ RAJONO ATVEJO ANALIZĖ

4.1. Rajono charakteristika- statistikos apžvalga

Statistikos departamento duomenimis 2014 metų pradžioje Švenčionių rajone gyveno 26 270 gyventojų, rajono teritorija 1 692 kv.km, gyventojų tankis 15,5 žmogaus viename kvadratiniame kilometre. Gyventojų skaičius Švenčionių rajone tolygiai mažėja, apžvelgsiu statistiką nuo 2002 iki 2013 metų (15 lentelė).

15 lentelė. Vidutinis gyventojų skaičius Švenčionių rajone (2002-2013m)

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2002/ 2013
Gyventojų skaičius	32 812	32 428	32 002	31 436	30 690	30 148	29 613	29 218	28 690	27 961	27 434	26 853	
Gyventojų prieaugis per metus	(-409)	-384	-426	-566	-746	-542	-535	-395	-528	-729	-527	-581	-6368

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010211&PLanguage=0&PXSId=0

Per 11 pastarųjų metų (nuo 2002 iki 2013 m.) Švenčionių rajonas neteko 6368 gyventojų, tai maždaug 24 proc. visų dabar gyvenančių rajone gyventojų. Kur dingo tokia milžiniška dalis žmonių? *Priežastys gali būti trys:*

1) neigiama natūrali kaita Švenčionių rajone (neigiamas gimusių ir mirusių skirtumas);
2) neigiama tarptautinė gyventojų migracija (neigiamas skirtumas tarp atvykstančių ir išvykstančių į/iš užsienio);
3) neigiama vidinė migracija (neigiamas skirtumas tarp atvykstančių ir išvykstančių iš/į kitus rajonus).

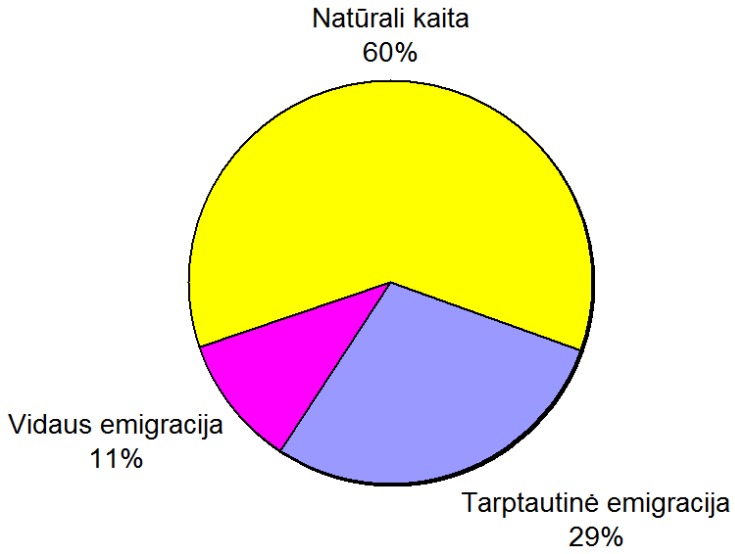
Visos trys gyventojų mažėjimo priežastys glaudžiai siejasi su globalizacija. Su emigracija globalizacija siejasi tuo, kad iš globalizacijos nustekentų ir neturtingų vietovių paprastai daugiau gyventojų išvyksta, nei atvyksta. Neigiama natūrali kaita (gimusių ir mirusių skirtumas) taip pat yra globalizacijos pasekmė, nes globalizacija lemia defamilializaciją- šeimos instituto irimą ir gimstatumo mažėjimą. Kaip globalizacija paveikė Švenčionių gyventojų skaičių: natūralią kaitą, tarptautinę bei vidinę migraciją, atskleidžia 16 lentelė.

16 lentelė. Švenčionių r. gyventojų prieaugis: dėl tarptautinės ir vidinės migracijos, natūralios kaitos (2002-2013)

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2002-2013	2002-2013
Tarptautinė migracija	-88	-124	-182	-404	-108	-81	-61	-143	-273	-184	-103	-123	-1874	-2562
Vidaus migracija	-16	-19	-48	47	-75	-78	-18	-73	-85	-41	-182	-100	-688	
Natūrali kaita	-280	-283	-336	-389	-359	-376	-316	-312	-371	-302	-297	-360	-3981	-3981

Šaltinis: Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010501&PLanguage=0&PXSId=0

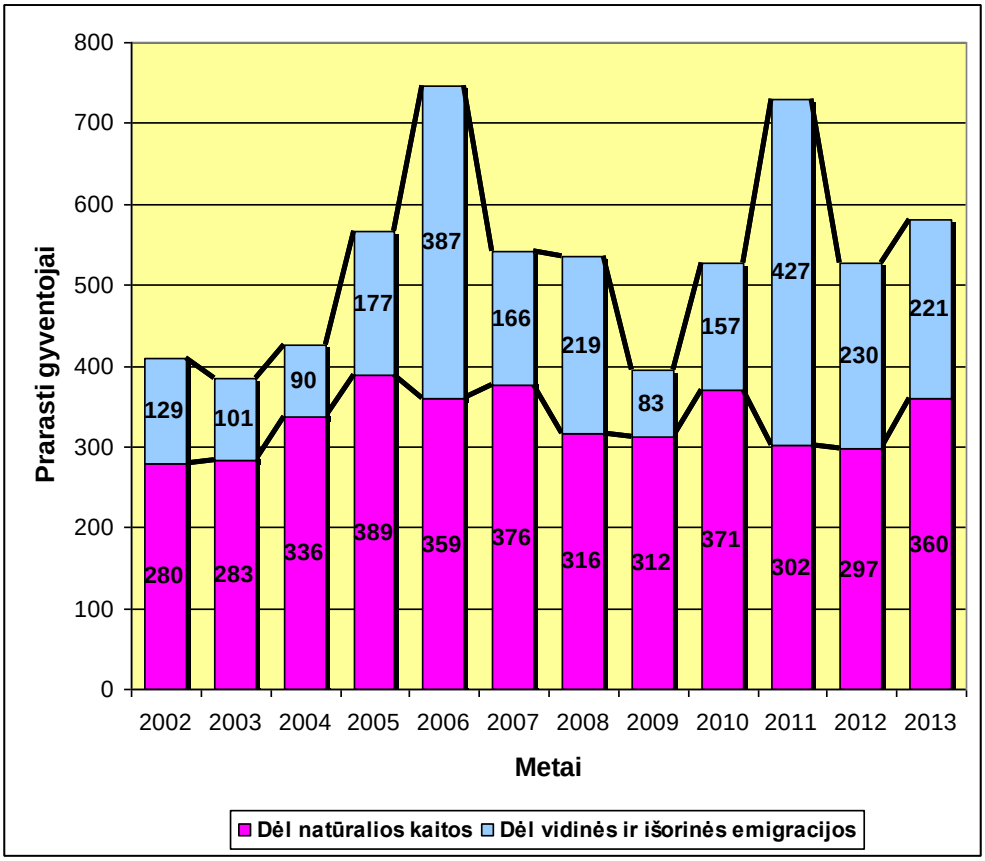
Vien natūrali kaita per 11 metų (nuo 2002 iki 2013m.) sumažino Švenčionių rajono gyventojų skaičių 3981 gyventoju, kai iš viso per tą patį laiką (2002-2013) Švenčionių rajonas neteko 6543 gyventojų (skaičius nesutampa su 8 lentelės duomenimis dėl statistinės paklaidos). Tad iš visų per 11 metų prarastų Švenčionių rajono gyventojų, ~60 proc. gyventojų sumažėjo dėl natūralios kaitos, o ne dėl emigracijos. Tai rodiklis, įrodantis, kad ne tiek emigracija mažina Švenčionių r. gyventojų gretas, kiek neigiama natūrali kaita. Kokios priežastys per 11 metų stipriai sumažino Švenčionių rajono gyventojų skaičių parodo diagrama (16 pav.)

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010501&PLanguage=0&PXSId=0

16 pav. **Gyventojų mažėjimo priežastys Švenčionių rajone (2002-2013m.)**

Kiek Švenčionių rajonas per 11 metų prarado gyventojų dėl neigiamos natūralios kaitos, o kiek dėl vidinės ir tarptautinės emigracijos, galima stebėti diagramoje (17 pav.).

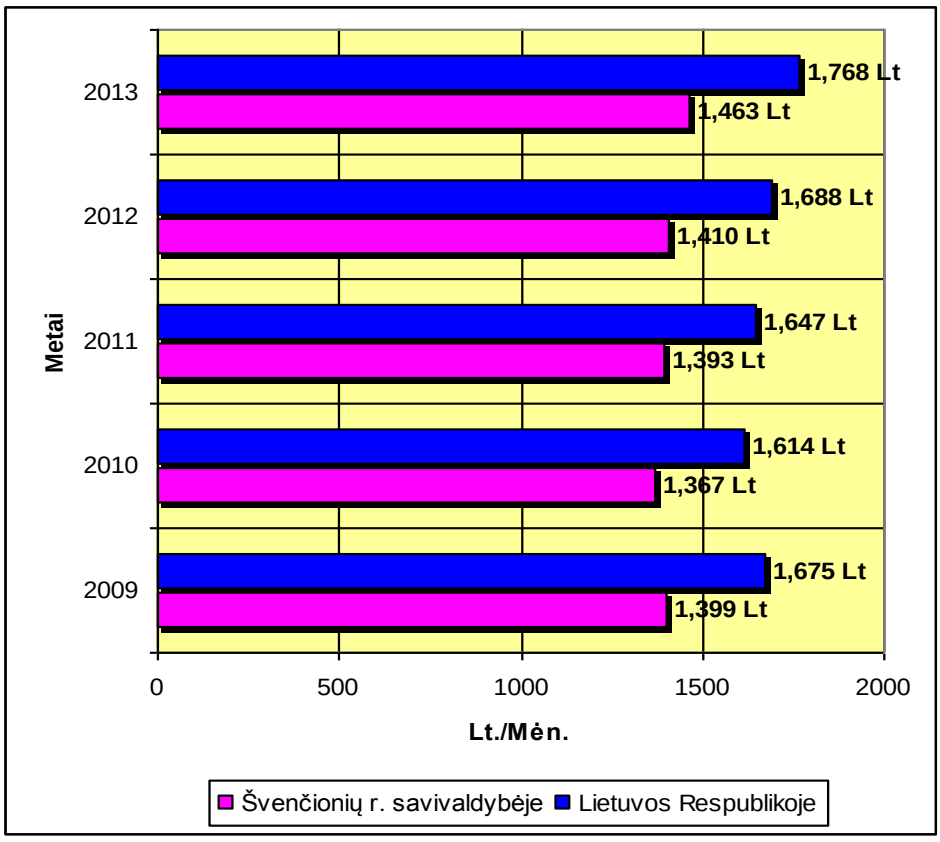
Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010501&PLanguage=0&PXSId=0

17 pav. **Švenčionių rajono nuolatinių gyventojų mažėjimas (2002-2013m.)**

Intensyviausia emigracija iš Švenčionių rajono buvo 2006 ir 2011 metais, džiugu, kad šis emigracijos suintensyvėjimas nesusijęs su 2008 metais prasidėjusia ekonomine krize, nes jei dėl krizės kiltų staigi ekonominė emigracija iš Švenčionių rajono, ji būtų pasireiškusi 2008-2010 metais. Tačiau situacija priešinga, šie trys metai (2008-2010) pasižymi ypač sumažėjusia emigracija, tai įrodo, kad 2008 metų ekonominė krizė nesukėlė ekonominės emigracijos bangos Švenčionių rajone.

Globalizacijos poveikį Švenčionių rajono žmonėms rodo vidutinis darbo užmokestis vienam gyventojui. Tam, kad būtų galima įvertinti darbo užmokesčio Švenčionių rajone santykinį dydį, palyginsiu vidutinį darbo užmokestį Švenčionių rajone ir Lietuvos Respublikoje (18 pav.).

Iš paveikslo matyti, kad vidutinis mėnesinis atlyginimas Švenčionių rajone 2009-2013 metais buvo 272Lt.(16%) mažesnis, nei vidutinis mėnesinis atlyginimas Lietuvos Respublikoje.

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3060322&PLanguage=0&PXSId=0

18 pav. **Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis (atskaičius mokesčius) (Švenčionių r. ir Lietuvo Respublika, 2009-2013m.)**

Šis skirtumas žymus, tai reiškia, kad gyventojai turi pagrindą išvykti iš Švenčionių rajono, siekdami įsidarbinti geriau apmokamoje darbovietėje. Svarbu pabrėžti, kad Švenčionių rajono vidutinis mėnesinis neto atlyginimas mažesnis ne už didmiesčiuose mokamą vidutinį atlyginimą, o už vidutinį atlyginimą visoje Lietuvos Respublikoje. Respublikos kontekste pagal darbo užmokesčio dydį Švenčionių rajonas užima žemesnę nei vidurkis vietą. Įdomu tai, kad Europos Sąjungoje 2012 metais vidutinis mėnesio darbo užmokestis buvo 1256,46 eurai. Jei imsime euro kursą 3,45 Lt., gaunasi vidutinis *dirbantis Europos Sąjungos gyventojas* vidutiniškai per mėnesį uždirba *4334,79 Lt.(2012),* tuo tarpu Lietuvoje- tik 1688 Lt. (2012), Švenčionių rajone- 1410 Lt. (2012). Tai didelis uždarbio skirtumas.

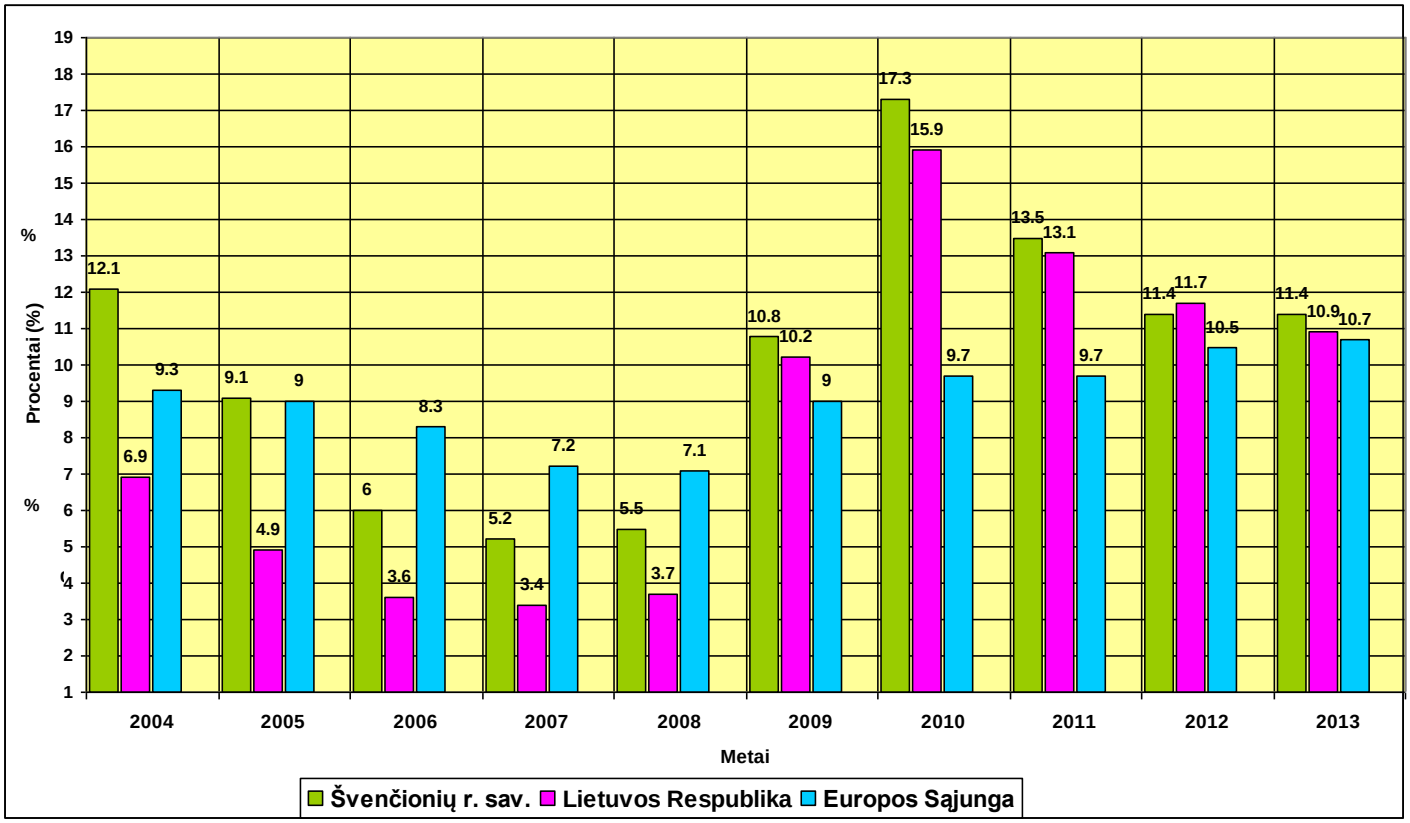
Dar vienas globalizaciją atskleidžiantis rodiklis- nedarbo lygis rajone. Попов и Шевчук (2003) teigia, kad dėl globalizacijos darbo vietų pasaulyje mažėja, kad greitai savanorystė taps naująja darbo atmaina. Pažvelkime koks nedarbo lygis Švenčionių rajone ir sulyginkime jį su Lietuvos Respublikos duomenimis (17 lentelė, 19 pav.).

17 lentelė. Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, %

(Švenčionių r., Lietuvos Respublika,Europos Sąjunga, 2004-2013m.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Švenčionių r. sav.	12,1	9,1	6,0	5,2	5,5	10,8	17,3	13,5	11,4	11,4
Lietuvos Respublika	6,9	4,9	3,6	3,4	3,7	10,2	15,9	13,1	11,7	10,9
Europos Sąjunga (ES-27)	9,3	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7	10,5	10,7 (10,8; ES-28)

Šaltiniai: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3050101&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Unemployment_rate,_2001-2012_%28%25%29.png&filetimestamp=20140108102114 ; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teilm020&plugin=1

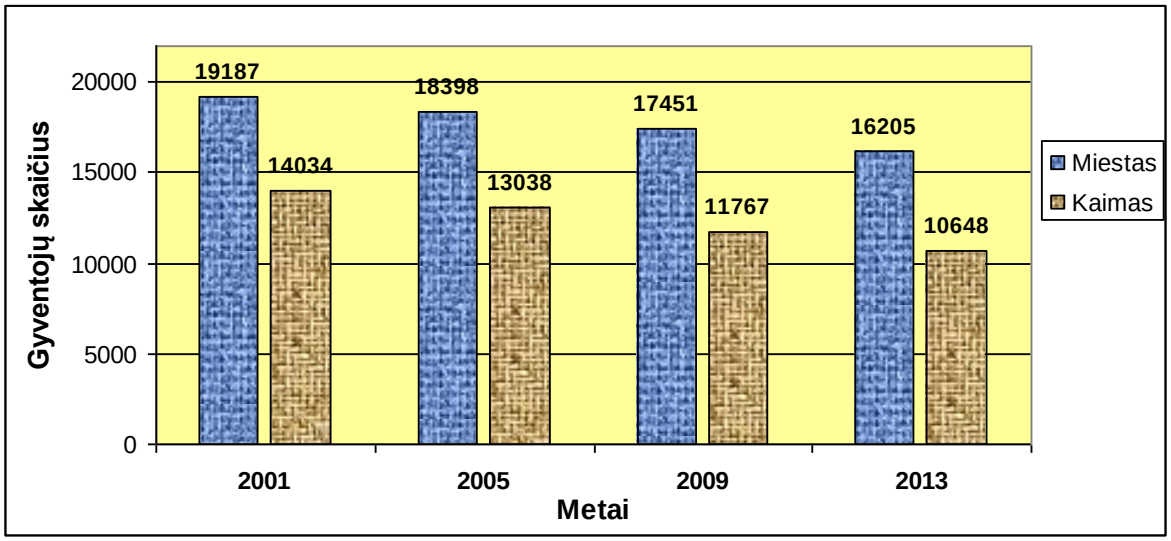
Šaltiniai: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3050101&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Unemployment_rate,_2001-2012_%28%25%29.png&filetimestamp=20140108102114 ; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teilm020&plugin=1

19 pav. **Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, %**

(Švenčionių r., Lietuvos Respublika, Europos Sąjunga (ES-27) , 2004-2013m.)

Lentelė ir diagrama atskleidė, kad nuo 2004 iki 2008 metų nedarbo lygis Lietuvos Respublikoje buvo ženkliai mažesnis nei Švenčionių rajone ir visoje Europos Sąjungoje. Po 2008 metais prasidėjusios globalios ekonominės krizės, jau 2009 metais nedarbo lygis visose vietovėse stipriai išaugo, Švenčionių rajone nedarbo lygis taip pat išaugo maždaug 2 kartus, tačiau atotrūkis tarp nedarbo lygio Švenčionių rajone ir Lietuvos Respublikoje, sumažėjo. 2012 metais Švenčionių rajono nedarbo lygis buvo net mažesnis, nei vidutiniškai Lietuvos Respublikoje. Tačiau nereikia pamiršti, kad nors dabar nedarbo lygis Švenčionių Rajone panašus, kaip Lietuvos Respublikoje ir visoje Europos Sąjungoje, tačiau jis vistiek yra gana aukštas. Įdomu tai, kad nedarbo lygis Švenčionių rajone, Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungoje po 2008 metų globalios ekonominės krizės ženkliai užaugo ir jei iki krizės Lietuvos Respublikoje buvo mažiausias nedarbo lygis, tai po krizės (nuo 2009) mažiausias nedarbo lygis Europos Sąjungoje. Nedarbo lygis Švenčionių rajone visada buvo didesnis nei Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungoje (išskyrus 2008 metais).

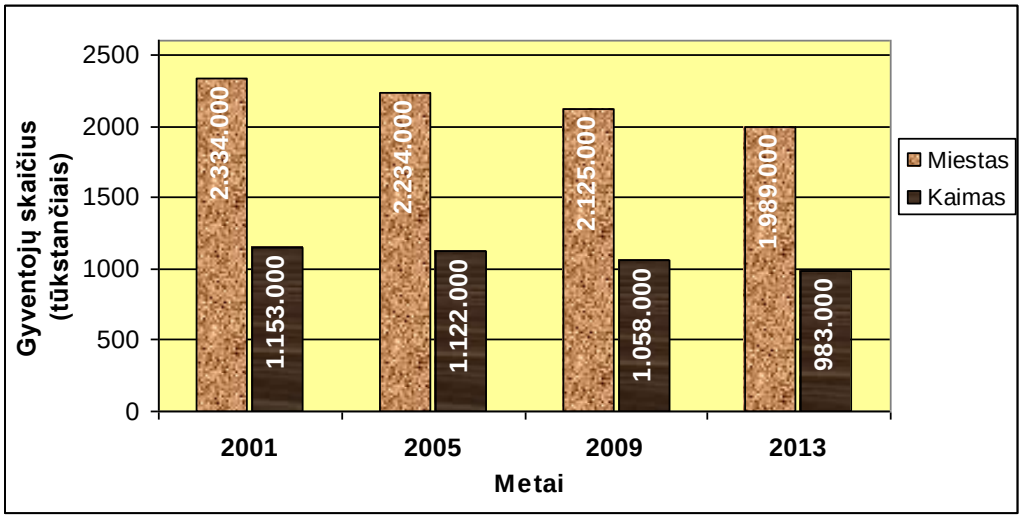
Viena iš visuomenės globalėjimo tendencijų yra ta, kad gyventojai palieka kaimus ir periferijas, ir kraustosi į didesnius miestus ar rajonų centrus. Ar Švenčionių rajono gyventojai palieka kaimus ir migruoja į miestus, parodys paveikslas (20 pav.).

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010214&PLanguage=0&PXSId=0

20 pav. **Gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste (Švenčionių r., 2001-2013m.)**

Statistika parodė, kad Švenčionių rajone gyventojai gana tolygiai pasiskirstę kaime ir mieste, nuo 2001 iki 2013 metų nepastebėta jokio suintensyvėjusio migravimo iš kaimo į miestą, todėl galima pagrįstai teigti, kad ši globalėjimo tendencija Švenčionių rajone neaktuali, ko negalima pasakyti apie Lietuvos Respubliką, Lietuvos Respublikoje gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste yra labai netolygus (21 pav.).

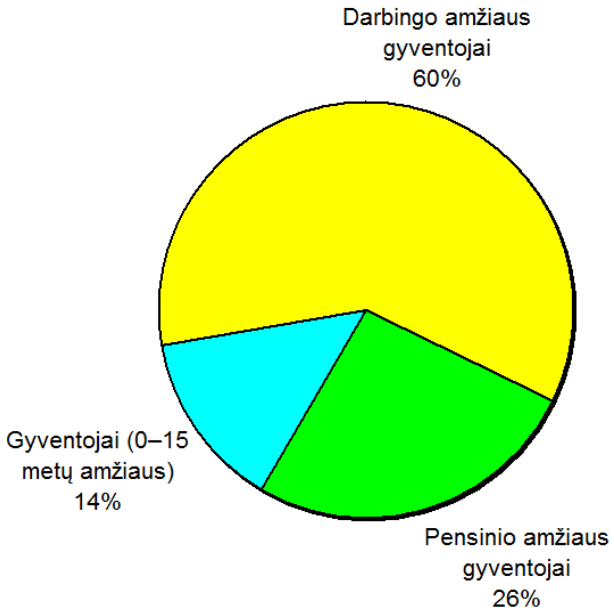

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010214&PLanguage=0&PXSId=0

21 pav. **Gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste (Lietuvos Respublika, 2001-2013m.)**

Lietuvos Respublikoje labai netolygus gyventojų pasiskirstymas kaime ir mieste, mieste gyvena dvibumai daugiau gyventojų, nei kaime (santykis ~100:50), o Švenčionių rajone gyventojų pasiskirstymo atotrūkis tarp kaimo ir miesto apytiksliai tik 30 % (santykis ~100:70).

Globalizuota visuomenė pasižymi senėjimu, paprastai didelis procentas globalizuotos visuomenės būna pensinio amžiaus žmonės. Įdomu apžvelgti kiek 2013 metais Švenčionių rajone buvo pensinio amžiaus žmonių ir kiek kitų amžiaus grupių (22 pav.).

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010213&PLanguage=0&PXSId=0

22 pav. **Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (Švenčionių r., 2013m.)**

Švenčionių rajono gyventojų tarpe 60% darbingo amžiaus žmonių, 26% pensinio ir 14% gyventojų nuo 0 iki 15 metų. Apžvelgiau *Lietuvos Respublikos* duomenis, jie panašūs: 62% darbingo amžiaus žmonių, 22% pensinio ir 16% gyventojų nuo 0 iki 15 metų. Pasirodo Eurostatas rodo panašius procentus 28-iose ES valstybėse narėse. 2013 metais *ES valstybėse-narėse (ES 28)* buvo: 66,2% darbingo amžiaus žmonių, 18,2% pensinio amžiaus ir 15,6% gyventojų nuo 0 iki 14 metų (18 lentelė.)

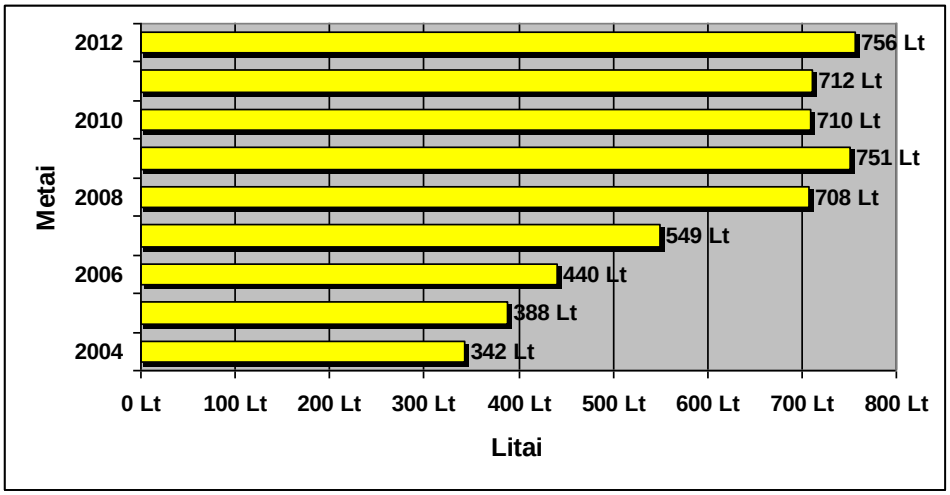
18 lentelė. Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (Švenčionių r., Lietuvos Respublika, Europos Sąjunga (ES-28), 2013m.)

Amžiaus grupė / Regionas	Darbingo amžiaus gyventojai	Pensinio amžiaus gyventojai	Gyventojai nuo 0 iki 15 (ES: 0-14m.) metų
Švenčionys	60%	26%	14%
Lietuvos Respublika	62%	22%	16%
Europos Sąjunga	66%	18%	16%

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp ;
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00010&language=en

Lentelė atskleidžia, kad gyventojų proporcijos pagal amžiaus grupę panašios tiek Švenčionių rajone, tiek Lietuvos Respublikoje, tiek visoje Europos Sąjungoje, globalizacija padarė poveikį visuomenės senėjimui.

Tai, kad Švenčionių rajone 60% darbingo amžiaus gyventojų tenka 40% vaikų ir pensinio amžiaus gyventojų, yra pavojų signalizuojantys rodikliai, darbingo amžiaus žmonių per mažai, kad pilnavertiškai galima būtų tenkinti socialinį teisingumą užtikriniančius poreikius nedarbingo amžiaus grupei (pensininkams ir vaikams).Apžvelkime kokia vidutinė senatvės pensija Švenčionių rajone(23 pav)

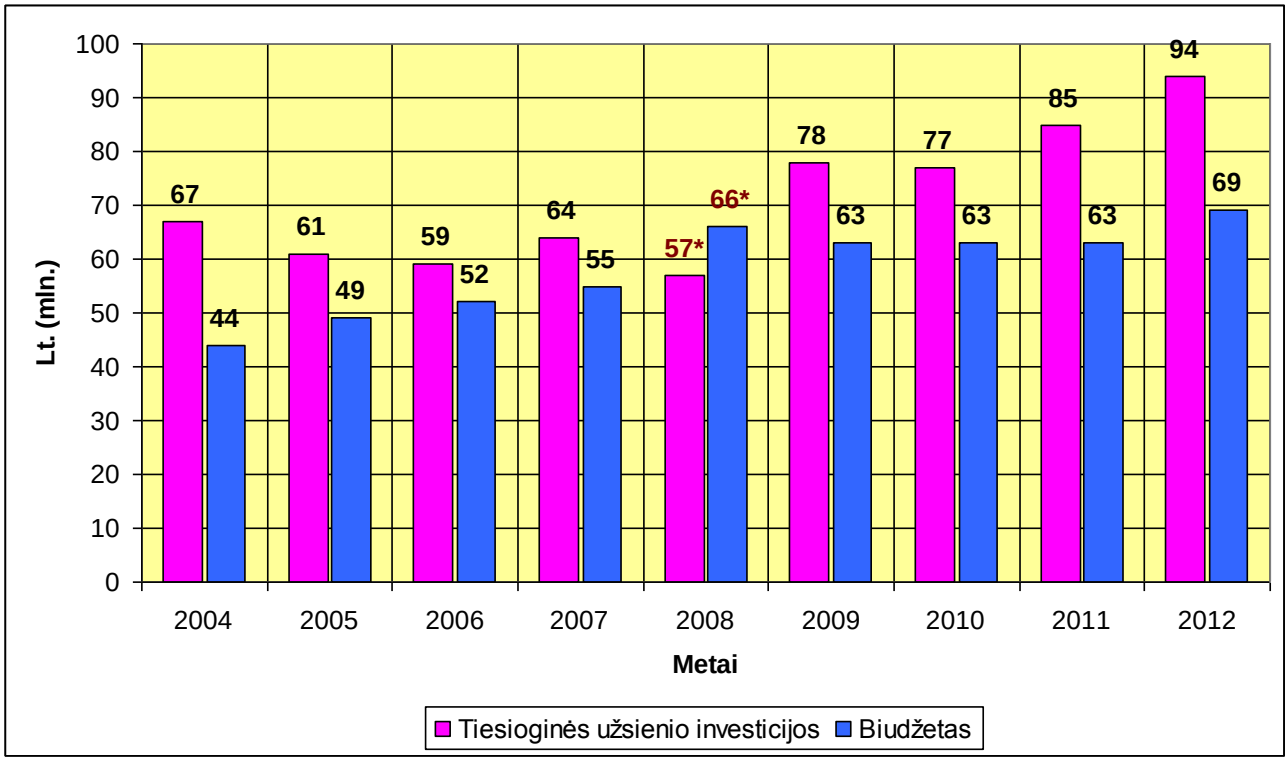
Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3160402&PLanguage=0&PXSId=0

23 pav. **Vidutinė senatvės pensija Švenčionių rajone (2004-2012m.)**

Lietuvoje nustatyta skurdo rizikos riba (skurdo riba)- 749 Lt (2012m.). Kaip skurdo riziką atremia Švenčionių rajono pensininkai, matyti apžvelgus vidutinę senatvės pensijos statistiką.

Deja, statistika parodė, kad Švenčionių rajono pensininkai 2012 metais balansavo ties skurdo riba, vidutinė 2012 metų senatvės pensija-756Lt., o skurdo riba- 749Lt. (2012). Pensininkus iki skurdo ribos skiria vos 17 Lt. Galima pasidžiaugti nebent tuo, kad per pastaruosius 8 metus vidutinė senatvės pensija padvigubėjo. Turint omeny, kad *vidutinis atlyginimas* Švenčionių rajone 2012 metais buvo *1410Lt.*, o vidutinė senatvės pensija tesiekė 756Lt, matyti labai netolygus pinigų pasiskirstymas skirtingose Švenčionių rajono visuomenės amžiaus grupėse. Globalizacija būtent tuo ir pasireiškia: kontrastais ir netolygiu pinigų pasiskirstymu skirtingose socialinėse klasėse ir skirtingose amžiaus grupėse.

Caltells (2006) įvardyjo ypač svarbų apie globalizaciją teritorijoje signalizuojantį rodiklį. Autorius (Castells, 2006) teigia, kad šiuolaikinės nacionalinės valstybės tampa vis labiau priklausomos nuo užsienio kapitalo, tai galima patikrinti sulyginus šalies nacionalinį biudžetą ir tiesiogines investicijas iš ušsienio į vietovės ūkį ir jo infrastruktūrą. Sulyginus Švenčionių rajono metinį biudžetą, su tų pačių metų tiesioginėm užsienio investicijom į Švenčionių rajoną, išaiškėjo Švenčionių rajono priklausomybė nuo užsienio kapitalo (24 pav.).

Šaltiniai: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M2040203&PLanguage=0&PXSId=0 ; http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M2030204&PLanguage=0&PXSId=0

24 pav. **Švenčionių rajono biudžeto ir tiesioginių užsienio investicijų santykis (2004-2012m.)**

Statistika atskleidė, kad Švenčionių rajonas iš tiesų priklausomas nuo užsienio kapitalo, jau nuo 2004 metų iš užsienio į Švenčionių rajoną investuojama daugiau lėšų, nei rajonas turi savo biudžeto. Išskirtiniai tik 2008 metai, kai biudžetas viršyja tiesiogines užsienio investicijas. Ši situacija ganėtinai suprantama, 2008 metais prasidėjo globali ekonominė krizė ir užsienio verslininkai negalėjo tokiais pat tempais investuoti į Švenčionių rajoną, biudžeto pajamų tais metais (2008) savivaldybėje buvo daugiau, nei tiesioginių užsienio investicijų dar dėl to, kad 2008 metų biudžetas buvo sudaromas iš 2007 metais surinktų mokesčių, kurie buvo surinkti iki ekonominės krizės.

Globalizacijai atremti būtina Švenčionių rajone išugdyti žinių visuomenę, tam, kad gyventojai turėtų pakankamą išsilavinimą, būtų lankstūs ir gebėtų atremti globalizacijos lemiamą kaitą, būtina investuoti į rajono žmogiškąjį kapitalą ir gyventojų švietimą. Švenčonių rajono biudžeto išlaidas demostruoja 19 lentelė.

19 lentelė. Švenčionių rajono biudžeto išlaidos (2012 m.)

Funkcija, sritis	**Išlaidos, Lt**
Bendros paslaugos	11 903 200
Gynyba	57 200
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	582 100
Ekonomika	5 261 100
Aplinkos apsauga	180 500
Būstas ir komunalinis ūkis	3 678 000
Sveikatos apsauga	241 200
Poilsis, kultūra, religija	3 160 900
Švietimas	29 485 300
Socialinė apsauga	14 399 000
Viso:	68 948 500

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M2040203&PLanguage=0&PXSId=0

Statistiniai duomenys atskleidė, kad ~43% viso 2012 metų Švenčionių rajono biudžeto skiriama švietimui. Tai ženklas, kad rajonas prisitaiko prie globalizacijos sukelto poreikio turėti lanksčią ir nuolat tobulėjančią žinių visuomenę, nes labai didelė 2012m. biudžeto dalis skiriama būtent švietimui. Tokį švietimo poreikį sukėlė būtinybė turėti konkurencingą Švenčionių rajono visuomenę, o konkurencinga gali būti tik išsilavinusi, nuolat tobulėjanti ir lanksti žinių (informacinė) visuomenė.

Globalizacija neša į šiuolaikinę visuomenę populiariąją kultūrą ir kultūrinį suvienodėjimą, kad galima būtų atremti globalizaciją, būtina puoselėti Švenčionių rajono gyventojų kultūrą ir tradicijas. Tam rajone veikia kultūros centrai, turintys tikslą apsaugoti rajono gyventojus nuo pavojingo globalizuojančo kultūrinio suvienodėjimo (20 lentelė).

20 lentelė. Kultūros centrai Švenčionių rajone (2004-2012m.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kultūros centrų skaičius	15	15	15	15	13	13	13	13	13
Dalyvių skaičius	1 109	856	968	937	846	909	936	725	689
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	115	78	83	84	75	84	87	68	57

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3130108&PLanguage=0&PXSId=0

Statistika rodo, kad nuo 2004 iki 2012 metų sumažėjo kultūros centrų skaičius (-2) , kultūros centrų dalyvių skaičius sumažėjo vos ne dvigubai, taip pat dvigubai sumažėjo mėgėjų meno kolektyvų skaičius. Šios tendencijos rodo, kad gyventojų susidomėjimas vietine kultūra mažėja, prarastą susidomėjimą kultūra ir vietos menu, paprastai, pakeičia domėjimasis popkultūra ir kultūrinis supanašėjimas (globalizacija).

Castells (2006) ir McLuhan (2005, 2003) globalizacijos pradžią sieja su masinės komunikacijos priemonių atsiradimu. Išradus Gutenbergo spauzdinimo mašiną ir po pasaulį pasklidus pirmosioms masinės komunikacijos priemonėms (laikraščiams, knygoms), prasidėjo ideologijų plitimas pasaulyje, pradėjo plisti: apšvietos idėjos, nacionalizmo, socializmo, kapitalizmo ir kitos idealogijos, globalizavusios ir suvienodinusios visą pasaulį ar pasaulio dalis. Tam, kad neigiami globalizacijos procesai kuo mažiau paveiktų Švenčionių rajono gyventojus, būtina išsaugoti ir puoselėti vietines masinės komunikacijos priemones (pvz. vietinių laikraščių leidybą, vietinę televiziją, radiją). Apžvelgsiu Švenčionių rajono laikraščių leidybos statistiką nuo 2005 iki 2012 metų (21 lentelė).

21 lentelė. Švenčionių rajono laikraščių leidyba (2005-2012m.)

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Išleista laikraščių	8	8	7	7	8	5	5	4
Metinis laikraščių tiražas, tūkst. egz.	791	908	1 074	888	641	582	543	399

Šaltinis: http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3130202&PLanguage=0&PXSId=0

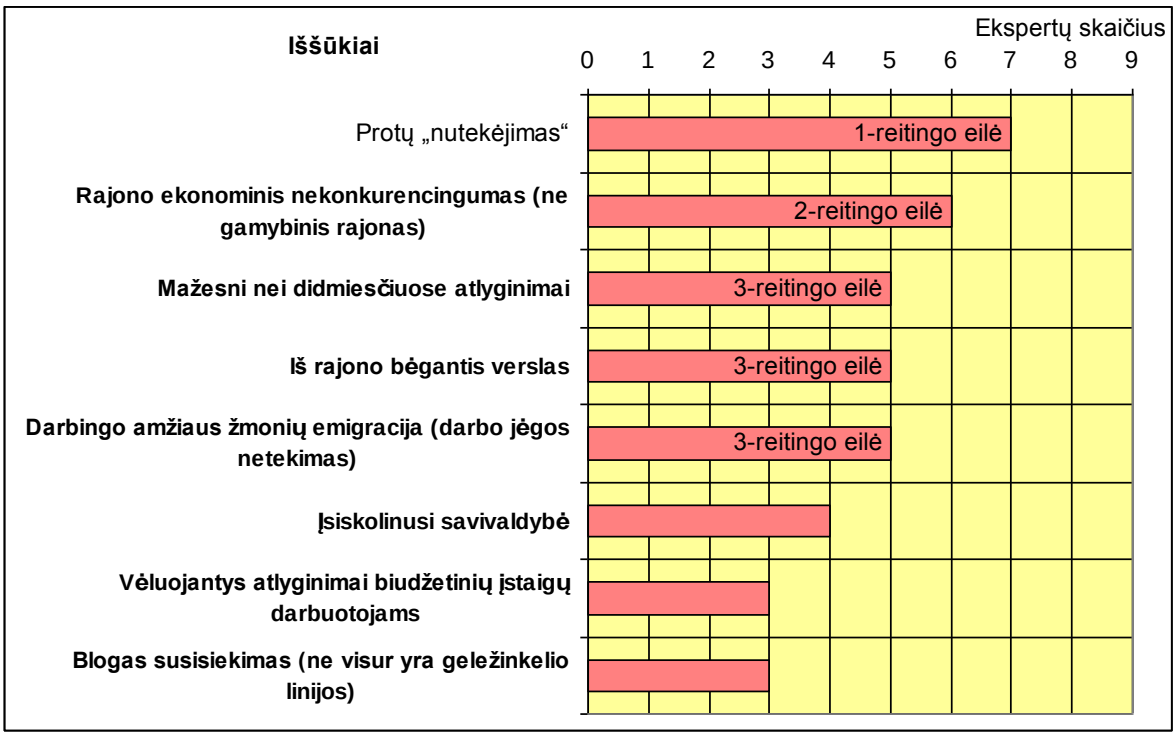
Statistika atskleidė, kad nuo 2005 iki 2012 metų leidžiamų Švenčionių rajone laikraščių sumažėjo dvigubai, beveik dvigubai sumažėjo ir metinis vietinių laikraščių tiražas. Tai rodo, kad Švenčionių rajono gyventojai turi mažesnę galimybę skaityti vietinius laikraščius, turi mažesnį vietinių laikraščių pasirinkimą, dėl to bus daugiau skaitoma ne vietinės kilmės leidinių, kas paskatins Švenčionių rajono bendruomenės globalėjimą.

4.2. Ekspertiniai vertinimai

Ekspertinio vertinimo apklausoje respondentai pateikė savo nuomonę apie svarbiausius globalizacijos iššūkius Švenčionių rajone ir priemones, kuriomis juos galima būtų atremti; taip pat aprašė veiksnius, jų manymu, skatinančius ir stabdančius Švenčionių rajono gyventojų pilietinį aktyvumą (savivaldą). Ekspertinio vertinimo apklausos rezultatų analizė atliekama loginės indukcijos ir interpretacijos metodais, galiausiai taikomas iššūkių ir veiksnių reitingavimas. Didžiausią reikšmę turi iššūkiai ir veiksniai, atsidūrę 1-3 reitingo eilėje.

22 lentelė. Svarbiausi globalizacijos iššūkiai Švenčionių rajone

Globalizacijos iššūkiai	Ekspertai									Iš viso	Reitingo eilė
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9		
Rajono ekonominis nekonkurencingumas (ne gamybinis rajonas)	+	+	+	+		+		+		6	2
Protų „nutekėjimas“	+	+	+		+		+	+	+	7	1
Mažesni nei didmiesčiuose atlyginimai	+	+			+		+	+		5	3
Įsiskolinusi savivaldybė		+		+		+			+	4	4
Vėluojantys atlyginimai biudžetinių įstaigų darbuotojams			+				+		+	3	5
Blogas susisiekimas (ne visur yra geležinkelio linijos)		+			+				+	3	5
Iš rajono bėgantis verslas	+	+	+			+			+	5	3
Darbingo amžiaus žmonių emigracija (darbo jėgos netekimas)	+		+	+		+	+			5	3

25 pav. **Svarbiausi globalizacijos iššūkiai Švenčionių rajone**

Svarbiausias globalizacijos iššūkis, kurį Švenčionių rajone įžvelgia ekspertai, tai protų „nutekėjimas“ (1 reitingo eilė). Jaunimas, kuris gauna aukštąjį išsilavinimą ar specializaciją jau ne Švenčionių rajone, dažniausiai į tėviškę dirbti nebegrįžta. Gabių žmonių žinios ir pasiekimai pritaikomi kitų rajonų ar net kitų valstybių ekonomikos stiprinimui.

Antras pagal reitingo eilę globalizacijos iššūkis- rajono ekonominis nekonkurencingumas. Švenčionių rajonas nėra „pramoninis“, čia veikia vos kelios įmonės, kurios sukūrė pakankamai daug darbo vietų, gamina produkciją ir gali laisvai kunkuruoti rinkoje su kitomis įmonėmis. Nors jos ir užima aukštas vietas Lietuvos ir tarptautiniu mastu, tačiau to tikrai neužtenka, kad pakelti rajono ekonominį lygį.

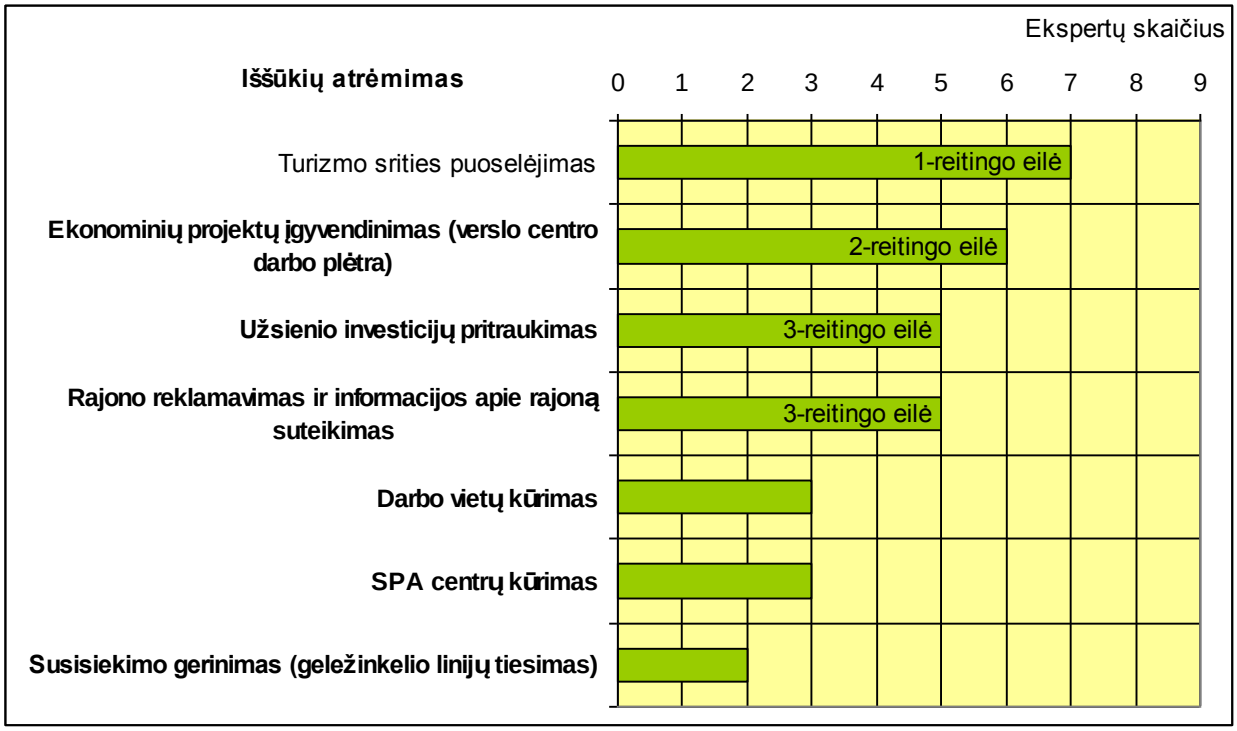
Trečioje reitingo eilėje atsidūrė net trys iššūkiai, kurie tarpusavyje susiję: mažesni nei didmiesčiuose atlyginimai, iš rajono bėgantis verslas ir darbingo amžiaus žmonių emigracija. Mažesni nei didmiesčiuose atlyginimai ir netolygus piniginių resursų pasiskirstymas po teritorijas- didžiulė šių laikų globalizacijos problema. Būtent finansų pasiskirstymo netolygumai lemia, kad iš teritorijų, kurioms finansų atitenka mažiau, į labiau finansiškai aprūpintas vietas, norėdamas išvengti nuostolių ar padidinti pelnus, bėga prekybos verslas. Iš teritorijos su finansų trūkumu bėga ir gyventojai, nuolatos vyksta ekonominė emigracija. Tokios mažiau finansiškai aprūpintos teritorijos, savaime niekada netampa labiau aprūpintomis, ekonominis gyvenimas juose palaipsniui gęsta, kol visiškai sustoja. Čia turi įsikišti valstybinė valdžia ir įstatymų bei specialių programų pagalba reguliuoti finansų pasiskirstymą tarp rajonų, kad valstybės viduje nesusidarytų tokių vietovių, ekonomistais vadinamų „ekonomine dykviete“. Kokios globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės (23 lentelė, 26 pav.)?

23 lentelė. Globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės Švenčionių rajone

Globalizacijos iššūkių atrėmimo priemonės	Ekspertai									Iš viso	Reitingo eilė
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9		
Ekonominių projektų įgyvendinimas (verslo centro darbo plėtra)	+		+	+	+		+		+	6	2
Darbo vietų kūrimas		+	+			+				3	4
Užsienio investicijų pritraukimas		+		+	+	+				5	3
Turizmo srities puoselėjimas	+	+		+	+	+		+	+	7	1
Rajono reklamavimas ir informacijos apie rajoną suteikimas			+	+	+	+		+		5	3
SPA centrų kūrimas		+		+				+		3	4
Susisiekimo gerinimas (geležinkelio linijų tiesimas)		+			+					2	5

23 lentelės duomenimis „Darbo vietų kūrimas“ atsidūrė tik 4 reitingo eilėje (kartu su SPA centrų kūrimu ir susisiekimo gerinimu), kas ekonomikos stiprinimo atžvilgiu nėra teisinga. Net nepatyręs

ekonomistas pasakys, kad ekonomikos stiprinimas neatsiejamas nuo naujų darbo vietų kūrimo, kad nėra geresnio būdo stiprinti ekonomiką ir gintis nuo globalizacijos iššūkių. Nors ši globalizacijos iššūkių sprendimo priemonė atsidūrė tik 4 reitingo eilėje, norėjau pabrėžti šios priemonės svarbą ir būtinybę sprendžiant su globalizacija susijusias problemas.

26 pav. **Globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės Švenčionių rajone**

Svarbiausia globalizacijos iššūkių sprendimo priemone ekspertai įvardino turizmo puoselėjimą (1 reitingo eilė). Kadangi Švenčionių rajonas negali laisvai konkuruoti rinkoje kaip „gaminantis“ rajonas, būtina daugiau dėmesio skirti tam, ko iš rajono neturėtų niekas atimti- tai gamta. Būtina daugiau dirbti turizmo, gamtos puoselėjimo, poilsio zonų kūrimo srityse.

Antra globalizacijos iššūkių sprendimo priemonė pagal reitingo eilę- ekonominių projektų įgyvendinimas (verslo centro darbo plėtra). Verslo centras turi palaikyti ryšius su visom verslo įmonėm Švenčionių rajone, taip pat turi plėtoti ryšių tinklą po visą pasaulį, stengiantis pritraukti verslą į Švenčionių rajoną. Verslo centras vykdo įvairias verslo skatinimo programas, į verslo centro funkcijas įeina rajono gyventojų informavimas ir mokymai, kad gyventojai Švenčionių rajone steigtų ir pelningai valdytų savo verslus. Todėl verslo centro veikla Švenčionių rajone labai svarbi, ji stipriai įtakos rajono ekonominę ateitį.

Trečią reitingo eilę pasidalijo užsienio investicijų pritraukimas bei rajono reklamavimas ir informacijos apie rajoną suteikimas. Abi globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės vėl susijusios su ekonomika.

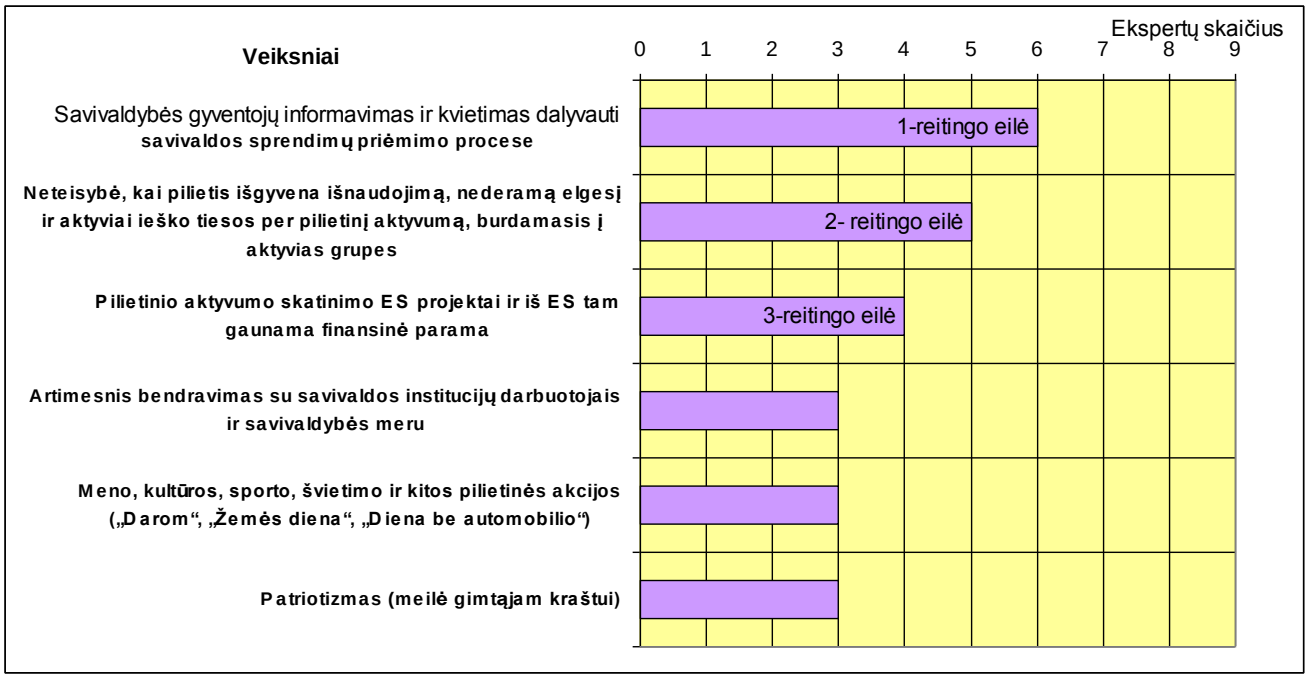
Kada šaliai ar rajonui stinga ekonominių pajėgumų steigti verslą vietinių investuotojų lėšomis, ištiesti pagalbos ranką gali užsienio investicijos. Tačiau reikia žinoti, kad dalis uždirbto tokiu verslu kapitalo vistiek iškeliauja už rajono ir net šalies ribų, todėl prieš skatinant užsienio investicijas būtina gerai paskaičiuoti, ar jos tikrai bus naudingos rajonui (ar pakankamai darbo vietų sukurs, gal užterš ekologiją arba sužalos darbuotojų sveikatą, kas lems padidėjusias rajono sveikatos apsaugos išlaidas ir t.t.).

Reklamuoti Švenčionių rajoną ir teikti apie jį išsamią informaciją būtina vien tam, kad pritraukti į rajoną vartotoją (pvz. turizmo srityje), bei verslą. Jei niekas apie rajoną nežinos, niekas į jį ir nevažiuos. Ryšiai ir žinomumas veda į bendradarbiavimą, o steigiant bendrus verslus, vykdant projektus, pritraukiamas kapitalas, užmezgama dar daugiau ryšių, todėl rajonas turi būti visiems matomas ir žinomas. Užmezgus ryšius bendru susitarimu (bendradarbiavimu) gali būti sprendžiamos visos globalizacijos sukeliamos problemos (iššūkiai), dėl to žinomumas pravers ir bendradarbiavimui, ir problemų sprendimui. Švenčionių rajono reklamavimas turėtų atnešti visapusišką naudą. Naudą atneštų ir pilietinį aktyvumą skatinantys veiksniai, apie juos- toliau (24 lentelė, 27 pav.).

24 lentelė. Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone skatinantys veiksniai

Pilietinį aktyvumą (savivaldą) skatinantys veiksniai	Ekspertai									Iš viso	Reitingo eilė
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9		
Patriotizmas (meilė gimtąjam kraštui)	+		+				+			3	4
Pilietinio aktyvumo skatinimo ES projektai ir iš ES tam gaunama finansinė parama		+		+		+	+			4	3
Meno, kultūros, sporto, švietimo ir kitos pilietinės akcijos („Darom“, „Žemės diena“, „Diena be automobilio“)			+	+				+		3	4
Neteisybė, kai pilietis išgyvena išnaudojimą, nederamą elgesį ir aktyviai ieško tiesos per pilietinį aktyvumą, burdamasis į aktyvias grupes		+	+		+	+	+			5	2
Savivaldybės gyventojų informavimas ir kvietimas dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese			+	+	+	+	+	+		6	1
Artimesnis bendravimas su savivaldos institucijų darbuotojais ir savivaldybės meru			+	+	+					3	4

Pilietinį aktyvumą Švenčionių rajone labiausiai paskatintų gyventojų informavimas apie galimybę dalyvauti savivaldos procese ir aktyvus gyventojų kvietimas dalyvauti savivaldos sprendimų priėmime (1 reitingo eilė). Dauguma gyventojų net nežino, kad gali prisidėti prie savivaldos proceso, jei savivaldos institucijos juos kviestų (per laikraščių skelbimus, skelbimų lentas, savivaldybės interneto svetainę), palaikytų su gyventojais nuolatinį dialogą, pilietiškai aktyvių gyventojų atsirastų kur kas daugiau.

27 pav. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone skatinantys veiksniai**

Kaip bebūtų keista, ekspertų manymu, pilietinį aktyvumą ir įsitraukimą į savivaldą skatina visiškai neigiami dalykai (2 reitingo eilė). Kada gyventojai mato neteisybę, nederamą elgesį, nelygybę, įžvelgia norą pasipelnyti, tada jie suaktyvėja, pradeda burtis į bendraminčių grupes, įvairias visuomenines organizacijas, aktyvistų sambūrius, kreipiasi į profsąjungą. Žmonėms savaime kyla noras ieškoti teisybės, kartais teisybės ieškojimas virsta streiku ar mitingu, peticijų rašymu.

Trečioje reitingo eilėje pilietinį aktyvumą skatinantis veiksnys- pilietinio aktyvumo skatinimo ES projektai ir iš ES tam gaunama finansinė parama. Švenčionių rajone nuolatos įgyvendinami pilietiškumo skatinimo projektai, pvz. “Jaunimo užimtumo ir pilietiškumo skatinimo programa” (2007-2013m.), skatinamas kaimo gyventojų aktyvumas, kūrybinės idėjos, visuomeninės akcijos (sporto, švietimo, kultūros). ES parama pilietinio aktyvumo skatinimui reitingų eilėje atsidūrė net trečioje vietoje, nes ši parama, ekspertų manymu, yra svarbus veiksnys, skatinantis Švenčionių rajono gyventojus tapti pilietiškai aktyviais. O kas stabdo pilietinį aktyvumą? Tai atskleis 25 lentelė ir 28 paveikslas.

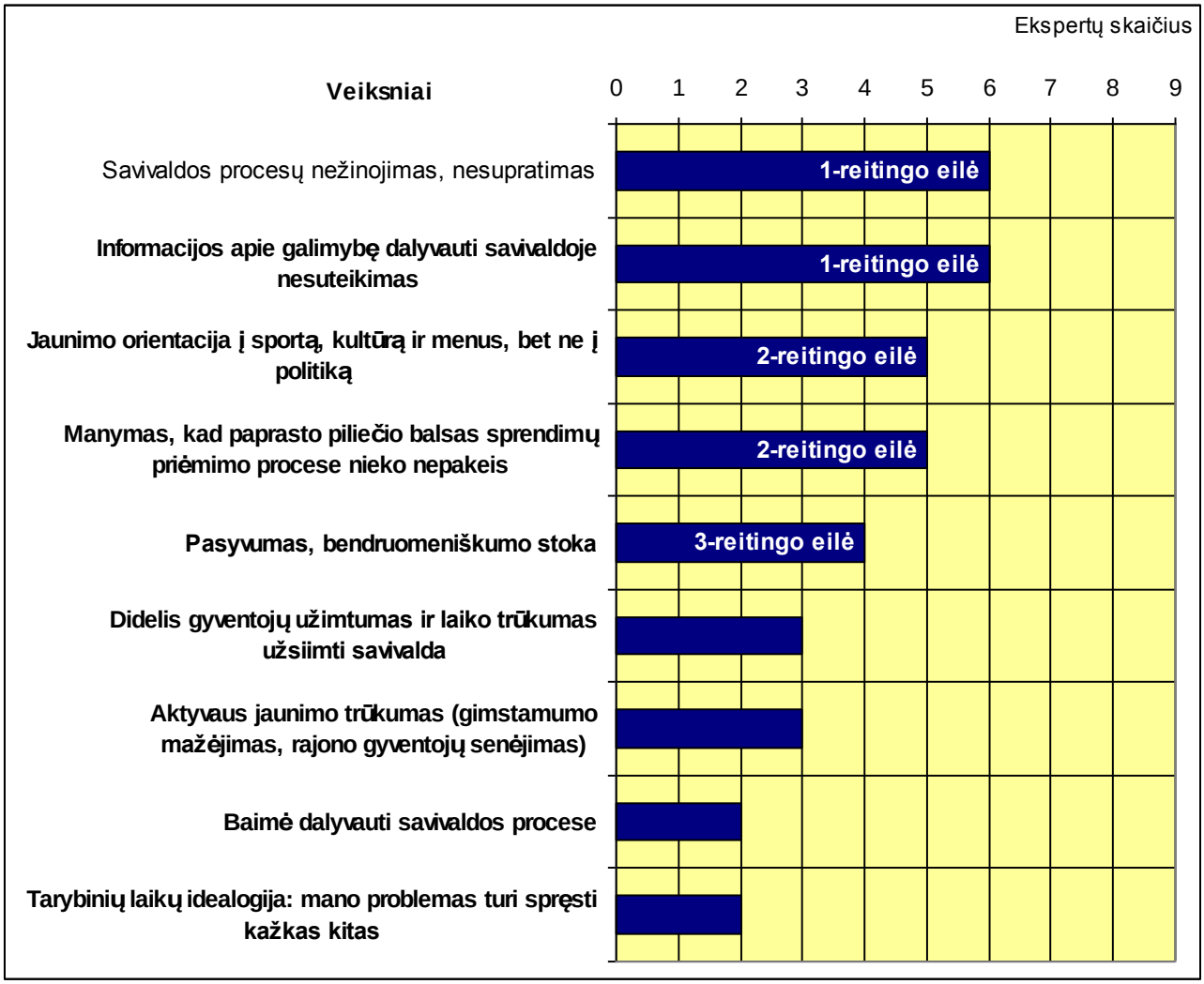
25 lentelė. Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone stabdantys veiksniai

Pilietinį aktyvumą (savivaldą) stabdantys veiksniai	Ekspertai									Iš viso	Reitingo eilė
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9		
Susidorojimo baimė, baimė prarasti darbą būnant pilietiškai aktyviam	+		+							2	5
Pasyvumas, bendruomeniškumo stoka			+	+	+		+			4	3
Baimė dalyvauti savivaldos procese				+			+			2	5
Savivaldos procesų nežinojimas, nesupratimas		+		+		+	+	+	+	6	1

25 lentelės tęsinys kitame puslapyje

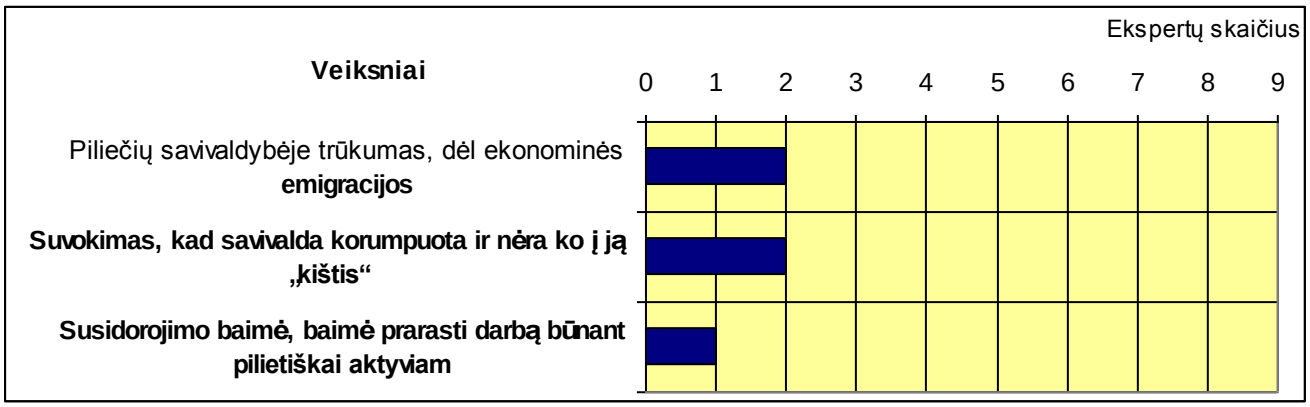
25 lentelės tęsinys

Pilietinį aktyvumą (savivaldą) stabdantys veiksniai	Ekspertai									Iš viso	Reitingo eilė
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9		
Didelis gyventojų užimtumas ir laiko trūkumas užsiimti savivalda			+		+	+				3	4
Informacijos apie galimybę dalyvauti savivaldoje nesuteikimas		+		+		+	+	+	+	6	1
Aktyvaus jaunimo trūkumas (gimstamumo mažėjimas, rajono gyventojų senėjimas)		+	+		+					3	4
Jaunimo orientacija į sportą, kultūrą ir menus, bet ne į politiką		+		+		+	+	+		5	2
Tarybinių laikų idealogija: mano problemas turi spręsti kažkas kitas			+		+					2	5
Piliečių savivaldybėje trūkumas, dėl ekonominės emigracijos				+			+			2	5
Suvokimas, kad savivalda korumpuota ir nėra ko į ją „kištis“			+			+				2	5
Manymas, kad paprasto piliečio balsas sprendimų priėmimo procese nieko nepakeis		+		+		+		+	+	5	2

28 paveikso tęsinys kitame puslapyje

28 paveikslo tęsinys

28 pav. **Pilietinį aktyvumą (savivaldą) Švenčionių rajone stabdantys veiksniai**

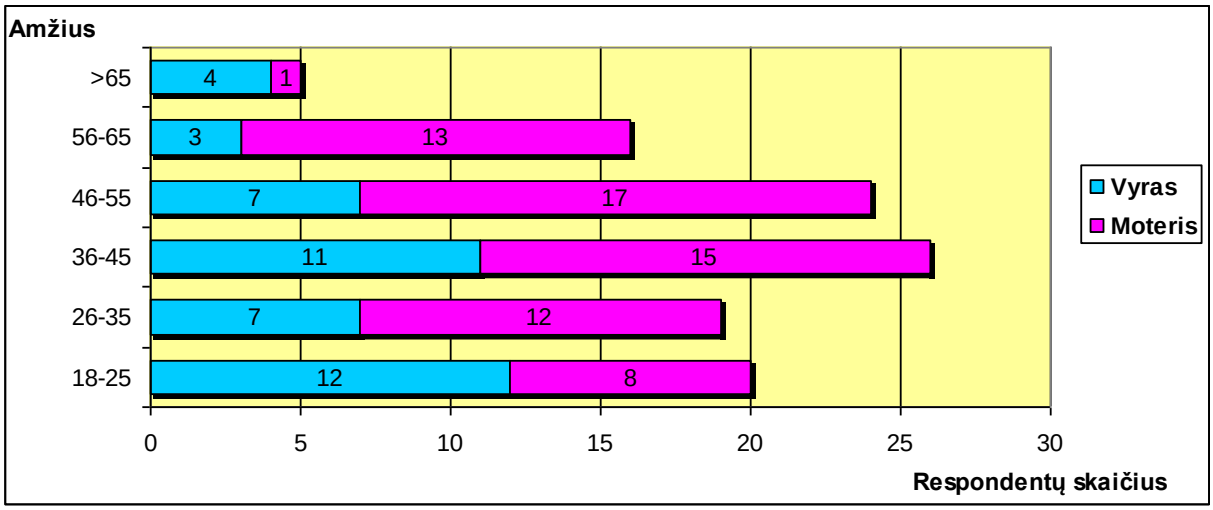
Tris pirmas reitingo eilės vietas užėmė net penki veiksniai, rodantys kas stabdo pilietinį aktyvumą Švenčionių rajone. Visų pirma, Švenčionių rajono gyventojai nedalyvauja savivaldoje dėl to, kad nesupranta savivaldos proceso, nežino kaip viskas turėtų vykti (1 reitingo eilė). Kiti gyventojai iš viso neinformuoti apie tai, kad gali prisidėti prie savivaldybės valdymo (1 reitingo eilė). Žinantys apie tokią teisę, susilaiko nuo dalyvavimo dėl susiklosčiusios nuomonės, kad piliečio balsas sprendimų priėmimo procese vistiek nieko nepakeis (2 reitingo eilė). Jaunimas, kurio savivaldybėje ir taip trūksta, orientuotas ne į rajono valdymą ir savivaldą, o į sportą, kultūrą ir menus,- greičiau apčiuopiamus ir matomus savirealizacijos būdus (2 reitingo eilė). Taip pat savivaldoje nedalyvaujama dėl visuomenėje įsivyravusio pasyvumo ir bendruomeniškumo stokos (3 reitingo eilė).

4.3. Anketinė rajono gyventojų apklausa

Iš 29 paveikslo duomenų matyti, kad tyrime dalyvavo 110 respondentų: 20 respondentų, kurių amžius 18-25 metai (18,2%); 19 respondentų- 26-35 metų amžiaus (17,3%); 26 respondentai, kuriems 36-45 metų (23,6%); 24 respondentai- 46-55 metų amžiaus (21,8 %); 16 respondentų, kuriems 56-65 metai (14,5%) ir 5 respondentai, kuriems daugiau nei 65 metai (4,5%).

Atsižvelgiant į tai, kad 2013 metų statistikos departamento duomenimis Švenčionių rajono gyventojų vidutinis amžius 45 metai[10], galima teigti, kad visos amžiaus grupės tyrime dalyvavo proporcingai. 2013 metais Švenčionių rajone gyveno 47% vyrų ir 53% moterų[11], o šiame tyrime dalyvavo 40% vyrų ir 60% moterų, toks pasiskirstymas pagal lytį taip pat proporcingas.

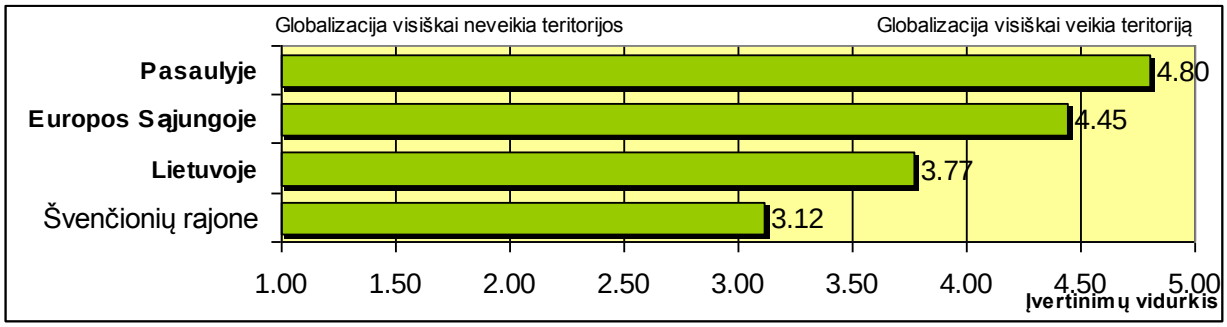
[10] http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010217&PLanguage=0&PXSId=0
[11] http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=M3010203&PLanguage=0&PXSId=0

29 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (N=110)**

1. Globalizacija

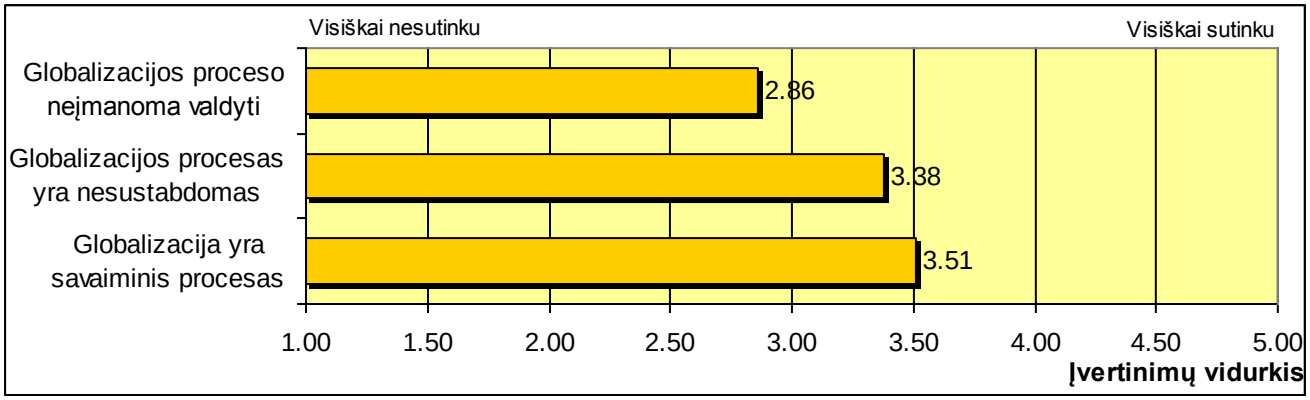
Respondentai buvo paprašyti įvertinti globalizacijos veikimo lygį teritorijose: Švenčionių rajone, Lietuvoje, Europos Sąjungoje ir pasaulyje (30 pav.).

30 pav. **Globalizacijos poveikio teritorijai stiprumo lygis (N=110)**

Globalizacijos veikimo vertinimas pasiskirstė tolygiai mažėjančia tvarka. Labiausiai globalizacijos paveiktu respondentai įvardijo pasaulį, mažiausiai - Švenčionių rajoną, tačiau visi įverčių vidurkiai viršyja 3 (neutralumo zoną), reiškia, respondentų manymu, globalizacijos veikimo daugiau ar mažiau paveiktos visos teritorijos, net ir Švenčionių rajonas.

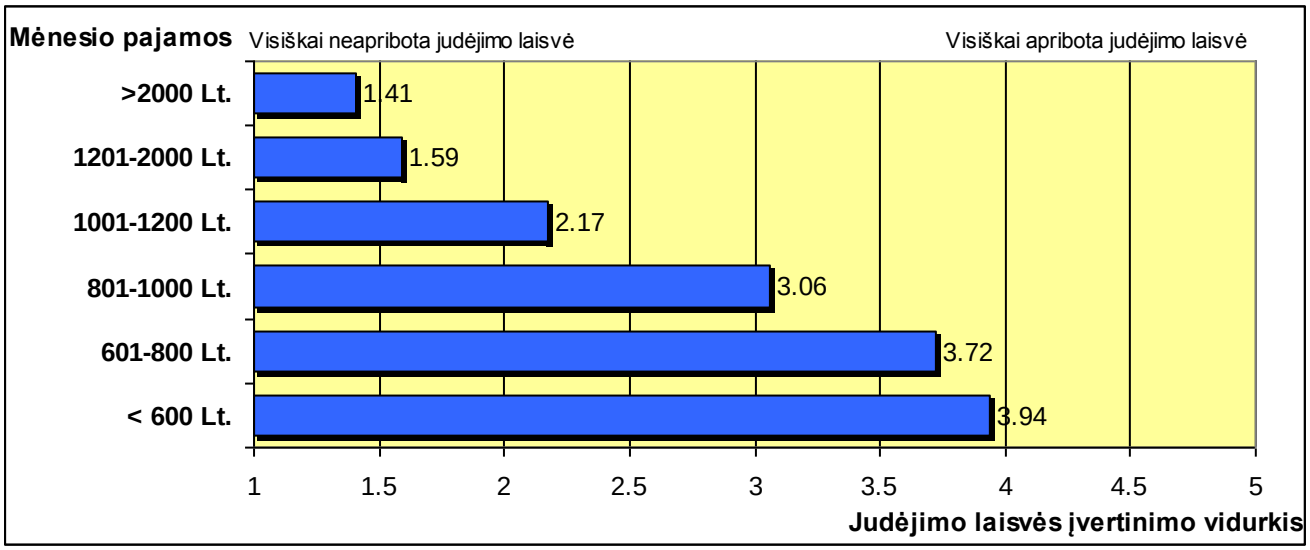
Paklausti apie globalizacijos procesą: ar jis savaiminis, nesustabdomas ir valdomas, respondentų atsakymai mane nustebino, nes dauguma mano, kad tai savaiminis ir nesustabdomas procesas (31 pav.). Baricco (2005), Gray (2006) ir kiti autoriai, analizavę globalizacijos procesą, nagrinėjo kada ir kaip atsirado globalizacija (su laisvos ekonominės rinkos atsiradimu, kuri buvo atsieta nuo teritorijos), kad tai ne savaiminis, o gerai politiškai ir ekonomiškai apgalvotas procesas.

31 pav. **Globalizacijos proceso įvertinimas (N=110)**

Deja, dauguma Švenčionių rajono respondentų linkę manyti, kad globalizacija savaiminis procesas, kad jis nesustabdomas. Vienintelis dalykas su kuriuo respondentai nesutinka, tai teiginys, kad globalizacijos proceso neįmanoma valdyti (įvertinimas mažesnis už neutralumo zoną-3).

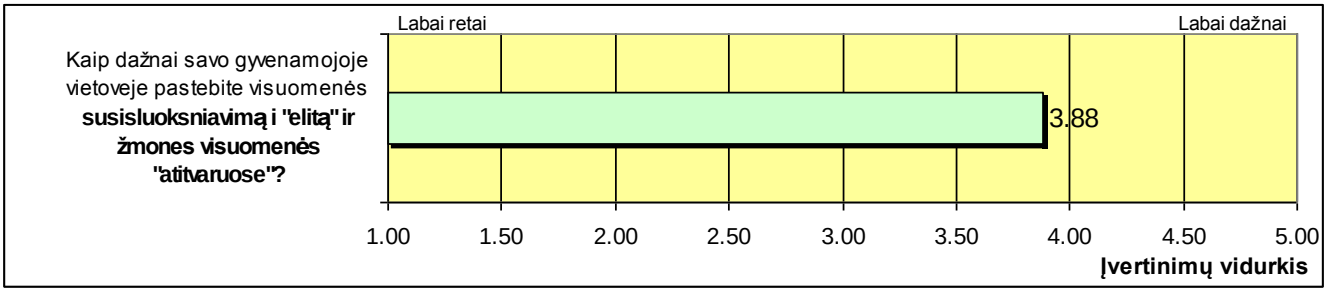
Baumanas (2007) konstatavo, kad šiuolaikinėje visuomenėje įvyko socialinis išsisluoksniavimas į klases, šį išsisluoksniavimą labiausiai lėmė skirtingos judėjimo ir laiko pasiskirstymo sąlygos. Vieni globalizaciją patiria kaip judėjimo ir veikimo laisvę, kiti- kaip savo galių, judėjimo ir veikimo galimybių apribojimą. Baumanas (2007) teigė, kad judėjimo ir veikimo laisvę šiuolaikinėje visuomenėje lemia mokumas, šiandien mokumas ir judėjimo laisvė nulemia žmogaus socialinę klasę. Respondentai buvo paprašyti sutikti arba paneigti, kad jų judėjimo laisvė yra apribota, kuo didesnis įvertinimo vidurkis, tuo labiau respondentai sutinka, kad jų judėjimo laisvė apribota. Taip pat respondentai turėjo nurodyti savo vidutines mėnesio pajamas. Gaunamų pajamų ir judėjimo laisvės santykį galima pamatyti 32 paveiksle.

32 pav. **Gaunamų pajamų ir judėjimo laisvės santykis (N=110)**

Analizuojant paveikslo duomenis, aiškiai matyti, kad didžiausius judėjimo laisvės apribojimus patiria asmenys, kurių pajamos mažesnės nei 600 litų. Judėjimo laisvės apribojimus nustoja jausti asmenys, kurie uždirba daugiau nei 1001 litą per mėnesį. Aiškiai pastebimas judėjimo laisvės ir pajamų ryšys.

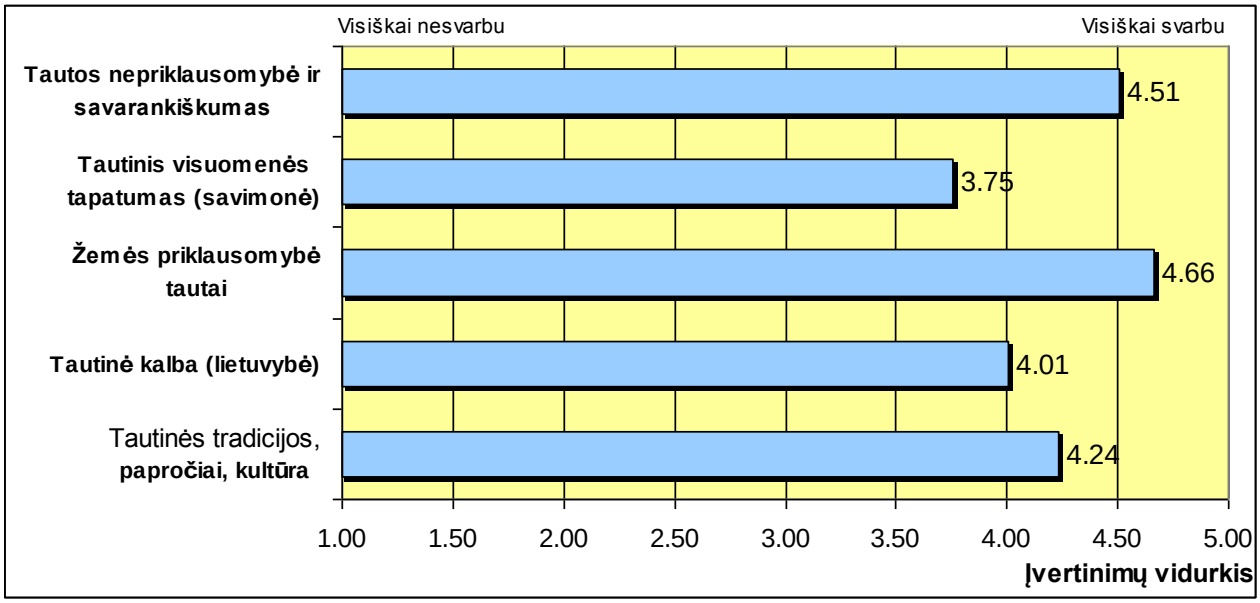
Baumanas (2007) kalba apie visuomenės susiskaldymą į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“. Kaip Švenčionių rajone pastebimas šis globalizacijos reiškinys, atskleidžia 33 paveikslas.

33 pav. **Visuomenės susiskaldymas į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“ (N=110)**

33 paveikslo duomenys atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai pastebi visuomenės susiskaldymą į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“ (įvertinimų vidurkis aukštesnis neutralumo zonos (3)). Tai didelė globalizuotos visuomenės problema. Šiandien į „elitą“ ir „atitvertuosius“ susiskaldo ne tik visuomenės nariai, „elitu“ ir „trečiosiomis šalinis“ tampa ištisos valstybės.

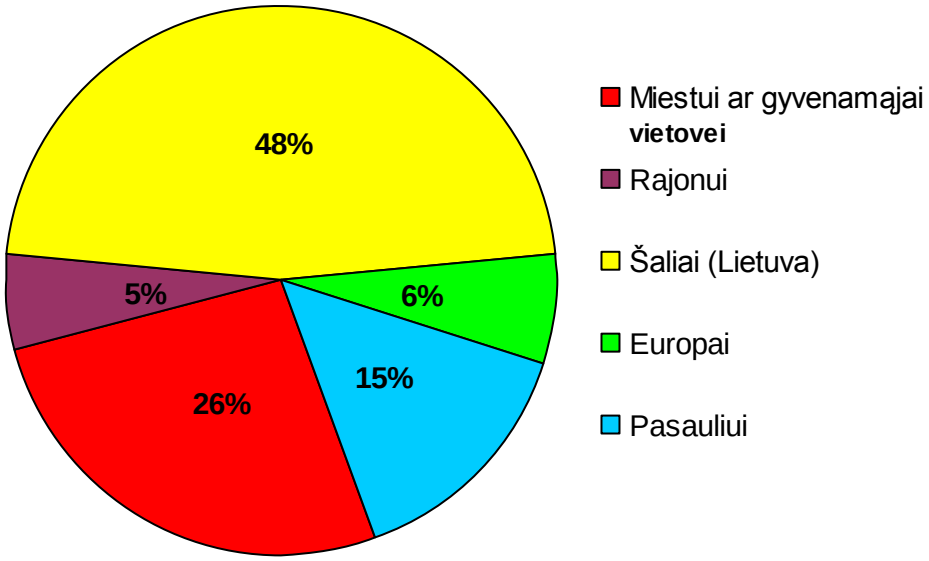
Sociologo Grigo teigimu (1998), nacionalizmas arba tautiškumas- taip pat globalizacijos pasekmė, tai modernus reiškinys. Kiek tautiškumo idėjos svarbios Švenčionių rajono gyventojams, atskleis 34 paveikslas.

34 pav. **Tautinių idėjų svarba (tautiškumas) (N=110)**

34 paveikslo duomenys atskleidė, kad visos tautiškumo idėjos Švenčionių rajono gyventojams pasirodė svarbios (įvertinimų vidurkiai didesni neutralumo zonos). Pačios svarbiausios tautinės idėjos- žemės priklausomybė tautai ir tautos nepriklausomybė bei savarankiškumas. Mažiausiai svarbus respondentams pasirodė tautinis visuomenės tapatumas (savimonė), tikriausiai dėl to, kad Lietuvos gyventojai siekia integruotis į Europos Sąjungą ir išugdyti „pasaulio piliečio“ savimonę.

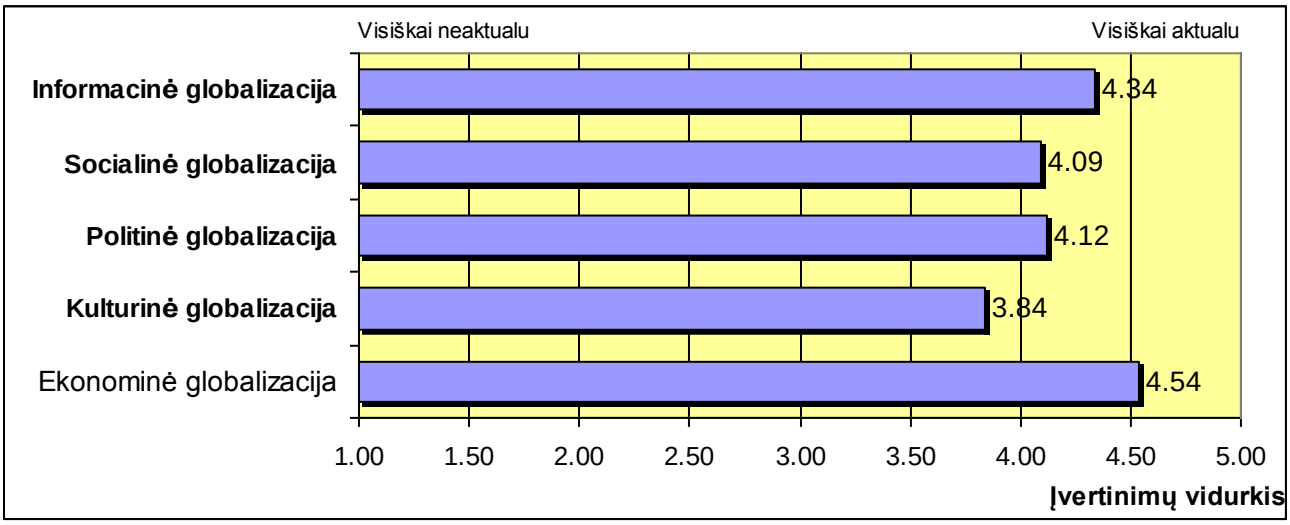
Paklausti kokiai iš išvardintų vietovių save priskirtų pirmiausiai, respondentų atsakymai pasiskirstė tokiais procentais (35 pav.).

35 pav. **Respondentų savęs priskyrimas vienam iš teritorinių lygmenų (N=110)**

Švenčionių rajono gyventojai labiausiai save priskiria šaliai (Lietuvai) (48% respondentų), 26% respondentų save priskiria miestui (Švenčionys) ar gyvenamąjai vietovei, mažiausiai respondentai save priskiria rajonui (5% respondentų). Viena iš tokio rezultato priežasčių gali būti ta, kad Lietuvoje rajonai yra dideli, palyginus su esančiais Europos Sąjungos šalyse. Dėl didelės rajono teritorinės apimties rajono gyventojai negali pajusti bendruomeniškumo ir ryšio vienas su kitais ar su kažkur toli esančiomis savivaldos institucijomis, nes rajono gyventojų yra daug ir jie vienas kuo kito labai nutolę, dėl šios priežasties respondentai nesieja savęs su rajonu, labiau- su miestu ar gyvenviete.

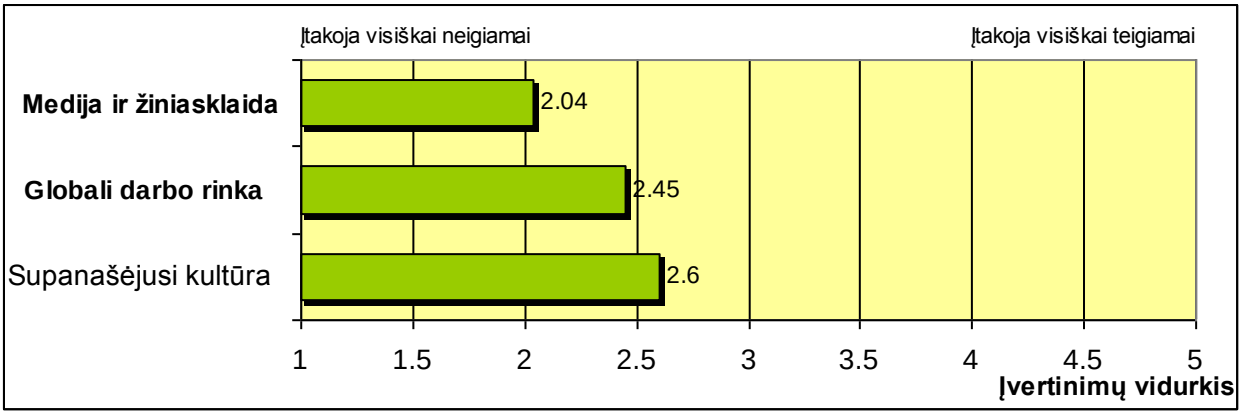
Globalizacija skyla į penkias veikimo sritis: informacinė, socialinė, politinė, kultūrinė ir ekonominė globalizacija. Kiekviena globalizacijos sritis veikia skirtingus visuomenės gyvenimo aspektus. Respondentai buvo paprašyti įvertinti globalizacijos sričių aktualumą Švenčionių rajonui. Kurios globalizacijos sritys įvardytos kaip aktualiausios Švenčionių rajonui, atskleidžia 36 paveikslas.

36 pav. **Globalizacijos veikimo sričių aktualumas Švenčionių rajonui (N=110)**

Visos globalizacijos veikimo sritys respondentams pasirodė aktualios ir būdingos Švenčionių rajonui, labiausiai aktualia gyventojai laiko ekonominę ir informacinę globalizaciją, tai reiškia globalizacija Švenčionių rajone, respondentų manymu, stipriausiai veikia ekonomiką ir informacinę terpę.

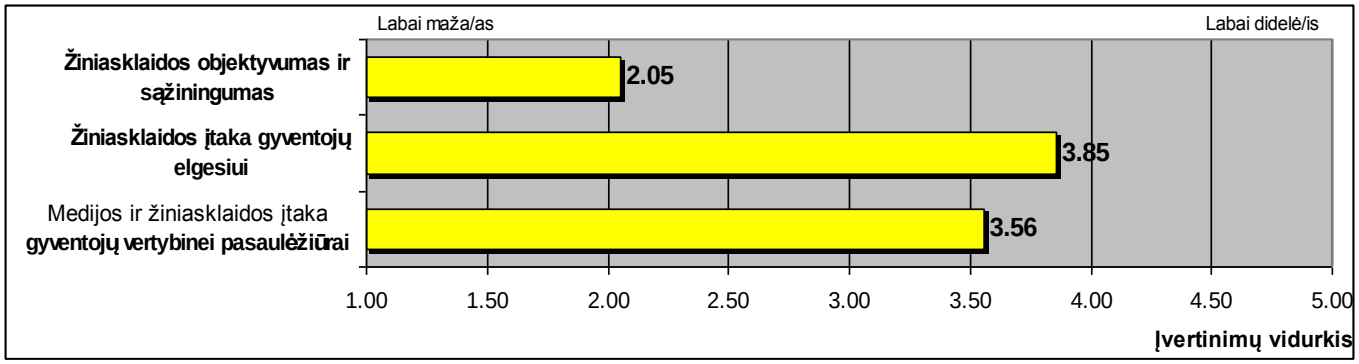
Respondentai turėjo įvertinti globalizacijos reiškinių (medijos ir žiniasklaidos, globalios darbo rinkos, supanašėjusios kultūros) įtakos pozityvumą Švenčionių rajono gyventojams (37 pav.).

37 pav. **Globalizacijos reiškinių įtakos pozityvumo Švenčionių rajono gyventojams vertinimas (N=110)**

Gauti duomenys atskleidžia, kad gyventojai mano, jog globalizacijos reiškiniai juos įtakoja neigiamai. Labiausiai neigiamu reiškiniu respondentai laiko globalizuotą mediją ir žiniasklaidą. Globalią darbo rinką ir galimybę įsidarbinti bet kur pasaulyje Švenčionių rajono gyventojai taip pat vertina kaip neigiamą dalyką, matyt, dėl padidėjusios ekonominės emigracijos Švenčionių rajone. Kultūrinį supanašėjimą respondentai taip pat priskyrė reiškiniams su neigiama įtaka.

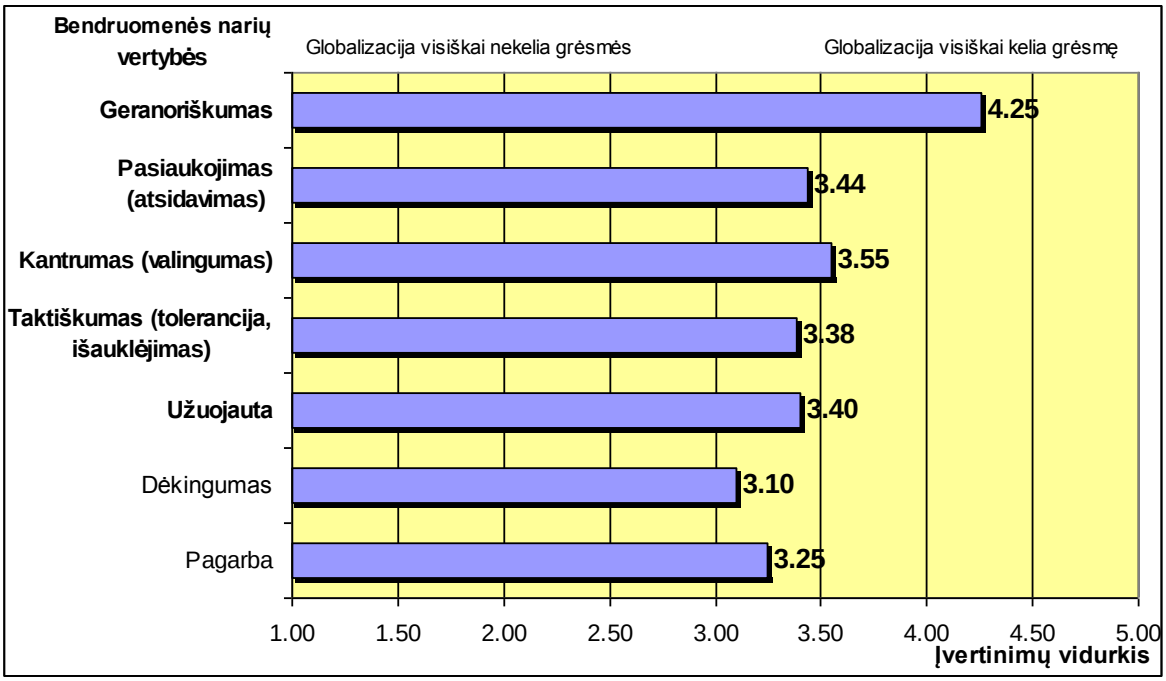
Anot Castells (2006) globalizuotą visuomenę ypač stipriai veikia medija ir žiniasklaida, medijos dėka, anot autoriaus (Castells, 2006), „lengviausia įtvirtinti norimą valdymo galią valstybėje“ (Castells, 2006, p.302) ir paveikti milžiniškas mases žmonių. Medija- vienas iš globalizaciją skatinančių veiksnių, kuriančių populiariąją kultūrą ir vienodinančių žmonių pasaulėžiūrą visame pasaulyje. Kaip žiniasklaida veikia Švenčionių rajono gyventojus, atskleidžia 38 paveikslas.

38 pav. **Žiniasklaidos ir medijos įtaka Švenčionių rajono gyventojams (N=110)**

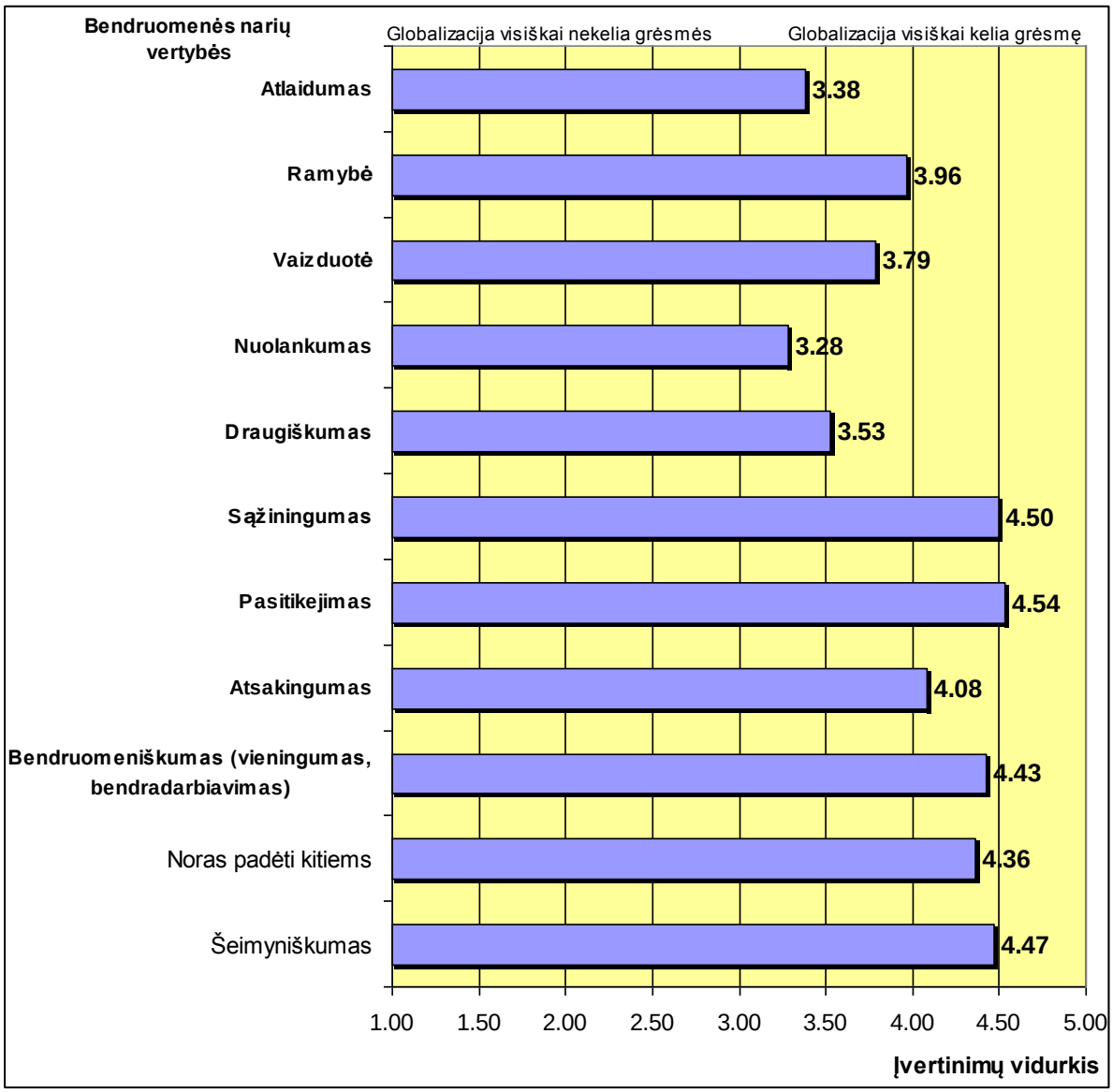
Paveikslas atskleidė, kad respondentai mano, jog žiniasklaidos teikiama informacija neobjektyvi ir nesąžininga (įvertinimų vidurkis mažesnis neutralumo zonos). Žiniasklaidos įtaka Švenčionių rajono gyventojų elgesiui ir pasaulėžiūrai, anot respondentų, yra didelė.

Globalizacija ne tik suvienodina įvairias kultūras ir skirtingas žmonių pasaulėžiūras, globalizacija kelia grėsmę gyventojų bendruomenės vertybėms. Kurioms Švenčionių rajono gyventojų vertybėms globalizacija kelia grėsmę labiausiai, parodys 39 paveikslas.

39 paveikslo tęsinys kitame puslapyje

39 paveikslo tęsinys

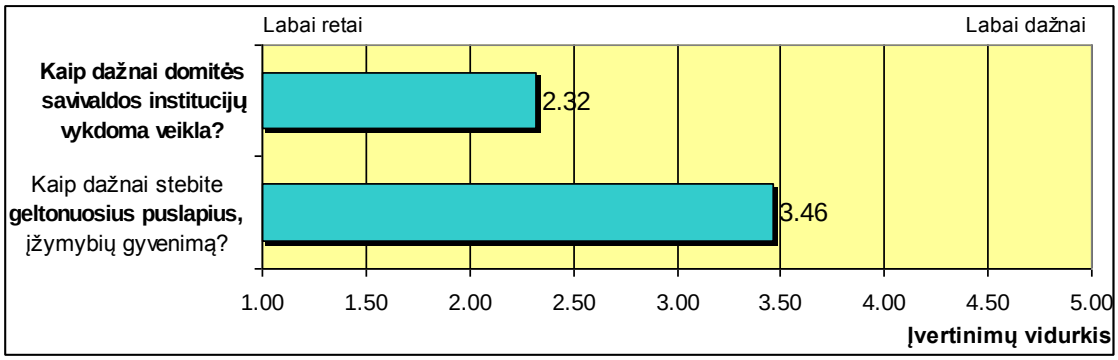

39 pav. **Globalizacijos keliama grėsmė Švenčionių rajono bendruomenės vertybėms (N=110)**

Iš paveikslo duomenų matyti, kad dėl globalizacijos didžiausia grėsmė iškilo pasitikėjimo, sąžiningumo, šeimyniškumo ir bendruomeniškumo vertybėms Švenčionių rajono gyventojų bendruomenėje. Kada bendruomenėje iškyla bendruomeniškumo praradimo grėsmė, bendruomenė virsta atskirų individų visuma, kurioje nėra tarpusavio pasitikėjimo(4,54) ir sąžiningumo (4,5). Matomas ryškus bendruomenės ir šeimos instituto (šeimyniškumo) irimas.

Anot Baumano (2007) šiuolaikinėje visuomenėje paplitęs sinoptikono reiškinys. Sinoptikonas- kai dauguma stebi mažumą (atvirkštinis panoptikonui reiškinys), tiksliau, kai visuomenės stebėjimui sukuriamos „žvaigždės“ (aktoriai, dainininkai), kad jos atitrauktų dėmesį nuo valdančiųjų ir realių problemų. Sinoptikono lygio nustatymui skirti du klausimai: *„ kaip dažnai stebite „geltonuosius*

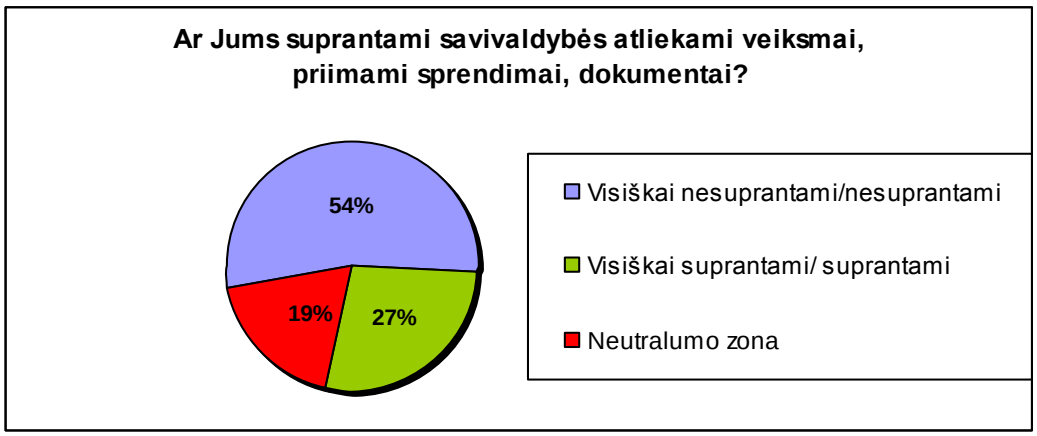
puslapius“ ir įžymybių gyvenimą?“, bei *„kaip dažnai domitės savivaldos institucijų vykdoma veikla?“*. Jei Švenčionių rajono gyventojai dažniau domisi žvaigždžių gyvenimu, nei savivaldos institucijų veikla, reiškia sinoptikonas paveikė Švenčionių rajoną.

40 pav. **Sinoptikono lygis Švenčionių rajone (N=110)**

40 paveikslas atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojų domėjimasis savivaldos institucijų veikla žemesnis neutralumo zonos (3), reiškia dauguma respondentų savivaldos institucijų veikla domisi retai arba labai retai. Taip pat išaiškėjo, kad Švenčionių rajono gyventojai labiau domisi įžymybių gyvenimu, nei savivaldos institucijų veikla, atotrūkis tarp domėjimosi žvaigždžių gyvenimu ir domėjimosi savivaldos institucijų veikla žymus (~67%), tai labai aukštas sinoptikono lygis.

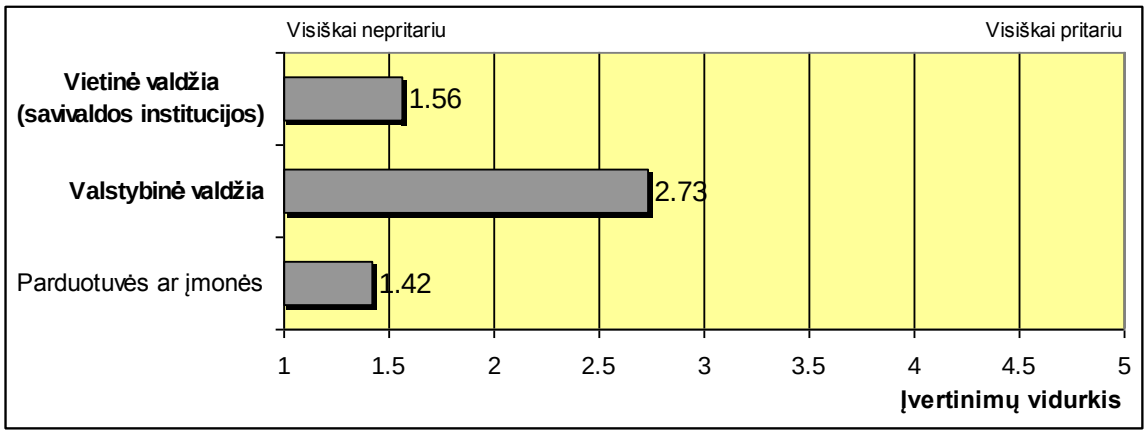
Priešingas sinoptikonui reiškinys- panoptikonas (Baumanas, 2007), kurio esmė ta, kad valdžios sprendimai dangstomi neaiškiais biurokratizuotais valdymo mechanizmais, kurių paprastai nemato arba nesupranta piliečiai, o piliečiai tuo metu, kai nemato valdžios sprendimų ir veiksmų, patys yra stebimi ir kontroliuojami. Panoptikonas- dirbtinė erdvė, skirta kontroliuoti ir manipuliuoti socialiniais santykiais, apgalvotai kaitaliojant erdvės skaidrumą (matomumą). Panoptinis valdžios modelis iš pradžių buvo taikomas kalinių ir kalėjimo prižiūrėtojų santykiuose, šiandien jį taiko valstybinės ir regioninės valdžios. Kaip Švenčionių rajono gyventojai supranta savivaldybės atliekamus veiksmus ir ar norėtų būti „stebimaisiais“, atskleidžia du paveikslai (41 pav., 42 pav.).

41 pav. **Savivaldybės atliekamų veiksmų suprantamumas (N=110)**

41 paveikslas atskleidė, kad didžioji dalis (54%) respondentų nesupranta biurokratizuotų savivaldos institucijų atliekamų veiksmų, sprendimų ir dokumentų. Šie duomenys reiškia, kad būtina skaidrinti savivaldos institucijų atliekamus veiksmus ir supaprastinti biurokratines procedūras, kad jos būtų suprantamos eiliniams Švenčionių rajono gyventojams.

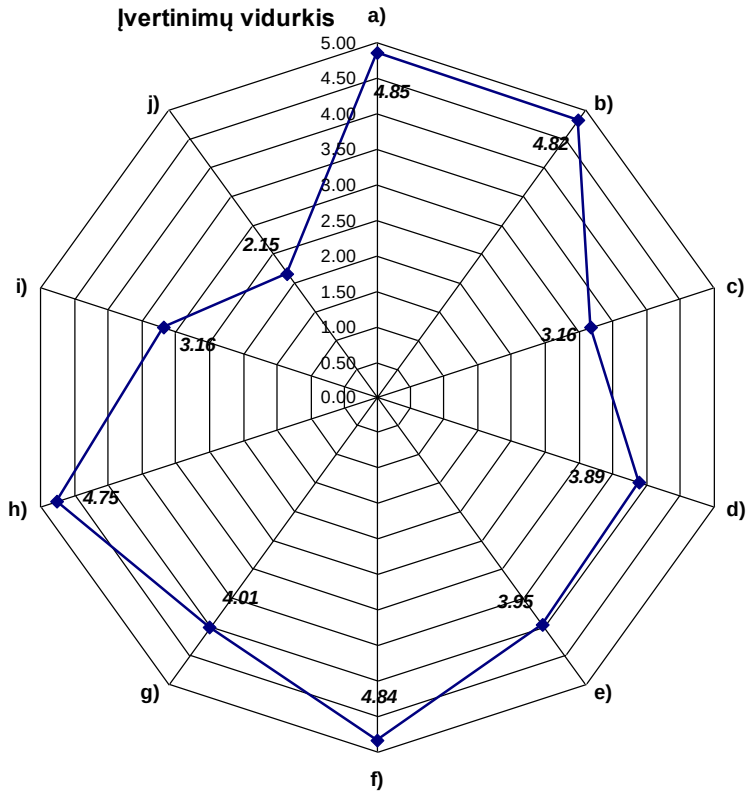
Bet kokia teritorinė valdžia nuo žilos senovės rinko informaciją apie savo valdomuosius (gyventojų surašymai). Teritorinė valdžia turėjo autoritetą tik savo teritorijoje gyvenantiems valdomiesiams ir turėjo teisę rinkti apie juos duomenis, pagal surašymo duomenis buvo paprasčiau iš gyventojų reikalauti mokesčių ir duoklių. Šiuolaikinė valstybinė valdžia taip pat operuoja negirdėtu kiekiu gyventojų asmeninės informacijos: "socialinio draudimo, sveikatos, tapatybės dokumentų, įrašų apie gyvenamąją vietą ir darbovietę" duomenimis (Castells, 2006, p.326). Rinkti informaciją apie gyventojus pradėjo ne tik valstybinė valdžia, bet ir verslo įmonės (parduotuvės ir t.t.). Pažvelkime ar Švenčionių rajono gyventojai sutinka būti "stebimaisiais" ir dalyvauti panoptikone (42 pav).

42 pav. **Pritarimas, kad institucijos (įmonės) rinktų ir naudotų asmeninę informaciją (N=110)**

Paveikslo duomenys atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai nepritaria, kad kuri nors iš išvardintų institucijų (įmonių) apie juos rinktų ir naudotų jų asmeninę informaciją (rodikliai žemesni neutralumo zonos). Labiausiai respondentai nenorėtų, kad parduotuvės ar įmonės rinktų ir naudotų jų asmeninę informaciją, šiek tiek mažesnis nepritarimas informacijos rinkimui ir naudojimui savivaldos institucijų atžvilgiu. Arčiausias neutralumo zonos (3) rodiklis, - asmeninės informacijos rinkimas ir naudojimas valstybinei valdžiai. Reiškia iš visų institucijų (įmonių), savo asmeninę informaciją Švenčionių rajono gyventojai labiausiai patikėtų valstybinei valdžiai, mažiausiai- parduotuvėms ir įmonėms.

Tiriant gyvenamosios vietovės globalizaciją, labai svarbu išnagrinėti problemas, kurios aktualiausios Švenčionių rajono savivaldybėje, nes vietos savivalda tas problemas turi išspręsti ir padėti tai padaryti nuolatiniams vietos gyventojams. Tam tikslui respondentams buvo užduotas klausimas: *„kokios problemos Jūsų gyvenamojoje vietovėje (savivaldybėje) svarbiausios?“* (43pav.).

a)- nedarbas

b)- skurdas

c)- nesaugumas/nusikaltimai

d)- nesaugumas/smurtas (jaunimas, šeimos viduomenė

e)- savivaldos institucijų funkcijų atsainus atlikimas

f)- atsainus pareigų atlikimas viešųjų paslaugų sferoje (medicinoje, socialinės paramos, švietimo įstaigose)

g)- biudžetinių įstaigų pareigų formalus atlikimas

h)- didelės prekių ir paslaugų kainos

i)- žmogaus teisių pažeidimai

j)- aplinkosaugos problemos

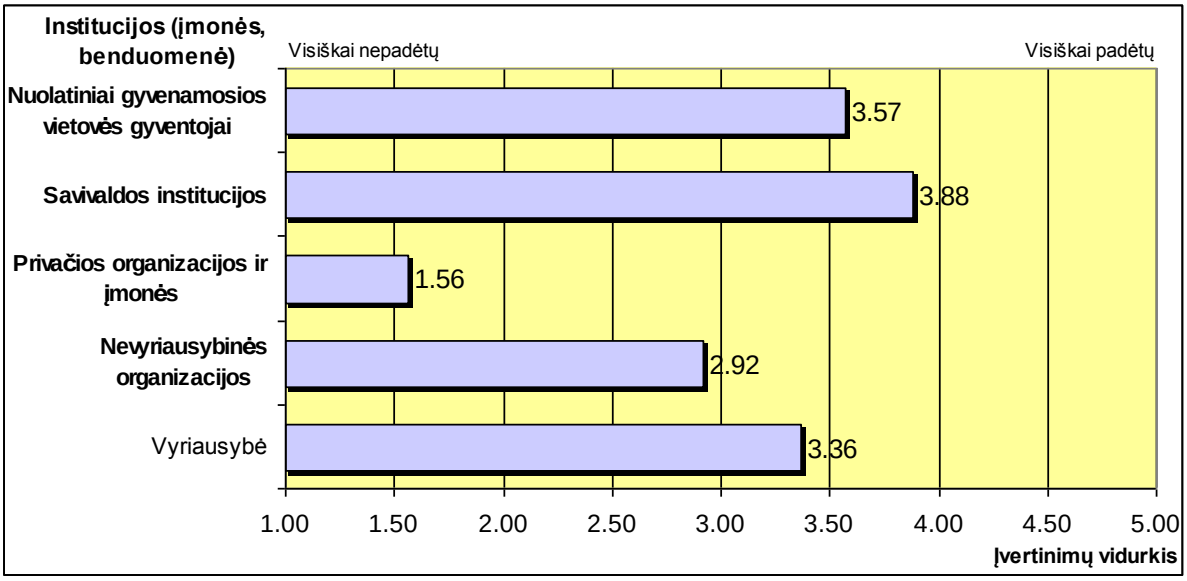
43 pav. **Švenčionių rajono savivaldybės problemų svarbumo profilis (N=110)**

Paveikslo duomenys atskleidė, kad svarbiausia problema Švenčionių rajono gyventojai įvardyja nedarbą. Šiek tiek mažesnė pagal svarbumą- atsainaus pareigų atlikimo viešųjų paslaugų sferoje (medicinoje, socialinės paramos, švietimo įstaigose) problema, skurdas ir didelės prekių ir paslaugų kainos. Tai, kad rajono gyventojai kaip svarbią problemą pažymi medicinos, socialinės paramos ir kitų viešųjų paslaugų atsainų vykdymą, atskleidžia, kad gyventojai nepatenkinti rajone teikiamų viešųjų paslaugų kokybe. Nedarbas,skurdas bei per didelės prekių ir paslagų kainos- tai su ekonomika susijusios globalizacijos problemos. Vienintelė problema, kuri respondentams pasirodė visiškai neaktuali, tai aplinkosaugos problemos (rodiklis žemiau neutralumo zonos -3), Švenčionių rajonas garsėja švaria ir gražia gamta. Ties neutralumo zona balansuoja žmogaus teisių pažeidimo problema.

2. Pilietiškumas

Tam, kad nekiltų trukdžių savivaldai, būtini keli dalykai: savivaldybės nuolatinių gyventojų pilietinis aktyvumas bei skaidrus ir netrukdomas savivaldos institucijų darbas, gerai suderintas su

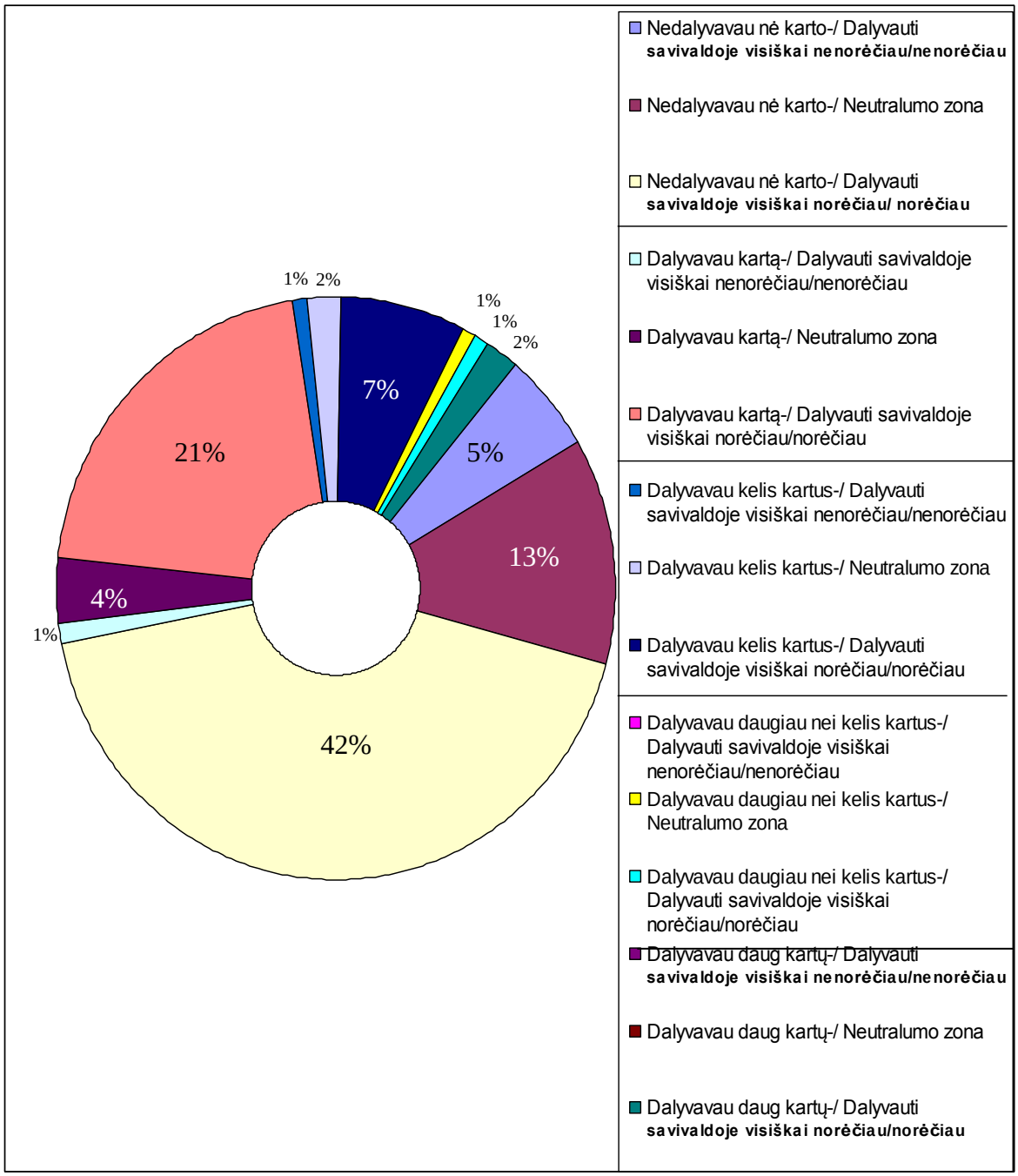
pilietine bendruomene. Be piliečių aktyvumo ir be savivaldos institucijų pasiryžimo bendradarbiauti su piliečiais, sklandžios savivaldos būti negali. Dažnai piliečiai nesupranta, kad mažinti neigiamą globalizacijos įtaką savo rajone ir dalyvauti savivaldos procese turėtų ir jie, mano, kad savivaldybės problemų sprendimas vien institucijų reikalas, pamiršdami sąvokos „vietos savivalda“ pirminę reikšmę, kad „vietos savivalda“ – tai nuolatinių savivaldybės gyventojų bendruomenės savitvarka ir savaveiksmiškumas. Tam, kad patikrinti Švenčionių rajono gyventojų „vietos savivaldos“ sąvokos bendrą supratimą ir pilietinį sąmoningumą, buvo užduotas klausimas*: „ Kas labiausiai padėtų sumažinti neigiamą globalizacijos įtaką Jūsų gyvenamojoje vietovėje?“*, (44 pav.).

44 pav. **Neigiamą globalizacijos įtaką labiausiai sumažinti padėsiančios institucijos (N=110)**

Anot 44 paveikslo duomenų, neigiamą globalizacijos įtaką gyvenamojoje vietovėje labiausiai padėtų įveikti savivaldos institucijos ir nuolatiniai vietos gyventojai, truputį mažiau- Vyriausybė. Tai, kad Vyriausybei suteikiama panaši kaip savivaldybei galia spręsti globalizacijos problemas savivaldybės teritorijoje, rodo, kad Švenčionių rajone blogai veikia Europos vietos savivaldos chartijos decentralizavimo principas, pagal kurį daugiau savivaldos funkcijų ir galių savo valdomoje savivaldybėje turėtų turėti savivaldos institucijos, ir daug mažiau- Vyriausybė. 44 paveikslo duomenys atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai turi gerą pilietinį sąmoningumą, nes neigiamą globalizacijos įtaką, respondentų nuomone, panašiu lygiu kaip savivaldos institucijos, padėtų išspręsti nuolatiniai gyvenamosios vietovės gyventojai. Neigiamą globalizacijos įtaką nepadėtų sumažinti privačios organizacijos ir įmonės bei nevyriausybinės organizacijos (mažesnis už neutralumo zoną įvertinimų vidurkis).

Švenčionių rajono gyventojų įsitraukimą į savivaldos procesą ir pilietinį sąmoningumą atskleidžia dviejų klausimų Chi-square analizė: *„ar norėtumėte dalyvauti savivaldybės sprendimų priėmimo procese?“* ir *„kaip dažnai per praėjusius metus dalyvavote savivaldos procese?“* (45 pav.).

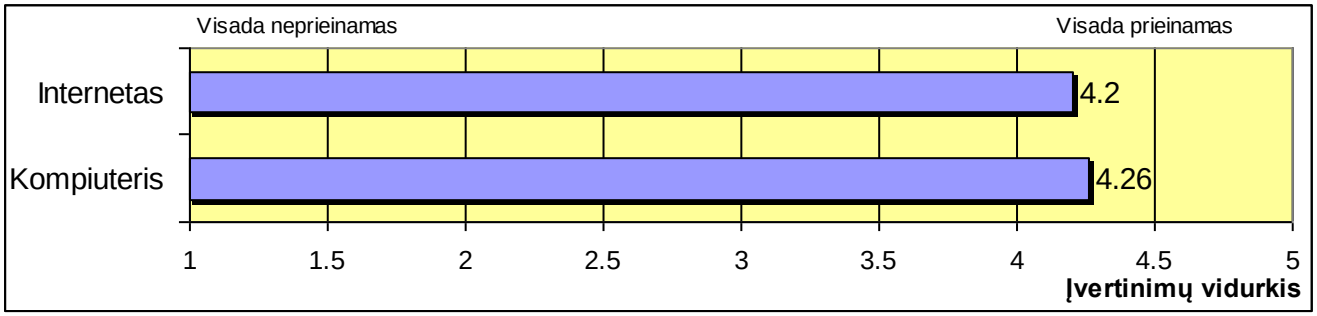
45 pav. **Dalyvavimo savivaldos procese ir noro dalyvauti savivaldos procese santykis (N=110)**

42% respondentų per praėjusius metus nė karto nedalyvavo savivaldos sprendimų procese, bet labai norėtų arba norėtų jame dalyvauti, 28% respondentų per praėjusius metus savivaldos sprendimų procese dalyvavo kartą ar kelis kartus ir norėtų jame dalyvauti, 3% respondentų dalyvavo savivaldoje

daugiau nei kelis kartus ir daug kartų, ir norėtų joje dalyvauti. Iš viso norinčių dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese net 73%, tačiau 42% respondentų, norinčių dalyvauti savivaldos procese, nė karto nedalyvavo savivaldos sprendimų priėmimo procese per praėjusius metus.

Nors gyventojai (73% respondentų) norėtų dalyvauti savivaldos procese, tačiau daugumai (42% respondentų) atsiranda kliūčių dalyvavimui. Ekspertinio vertinimo tyrimas atskleidė, kad vieni gyventojai neįsitraukia į savivaldos procesą, dėl savivaldos proceso procedūrų nežinojimo ir nesupratimo; kiti- net nežino, kad turi teisę dalyvauti savivaldos procese. Ekspertinių vertinimų tyrimas nustatė, kad labai svarbu, jog savivaldos institucijos pateiktų visą reikalingą informaciją apie priimamus sprendimus ir kviestų gyventojus domėtis, bendradarbiauti ir dalyvauti savivaldos procese. Kadangi dauguma norinčių tai daryti piliečių praeitais metais vis dėlto nedalyvavo savivaldos procese, reiškia buvo suteikiama per mažai reikalingos informacijos apie galimybę dalyvauti, buvo nepakankamas piliečių dialogas su savivaldos institucijomis.

Padėtį pakeisti galėtų e-demokratija, tuomet kiekvienas pageidaujantis (73%) dalyvauti savivaldos procese pilietis, galėtų tai daryti jam patogiu laiku, būdamas patogioje vietoje (bibliotekoje, namuose ar darbe). Tačiau tam būtina išsiaiškinti kokiai daliai respondentų prieinamas kompiuteris ir internetas (46 pav.)

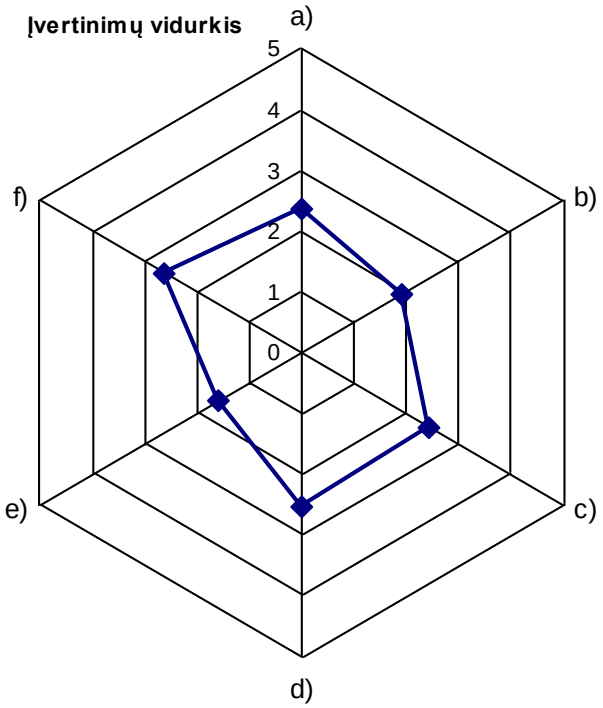

46 pav. **Interneto ir kompiuterio prieinamumas (N=110)**

46 paveikslo duomenys atskleidė, kad daugumai respondentų internetas ir kompiuteris prieinami, šie rodikliai padės įgyvendinti e-demokratijos Švenčionių rajone idėją.

3. Vietos savivalda

Trukdžiai bendruomenės savivaldai gali kilti ne tik dėl Švenčionių rajono gyventojų pilietinio neaktyvumo, bet ir dėl savivaldos institucijų nenoro bendradarbiauti su piliečiais, neskaidrių savivaldos institucijų priimtų sprendimų dangstymo. Savivaldos institucijų ir pilietinės bendruomenės bendradarbiavimo profilį vaizduoja 47 paveikslas.

a)- savivaldos institucijų atsakomybė prieš nuolatinius gyventojus

b)- savalaikis ir suprantamas gyventojų informavimas apie savivaldos institucijų vykdomą veiklą

c)- savivaldos institucijų palaikomo ryšio su pilietine bendruomene lygis

d)- savivaldos institucijų domėjimasis savivaldybės gyventojų poreikiais ir problemomis

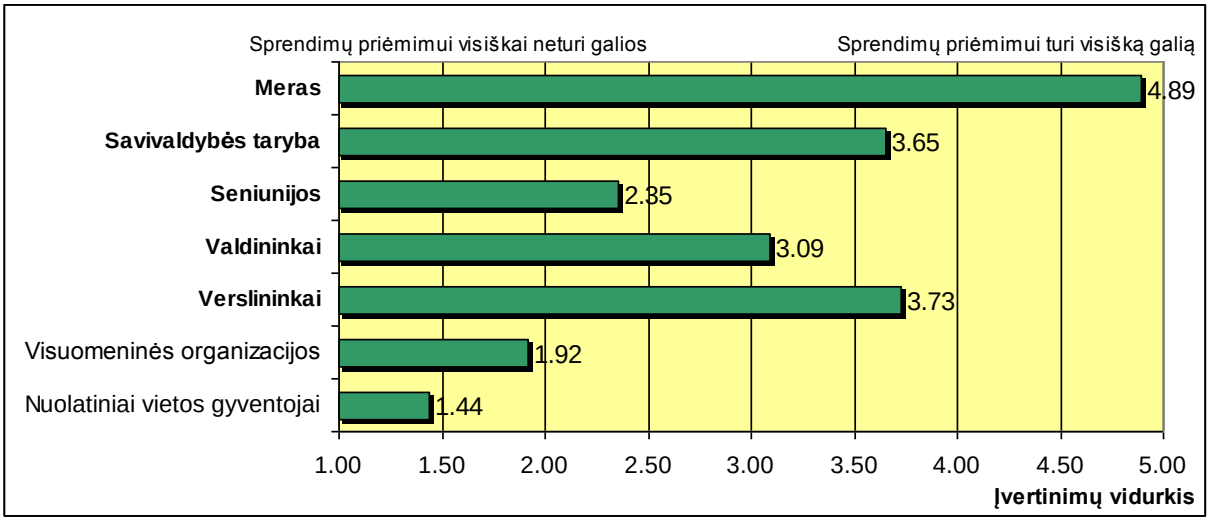
e)- savivaldos institucijų sąžiningumas atsiskaitant nuolatiniams gyventojams už panaudotas lėšas

f)- savivaldos institucijų sąžiningumas atsiskaitant už atliktus darbus ir priimtus sprendimus

47 pav. **Savivaldos institucijų ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimo profilis (N=110)**

Iš paveikslo duomenų matyti, kad nei viena savivaldybės ir pilietinės bendruomenės bendradarbiavimo sritis (a-f) neįvertinta aukščiau neutralumo zonos (3), reiškia Švenčionių rajono gyventojai savivaldos institucijų bendradarbiavimą su jais vertina kaip nepakankamą ir tobulintiną.

Švenčionių rajono gyventojai buvo paklausti: „*kas jų savivaldybėje turi didžiausią galią daryti įtaką savivaldybės sprendimų priėmimui?*“ (48 pav.).

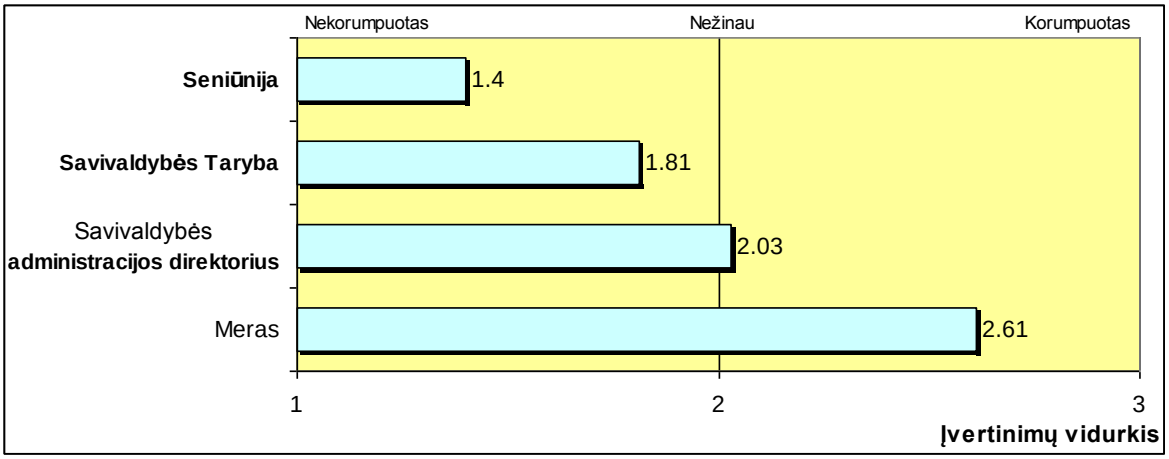
48 pav. **Galia daryti įtaką savivaldybės sprendimų priėmimui (N=110)**

Paveikslas atskleidė, kad anot respondentų mažiausią galią įtakoti sprendimų priėmimą savivaldybėje turi nuolatiniai vietos gyventojai, visuomeninės organizacijos ir seniūnijos (žemiau

neutralumo zonos- 3). Valdininkų galia įtakoti savivaldybės sprendimų priėmimą balansuoja ties neutralumo riba. Didžiausią galią daryti įtaką sprendimų priėmimui, anot respondentų, turi meras. Daug mažesnę įtakos galią turi savivaldybės Taryba ir verslininkai.

4. Korupcija

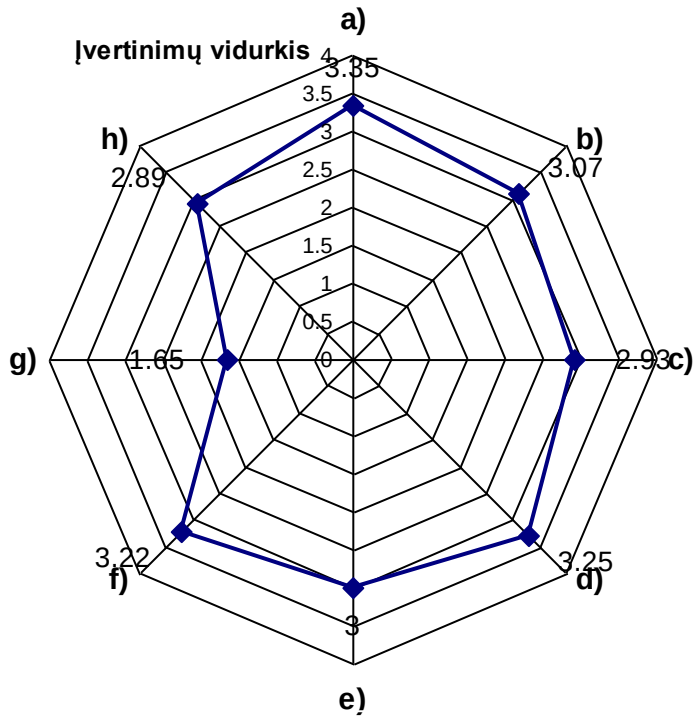
Švenčionių rajono gyventojai įvertino korupcijos lygį Švenčionių rajonono savivaldos institucijose. Štai tokį korupcijos lygį savivaldos institucijose mato Švenčionių rajono gyventojai (49 pav.).

49 pav. **Korupcijos lygis valdymo institucijose (N=110)**

Būtina atkreipti dėmesį, kad korupcijos nustatymo tyrimui naudojama trijų, o ne penkių lygių skalė. 49 paveikslas atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai labiausiai nekorumpuota laiko seniūniją, į nekorumpuotų institucijų gretas patenka ir Savivaldybės Taryba. Neutralumo zonoje (2) atsidūrė savivaldybės administracijos direktorius, mero korumpuotumo rodikliai stipriai peržengė neutralumo zoną (2), jis Švenčionių rajono gyventojų vertinamas kaip korumpuotas. Anot Gutausko (2005), jei rajono viešoji nuomonė vietos savivaldos lyderius aiškiai priskiria korumpuotų politikų kategorijai, kovos su korupcija galimybės rajone aiškiai sumažėja. Taip yra jau vien dėl to, kad valdančiąją daugumą laikant "korumpuotos sistemos" dalimi, piliečiai nepraneša ne tik apie įtartinus, bet ir apie akivaizdžiai nusikalstamus savivaldybei atstovaujančių tarnautojų veiksmus. Korumpuotais laikomi savivaldybės vadovai izoliuojami nuo informacijos, piliečiai vadovams nebepraneša apie savivaldybėje vykdomą korupciją, savivaldybės gyventojai praranda motyvaciją bendradarbiauti su korumpuotu laikomu savivaldos lyderiu ir savivaldos institucijomis. Kuo mažesnis pasitikėjimas valstybės tarnautojais, tuo mažiau jie gali padėti kovoti su korupcija ir tuo mažesnis jų gebėjimas valdyti visuomenę ir su ja bendradarbiauti.

Ar Švenčionių rajono gyventojai dalyvaus savivaldos procese, didžiąja dalimi priklauso nuo to, kaip į gyventojų pilietinį aktyvumą reaguos savivaldos institucijos ir kiti piliečiai. Jei savivaldos institucijos ir aplinkiniai gyventojai negatyviai ir priešiškai reaguos į piliečius, inicijuojančius pilietines akcijas, tikėtina, kad tokių aktyvių piliečių ir akcijų ateityje mažės arba iš viso nebus. Adaptavusi Degučio ir kt. (2008, p.16) atlikto tyrimo klausimyną, respondentams pateikiau 8 scenarijus, kas galėtų nutikti savivaldybės gyventojams, kurie inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse akcijose. Respondentai turėjo 4 lygių skalėje įvertinti kiekvieno scenarijaus tikėtumą. Svarbu pažymėti, kad pilietinio aktyvumo ir iniciatyvumo palaikymo profilis skaičiuojamas 4 lygių skalėje (1-2 –visiškai netikėtina/mažai tikėtina, 3-4 –tikėtina/labai tikėtina), kurioje nėra neutralumo zonos (50 pav.).

a)- į pilietinių akcijų iniciatorius ir aktyvius dalyvius, bei jų reikalavimus, savivaldos institucijos nekreiptų jokio dėmesio

b)- prarastų darbą

c)- būtų laikomi aplinkinių keistuoliais

d)- galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami

e)- būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų tikslų

f)- galėtų sulaukti grasinimų susidoroti

g)- savivaldos institucijos žvelgtų teigiamai, skatintų iniciatyvas ir aktyvumą

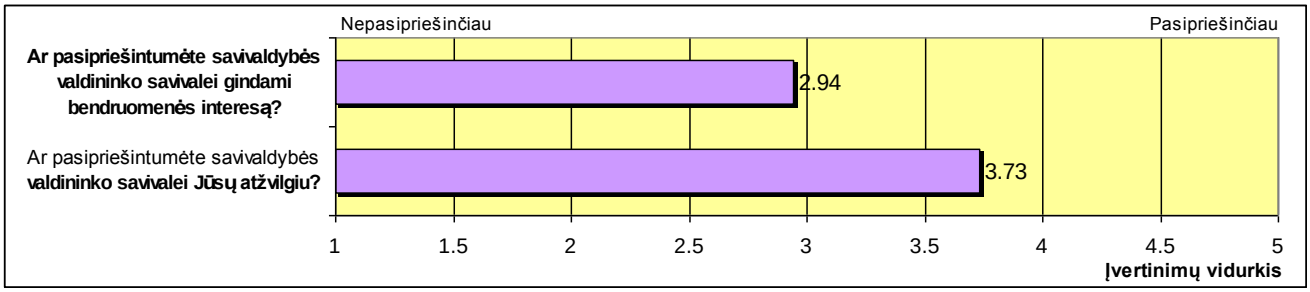
h)- vietos gyventojai žvelgtų teigiamai, skatintų iniciatyvas, aktyvumą

50 pav. **Pilietinio aktyvumo ir iniciatyvumo palaikymo profilis (N=110)**

Visi scenarijai, išskyrus g) scenarijų, respondentų įvertinti kaip tikėtini. Netikėtina jiems pasirodė, kad savivaldos institucijos žvelgtų į pilietines iniciatyvas teigiamai ir jas skatintų. Didžiausią tikėtinumą surinko a) scenarijus, pagal kurį į pilietinių akcijų iniciatorius ir jų vykdomas akcijas savivaldos institucijos tiesiog nekreiptų jokio dėmesio. Šiek tiek mažiau tikėtinas už pastarąjį d) scenarijus, pagal kurį pilietinių akcijų iniciatoriai galėtų būti viešai užsipuolami ir šmeižiami ir f) scenarijus, kad galėtų sulaukti grasinimų susidoroti. Po šmeižimo ir susidorojimo scenarijaus tikėtumo atsidūrė b) scenarijus, pagal kurį pilietiškai aktyvūs gyventojai galėtų prarasti darbą. Iš 50 paveikslo duomenų matyti, kad Švenčionių rajono gyventojai nebus linkę inicijuoti pilietines akcijas, nes visi neigiami scenarijai

respondentams pasirodė tikėtini ir, anot 50 paveikslo duomenų, respondentai bijos neigiamų pilietinės iniciatyvos pasekmių.

Respondentų pasiryžimą priešintis korupcijai ir bendruomeniškumo lygį rodo dviejų klausimų santykis: *"ar pasipriešintumėte savivaldybės valdininko savivalei Jūsų atžvilgiu?"* ir *„ar pasipriešintumėte savivaldybės valdininko savivalei gindami bendruomenės interesą?"*, (51 pav.).

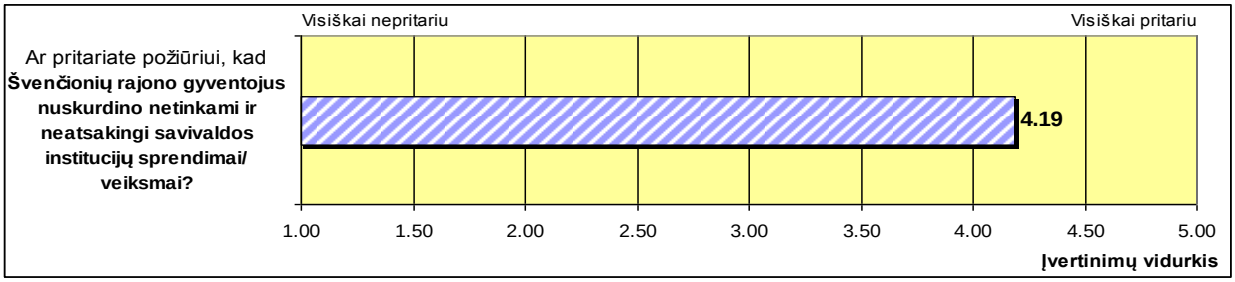
51 pav. **Pasipriešinimas valdininko savivalei (N=110)**

Švenčionių rajono gyventojai pasipriešintų savivaldybės valdininko savivalei Jų atžvilgiu, tačiau nesipriešintų savivaldybės valdininko savivalei, gindami bendruomenės interesą (įvertinimų vidurkis nepasiekė neutralumo zonos), tai rodo bendruomeniškumo stoką, tą patį (bendruomeniškumo stoką) buvo įvardiję ir kai kurie ekspertai, atliekant ekspertinių vertinimų tyrimą.

5. Ekonomika

Baricco (2005) pasakoja apie ekonomikos (rinkos) ir politikos (valstybinės valdžios) atskyrimą. Dabar nacionalinės valstybinės valdžios negali ir neturi teisės kontroliuoti ekonomikos ir finansinių srautų, kainų, viskas paklūsta paklausos ir pasiūlos dėsniams ir turime jau nebe planinę, o rinkos ekonomiką.

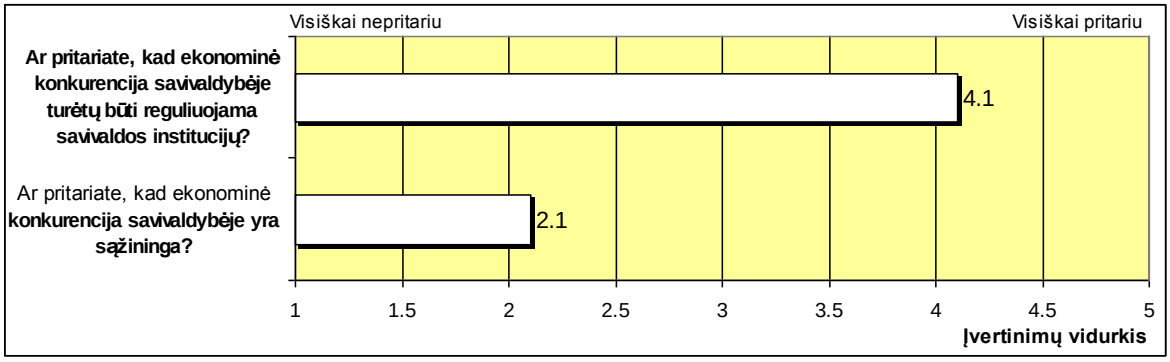
Teritorijų gyventojai dėl nuskurdimo iki šiol linkę kaltinti netinkamą valstybinės ar regioninės valdžios valdymą ir pačius valdančiuosius. Žmonės nesupranta, kad nuskurdėjimas kyla dėl teritorijoje susiklosčiusios ekonominės padėties, o politikai ir valdantieji ekonomikos nekontroliuoja. Ar tai supranta Švenčionių rajono gyventojai, atskleis gyventojų atsakymai į klausimą: *„ar pritariate, kad Švenčionių rajono gyventojus nuskurdino netinkami ir neatsakingi savivaldos institucijų sprendimai/veiksmai?"* (52 pav.).

52 pav. **Požiūris į nuskurdėjimo priklausomybę nuo savivaldos institucijų priimamų sprendimų (N=110)**

52 paveikslo duomenys atskleidė, kad gyventojai neskiria ekonomikos nuo politikos ir Švenčionių rajono gyventojų nuskurdėjimą vertina kaip netinkamų savivaldos institucijų sprendimų ir veiksmų pasėkmę, o ne kaip rajone susiklosčiusią ekonominę padėtį.

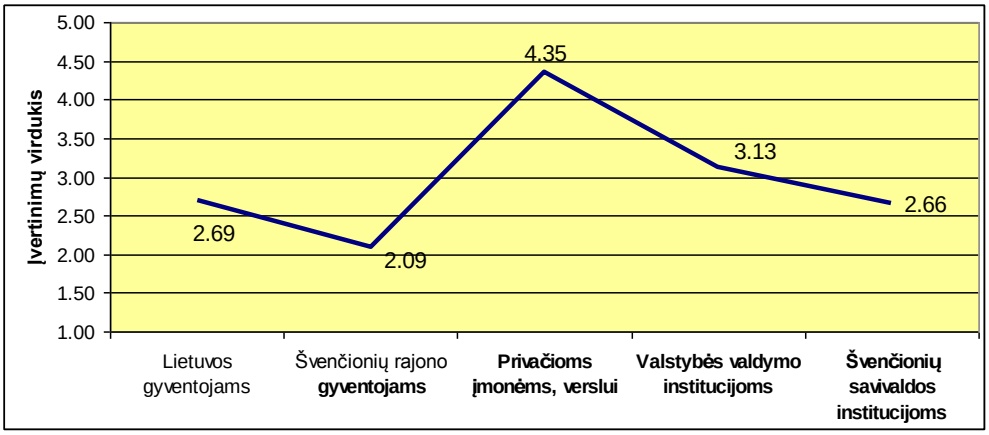
„Pasaulio prekybos organizacija“ (PPO) pasisako už sąžiningą ekonominę konkurenciją. Kad konkurencija būtų sąžininga, valstybinė ar regioninė valdžia neturi vieno verslo proteguoti ir išskirti labiau nei kitų tos pačios srities konkuruojančių verslų, konkurencija tarp įmonių neturėtų būti reguliuojama institucijų. Kad sužinoti ar Švenčionių rajone sąžininga konkurencija ir kaip respondentai supranta ekonominį sąžiningumą, buvo užduoti du klausimai: *„ar pritariate, kad ekonominė konkurencija savivaldybėje yra sąžininga?“* ir *„ ar pritariate, kad ekonominė konkurencija savivaldybėje turėtų būti reguliuojama savivaldos institucijų?“* (53 pav.).

53 pav. **Ekonominės konkurencijos sąžiningumo rodikliai (N=110)**

53 paveikslo duomenys atskleidė, kad respondentai nesutinka, kad ekonominė konkurencija Švenčionių savivaldybėje yra sąžininga (įvertinimų vidurkis žemesnis neutralumo zonos) ir pritaria, kad ekonominę konkurenciją reguliuotų savivaldos institucijos, kas taip pat prieštarauja sąžiningos konkurencijos principams.

Respondentai buvo prašomi nustatyti kam laisva ekonominė rinka atneša didžiausią naudą(54 pav.)

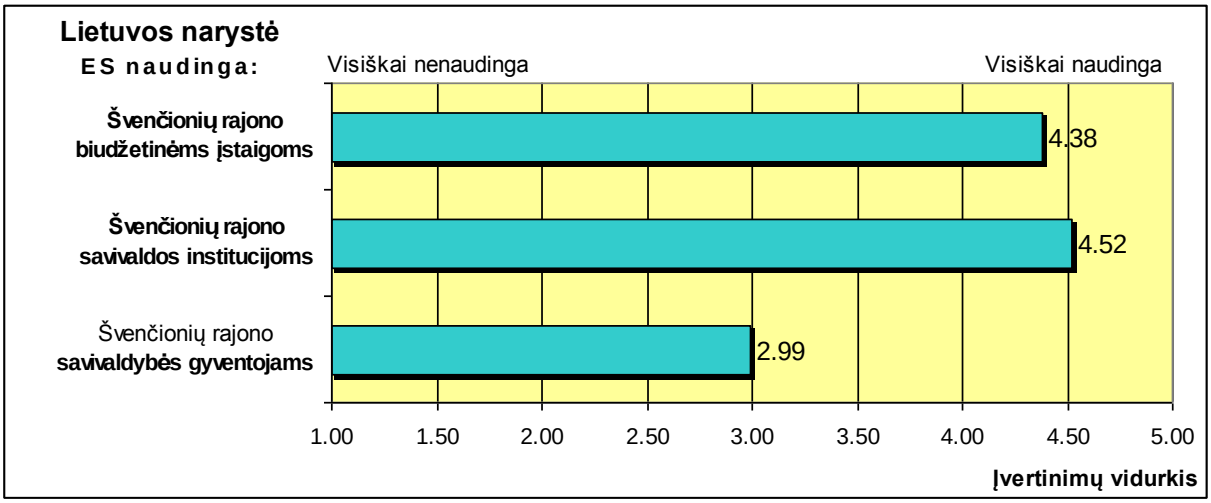

54 pav. **Laisvos ekonominės rinkos teikiamos naudos profilis (N=110)**

54 paveikslo duomenys parodė, kad respondentai mano, kad dižiausią naudą laisva ekonominė rinka atneša privačioms įmonėms ir verslui (4,35). Laisva ekonominė rinka, anot respondentų, nenaudinga nei Lietuvos, nei Švenčionių gyventojams, taip pat Švenčionių savivaldos institucijoms (įvertinimų vidurkiai žemesni neutralumo zonos-3). Normaliai subalansuota paklausa ir pasiūla turėtų būti naudinga ir privačioms įmonėms, ir vartotojams -Lietuvos ir Švenčionių, ir valdymo institucijoms-dėl iš ekonominės veiklos surenkamų mokesčių. Tai, kad Švenčionių rajono gyventojai mano, kad laisva ekonominė rinka jiems ir Lietuvos gyventojams nenaudinga, o naudinga verslui, gali rodyti verslo monopoliją ir gyventojų priklausomybę nuo monopolijos diktuojamų nenaudingų sąlygų.

6. Europos Sąjunga

Lietuvos narystė ES naudinga šalies ekonomikai ir politikai, ES- ekonominė ir politinė 28 Europos valstybių Sąjunga, turinti bendrą vidaus rinką, apsaugotą bendra išorine prekybine siena (Pugačiauskas, 2000). Iš bendro ES biudžeto skatinama Lietuvos ekonomika, naudą gauna Lietuvos gyventojai, paramą-institucijos ir biudžetinės įstaigos. Kaip Lietuvos narystės Europos Sąjungoje naudą supranta Švenčionių rajono gyventojai, atskleidžia 55 paveikslas.

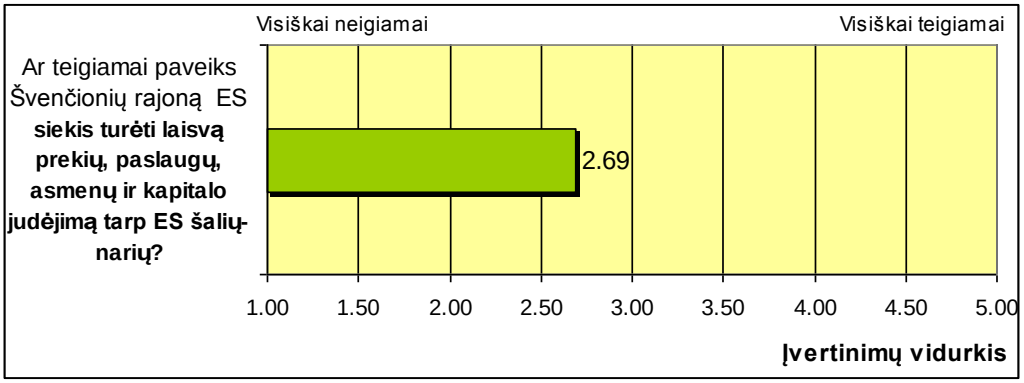

55 pav. **Lietuvos narystės Europos Sąjungoje naudingumas (N=110)**

Paveikslo duomenys atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai mano, jog Lietuvos narystė ES labiausiai naudinga Švenčionių rajono savivaldos institucijoms ir, truputį mažiau, biudžetinėms įstaigoms. Lietuvos narystės ES naudingumas Švenčionių rajono gyventojams balansuoja ties neutralumo riba, t.y. respondentai mano, kad Lietuvos narystė ES atneša daugiau naudos institucijoms ir biudžetinėms įstaigoms, nei tiesiogiai Švenčionių rajono gyventojams. Pastebima aiški savivaldos institucijų ir biudžetinių įstaigų atskirtis nuo likusių savivaldybės gyventojų dalies. Taip pat iš 55

paveikslo duomenų matyti, kad respondentai neįvertino Lietuvos narystės ES įtaką jų kasdieniam gyvenimui.

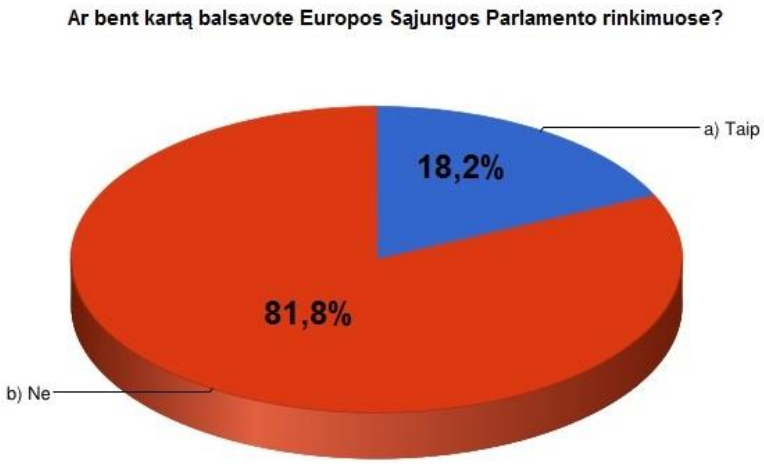
Lietuva, stodama į ES, sutiko siekti laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo tarp ES šalių- narių. Kapitalo ir asmenų mobilumas vienas teritorijas praturtina, kitas- nuskurdina, ar šis siekis teigiamai paveiks Švenčionių rajoną? Respondentų nuomonė apie tai atskleista 56 paveiksle.

56 pav. **Nuomonė apie ES siekių poveikį Švenčionių rajonui (N=110)**

Švenčionių rajono gyventojai nemano, kad laisvas prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimas teigiamai paveiks Švenčionių rajoną (įvertinimų vidurkis žemesnis neutralumo zonos).

Lietuvai įstojus į ES, Lietuvos piliečiai tapo dar ir Europos Sąjungos piliečiais, atsirado nauja pareiga balsuoti Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose, kurie vyksta kas 5 metus, bei begalės su Europos Sąjungos pilietybe susijusių galimybių. Lietuva Europos Sąjungos sudėtyje nuo 2004 metų, per šį laiką įvyko du Europos Sąjungos Parlamento rinkimai. Ar Švenčionių rajono gyventojai bent kartą balsavo Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose, atskleidžia 57 paveikslas.

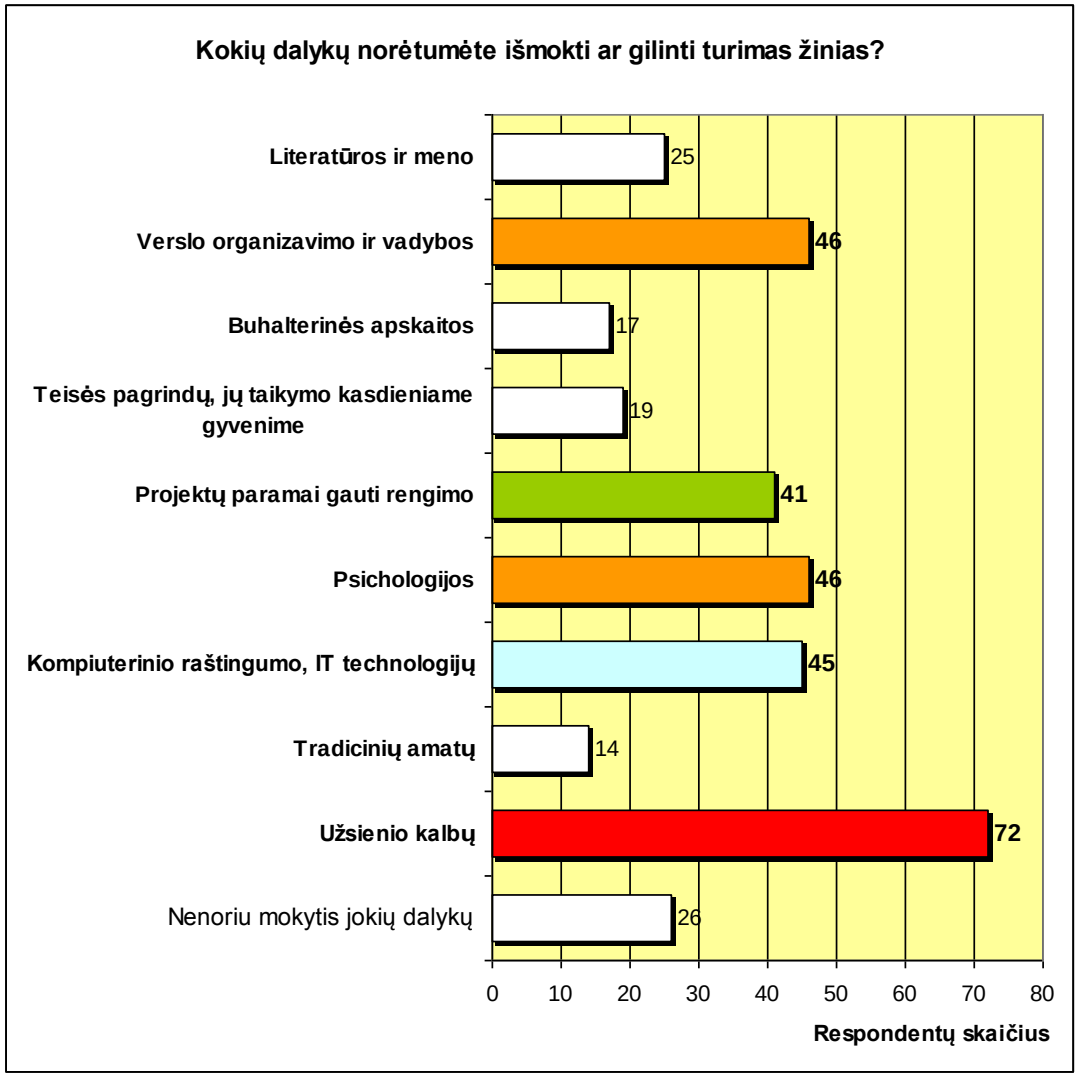
57 pav. **Švenčionių rajono gyventojų balsavimas Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose**

57 paveikslo duomenimis, dauguma (81,8%) apklaustųjų nė karto nebalsavo Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose, tai rodo, kad piliečiai dar neatlieka Europos Sąjungos piliečio pareigos balsuoti.

Tyrimas taip pat atskleidė, kad „Europass“ teikiamas galimybes žino tik 8,2% respondentų, todėl galima pagrįstai teigti, kad Švenčionių rajono gyventojai dar nesusipažino su Euro-pilietybės teikiamomis galimybėmis.

7. ***Žinių (informacinė) visuomenė***

Šiuolaikinė valstybė, norėdama turėti konkurencingą žiniomis grįstą ekonomiką, siekia išugdyti išsilavinusią, lanksčią, nuolat besimokančią žinių (informacinę) visuomenę. Kaip Švenčionių rajono gyventojai pasiryžę tapti žinių visuomenės dalimi, atskleidžia klausimas: *„kokių dalykų norėtumėte išmokti ar gilinti turimas žinias?“*, (klausimas adaptuotas pagal Adomėnas ir kt., 2007, p.216), (58 pav.).

58 pav. **Švenčionių rajono gyventojai- žinių visuomenės dalis (N=110)**

Tyrimas atskleidė, kad Švenčionių rajono gyventojai labiausiai norėtų mokytis užsienio kalbų (65,45% respondentų), taip pat psichologijos bei verslo organizavimo ir vadybos (41,82 % respondentų), kompiuterinio raštingumo ir IT technologijų (40,91% respondentų), bei projektų paramai

gauti rengimo (37,27% respondentų). Buvo respondentų, pažymėjusių, kad nenori mokytis jokių dalykų, jų net 23,64%, šie respondentai pažymėjo tik šį rodiklį, nedarydami tolesnių pasirinkimų. Pažvelkime kokios amžiaus grupės asmenys nenori mokytis (26 lentelė).

26 lentelė. Nenorinčių mokytis pasiskirstymas pagal amžių (N=110)

	Amžius						Viso
Nenoriu mokytis jokių dalykų	a) 18-25	b) 26-35	c) 36-45	d) 46-55	e) 56-65	f) >65	
	3	5	6	2	5	5	26

Nenorintys mokytis respondentai nesusikoncentravo vienoje konkrečioje amžiaus grupėje, tiesa, asmenys nuo 36 iki 45 metų labiausiai nenori mokytis jokių dalykų. Būtina patikrinti ar nenorėjimas mokytis priklauso nuo žmogaus gaunamų pajamų (27 lentelė).

27 lentelė. Nenorinčių mokytis pasiskirstymas pagal pajamas (N=110)

	Pajamos per mėnesį (LT)						Viso
Nenoriu mokytis jokių dalykų	a) <600	b) 601-800	c) 801-1000	d) 1001-1200	e) 1201-2000	f) >2000	
	10	6	4	2	3	1	26

Kuo mažesnės respondentų mėnesio pajamos, tuo didesnis jų nenoras mokytis. Tokia situacija galėjo susiklostyti dėl lėšų mokymuisi ir tobulėjimui trūkumo bei psichologinio nusivylimo.

Koreliaciniai ryšiai

Siekiant nustatyti ar yra priklausomybės ryšiai tarp savivaldos institucijų ir nuolatinių Švenčionių rajono gyventojų savivaldos, būtina atlikti jų turimos savivaldos ir problemų sprendimo galios koreliaciją. Svarbi koreliacija tarp dviejų klausimų: *„kas labiausiai padėtų sumažinti neigiamą globalizacijos įtaką Jūsų gyvenamojoje vietovėje?“(44 pav.)* ir *„kas, jūsų manymu, turi didžiausią galią daryti įtaką sprendimų priėmimui Jūsų savivaldybėje“(48 pav.)*. Abu klausimus sieja institucijų ar visuomenės struktūrų gebėjimas daryti įtaką sprendimų priėmimui arba galia spręsti globalizacijos problemas. Koreliaciniai ryšiai sieja tas institucijas, įstaigas, oranizacijas ir visuomenės struktūras, kurios yra panašios pagal savo savivaldos galią, o turėdamos panašią savivaldos galią jos tampa bendradarbiaujančiomis institucijomis, todėl ši koreliacija taip pat parodo bendradarbiavimo ryšius tarp institucijų ir visuomenės struktūrų. Koks savivaldos institucijų ryšys su rajono gyventojais ir kokių savivaldos galios ryšių yra savivaldos institucijų viduje, atskleis 28 lentelė ir 59 paveikslas.

28 lentelė. Koreliaciniai ryšiai tarp visuomenės strūktūrų ir valdymo instytucijų savivaldos galių (N=110)

Spearman`s rho		Nuolatiniai vietos gyventojai	Visuomeninės organizacijos	Verslininkai	Valdininkai	Savivaldybės taryba	Meras	Seniūnijos	Savivaldybės administracijos direktorius	Savivaldos institucijos	Nevyriausybinės organizacijos	Vyriausybė
Nuolatiniai vietos gyventojai	Spearman Correlation	1.000	**.657****	-.218*	.087	.111	-.087	**.659****	.067	.011	.072	.281**
	Sig. (2-tailed)	.	.000	.022	.364	.247	.368	.000	.488	.907	.452	.003
	N	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110
Visuomeninės organizacijos	Spearman Correlation		1.000	-.011	.170	.244*	.063	.353**	.201*	.045	-.053	.149
	Sig. (2-tailed)		.	.911	.076	.010	.515	.000	.035	.643	.585	.121
	N		110	110	110	110	110	110	110	110	110	110
Verslininkai	Spearman Correlation			1.000	**.557****	**.446****	**.547****	.096	.365**	.176	.006	-.194*
	Sig. (2-tailed)			.	.000	.000	.009	.318	.000	.067	.949	.042
	N			110	110	110	110	110	110	110	110	110
Valdininkai	Spearman Correlation				1.000	**.602****	.236*	**.490****	.370**	.089	-.121	-.190*
	Sig. (2-tailed)				.	.000	.013	.000	.000	.355	.207	.047
	N				110	110	110	110	110	110	110	110
Savivaldybės taryba	Spearman Correlation					1.000	.116	**.456****	**.609****	.160	-.106	-.180
	Sig. (2-tailed)					.	.226	.000	.000	.095	.273	.060
	N					110	110	110	110	110	110	110
Meras	Spearman Correlation						1.000	.117	.268**	-.060	-.158	-.163
	Sig. (2-tailed)						.	.223	.005	.536	.100	.089
	N						110	110	110	110	110	110

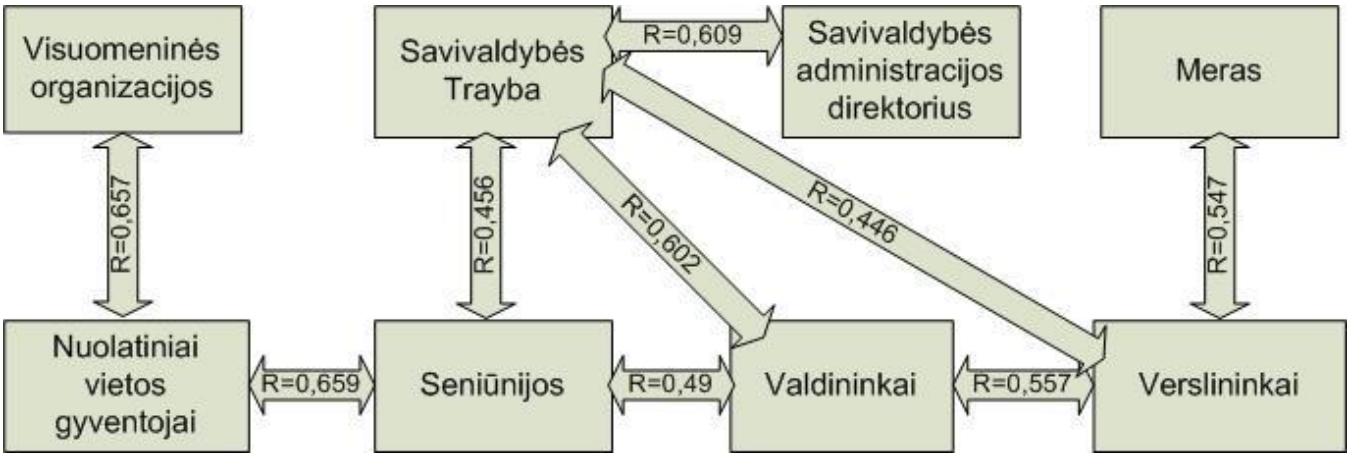
28 lentelės tęsinys kitame puslapyje

28 lentelės tęsinys

Spearman`s rho		Nuolatiniai vietos gyventojai	Visuomeninės organizacijos	Verslininkai	Valdininkai	Savivaldybės taryba	Meras	Seniūnijos	Savivaldybės administracijos direktorius	Savivaldos institucijos	Nevyriausybinės organizacijos	Vyriausybė
Seniūnijos	Spearman Correlation							1.000	.279**	-.045	-.107	-.027
	Sig. (2-tailed)							.	.003	.639	.267	.782
	N							110	110	110	110	110
Savivaldybės administracijos direktorius	Spearman Correlation								1.000	.059	-.244*	-.350**
	Sig. (2-tailed)								.	.538	.010	.000
	N								110	110	110	110
Savivaldos institucijos	Spearman Correlation									1.000	.326**	.367**
	Sig. (2-tailed)									.	.000	.000
	N									110	110	110
Nevyriausybinės organizacijos	Spearman Correlation										1.000	.330**
	Sig. (2-tailed)										.	.000
	N										110	110
Vyriausybė	Spearman Correlation											1.000
	Sig. (2-tailed)											.
	N											110

** - Reikšminga koreliacija (p=0,01)

* - Reikšminga koreliacija (p=0,05)

59 pav. **Koreliaciniai ryšiai tarp visuomenės struktūrų ir valdymo institucijų savivaldos galių (N=110)**

28 lentelės ir 59 paveikslo duomenys atskleidė, kad daugiausiai koreliacinių savivaldos galios ryšių turi Savivaldybės Taryba, kuri turi savivaldos galios ryšių su: savivaldybės administracijos direktoriumi (R=0,609), valdininkais (R=0,602), seniūnijomis (R=0,456) ir verslininkais (R=0,446). Nuolatiniai vietos gyventojai turi tiesioginį savivaldos ryšį su visuomeninėmis organizacijomis (R=0,657) ir seniūnijomis (R=0,659). Dėje, nuolatiniai vietos gyventojai neturi tiesioginio savivaldos galios ryšio nei su savivaldybės Taryba, nei su savivaldybės administracijos direktoriumi, nei su meru. Verslininkai turi tiesioginį savivaldos ryšį su meru (R=0,547), savivaldybės Taryba (R=0,446) ir valdininkais (R=0,557), o gyventojams belieka įgyvendinti savivaldą per seniūnijas, kurios turi savivaldos ryšių su kitomis institucijomis ir galėtų perduoti gyventojų savivaldos valią per jas.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą globalizacijos tema, nustatyta, kad:

1.1. Globalizacijos sąvoka pradėta vartoti tik 20a., tačiau globalizacijos procesai prasidėjo 18 a. pabaigoje, kartu su pramonės perversmu ir rinkos ekonomikos atsiradimu. Mokslininkai iki šiol nesutaria dėl vieningos globalizacijos sąvokos reikšmės, tačiau visuotinai sutariama, kad globalizacija yra vienas aktualiausių fenomenų, neatpažįstamai keičiančių pasaulio ekonomikos, politikos ir visuomenės struktūras.

1.2. Globalizaciją tiesiogiai įtakojantys ir spartinantys veiksniai- medijų ir medijinės technikos pažanga. Didžiausi perversmai ir revoliucijos atsirado dėl kažkada išrastos spauzdinimo technologijos, tobulėjant medijai, vystosi ir globalėja visuomenė.

1.3. Globalizacija sukelia pasekmes visuomenei, tokias, kaip ryšio susidarymas tarp judėjimo laisvės ir socialinės klasės, kapitalo mobilumas, teritorinės erdvės pakeitimas virtualia, visuomenės „atitvarai“, panoptiški valdančiųjų veiksmai, sinoptikonas, „brazilito“ sindromas, ekonomikos ir politikos atskyrimas, informacijos perteklius informacinėje erdvėje, vartotojiška visuomenė ir t.t..

1.4. Globalizacija įtakoja ne tik visuomenę, bet ir valstybę. Anot Baricco(2005) globalizacijos pradžią lėmė laisvos ekonominės rinkos atsiradimas, atsiskyrus politikai (valstybei) ir ekonomikai (rinkai). Prieš atsirandant rinkos ekonomikai, valstybės teritorija ir rinka sutapo, rinka buvo „uždaryta“ valstybės teritorijoje ir tekdavo užkariauti šalį, norint užimti tos šalies rinką ir joje prekiauti. Šiandien egzistuoja laisva ekonominė rinka, atskiras nuo teritorijos darinys, dėl to karai neteko prasmės.

1.5. Išsilaisvinusi iš teritorijos laisva ekonominė rinka „keliauja“ tarp valstybinių sienų, nešdama toms valstybėms, kuriuose apsistoja, kultūrinį supanašėjimą, nusikalstamumo globalizaciją, globalią darbo rinką.

1.6. Verslas gali apsistoti bet kokioje valstybėje, jei sutinka su valstybinės valdžios keliamais reikalavimais ir mokesčiais. Valstybė visada privalo turėti lemiamą balsą, o verslas- jos klausyti, vykdyti įstatymus, įsileisti kontrolierius ir kitus teisėtus pareigūnus. Tačiau nutinka ir taip, kad stambios, kapitalą susikrovusios kompanijos, ima diktuoti savo sąlygas valstybei, reiškia, valstybė yra finansiškai priklausoma nuo rinkos.

1.7. Valstybės, bandydamos apsaugoti savo lokalią ekonomiką nuo kapitalo nutekėjimo arba apsaugoti konkrečią nacionalinio ūkio šaką nuo importinės produkcijos konkurencijos; muitais, akcizais, kvotomis ir kitais barjerais riboja prekių srautus iš užsienio, tai vadinama valstybine „protekcionizmo“ politika. „Pasaulio prekybos organizacija“ (PPO) imasi atsakomųjų veiksmų prieš „protekcionizmą“, iškreipiantį konkurencinius santykius pasaulinėje rinkos ekonomikoje.

1.8. Europos Sąjungos atsiradimo istorija prasideda nuo 6 valstybių tarpusavio prekybos lengvatų ir bendradarbiavimo sutarties, bei Europos Ekonominės Bendrijos susidarymo. Po II Pasaulinio karo suaktyvėjęs globalizacijos procesas buvo ypač pavojingas atskiroms Europos valstybėms, kurios negalėjo atremti svetimo kapitalo ir ekonominės konkurencijos. Iš pradžių EEB buvo ekonominė bendrija, dabar (ES) tai - politinė ir ekonomonė valstybių Sąjunga. Valstybių jungimasis į Europos Sąjungą- tai būdas atremti globalizaciją, todėl Europos Sąjunga- „antiglobalizacijos“ pavyzdys.

2. Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą vietos savivaldos tema, nustatyta, kad:

2.1. Globalizacijos iššūkius galima riboti per vietos savivaldą. Jei globalizacija ateina į kaimus ar miestus, būtent kaimuose ir miestuose būtina operatyviai atremti globalizaciją, o tam svarbu, kad nebūtų trukdžių gyventojų savivaldai ir savarankiškumui.

2.2. Vietos savivaldai kylantys trukdžiai: savivaldos institucijų nesavarankiškumas ir priklausomybė nuo vyriausybės; savivaldos galios nesuteikimas seniūnijoms; savivaldos institucijų priimtų sprendimų ir veiklos neskaidrumas; korupcija; piliečiams negarantuota teisė patiems teikti siūlymus ir projektus savivaldybės Tarybai; piliečių teisė dalyvauti savivaldos procese, pakeičiama teise būti informuotam.

3. Atlikus Švenčionių rajono statistinę analizę, padarytos tokios išvados:

3.1. Vidutinis gyventojų skaičius rajone nuo 2002 iki 2013 metų sumažėjo 24%, tokį sumažėjimą labiausiai lėmė ne emigracija (vidinė ar išorinė), o neigiama natūrali gyventojų kaita (neigiamas gimusių ir mirusių skaičius).

3.2. Vidutinis Švenčionių rajono gyventojų neto darbo užmokestis (atskaičius mokesčius) mažesnis už vidutinį darbo užmokestį Lietuvos Respublikoje maždaug 300 litų ir beveik tris kartus mažesnis, nei vidutinis Europos Sąjungos gyventojo darbo užmokestis. Tai gali paskatinti ekonominę emigraciją iš Švenčionių rajono.

3.3. Nors Švenčionių rajono gyventojų neto darbo užmokestis mažesnis nei Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungoje, tačiau nedarbo lygis visuose regionuose panašus (2013). Po 2008 metų ekonominės krizės, nedarbo lygis Švenčionių rajone užaugo daugiau nei du kartus.

3.4. 60% darbingo amžiaus Švenčionių rajono gyventojų, tenka 26% pensinio amžiaus gyventojų ir 14% gyventojų, kurių amžius nuo 0 iki 15 metų (vaikų). Tai, kad Švenčionių rajone 60% darbingo amžiaus gyventojų tenka 40% vaikų ir pensinio amžiaus gyventojų, yra pavojų signalizuojantys rodikliai, darbingo amžiaus gyventojų per mažai, kad užtikrinti socialinį teisingumą ir aprūpinimą pensininkams ir vaikams. Tačiau apžvelgus gyventojų pasiskirstymą pagal amžiaus grupes Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungoje, matyti, kad gyventojų proporcijos pagal amžių panašios visuose regionuose.

3.5. Globalizacija pasireiškia netolygiu finansinių pajėgumų pasiskirstymu skirtingose socialinėse klasėse ir skirtingose amžiaus grupėse. Nuo 2004 iki 2012 metų vidutinė senatvės pensija Švenčionių rajone padidėjo beveik dvigubai, 2012 metais vidutinė senatvės pensija- 756 Lt., tuo tarpu vidutinis atlyginimas-1410 Lt. 2012 metų skurdo rizikos riba- 749 Lt. Švenčionių rajono pensininkus 2012 metais iki skurdo ribos skyrė vos 17 Lt.

3.6. Globalizacijai atremti būtina Švenčionių rajone išugdyti žinių visuomenę, o tam reikia investuoti į žmogiškąjį kapitalą ir gyventojų švietimą. 2012 metų Švenčionių rajono biudžeto išlaidų išklotinės duomenys atskleidė, kad 43% viso biudžeto buvo skirta Švietimui.

3.7. Kultūros centrai turi apsaugoti Švenčionių rajono gyventojus nuo pavojingo globalizuojančio kultūrinio suvienodėjimo ir populiariosios kultūros. Statistika rodo, kad nuo 2004 iki 2012 metų sumažėjo kultūros centrų skaičius (-2), kultūros centrų dalyvių sumažėjo beveik dvigubai, dvigubai sumažėjo mėgėjų meno kolektyvų, tad domėjimasis vietine kultūra mažėja, jį pakeičia domėjimasis lengvai pasiekiama, globalizuojančia populiaraja kultūra.

3.8. Tam, kad neigiami globalizacijos procesai mažiau paveiktų Švenčionių rajono gyventojus, būtina išsaugoti ir puoselėti vietines masinės komunikacijos priemonės (vietinių laikraščių leidybą, vietinę televiziją, radiją). Nuo 2005 iki 2012 metų leidžiamų Švenčionių rajone laikraščių sumažėjo dvigubai, beveik dvigubai sumažėjo ir metinis vietinių laikraščių tiražas. Švenčionių rajono gyventojai turi mažesnę galimybę skaityti vietinius laikraščius, mažesnis vietinių laikraščių pasirinkimas, dėl to bus daugiau skaitoma ne vietinės kilmės laikraščių, kas paskatins Švenčionių rajono bendruomenės globalėjimą.

4. Atlikus ekspertinius vertinimus, padarytos tokios išvados:

4.1. Svarbiausi globalizacijos iššūkiai Švenčionių rajone šie: „protų nutekėjimas“, rajono ekonominis nekonkurencingumas, mažesni nei didmiesčiuose atlyginimai, iš rajono bėgantis verslas, darbingo amžiaus žmonių emigracija.

4.2. Svarbiausios globalizacijos iššūkių sprendimo priemonės: turizmo srities puoselėjimas, ekonominių projektų įgyvendinimas ir verslo centro darbo plėtra, užsienio investicijų pritraukimas, rajono reklamavimas.

4.3. Savivaldą ir pilietinį aktyvumą Švenčionių rajone labiausiai skatina: savivaldybės gyventojų informavimas ir kvietimas dalyvauti savivaldos procese; gyventojų pasipiktinimas neteisybe; pilietinio aktyvumo skatinimo ES projektai ir iš ES tam gaunama parama.

4.4. Savivaldą ir pilietinį aktyvumą Švenčionių rajone stabdo: savivaldos proceso procedūrų nežinojimas; informacijos apie galimybę dalyvauti savivaldoje stoka; jaunimo orientacija į sportą,

kultūrą ir menus, bet ne į politiką; piliečių manymas, kad jų balsas sprendimų priėmimo procese nieko nepakeis; pasyvumas ir bendruomeniškumo stoka.

5. Atlikus emirinį tyrimą, padarytos tokios išvados:

5.1. Švenčionių rajono gyventojai sutinka, kad globalizacija paveikė jų gyvenamąją vietovę.

5.2. Respondentai mano, kad globalizacija- nesustabdomas ir savaiminis procesas.

5.3. Užfiksuotas gaunamų pajamų ir judėjimo laisvės santykis: didžiausius judėjimo laisvės apribojimus patiria asmenys, kurių mėnesio pajamos mažesnės nei 600Lt. Judėjimo laisvės apribojimus nustoja jausti asmenys, uždirbantys daugiau nei 1001 Lt. per mėnesį.

5.4. Švenčionių rajono gyventojai dažnai pastebi visuomenės susiskaldymą į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“.

5.5. Tautiškumas- modernus reiškinys, būdingas nuo globalizacijos besisaugančiai tautai. Švenčionių rajono gyventojams svarbios visos tautinės idėjos, ypač žemės priklausomybė tautai.

5.6. Švenčionių rajono gyventojai, pagal sąvęs priskyrimą teritorijai, pirmiausiai save priskyrė šaliai (48% respondentų), mažiausiai- rajonui (5%respondentų).Taip galėjo nutikti dėl didelės rajono teritorinės apimties ir ryšio nebuvimo tarp rajono gyventojų ir savivados institucijų.

5.7. Respondentų nuomone, globalizacija stipriausiai veikia ekonomiką ir informacinę terpę.

5.8. Rajono gyventojų manymu, žiniaskaida nesąžiningai ir neobjektyviai teikia informaciją ir neigiamai įtakoja Švenčionių rajono gyventojus.

5.9. Labiausiai globalizacija kelia grėsmę šioms rajono bendruomenės vertybėms: tarpusavio pasitikėjimui, sąžiningumui, bendruomeniškumui ir šeimyniškumui. Pastebimas aiškus bendruomenės ir šeimos instituto irimas.

5.10. Švenčionių rajono gyventojai dažniau domisi įžymybių gyvenimu, nei savivaldos institucijų vykdoma veikla. Šis reiškinys vadinamas „sinoptikonu“.

5.11. Didelei daliai savivaldybės gyventojų (54%) nesuprantami savivaldos institucijų atliekami veiksmai, priimami sprendimai, dokumentai.

5.12. Švenčionių rajono gyventojai nenorėtų, kad jų asmeninę informacija rinktu ir naudotų nei vietinė valdžia (savivaldos institucijos), nei valstybinė valdžia, nei parduotuvės ar įmonės. Labiausiai nenorėtų, kad asmeninę informaciją naudotų parduotuvės ir įmonės.

5.13. Svarbiausios problemos Švenčionių rajone: nedarbas; atsainus pareigų atlikimas viešųjų paslaugų sferoje (medicinoje, socialinės paramos ir švietimo įstaigose), skurdas ir didelės prekių ir paslaugų kainos. Aplinkosaugos problemos respondentams pasirodė mažiausiai aktualios, matyt, dėl to, kad Švenčionių rajone švari ir išpuoselėta gamta ir nėra pramonės.

5.14. Norinčių dalyvauti savivaldos procese respondentų net 73%, tačiau 42% respondentų, pareiškusių norą dalyvauti savivaldos procese, per praėjusius metus nė karto jame nedalyvavo, dėl atsiradusių dalyvavimo kliūčių. Padėtį pakeistų e-demokratija, suteikianti galimybę kiekvienam pageidaujančiam dalyvauti savivaldos procese piliečiui (73%), tai padaryti jam patogiu laiku ir patogioje vietoje.

5.15. Daugumai respondentų internetas ir konpiuteris visada prieinamas, šie rodikliai padės įgyvendinti e-demokratijos idėją.

5.16. Savivaldos institucijų ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimo profilis įvertintas žemiau neutralumo zonos, reiškia Švenčionių rajono gyventojai savivaldos institucijų bendradarbiavimą su jais vertina kaip nepakankamą ir tobulintiną.

5.17. Anot respondentų, mažiausią galią įtakoti sprendimų priėmimą savivaldybėje turi nuolatiniai vietos gyventojai, visuomeninės organizacijos ir seniūnijos. Didžiausią galią daryti įtaką sprendimų priėmimui- turi meras.

5.18. Respondentai kaip mažiausiai korumpuotą įvardyjo seniūniją ir savivaldybės Tarybą; meras rajono gyventojų vertinamas kaip korumpuotas.

5.19. Švenčionių rajono gyventojai nebus linkę inicijuoti pilietines akcijas ar juose aktyviai dalyvauti, nes visi neigiami dalyvavimo pasekmių scenarijai jiems pasirodė tikėtini. Respondentai bijo pilietinės iniciatyvos pasekmių.

5.20. Respondentai pasipriešintų savivaldybės valdiniko savivalei Jų atžvilgiu, bet ne gindami bendruomenės interesą, tai rodo pilietinio bendruomeniškumo stoką.

5.21. Respondentai dėl rajono gyventojų nuskurdėjimo linkę kaltinti netinkamus ir neatsakingus savivaldos institucijų sprendimus ir veiksmus. Gyventojai neskiria ekonomikos ir politikos, ir nesupranta, kad gyventojų skurdėjimas kyla dėl teritorijoje susiklosčiusios ekonominės padėties, o politikai ir valdantieji ekonomikos nekontroliuoja.

5.22. Respondentai mano, kad laisva ekonominė rinka neatneša naudos nei Švenčionių rajono, nei Lietuvos gyventojams, nei savivaldos institucijoms, mano, kad laisva ekonominė rinka atneša naudą tik verslui. Pagal ekonomikos dėsnius, subalansuota paklausa ir pasiūla turėtų būti naudinga visoms pusėms. Tai, kad su tuo nesutinka respondentai, gali rodyti verslo monopoliją Švenčionių rajone, bei gyventojų priklausomybę nuo monopolijos diktuojamų nenaudingų sąlygų.

5.24. Rajono gyventojai mano, kad Lietuvos narystė ES labiau naudinga rajono biudžetinėms įstaigoms ir savivaldos institucijoms, nei savivaldybės gyventojams.

5.25. Gyventojai sutinka, kad ES siekis turėti laisvą prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimą tarp ES šalių-narių, neigiamai paveiks Švenčionių rajoną.

5.26. Didžioji dalis apklaustų Švenčionių rajonono gyventojų (81,8%) nei karto nebalsavo Europos Sąjungos Parlamento rinkimuose.

5.27. Švenčionių rajono gyventojai labiausiai norėtų mokytis užsienio kalbų (72%), tačiau atsirado daug respondentų, kurie nenorėtų mokytis jokių dalykų (23,64%). Tai kelia grėsmę informacinės visuomenės Švenčionių rajone kūrimui. Atlikus analizę, paaiškėjo, kad nenoras mokytis nepriklauso nuo respondentų amžiaus, tačiau pastebima nenoro mokytis priklausomybė nuo respondentų pajamų. Kuo mažesnės asmens mėnesio pajamos, tuo didesnis nenoras mokytis. Tokia situacija galėjo susiklostyti dėl lėšų mokymuisi trūkumo bei psichologinio nusivylimo.

5.28. Koreliacinė analizė atskleidė, kad daugiausiai savivaldos galios ryšių turi Savivaldybės Taryba. Nuolatiniai vietos gyventojai turi tiesioginį ryšį su visuomeninėm organizacijom (R=0,657) ir seniūnijom (R=0,659), dėja, neturi tiesioginio ryšio, su likusiomis savivaldos institucijomis. Gyventojams belieka įgyvendinti savivaldą per seniūnijas, kurios turi savivaldos galios ryšių su kitomis institucijomis.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, pagrindinės rekomendacijos ir siūlymai savivaldos institucijų vadovams yra šie:

1. Kadangi rajono gyventojų mažėjimo priežastis- neigiama natūrali kaita, būtina imtis priemonių, stabdančių šeimos instituto irimą ir gimstamumo mažėjimą.

2. Stengiantis išugdyti Švenčionių rajone žinių visuomenę, daugiau rajono biudžeto išlaidų skirti švietimui.

3. Saugant rajoną nuo globalizuojančio kultūros suvienodėjimo, steigti ir plėtoti Švenčionių rajone kultūros centrus, skatinti jų veiklą, didinti megėjų meno kolektyvų skaičių ir aktyvumą.

4. Skatinti Švenčionių rajono vietinių laikraščių leidybą, didinti tiražus ir leidinių pasirinkimą.

5. Švenčionių rajonas nėra „pramoninis“, dėl to svarbu plėtoti turizmo sritį, steigti poilsio zonas, SPA centrus.

6. Svarbu reklamuoti Švenčionių rajono galimybes, pasiekimus, gamtą, kad pritraukti į rajoną investicijų. Galima pasitelkti masinės komunikacijos priemones.

7. Kviesti Švenčionių rajono gyventojus bendradarbiauti su savivaldos institucijomis, informuoti apie galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo procese (informuoti asmeniniais laiškais, skelbimų lentoje, rajono e-svetainėje).

8. Didelė respondentų dalis nesupranta savivaldos proceso procedūrų. Galima paskirti asmenį, kuris aiškintų savivaldos procesą visiems to pageidaujantiems piliečiams. Supratę savivaldos proceso procedūrą piliečiai, ateityje daug aktyviau dalyvauja savivados procese.

9. Respondentai įvardyjo savivaldybės merą korumpuotu. Būtina skatinti mero ir savivaldybės piliečių atvirą dialogą, kad piliečiai galėtų geriau pažinti merą ir suprasti jo vykdomą veiklą.

10. Svarbiausia problema, su kuria susiduria Švenčionių rajono gyventojai, respondentų manymu, nedarbas. Svarbu plėtoti ir aktyviai vykdyti gyventojų užimtumo skatinimo programas ir prisidėti prie darbo vietų rajone steigimo.

11. Respondentų manymu, viešųjų paslaugų sferoje (medicinoje, socialinės paramos ir švietimo įstaigose) darbuotojai atsainiai atlieka savo pareigas. Būtina kontroliuoti viešųjų paslaugų teikimo kokybę.

12. Dauguma apklaustųjų (73%) norėtų dalyvauti savivaldos procese, tačiau net 43% respondentų, dėl įvairių kliūčių, per praeitus metus nė karto nedalyvavo savivaldos sprendimų priėmime. Mažinant nedalyvavimo kliūtis, pasitarnautų e-demokratijos idėja. Galima sukurti savivaldybės politikos formavimo platformą Švenčionių rajono svetainėje, tai užtikrintų skaidrų ir suprantamą sprendimų priėmimo procesą, bei įtrauktų piliečius į savivaldybės politikos formavimą.

13. Siūlomos savivaldybės politikos formavimo platformos funkcijos:

1) Matyti vyraujančią visų gyventojų poziciją spręstinu klausimu
2) Gauti reikalingą informaciją spręstinu klausimu, kad galima būtų suformuoti savo nuomonę
3) Pateikti savo nuomonę į bendrą duomenų bazę.
4) Įsitraukti į diskusiją su sprendimų priėmėjais telefonu ar per socialinius tinklus
5) Pamatyti Tarybos narių pozicijas spręstinu klausimu ir kaip jų pozicija kinta sprendimo priėmimo eigoje
6) Matyti kurioje vykdymo stadijoje yra priimtas sprendimas ir kontroliuoti sprendimo vykdymą

14. Elektroninę politikos formavimo platformą sudarytų:

1) Nuorodos į sprendimų priėmėjų tinklapius
2) Nuorodos į išsamios informacijos šaltinius, padedančius susipažinti su esama situacija
3) Nuorodos į savivaldybės sprendimų projektus
4) Gyventojų balsavimo sistema (taip/ne/susilaikau)
5) Gyventojų siūlomų sprendimų paraiškų bazė (vieša)
6) Nuorodos į įvykdytų sprendimų ataskaitas.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos Konstitucija.** Žin. Nr. 33-1014, 1992 metų spalio 25 d. –URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465070&p_tr2=2 [žiūrėta 2014 02 27]
2. **Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.** Nr. I-533, 1994 metų liepos 7 d. –URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=464036&p_tr2=2 [žiūrėta 2014 02 27]
3. **Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas**. Nr. VIII-2018, 2000 metų spalio 12 diena. –URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=146527 [žiūrėta 2014 02 16]
4. **Vilniaus miesto savivaldybės tarybos veiklos reglamentas**. Nr. 1-2070, 2011 metų balandžio 6 diena. –URL: http://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30213010 [žiūrėta 2014 02 16]

5. **Adomėnas M. ir kt.** Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Versus aureus, Strateginių studijų centras ir pilietinės visuomenės institutas, 2007. - 439p. –ISBN 9789955699781
6. **Bagdanavičius J. ir kt.** Ekonomikos terminai ir sąvokos: mokomasis žodynas. –Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 1999. –180p. –ISBN 998686947 –URL: http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/15260.pdf [žiūrėta 2014 02 02]
7. **Baležentis A.** Viešoji politika ir administravimas// Seniūnijos vystymo problemų analizė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.24, 72-77p. –ISSN 16482603
8. **Baležentis A., Žalimaitė M.** Ekspertinių vertinimų taikymas inovacijų plėtros veiksnių analizėje: Lietuvos inovatyvių įmonių vertinimas//Vadybos mokslas ir studijos- kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. –Vilnius, 2011, 3(27), p.23-32. –ISSN 18226760 –URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDUQFjAB&url=http%3A%2F%2Fmts.asu.lt%2Fmtsrbid%2Farticle%2Fdownload%2F269%2F298&ei=fBovU6O2H5LT7Aar54CYBg&usg=AFQjCNGAM9zRy2tIEQrzUmZ0bqC1M6tP7Q&sig2=T9LnxS2aPWidHF0SVyo2qg&bvm=bv.62922401,d.bGE&cad=rjt
9. **Baricco A**. Next. Maža knygelė apie globalizaciją ir būsimąjį pasaulį.-Vilnius: Alma littera, 2005.-60p. –ISBN 9955086971
10. **Bauman Z.** Vartojamas gyvenimas.- Vilnius : Apostrofa, 2011. -335p. - ISSN 18227457
11. **Bauman Z.** Globalizacija: pasekmės žmogui. –Vilnius: Apostrofa, 2007.-207p. - ISBN 9789955605379 - ISSN 13921673

12. **Borchardt K. D.** Europos Sąjungos teisės pagrindai.-Luxemburg: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2011. -132p. –ISBN 9789278407322
13. **Castells M.** Tapatumo galia- informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. –Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006. -476p. –ISBN 9986850576
14. **Daunys A.** Globalizacija kaip procesas ir Lietuvos vaidmuo jame: lietuvių etninės kultūros draugijos tinklaraštis, 2011. -URL: http://alkas.lt/2011/04/07/arvydas-daunys-globalizacija-kaip-procesas-ir-lietuvos-vaidmuo-jame/ [žiūrėta 2013 01 10]
15. **Degutis M. ir kt.** Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas: 2007 metai. –Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2008.-20p. –URL: http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78 [žiūrėta 2014 03 02]
16. **Fiske J.** Populiariosios kultūros supratimas. –Vilnius: Žara, 2008. -174p. –ISBN 9789986341901
17. **Foucault M.** Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas. –Vilnius: Baltos lankos,1998. -366p. -ISSN 1822-6949
18. **Friedman T. L.** Pasaulis yra plokščias : trumpa dvidešimt pirmojo amžiaus istorija. -Vilnius: Alma littera, 2008. -702p. –ISBN 9789955381228
19. **Giddens A.** Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje. –Vilnius: pradai, 2000. -315p. –ISSN 13921673 -ISBN 9986943604
20. **Gylys P.** Ekonomika, antiekonomika ir globalizacija. -Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2008. -441p. –ISBN 9789955331704
21. **Gray J.** Apgaulinga viltis: globalaus kapitalizmo iliuzija. –Vilnius: VAGA, 2006. -340p. –ISSN 13921673 –ISBN 5415018670
22. **Grigaliūnas D.** Valstybės ir tautos atskirtis (susvetimėjimas): politinė ir kultūrinė globalizacija kaip tautos ir valstybės atskirties veiksniai: baigiamasis magistro darbas. –Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 2009. -76 p.
23. **Grigas R. ir kt.** Lietuvių tauta ir pasaulis: teminių straipsnių rinkinys. -Kaunas: Gabija, 2002. -160p. –ISBN 9955440163
24. **Grižas R.A.** Globaliniai ekonominiai procesai. -Vilnius : Ekonomikos mokymo centras, 2006. -105p. –ISBN 9986826241
25. **Gutauskas A. ir kt.** Skaidrios savivaldos link. –Vilnius: firidas, 2005. -111p.
26. **Held D. ir kt.** Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. –Vilnius: Margi raštai, 2002. –540p. –ISSN 13921673

27. **Indriūnas A.V.** Laisva ar nelaisva: studija apie laisvąją rinką. –Vilnius: Ciklonas, 2012.-137p. - ISBN: 9789955880813
28. **Janeliūnas T. ir kt.** Lietuvos valdžia: atvirumo link? –Vilnius: Versus aureus, 2009. –221p. – ISBN 9789955342281
29. **Jasaitis J.** Pilietiškumo nuvertinimo iššūkis// Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje. –Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2012, Nr.3, 10-21p. –ISSN 20298846. –URL: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/Kaimas/2012_3/jasaitis.pdf [žiūrėta 2014 02 15]
30. **Jasaitis J.** Savivaldos šiuolaikinės sistemos kūrimas, formuojantis žinių visuomet// Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje. –Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2011, Nr.2, 323-339p. –ISSN 20298846. –URL: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/Kaimas/2011_2/jasaitis.pdf [žiūrėta 2014 02 15]
31. **Junevičius A.** Europos Sąjunga: istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai. - Kaunas: Technologija, 1999. –278p. –ISBN 9986136938
32. **Juozaitienė L., Čižauskaitė A.** Žinių ekonomika ir jos vystimosi tendencijos Lietuvoje ES šalių kontekste//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. –Šiauliai, 2010, Nr. 2(18), p.53-63. –ISSN 16489098. –URL: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010~ISSN_1648-9098.N_2_18.PG_53-63/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2014 01 17]
33. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis. -Kaunas: Judex, 2002. -398 p. -ISBN 9986948657
34. **Kasiulevičius V., Denapienė G.** Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje//Gerontologija. –Vilnius: Lietuvos gerontologų ir geriatrų draugijos leidykla, 2008, 9(3), 176-180p. –URL: http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2008/nr_3/2008_176_180.pdf [žiūrėta 2014 03 05]
35. **Mačiulytė J., Ragauskas P.** Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link? –Vilnius: Versus aureus, 2007. -111p. –ISBN 9789955340232
36. **Manokas K.** Europos Sąjungos plėtra ir Europeizacija Vidurio ir Rytų Europos valstybių įsijungimas į Europos sąjungą. –Vilnius: Eugrimas, 2003. -207p. -ISBN 9955501405
37. **Matakas J.** Šiuolaikinė valstybė: vadovėlis. –Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999, -569p. –ISBN 9986137128
38. **McLuhan G. M.** Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai. - Vilnius : Baltos lankos, 2003. -347p. –ISBN 9955584076
39. **Palilionytė L., Gaubytė V.** Lietuvos Respublikos biurokratinio aparato dydžio kaitos analizė. – Vilnius: Žaliosios politikos institutas, 2013. -21p. –URL:

http://www.zaliojipolitika.lt/projektai/lietuvos-respublikos-biurokratinio-aparato-dydzio-kaitos-analize/ [žiūrėta 2014 01 21]

40. **Palilionytė L.,Gaubytė V.** Lietuvos Respublikos biurokratinio aparato dydžio kaitos analizės santrauka. –Vilnius: Žaliosios politikos institutas, 2013. -4p. –URL: http://www.zaliojipolitika.lt/projektai/lietuvos-respublikos-biurokratinio-aparato-dydzio-kaitos-analize/ [žiūrėta 2014 01 21]
41. **Pearce D. W.** Aiškinamasis ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodynas**. –**Vilnius: TEV, 2006. -755p. -ISSN 13921673
42. **Pečiulis Ž.** Marshallo McLuhano galaktika: biografija, 2011. -URL: http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2011/08/marshallo-mcluhano-galaktika/ [žiūrėta 2013 01 10]
43. **Peškaitis A., Glodenis D.** Šiuolaikinis religingumas: naujieji judėjimai ir išraiškos formos amžių sandūroje. -Vilnius: leidykla VAGA, 2000. -197p. –ISBN 5415015191
44. **Prakapas R., Butvilas T.** Mokslinio tiriamojo darbo logografija studijoms: mokomasis leidinys. –Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. -106p. –ISBN 9789955192664 -URL:http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mruni.eu%2Flt%2Fmokslas%2Fleidyba%2Fleidiniai%2F%3Ffile%3D275304%26id%3D101644&ei=srEqU5DHLuTa4ATowIHgBw&usg=AFQjCNElBAM7ClNIhEOYROn9ejG-ba8SvQ&sig2=s4X9-Zgv4zl4qtRFBSu9vg&bvm=bv.62922401,d.bGE [žiūrėta 2014 03 20]
45. **Pugačiauskas V.** Globalizacija ir Lietuvos ekonominė politika: rašto darbas. – Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2000. –URL: http://www.pugaciauskas.lt/study/m2mpa.html [žiūreta 2014 01 28]
46. **Pukėnas K.** Kokybinių duomenų analizė SPSS programa: mokomoji knyga. – Kaunas: LKKA, 2009. – 93 p. -ISBN 9955622180 –URL: http://www.lsu.lt/sites/default/files/dokuumentai/studentams/norminiai_dokumentai/paskaitos/kokyipyr_biniu_duomenu_analize_SPSS_programa.pdf [žiūrėta 2014 03 22]
47. **Ropė B.** Turime tapti savo šalies šeimininkais: mėnesinis laikraštis „Žalioji Lietuva“. –Kaunas: viešoji įstaiga „Žalioji Lietuva“, 2013, lapkričio 13d. -16p. –URL: http://www.zaliojilietuva.lt/tikras-seimininkas-lietuvai-2702.html [žiūrėta 2014 02 14]
48. **Rudzkienė V.** Mokslinių tyrimų metodai. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. –URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDwQFjAC&url=http%3A%2F%2Farchive.minfolit.lt%2Ffiles%2FPranesimai%2FMoksliniu%2520tyrimu%2520metodai.ppt&ei=nCUvU_y4H66u7Aaxz4G4Bg&usg=AFQjCNEfFvAx_lcfHYdy_VrmMk3F10

p6Kg&sig2=xaHHslwBSzcXdu0_jPCS_g&bvm=bv.62922401,d.bGE&cad=rjt [žiūrėta 2014 03 23]

49. **Steger M. B.** Globalizacija: labai trumpas įvadas. -Vilnius : Eugrimas, 2008. -207p. –ISBN 9789955682875
50. **Šiliauskas S. ir kt.** Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos, kolektyvinė monografija.-Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006. -307p. –ISBN 9955181516
51. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis. -Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. -626 p. –ISBN 9955563256
52. **Tomlinsom J.** Globalizacija ir kultūra. - Vilnius : Mintis, 2002. -254p. –ISBN 5417008435
53. **Urmonas A.**, **Novikovas A.** Jurisprudencija // Europos vietos savivaldos chartijoje įtvirtintų principų įgyvendinimo vietos savivaldoje ir inkorporavimo nacionalinėje teisės sistemoje ypatumai. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 18(3), 1019-1034p.. -ISSN 20292058. –URL: https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/st/archyvas/dwn.php?id=298013 [žiūrėta 2014 02 03]
54. **Vainienė R.** Ekonomikos terminų žodynas: apie 1400 terminų. –Vilnius: „Tyto alba“, 2008. -326p. –ISBN 9789986164180
55. **Vaitkevičiūtė V.** Tarptautinių žodžių žodynas. –Vilnius: Žodynas, 2001. -1039p. –ISBN 9986465508
56. **Vėgėlė I.** LRT ekonomikos forumas: dviejų valandų ekonomikos konferencija. Vilnius: S.Konarskio g.49, LRT didžioji studija, 2014, sausio 27d., 63min.20s.-63min.50 s. –URL: http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/49786/lrt_ekonomikos_forumas [žiūrėta 2014 02 02]
57. **Žukauskienė R.** Kokybiniai ir kiekybiniai metodai//internetinis šaltinis. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. –URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC0QFjAA&url=http%3A%2F%2Frzukausk.home.mruni.eu%2Fwp-content%2Fuploads%2Fkokybiniai-ir-kiekybiniai-tyrimai1.ppt&ei=Wt4tU53eFqnQ7AahyYHgBg&usg=AFQjCNF_UcrUmfmBwFbKjZeh6bRcih0Ugw&sig2=RzNSTmpKKS41q1HaCkMxWQ&bvm=bv.62922401,d.bGE [žiūrėta 2014 03 20]
58. **Apie Europass.** Svetainė apie atviras duris mokslui ir darbui Europoje. –Vilnius: nacionalinis Lietuvos Europass centras, 2014. –URL: https://europass.cedefop.europa.eu/lt/about [žiūrėta 2014 02 12]

59. **Biudžeto analizė.** Mėnesinis laikraštis „Žalioji Lietuva“. –Kaunas: viešoji įstaiga „Žalioji Lietuva“, 2013, spalio 24d.-16p. –URL: http://www.zaliojilietuva.lt/biudzeto-analize-lietuva-pasmerkiama-skursti-nes-valdzia-nori-euro-2-2600.html [žiūrėta 2014 02 13]
60. **Europa Diary: Europos prekybos partneriai**. Oficiali Europos Komisijos svetainė, 2012. –URL: http://ec.europa.eu/consumers/europadiary/lt/beyond_borders/index_lt.htm [žiūrėta 2014 01 28]
61. **Europos migracijos tinklas: migracija- dešimties metų apžvalga**. Svetainė: Migracija skaičiais, 2012. –URL: http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga [žiūrėta 2014 01 30]
62. **Europos Sąjungos istorija**. Oficiali Europos Sąjungos svetainė, 2013. –URL: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_lt.htm [žiūrėta 2014 01 30]
63. **Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama ekonominės migracijos reguliavimo strategijai.** Strategijos efektyvumo įvertinimo ataskaitos, 2013. –URL: http://www.esparama.lt/esf-produktai?id=090bdd53801860eb [žiūrėta 2014 01 30]
64. **Europos Sąjungos teisės perkėlimo ir įgyvendinimo koordinavimo modelis.** –Vilnius, 2011. –URL: http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/lietuva-europos-sajungoje/es-reikalu-koordinavimas-lietuvoje/es-teises-perkelimo-ir-igyvendinimo-koordinavimo-modelis/ [žiūrėta 2014 02 04]
65. **Eurostatas.** ES šalių ekonominis pajėgumas // BVP vienam gyventojui pagal perkamosios galios standartą // GDP per capita in PPS, 2013. –URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114 [žiūrėta 2014 01 29]
66. **Lietuvos kelias į Europos Sąjungą**. Oficiali Europos Komisijos svetainė, 2012. –URL: http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/kelias_i_es/kelias_i_lt.htm [žiūrėta 2014 01 29]
67. **Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė**. Statistiniai duomenys apie Lietuvos Respubliką ir Lietuvos Respublikos savivaldybes. –Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2014. –URL: http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1958 [žiūrėta 2014 03 22]
68. **Plakatas apie rinkimų teisę.** Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje projektas: „Pažink Europą“, pažintinė svetainė jauniems apie ES, 2013. –URL: http://www.pazinkeuropa.lt/doc/95-rinkimu-teisesjpg [žiūrėta 2014 02 03]
69. **Taiki Europa- bendradarbiavimo pradžia.** Oficiali Europos Sąjungos svetainė, 2013. –URL: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/index_lt.htm [žiūrėta 2014 02 05]
70. **Tarptautinių žodžių žodynas.** –Vilnius: Alma littera, 2013. -887p. –ISBN 9786090110843

71. **Vilniaus miesto savivaldybės tinklaraštis.** E-miesto skiltis. –Vilnius: Vilniaus miesto savivaldybė, 2014. –URL: http://www.vilnius.lt/index.php?10325849 [žiūrėta 2014 02 27]

72. **Habermas J.** Die postnationale Konstellation. –Frankfurt: Suhrkamp, 1998. -272p. –ISBN 9783518120958
73. **Mathiesen T.** The future of control systems - the case of Norway. -London: Heinemann, 1983.
74. **Puzzled By Policy (PbP) project.** E-participation in the EU: policy-making project has been funded with support from the European Commission, 2010. –URL: http://www.puzzledbypolicy.eu/ [žiūrėta 2014 02 27]
75. **Fisman R., Edward M.** Экономические гангстеры: коррупция, насилие и бедность национальных масштабов: [перевод с английского]. -Москва : Альпина Бизнес Букс, 2012. -301p. –ISBN 9785429500393
76. **Лабуазьер М. и др.** Будущее глобального рынка труда//Вестник McKinsey: теория и практика управления. –Москва: Инсайт Полиграфик, 2006, Nr. 13, p.71-83. –URL: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fvestnikmckinsey.ru%2FServices%2FDoc%2F1968%2F4ab4f677b4f9400a884079358ad47e78%2FTrue&ei=8GnZUuf9N-eS7AbjmYDADA&usg=AFQjCNGURUOf80BOJNFprdgDiib9irR1xw&sig2=LZ1AAoiyb5hzPzem6JMbVQ&bvm=bv.59568121,d.bGE [žiūrėta 2014 01 11]
77. **Маклюэн М.** Галактика Гутенберга: становление человека печатающего.- Москва: Академический Проект : Мир, 2005. -495p. –ISBN 5829105489 -ISBN 5902357284
78. **Макогон Т.** Местное самоуправление как ресурс ограничения глобализации//Журнал Вестник Томского Государственного университета. –Томск: Томский государственный университет, 2008, N° 317, 47-50p. –URL: http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/317/image/317-047.pdf [žiūrėta 2014 03 15]
79. **Попов Ю.Н., Шевчук А.В.** Современная экономика и социология труда: учебное пособие. –Москва: Академия народного хозяйства при правительстве, 2003. -230p. -ISBN 9785406002007
80. **Эволюция комьютеров.** Сайт про первые комьютерные технологии. -Москва: 2011. -URL: http://kompavolution.blogspot.com/ [žiūrėta 2014 03 15]

Mikštaitė, D. Globalizacijos iššūkiai ir savivalda: Švenčionių rajono savivaldybės atvejo analizė/Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Baležentis. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, Vadybos institutas, 2014. -161p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamąjame darbe atliktas globalizacijos iššūkių ir savivaldos sąveikos tyrimas. Pirmoje ir antroje darbo dalyse analizuojami globalizacijos keliamų iššūkių ir savivaldos sąveikos teoriniai aspektai, pateikiamos pagrindinės globalizacijos proceso ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sampratos, analizuojamas globalizacijos poveikis visuomenei ir valstybei, bei pagrindiniai trugdžiai savivaldai (pilietiniam aktyvymui). Trečioje darbo dalyje pateikiama tyrimo metodologija: atskleidžiami tyrimo instrumentarijaus (klausimyno) konstravimo metodai, pagrindžiami socialinio tyrimo etikos principai, tiriamųjų imtis, įvertinamas tyrimo vidinis ir išorinis patikimumas. Ketvirtoje darbo dalyje pateikiama tiriamo Švenčionių rajono charakteristika (statistinė apžvalga), atliekamas empirinis ekspertinio vertinimo tyrimas, analizuojami Švenčionių rajono gyventojų anketinės apklausos rezultatai, tiriami globalizacijos keliamų iššūkių ir pilietinio aktyvumo (savivaldos) tarpusavio ryšiai ir priklausomybės. Darbas užbaigiamas išvadų ir siūlymų Švenčionių rajono valdymo tobulinimui suformulavimu.

Pagrindiniai žodžiai: globalizacija, iššūkiai, pilietinis aktyvumas, savivalda, visuomenė, valstybė.

Dalia Mikštaitė, Challenges Brought by the Globalization and Self-Government : a Case Study of Švenčionys District Municipality/Master's thesis under the programme of Administration of Local Authorities. Supervisor Prof. dr. Alvydas Baležentis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Management, 2014. -161p.

ANNOTATION

The master's thesis covers the study of the interaction between globalization challenges and civic involvement (self-government). The first and second parts of the paper deal with the theoretical aspects of the interaction between globalization challenges and civic involvement, provide the main concepts of the globalization process and civic involvement (self-government), and analyse the impact of globalization on the public and state as well as the main obstacles to self-government (civic

involvement). The third part of the paper provides the methodology of the study: it discloses the methods of formation of the study tools (questionnaire), substantiates the ethical principles of the social study and sample size, and evaluates the internal and external reliability of the study. The fourth part of the paper presents the characteristics (statistical analysis) of Švenčionys District under research, carries out the empirical analysis of an expert assessment, analyses the results of the questionnaire survey of Švenčionys District's residents, and explores the interconnection and interdependency between globalization challenges and civic involvement (self-government). The paper ends with a formulation of conclusions and proposals for the improvement of Švenčionys District's management.

Key words: globalization, challenges, civic involvement, self-government, public, state.

Mikštaitė, D. Globalizacijos iššūkiai ir savivalda: Švenčionių rajono savivaldybės atvejo analizė/Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Baležentis. –Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, Vadybos institutas, 2014. -161p.

SANTRAUKA

Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes šiuolaikiniame pasaulyje globalizacijos procesai nuolatos įtakoja gyvenamųjų teritorijų (savivaldybių) bendruomenes. Jos turi būti lanksčios, kad galėtų operatyviai atremti nuolatos joms kylančius globalizacijos iššūkius ir kaitą. Tam, kad savivaldybių piliečiai pajėgtų atremti globalizacijos iššūkius, jiems būtina suteikti pakankamai savivaldos galios ir savarankiškumo.

Dauguma mokslinės literatūros autorių pateikia daug informacijos apie globalizacijos keliamus iššūkius ir daug informacijos apie savivaldą (pilietinį aktyvumą), tačiau labai mažai informacijos apie globalizacijos sukeltų iššūkių atrėmimą per savivaldą ir pilietinį gyventojų aktyvumą. Ši idėja visiškai nauja, tad jei globalizacija ateina į kaimus ir miestelius, būtent kaimuose ir miesteliuose būtina operatyviai atremti su globalizacija susijusius iššūkius.

Kokie globalizacijos procesai gali būti Švenčionių rajone? Ypač nauja ir neatskleista tai, kad globalizacijos procesai reiškiasi ne tik didžiuosiuose Pasaulio ir Lietuvos miestuose, bet ir nedideliuose provincijos rajonuose.

Tyrimo objektas- Švenčionių rajono nuolatiniams gyventojams iškylantys globalizacijos proceso iššūkiai ir trukdžiai savivaldai bei gyventojų pilietiniam aktyvumui. Problema- neatskleisti globalizacijos iššūkiai skirtingose holistinės visuomenės lygmenyse ir neįvertinta savivaldos svarba,

atremiant šiuos iššūkius. Darbo tikslas- atlikti globalizacijos proceso keliamų iššūkių ir savivaldos (pilietinio aktyvumo) sąveikos analizę.

Tam, kad įgyvendinti užsibrėžtą mokslinio darbo tikslą, buvo atlikta išsami mokslinės literatūros analizė, skirta globalizacijos iššūkių ir trukdžių savivaldai bei jų sąveikos teorinio modelio nustatymui. Kad sužinoti Švenčionių rajono savivaldybės ekspertų vertinimus, buvo atliktas ekspertinio vertinimo tyrimas, kuriam naudojami loginės indukcijos ir reitingavimo metodai. Kad atskleisti tiriamo rajono gyventojų požiūrį į Švenčionių rajone kylančius globalizacijos iššūkius bei veiksnius, skatinančius arba stabdančius Švenčionių rajono gyventojų pilietinį aktyvumą savivaldą), buvo atlikta Švenčionių rajono gyventojų anketinė apklausa. Naudojamas įstatymų analizės metodas, siekiant išsiaiškinti savivaldą (pilietinį aktyvumą) ribojančius veiksnius, taip pat naudojama statistikos apžvalga, sudarant Švenčionių rajono charakteristiką. Koreliacinės analizės metodas naudojamas nustatyti savivaldos (pilietinio aktyvumo) galios reikšmingus ryšius ir priklausomybes.

Autorės darbą sudaro keturios pagrindinės dalys. Pirmoje darbo dalyje pateikiama globalizacijos sąvoka, analizuojamos globalizacijos iššūkių priežastys ir pasekmės, globalizacijos poveikis visuomenei ir valstybei, aptariamas globalizacijos iššūkių skverbimąsis į Lietuvos teritoriją. Globalizacijos keliami iššūkiai suskirstomi pagal holistinius globalizuotos visuomenės lygmenis. Antroje darbo dalyje pateikiama savivaldos ir pilietinio aktyvumo sąvokos, analizuojami trugdžiai savivaldai, įstatymų spragos; trugdžiai savivaldai priskiriami holistiniam globalizuotos visuomenės mezo lygmeniui (savivaldybei). Trečioje darbo dalyje aptariama tyrimo metodologija: pagrindžiamas tyrimo instrumentarijus (klausimynas), socialinio tyrimo etikos principai, tiriamųjų imtis; įvertinamas tyrimo vidinis ir išorinis patikimumas. Ketvirtoje darbo dalyje statistinės apžvalgos būdu sudaroma Švenčionių rajono charakteristika, atliekamas empirinis ekspertinio vertinimo tyrimas, analizuojami anketinės apklausos rezultatai, nagrinėjami egzistuojantys globalizacijos ir pilietinio aktyvumo sąveikos ryšiai, kuriamas sąveikos modelis. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos Švenčionių rajono savivaldybės vadovams.

Tyrimas atskleidė kokie dažniausiai su globalizacija susiję iššūkiai ir trugdžiai gyventojų savivaldai (pilietiniam aktyvumui) kyla Švenčionių rajone, kad šiuos trūkumus įveikti, būtinas gyventojų aktyvus įtraukimas į savivaldą ir kvietimas dalyvauti savivaldos sprendimų priėmimo procese, bei kitos pilietiškumo skatinimo priemonės.

Dalia Mikštaitė, Challenges Brought by the Globalization and Self-Government : a Case Study of Švenčionys District Municipality /Master's thesis under the programme of Administration of Local Authorities. Supervisor Prof. dr. Alvydas Baležentis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Management, 2014. -161 p.

SUMMARY

The topic of the master's thesis under the programme of Administration of Local Authorities is relevant because nowadays the globalization processes have a constant impact on the communities of residential areas (municipalities). They have to be flexible in order to resist the constant challenges and change they face as a result of globalization expeditiously. In order to be able to resist globalization challenges, the residents of municipalities must have sufficient self-government power and independence.

Most authors of scientific literature provide much information about challenges brought by globalization and much information about civic involvement (self-government) but very little information about the resistance to globalization challenges through self-government and civic involvement of residents. This idea is completely new; thus, if villages and townships face with globalization, namely there, in villages and townships, it is necessary to deal with globalization challenges expeditiously.

What globalization processes can be found in Švenčionys District? It is especially new and it has not been disclosed so far that globalization processes emerge not only in the biggest cities of the world and Lithuania but also in small provincial districts.

The object of the study: challenges brought by the globalization process to the permanent residents of Švenčionys District and obstacles to the residents' civic involvement (self-government). The problem: undisclosed globalization challenges in different levels of holistic society and underestimated importance of civic involvement (self-government) in the course of resisting these challenges. The goal of the paper: to analyse the interaction between challenges brought by the globalization process and civic involvement (self-government). In order to achieve the stated goal of the scientific paper, a thorough scientific literature analysis was carried out to define the challenges of globalization and civic involvement (self-government) and theoretical model of their interaction. An expert assessment analysis was carried out using logic induction and rating methods to find out the assessments of Švenčionys District Municipality's experts. In order to disclose the attitude of the residents in the district under research towards the globalization challenges and factors in Švenčionys District that encourage or

prevent civic involvement (self-government) of Švenčionys District's residents, a questionnaire-based survey of the residents in Švenčionys District was carried out. A legal framework analysis method has been used to clarify the factors that limit self-government (civic involvement). A statistical analysis method is also used to define the characteristics of Švenčionys District. Correlational analysis methods are used to establish significant relationships and interdependencies between globalization and civic involvement (self-government).

The author's paper consists of four major parts. The first part of the paper defines the concept of globalization, analyses the causes and consequences of globalization challenges, impact of globalization on the public and state, and discusses the encroachment of globalization challenges into the Lithuanian territory. Globalization challenges are grouped according to the holistic levels of a globalized society. The second part of the paper defines the concept of civic involvement and analyses obstacles to self-government as well as law gaps. Obstacles to self-government are ascribed to the holistic meso level (municipality) of a globalized society. The third part of the paper discusses the methodology of the study: it substantiates the study tools (questionnaire), ethical principles of the social study and sample size, and evaluates the internal and external reliability of the study. The fourth part of the paper defines the characteristics of Švenčionys District using a statistical analysis method, conducts the empirical analysis of an expert assessment, analyses the results of the questionnaire survey of Švenčionys District's residents, explores the existing interconnection between globalization and civic involvement, and develops the interaction model. The paper ends with conclusions and recommendations to the heads of Švenčionys District Municipality.

The study has revealed the most common globalization-linked challenges and obstacles to the residents' self-government (civic involvement) in Švenčionys District. In order to overcome these shortcomings, an active residents' involvement in self-government and invitation to participate in the self-government decision-making process as well as other public spirit incentives are necessary.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. **Prašymas dalyvauti ekspertiniuose vertinimuose**..... 149
2 priedas. **Ekspertinio vertinimo anketa**..... 150
3 priedas. **Kvietimas dalyvauti savanoriškoje anoniminėje apklausoje**..... 151
4 priedas. **Apklausos anketa su instrukcija**..... 152

1 PRIEDAS

PRAŠYMAS DALYVAUTI EKSPERTINIUOSE VERTINIMUOSE

Laba diena, gerbiamas.....,

Aš esu Dalia Mikštaitė, Mykolo Romerio universiteto savivaldos institucijų administravimo magistrantė. Atlieku tyrimą apie Švenčionių rajoną, kurį ginsiu šį pavasarį.

Kreipiuosi į Jus, kaip į patyrusį ekspertą savivaldos srityje, Jūsų nuomonė labai svarbi mano atliekamam tyrimui: *„Globalizacijos procesų visuomenei keliami iššūkiai ir pilietinis aktyvumas, kaip būdas juos atremti: Švenčionių rajono atvejo analizė“.* Todėl maloniai kviečiu prisijungti ir pasidalinti savo nuomone žemiau pateiktais klausimais.

Jūsų atsakymai padės nustatyti aktualiausias globalizacijos keliamas problemas Švenčionių rajone, identifikuoti svarbiausius veiksnius, trukdančius tas problemas spręsti, bei veiksnius, įtakojančius Švenčionių rajono nuolatinių gyventojų pilietinį aktyvumą.

Tiriamojo darbo tikslas- atskleisti globalizacijos iššūkius Švenčionių rajone ir pilietinio aktyvumo svarbą, atremiant tuos iššūkius.

Kaip įrodymą, kad tikrai esu Mykolo Romerio universiteto magistrantė, prisegu skanuotą pažymą iš universiteto.

Jūsų nuomonės pateiktais klausimais lauksiu iki 2014m. kovo 14d. (penktadienio)

Iš anksto DĖKOJU!

Dalia Mikštaitė
Mykolo Romerio universiteto
Politikos ir vadybos fakulteto
Savivaldos institucijų administravimo magistrantė

2 PRIEDAS

EKSPERTINIO VERTINIMO ANKETA

Tiriamajame darbe naudojamos sąvokos, kurių aiškinimų gali prireikti:

1) **Globalizacija-** tai veiksmų ir procesų visuma, kuri visose šalyse suvienodina kultūrą ir žmonių pasaulėžiūrą, sumažina kalbinius barjerus, suvienodina valstybių teisines normas, naikina prekybinius barjerus, lengvina žmonių, prekių, paslaugų ir informacijos judėjimą tarp valstybinių sienų Tačiau globalizacija sukelia ir tam tikrų problemų, kaip: ekonominė migracija, vartotojų poreikių suvienodėjimas, kultūrų įvairovės nykimas, kapitalo mobilumas ir galimas kapitalo nutekėjimas iš vietovės, konkurenciniai santykiai visuomenėje ir t.t. (Baumanas, 2011).

2) **Pilietiškumas (pilietinis aktyvumas)-** „siejamas su žmogaus normatyviniais įsipareigojimais valstybei (savivaldybei) ir pastarosios įsipareigojimais savo piliečiui“ (Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos, kolektyvinė monografija, 2006, p.117), bei žmogaus aktyvumu dalyvaujant valstybės (savivaldybės) valdyme ir jos problemų sprendime (Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos, kolektyvinė monografija, 2006)

Klausimai apie globalizacijos procesus ir pilietinį aktyvumą :

1. **Kokius svarbiausius iššūkius (problemas), susijusias su globalizacija, Jūs įžvelgiate Švenčionių rajone?**
2. **Kokiomis priemonėmis siūlytumėte išspręsti su Globalizacija susijusius Švenčionių rajono iššūkius (problemas)?**
3. **Kokie svarbiausi veiksniai stabdo Švenčionių rajono gyventojų pilietinį aktyvumą (įsitraukimą į savivaldos procesą)?**
4. **Kokie svarbiausi veiksniai skatina Švenčionių rajono gyventojų pilietinį aktyvumą (įsitraukimą į savivaldos procesą)?**

Duomenys apie Jūsų patirtį:

1. Užimamos pareigos
2. Pastarųjų pareigų stažas
3. Ankstesnė patirtis savivaldos srityje (jei yra)
4. Turimas mokslo laipsnis
5. Mokslo įstaiga, kurioje įgytas mokslo laipsnis

Iš anksto DĖKOJU!

Dalia Mikštaitė
Mykolo Romerio universiteto
Politikos ir vadybos fakulteto
Savivaldos institucijų administravimo magistrantė

3 PRIEDAS

KVIETIMAS DALYVAUTI SAVANORIŠKOJE ANONIMINĖJE APKLAUSOJE

Mieli Švenčionių rajono gyventojai,

Šiuo laikotarpiu Švenčionių savivaldybės gyventojai susiduria su aktualiomis globalizacijos keliamomis problemomis. Globalizacija paliečia kasdienį nuolatinių gyventojų gyvenimą, taip pat ekonomiką, švietimą ir savivaldą. Tik pilietinis aktyvumas ir gyventojų dalyvavimas sprendžiant Švenčionių rajone kylančias problemas, gali atremti globalizacijos keliamus iššūkius. Tuo tikslu atliekamas tyrimas: *„Globalizacijos procesų visuomenei keliami iššūkiai ir pilietinis aktyvumas, kaip būdas iššūkiams atremti: Švenčionių r. atvejo analizė“*.

Jūsų nuomonė labai vertinga atliekamam tyrimui, todėl maloniai kviečiu sudalyvauti savanoriškoje anoniminėje apklausoje. Jūsų atsakymai labai svarbūs, jie padės nustatyti aktualiausias globalizacijos keliamas problemas Švenčionių rajone, identifikuoti svarbiausius veiksnius, trukdančius tas problemas spręsti, veiksnius, trukdančius Švenčionių rajono piliečiams dalyvauti savivaldybės sprendimų priėmimo procese, sprendžiant šias dėl Globalizacijos kylančias kasdienes problemas.

Ši apklausa yra anoniminė, atsakymai bus perkelti į specialiai šiam tyrimui sukurtą svetainę, gauti duomenys apdorojami SPSS statistinės analizės programa ir pateikti apibendrintai, todėl identifikuoti respondento nebus jokios galimybės, kiekvieno respondento anonimiškumas garantuojamas.

Dalyvavimas apklausoje užtruks apie 30 min.

Jūsų atsakymų LABAI LAUKSIU **nuo 2014m. kovo 3d. (pirmadienio) iki 2014m. kovo 13d. (ketvirtadienio).**

Iš anksto dėkoju!

Dalia Mikštaitė
Mykolo Romerio universiteto
Politikos ir vadybos fakulteto
Savivaldos institucijų administravimo magistrantė

4 PRIEDAS

APKLAUSOS ANKETA SU INSTRUKCIJA

INSTRUKCIJA

1) pažymėti X

	1	2	3	4	5
a)			X		
b)			X		
c)		X			
d)					X

2) apibraukti:

1	2	3	4	5

3) apibraukti:

1.Užduotas klausimas?

a) atsakymo variantas1

b) atsakymo variantas2

c) atsakymo variantas3

4) Nauja klausimų grupė:

PAVADINIMAS

5) Aiškinamosios sąvokos (perskaityti):

Globalizacija- tai veiksmų ir procesų visuma, kuri visose šalyse suvienodina kultūrą ir žmonių pasaulėžiūrą, sumažina kalbinius barjerus, suvienodina valstybių teisines normas, naikina prekybinius barjerus, lengvina žmonių, prekių, paslaugų ir informacijos judėjimą tarp valstybinių sienų (Baumanas, 2011).

6) Apibraukti ir įrašyti:

1.Užduotas klausimas?

a) atsakymo variantas1

b) atsakymo variantas2

c) Kita (įrašykite) *Mano atsakymo variantas*

APKLAUSOS ANKETA

GLOBALIZACIJA

Globalizacija- tai veiksmų ir procesų visuma, kuri visose šalyse suvienodina kultūrą ir žmonių pasaulėžiūrą, sumažina kalbinius barjerus, suvienodina valstybių teisines normas, naikina prekybinius barjerus, lengvina žmonių, prekių, paslaugų ir informacijos judėjimą tarp valstybinių sienų Tačiau globalizacija sukelia ir tam tikrų problemų, kaip: ekonominė migracija, vartotojų poreikių suvienodėjimas, kultūrų įvairovės nykimas, kapitalo mobilumas ir galimas nutekėjimas iš vietovės, konkurenciniai santykiai visuomenėje ir t.t. (Baumanas, 2011).

1. Kaip stipriai globalizacija paveikė Jūsų asmeninį gyvenimo būdą?

1-visiškai nepaveikė, 2- silpnai paveikė, 3- vidutiniškai paveikė, 4- stipriai paveikė, 5- visiškai paveikė

1	2	3	4	5

2. Kaip stipriai globalizacija veikia teritoriją ir jos gyventojus?

1-visiškai neveikia, 2-silpnai veikia, 3-vidutiniškai veikia, 4-stipriai veikia, 5-visiškai veikia

	1	2	3	4	5
a) Švenčionių rajone					
b) Lietuvoje					
c) Europos Sąjungoje					
d) Pasaulyje					

3.Ar sutinkate su teiginiu: Globalizacija yra savaiminis procesas

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

4. Ar sutinkate su teiginiu: Globalizacijos procesas yra nesustabdomas

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

5. Ar sutinkate su teiginiu: Globalizacijos proceso neįmanoma valdyti

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

6. Ar sutinkate su teiginiu: Jūsų judėjimo laisvė yra apribota

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

7. Įvertinkite globalizacijos sričių aktualumą Švenčionių rajone:

1- visiškai neaktualu, 2- nelabai aktualu, 3- vidutiniškai aktualu, 4- labai aktualu, 5-visiškai aktualu

	1	2	3	4	5
a) Ekonominė globalizacija					
b) Kultūrinė globalizacija					
c) Politinė globalizacija					
d) Socialinė globalizacija					
e) Informacinė globalizacija					

8. Įvertinkite globalizacijos reiškinių poveikį Jūsų gyvenamajai vietovei

1- visiškai neigiamai, 2- neigiamai, 3- iš dalies teigiamai, 4- teigiamai, 5- visiškai teigiamai

a) Supanašėjusi kultūra veikia mano gyvenamąją vietovę:

1	2	3	4	5

b) Globali darbo rinka (galimybė įsidarbinti bet kur pasaulyje) veikia mano gyvenamąją vietovę

1	2	3	4	5

9. Ar Jūsų gyvenamojoje vietovėje pakanka teritorinių bendravimo erdvių?

1- visiškai nėra, 2- trūksta, 3- iš dalies pakanka, 4- pakanka, 5-visiškai pakanka

	1	2	3	4	5
a) Parkų					
b) Bibliotekų					
c) Kultūros namų					
d) Aikščių					
e) Socialinių paslaugų centrų					
f) Kita (įrašyti)					

10. Kokią erdvę mieliau rinktumėtės bendravimui?

a) Virtualią erdvę
b) Teritorinę (realią) erdvę

11. Kaip dažnai savo gyvenamojoje vietovėje pastebite visuomenės susisluoksniavimą į „elitą“ ir žmones visuomenės „atitvaruose“?

1- labai retai, 2- retai, 3- kartais, 4- dažnai, 5- labai dažnai

1	2	3	4	5

12. Kaip medija ir žiniasklaida įtakoja Jūsų gyvenamosios vietovės gyventojų vertybinę pasaulėžiūrą?

1-labai negatyviai, 2-negatyviai, 3- neutraliai, 4- pozityviai, 5- labai pozityviai

1	2	3	4	5

13. Kaip stipriai žiniasklaida įtakoja Jūsų gyvenamosios vietovės gyventojų elgesį?

1- visiškai neįtakoja, 2- neįtakoja, 3- iš dalies įtakoja, 4- įtakoja, 5- visiškai įtakoja

1	2	3	4	5

14. Ar sutinkate su teiginiu: Žiniasklaida objektyviai ir sąžiningai atskleidžia informaciją

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

15. Ar pritariate, kad šios institucijos savo tikslams apie Jus rinktų ir naudotų Jūsų asmeninę informaciją?

1- visiškai nepritariu, 2- nepritariu, 3- iš dalies pritariu, 4- pritariu, 5-visiškai pritariu

	1	2	3	4	5
a) Parduotuvės ar įmonės					
b) Valstybinė valdžia					
c) Vietinė valdžia (savivaldos institucijos)					

16. Kaip dažnai stebite geltonuosius puslapius, įžymybių gyvenimą?

1- labai retai, 2- retai, 3- kartais, 4- dažnai, 5- labai dažnai

1	2	3	4	5

17. Kuriai iš išvardytų vietovių save priskirtumėte pirmiausiai (pasirinkite tik vieną variantą)?[12]

a) Miestui ar gyvenamąjai vietovei
b) Rajonui
c) Šaliai (Lietuvai)
d) Europai
e) Pasauliui

18. Kurios Lietuvos tautinės idėjos Jums svarbios?

1-visiškai nesvarbu, 2-nesvarbu, 3- iš dalies svarbu, 4-svarbu, 5-visiškai svarbu

	1	2	3	4	5
a) Tautinės tradicijos, papročiai, kultūra					
b) Tautinė kalba (lietuvybė)					
c) Žemės priklausomybė tautai					
d) Tautinis visuomenės tapatumas (savimonė)					
e) Tautos nepriklausomybė ir savarankiškumas					

19. Kurią gyvenimo sritį globalizacija veikia labiausiai (pasirinkite tik vieną variantą)?

a) Organizacijų ir institucijų veiklą
b) Visuomenės gyvenimą
c) Šeimos gyvenimą
d) Individo gyvenimą
e) Visas sritis

20. Kaip galima valdyti neigiamą globalizacijos įtaką Jūsų gyvenamojoje vietovėje (pasirinkite tinkamiausius variantus) ?

a) Valstybei kontroliuojant žiniasklaidą
b) Atsisakant žiniasklaidos, medijų naudojimo ar žalingo technologinio progreso laimėjimų
c) Prisitaikant prie naujovių ir pokyčių visuomenėje, būnant tolerantiškam
d) Atsiskiriant nuo visuomenės ir jos įtakos
e) Bedradarbiaujant su visuomene (bendruomene), dalyvaujant bendrų problemų sprendime

21. Kas labiausiai padėtų sumažinti neigiamą globalizacijos įtaką Jūsų gyvenamojoje vietovėje?

1- visiškai nepadėtų, 2- nelabai padėtų, 3- vidutiniškai padėtų, 4- labai padėtų, 5- visiškai padėtų

	1	2	3	4	5
a) Vyriausybė					
b) Nevyriausybinės organizacijos					
c) Privačios organizacijos ir įmonės					
d) Savivaldos institucijos					
e) Nuolatiniai gyvenamosios vietovės gyventojai					

22. Kokioms Jūsų gyvenamosios vietovės gyventojų bendruomenės vertybėms globalizacija kelia grėsmę?

1- visiškai nekelia grėsmės, 2- nekelia grėsmės , 3-iš dalies kelia grėsmę, 4- kelia grėsmę, 5- visiškai kelia grėsmę

	1	2	3	4	5
a) Pagarba					
b) Dėkingumas					
c) Užuojauta					
d) Taktiškumas (tolerancija, išauklėjimas)					
e) Kantrumas (valingumas)					
f) Pasiaukojimas (atsidavimas)					
g) Geranoriškumas					
h) Šeimyniškumas					
i) Noras padėti kitiems					
y) Bendruomeniškumas (vieningumas, bendradarbiavimas)					
j) Atsakingumas					
k) Pasitikėjimas					
l) Sąžiningumas					
m) Draugiškumas					
n) Nuolankumas					
o) Vaizduotė					
p) Ramybė					
r) Atlaidumas					

[12] adaptuota pagal Adomėnas ir kt., 2007, p.113

EKONOMIKA

Ekonomika- „ūkinių gėrybių gamyba, siekiant gauti kuo daugiau turto arba įsigyti tam tikro dydžio turtą su mažiausiais ištekliais“ (Ekonomikos terminai ir sąvokos: mokomasis žodynas, 2009, p.45)

Laisva (ekonominė) rinka- rinka, kurioje nėra valstybinio kišimosi (reguliavimo) ir netrukdomai veikia paklausos ir pasiūlos jėgos. Tokios rinkos nėra nė vienoje šalyje (Ekonomikos terminai ir sąvokos: mokomasis žodynas, 2009, p.87), tačiau stengiamasi tokią sukurti, nors tai gali nusilpninti valstybę ir sumenkinti jos galias *(Baricco. 2005)*

23. Ar Jūsų perkamoji galia tenkina Jūsų būtiniausius poreikius (ar įperkate būtiniausias prekes ir paslaugas)?

1- visiškai netenkina, 2- netenkina, 3- iš dalies tenkina, 4- tenkina, 5- visiškai tenkina

1	2	3	4	5

24. Ar laisva ekonominė rinka atneša naudą?

1- visiškai neatneša, 2- neatneša, 3-iš dalies atneša, 4-atneša, 5- visiškai atneša

	1	2	3	4	5
a) Lietuvos gyventojams					
b) Švenčionių rajono gyventojams					
c) Privačioms įmonėms, verslui					
d) Valstybės valdymo institucijoms					
e) Švenčionių savivaldos institucijoms					

25. Ar Pasaulis, Lietuva ir Jūsų gyvenamoji vietovė priklausomi nuo laisvos ekonominės rinkos (pasiūlos, paklausos, konkurencijos)?

1- visiškai nepriklausomas/a, 2- nepriklausomas/a, 3- iš dalies priklausomas/a, 4- priklausomas/a, 5- labai priklausomas/a

	1	2	3	4	5
a) Pasaulis					
b) Lietuva					
c) Švenčionių rajonas					

26. Ar pritariate, kad ekonominė konkurencija savivaldybėje (Jūsų gyvenamojoje vietovėje) yra sąžininga?

1- visiškai nepritariu, 2- nepritariu, 3- iš dalies pritariu, 4- pritariu, 5-visiškai pritariu

1	2	3	4	5

27. Ar pritariate, kad ekonominė konkurencija savivaldybėje (Jūsų gyvenamojoje vietovėje) turėtų būti reguliuojama savivaldos institucijų?

1- visiškai nepritariu, 2- nepritariu, 3- iš dalies pritariu, 4- pritariu, 5-visiškai pritariu

1	2	3	4	5

28. Ar pritartumėte savivaldos institucijų siekiui pritraukti į savivaldybę (į Jūsų gyvenamąją vietovę) investicijų iš užsienio?

1- visiškai nepritarčiau, 2- nepritarčiau, 3- iš dalies pritarčiau, 4- pritarčiau, 5-visiškai pritarčiau

1	2	3	4	5

29. Ar pritariate nuomonei, kad Švenčionių rajono gyventojus nuskurdino netinkami ir neatsakingi savivaldos institucijų sprendimai/veiksmai?

1- visiškai nepritariu, 2- nepritariu, 3- iš dalies pritariu, 4- pritariu, 5-visiškai pritariu

1	2	3	4	5

VIETOS SAVIVALDA

Vietos savivalda- „įstatymo nustatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų bendruomenės, kuri turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją“ (LR Vietos savivaldos įstatymas, Nr.I-533, 1994m. liepos 7d.)

Savivaldybė-

1) „įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas <->“ (LR Vietos savivaldos įstatymas, Nr.I-533, 1994m. liepos 7d.)

2) savivaldybės administracija

3) savivaldybės administracijos pastatas

30. Kokias funkcijas atlieka Jūsų savivaldybė (įrašykite)?

---

31. Ar Jums suprantami savivaldybės atliekami veiksmai, priimami sprendimai, dokumentai?

1- visiškai nesuprantami, 2- nesuprantami, 3- iš dalies suprantami, 4- suprantami, 5- visiškai suprantami

1	2	3	4	5

32. Kaip dažnai Jūs domitės savivaldos institucijų vykdoma veikla?

1-niekada, 2- retai, 3- kartais, 4- dažnai, 5- visada

1	2	3	4	5

33. Ar norėtumėte dalyvauti savivaldybės sprendimų priėmimo procese?

1- visiškai nenorėčiau, 2- nenorėčiau, 3- iš dalies norėčiau, 4- norėčiau, 5- visiškai norėčiau

1	2	3	4	5

34. Kur galima rasti informaciją apie savivaldos institucijų nutarimus ir veiksmus (įrašykite)?

---

35. Kiek kartų per praėjusius metus kokiu nors klausimu kreipėtės :

1- nė karto, 2- kartą, 3- kelis kartus, 4- daugiau nei kelis kartus, 5- daug kartų

	1	2	3	4	5
a) į merą					
b) į savivaldybę					

36. Ar sutinkate su teiginiu: Jūsų savivaldos institucijų atsakomybė prieš nuolatinius gyventojus pakankama

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

37. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijos laiku ir suprantamai informuoja vietos gyventojus apie savo vykdomą veiklą

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

38. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijos palaiko glaudų ryšį ir bendradarbiauja su nuolatiniais savivaldybės gyventojais

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

39. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijos domisi nuolatinių savivaldybės gyventojų poreikiais ir problemomis

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

40. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijos sąžiningai atsiskaito nuolatiniams savivaldybės gyventojams už panaudotas lėšas

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

41. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijos sąžiningai atsiskaito nuolatiniams savivaldybės gyventojams už atliktus darbus ir priimtus sprendimus

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

42. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldybė neturėtų būti priklausoma nuo vyriausybės

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

43. Ar sutinkate su teiginiu: Savivaldos institucijų ataskaitos apie priimtus sprendimus ir atliktus darbus – formalumas

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

44. Kaip dažnai balsuojate savivaldos rinkimuose?

1- niekada, 2-labai retai, 3-retai, 4- labai dažnai, 5- visada

1	2	3	4	5

45. <u>Ar pritariate savivaldos teisių suteikimui seniūnijoms?</u> [13]

1- visiškai nepritariu, 2- nepritariu, 3- iš dalies pritariu, 4- pritariu, 5-visiškai pritariu

1	2	3	4	5

46. <u>Ar Jūsų savivaldos institucijos atstovauja labai mažos grupės, mažos grupės, dalies, daugumos ar visų interesus?</u>[14]

1- labai mažos grupės, 2- mažos grupės, 3- dalies, 4- daugumos, 5- visų

1	2	3	4	5

47. <u>Kokios problemos Jūsų gyvenamojoje vietovėje (savivaldybėje) svarbiausios?</u> [15]

1- visiškai nesvarbu, 2- nelabai svarbu, 3- iš dalies svarbu, 4- labai svarbu, 5- visiškai svarbu

	1	2	3	4	5
a) Nedarbas					
b) Skurdas					
c) Nesaugumas/ Nusikaltimai					
d) Nesaugumas/ Smurtas (jaunimas, šeimos, visuomenė)					
e) Savivaldos institucijų funkcijų atsainus atlikimas					
f) Atsainus pareigų atlikimas viešųjų paslaugų sferoje (medicinoje, socialinės paramos, švietimo įstaigose ir t.t.,)					
g) Biudžetinių įstaigų pareigų formalus vykdymas					
h) Didelės prekių ir paslaugų kainos					
i) Žmogaus teisių pažeidimai					
j) Aplinkosaugos problemos					
k) Kita (įrašyti)					

48. <u>Ar visada sulaukiate atsakymo iš savivaldos institucijų, kai į jas kreipiatės?</u>

1- niekada nesulaukiu , 2- dažniausiai nesulaukiu, 3- dažniausiai sulaukiu, 4- visada sulaukiu

1	2	3	4

49. <u>Kas, Jūsų manymu, turi didžiausią galią daryti įtaką sprendimų priėmimui Jūsų savivaldybėje?</u> [16]

1-visiškai neturi galios, 2- turi mažai galios, 3- turi galią, 4- turi daug galios, 5- turi visišką galią

	1	2	3	4	5
a) Nuolatiniai vietos gyventojai					
b) Visuomeninės organizacijos					
c) Verslininkai					
d) Valdininkai					
e) Seniūnijos					
f) Savivaldybės taryba					
g) Meras					
h) Savivaldybės administracijos direktorius					

50. <u>Kaip dažnai per praėjusius metus dalyvavote nuolatinių savivaldybės gyventojų nuomonės apklausoje?</u>

1- nė karto, 2- kartą, 3- kelis kartus, 4- daugiau nei kelis kartus, 5- daug kartų

1	2	3	4	5

[13] adaptuota pagal Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.83
[14] adaptuota pagal Mačiulytė ir Ragauskas, 2007, p.78
[15] adaptuota pagal Adomėnas ir kt., 2007, p.77
[16] adaptuota pagal Degutis ir kt., 2008, p.13

PILIETIŠKUMAS

Pilietiškumas (pilietinis aktyvumas)- „siejamas su žmogaus normatyviniais įsipareigojimais valstybei (savivaldybei) ir pastarosios įsipareigojimais savo piliečiui“ (Šiliauskas S. ir kt., 2006, p.117), bei žmogaus aktyvumu dalyvaujant valstybės (savivaldybės) valdyme ir jos problemų sprendime (Šiliauskas S.ir kt., 2006)

Pilietinė bendruomenė (visuomenė)- „tai tam tikroje gyvenamojoje vietovėje gyvenantys piliečiai, kuriuos sieja bendri interesai ir bendras rūpestis savo vietovės ateitimi, taip pat ir saugumu“, tai savivaldoje (vietos valdyme) aktyviai dalyvaujanti vietos bendruomenė (Grigaliūnas, 2009, p.16).

Demokratija (savivaldos lygmenyje)- valdymo forma, kurioje visi nuolatiniai vietos gyventojai turi teisę dalyvauti savivaldybės valdyme (Šiliauskas S. ir kt., 2006).

51. Ar Jūs priskiriate save prie aktyvių piliečių?

1- visiškai nepriskiriu, 2- nepriskiriu, 3- iš dalies priskiriu, 4- priskiriu, 5-visiškai priskiriu

1	2	3	4	5

52. Ar sutinkate su teiginiu: Jūs gyvenate pilietinėje vietos bendruomenėje

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4- sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

53.Kuriai pilietinei tapatybei priskiriate save?

1- visiškai nepriskiriu, 2- nepriskiriu, 3- iš dalies priskiriu, 4- priskiriu, 5-visiškai priskiriu

	1	2	3	4	5
a) Lietuvos piliečio					
b) Europos Sąjungos piliečio					
c) Pasaulio piliečio					

54. Jei Jūsų bendruomenėje iškiltų (kolektyvinė) problema, kaip Jūs imtumėtės ją spręsti (pasirinkite tik vieną atsakymą)?

a) Imčiau organizuoti veiklą šiai problemai spręsti
b) Palaikyčiau organizatorių veiklą
c) Niekaip neprisidėčiau prie problemos sprendimo

55. Kiek jaučiatės atsakingas už Jūsų savivaldybės bendruomenę ir savivaldybę (gyvenvietę)?

1- visiškai neatsakingas, 2-neatsakingas, 3- iš dalies atsakingas, 4- atsakingas, 5- visiškai atsakingas

1	2	3	4	5

56. Kaip dažnai per praėjusius metus dalyvavote vietos bendruomenės veikloje?

1- nė karto, 2- kartą, 3- kelis kartus, 4- daugiau nei kelis kartus, 5- daug kartų

1	2	3	4	5

57. Ar dalyvautumėte legalioje demonstracijoje ar streike?[17]

1- nedalyvaučiau, 2- greičiausiai nedalyvaučiau, 3- nežinau, 4- greičiausiai dalyvaučiau, 5- dalyvaučiau

1	2	3	4	5

58. Savivaldos institucijų valdymo vertinimas demokratiškumo atžvilgiu

1-valdo visiškai nedemokratiškai, 2- valdo nedemokratiškai, 3- valdo iš dalies demokratiškai, 4- valdo demokratiškai, 5- valdo visiškai demokratiškai

1	2	3	4	5

KORUPCIJA

Korupcija- „elgesys, kuris nukrypsta nuo valstybinio vaidmens oficialių pareigų dėl asmeninės piniginės ar statuso naudos arba pažeidžia taisykles dėl kai kurių asmeninės įtakos tipų. Tai apima tokį elgesį kaip kyšininkavimas, giminių protegavimas ir pasisavinimas“ (Gutauskas ir kt., 2005, p.9).

[17] adaptuota pagal Degutis ir kt., 2008

59. Kaip pasitikite savivaldos institucijomis?

1- visiškai nepasitikiu, 2-nepasitikiu, 3- iš dalies pasitikiu, 4-pasitikiu, 5-visiškai pasitikiu

1	2	3	4	5

60. Įvertinkite korupcijos lygį valdymo institucijose

1- nekorumpuotas, 2- nežinau, 3- korumpuotas

	1	2	3
a) Meras			
b) Savivaldybės administracijos direktorius			
c) Savivaldybės taryba			
d) Seniūnija			

61. Kaip manote, kas galėtų nutikti Jūsų savivaldybės gyventojams, kurie inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse akcijose ? [18]

1-visiškai netikėtina, 2- mažai tikėtina, 3- tikėtina, 4- labai tikėtina

	1	2	3	4
a) Į pilietinių akcijų iniciatorius ir aktyvius dalyvius, bei jų reikalavimus, savivaldos institucijos nekreiptų jokio dėmesio				
b) Prarastų darbą				
c) Būtų laikomi aplinkinių keistuoliais				
d) Galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami				
e) Būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų				
f) Galėtų sulaukti grasinimų susidoroti				
g) Į iniciatorius ir aktyvius dalyvius *savivaldos institucijos* žvelgtų labai teigiamai, iniciatyvos būtų skatinamos				
h) Į iniciatorius ir aktyvius dalyvius *nuolatiniai vietos gyventojai* žvelgtų labai teigiamai, iniciatyvos būtų skatinamos				

62. Ar sutinkate su teiginiu: Jūsų savivaldos institucijų biurokratinis aparatas išvešėjo ir jo valdymas tapo „per brangus“

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4-sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

63. Ar sutinkate su teiginiu: Lietuvoje paini ir išvešėjusi įstatyminė bazė (įstatymų gausa)

1- visiškai nesutinku, 2- nesutinku, 3- iš dalies sutinku, 4-sutinku, 5-visiškai sutinku

1	2	3	4	5

64. Ar pasipriešintumėte savivaldybės valdininko savivalei Jūsų atžvilgiu?

1- nepasipriešinčiau, 2- greičiausiai nepasipriešinčiau, 3-nežinau, 4- greičiausiai pasipriešinčiau, 4- pasipriešinčiau

1	2	3	4	5

65. Ar pasipriešintumėte savivaldybės valdininko savivalei gindami bendruomenės interesą?

1- nepasipriešinčiau, 2- greičiausiai nepasipriešinčiau, 3-nežinau, 4- greičiausiai pasipriešinčiau, 4- pasipriešinčiau

1	2	3	4	5

EUROPOS SĄJUNGA

Europos Sąjunga- ekonominė ir politinė 28-nių Europos valstybių Sąjunga, turinti bendrą vidaus rinką, apsaugotą bendra išorine prekybine siena (vienoda prekybos politika) (Pugačiauskas, 2000).

66. Lietuvos narystė ES naudinga:

1- visiškai nenaudinga, 2- nenaudinga, 3- iš dalies naudinga, 4- naudinga, 5-visiškai naudinga

	1	2	3	4	5
a) Švenčionių rajono savivaldybės gyventojams					
b) Švenčionių rajono savivaldos institucijoms					
c) Švenčionių rajono biudžetinėms įstaigoms					

[18] adaptuota pagal Degutis ir kt., 2008, p.16

67. Ar teigiamai paveiks Švenčionių rajoną ES siekis turėti laisvą prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimą tarp ES šalių-narių?

1- visiškai neigiamai, 2- neigiamai, 3- iš dalies teigiamai, 4- teigiamai, 5- visiškai teigiamai

1	2	3	4	5

68. Ką žinote apie savo pareigą balsuoti rinkimuose į Europos Parlamentą (įrašykite)?

69. Kokius žinote Lietuvos europarlamentarus (įrašykite)?

70. Išvardykite kokias žinote Europass teikiamas galimybes (įrašykite)?

71. Įvertinkite Lietuvos narystės ES įtaką Jūsų kasdieniam gyvenimui

1- nėra jokios įtakos, 2- maža įtaka, 3- vidutinė įtaka, 4- didelė įtaka, 5- labai didelė įtaka

1	2	3	4	5

72. Parašykite kaip ir kur savo kasdieniame gyvenime susiduriate su ES įtaka ar teikiamomis galimybėmis

ŽINIŲ (INFORMACINĖ) VISUOMENĖ

Žinių (informacinės) visuomenės plėtra- „siekis, kad visi gyventojai turėtų reikiamus įgūdžius gyventi ir dirbti“ (Adomėnas ir kt., 2007, p.168) šiuolaikiniame pasaulyje, kad valstybės gyventojai būtų išsilavinę, nuolat besimokantys ir konkurencingi kitų pasaulio valstybių gyventojų kontekste (Adomėnas ir kt., 2007), bei kurtų konkurencingą žiniomis pagrįstą ekonomiką (Juozaitienė ir Čižauskaitė, 2010).

73. Kiek ir kokias kalbas mokate (įrašykite)?

74. Ar žinių (informacinės) visuomenės plėtra yra keliantis pavojų ar užtikrinantis saugumą visuomenei reiškinys?

1-visiškai neužtikrinantis saugumo, 2-neužtikrinantis saugumo, 3- neutralus, 4- užtikrinantis saugumą, 5- visiškai užtikrinantis saugumą

1	2	3	4	5

75. Ar žinote kompiuterinio raštingumo taisykles?

1- visiškai nežinau, 2- nedaug žinau , 3- vidutiniškai žinau, 3- daug žinau, 4- visiškai žinau

1	2	3	4	5

76. Ar mokate naudotis internetu?

1- visiškai nemoku, 2-nedaug moku , 3- vidutiniškai moku, 3- daug moku, 4- visiškai moku

1	2	3	4	5

77. Ar Jums visada prieinamas:

1- visada neprieinamas, 2- dažniausiai neprieinamas, 3- kartais prieinamas, 3- dažniausiai prieinamas, 4- visada prieinamas

	1	2	3	4	5
a) kompiuteris					
b) internetas					

78. Kokių dalykų norėtumėte išmokti ar gilinti turimas žinias (pažymėkite labiausiai tinkančius atsakymus arba/ir įrašykite savo)? [19]

a) Nenoriu mokytis jokių dalykų
b) Užsienio kalbų
c) Tradicinių amatų
d) Kompiuterinio raštingumo, IT technologijų
e) Psichologijos
f) Projektų paramai gauti rengimo
g) Teisės pagrindų, jų taikymo kasdieniniame gyvenime
h) Buhalterinės apskaitos
i) Verslo organizavimo ir vadybos
j) Literatūros, meno
k) Kita
(įrašykite)_____

[19] adaptuota pagal Adomėnas ir kt., 2007, p.216

DEMOGRAFINIAI RODIKLIAI

Demografiniai rodikliai- statistiniai duomenys apie gyventojų (respondentų) sudėtį pagal lytį, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių, tautybę, šeimyninę padėtį, profesiją, pajamas ir t.t. (Kanopienė, 2008).

79. Lytis (apibraukite raidę)

a) Vyras
b) Moteris

80. Nuolatinė gyvenamoji vieta (įrašykite kaimo ar miesto pavadinimą)

_____

81. Išsilavinimas (apibraukite raidę)

a) Pradinis
b) Pagrindinis
c) Vidurinis
d) Aukštesnysis
e) Aukštasis

82. Amžius (apibraukite raidę)

a) 18-25
b) 26-35
c) 36-45
d) 46-55
e) 56-65
f) >65

83. Tautybė (apibraukite raidę/įrašykite)

a) Lietuvis
b) Lenkas
c) Rusas
d) Kita (įrašykite)_____

84. Užsiėmimas (apibraukite raidę)

a) Dirbu privačioje įmonėje
c) Dirbu biudžetinėje įstaigoje
b) Dirbu valstybės tarnyboje
d) Studijuoju
e) Mokausi mokykloje
f) Studijuoju ir dirbu
g) Nedirbu
h) Senatvės pensininkas
i) Invalidumo pensininkas

85. Vaikai (apibraukite raidę)

a) Turiu vaikų
b) Neturiu vaikų

86. Pajamos per mėnesį (apibraukite raidę)

a) <600 Lt.
b) 601-800 Lt.
c) 801-1000 Lt.
d) 1001-1200 Lt.
e) 1201-2000 Lt.
f) >2000 Lt.